John Steinbeck

Bir Savaş Vardı*

Türkçesi: Elif Ersavcı

John Steinbeck • Bir Savaş Vardı

*SEL

2. BASKI

BİR SAVAŞ VARDI*

JOHN STEINBECK, babası Prusya, annesi ise İrlanda göçmeni ırgat bir ailenin çocuğu olarak, 1902 yılında California'nın Salinas kentinde doğdu. Çocukluk ve ilk gençlik yılları boyunca okul dışındaki zamanını Salinas Vadisi'ndeki çiftliklerde çalışarak geçirdi. Eserlerinin çoğunda da mekân olarak burayı seçti. Erken yaşlarda yazar olmaya karar veren Steinbeck, 1919'da girdiği Stanford Üniversitesi'nde yalnızca yazarlığına katkısı olacağını düşündüğü derslere katıldı. Öğrenimini sürdürdüğü altı yıl boyunca tezgâhtarlık, ırgatlık, marangozluk, laborantlık, boyacılık, kapıcılık gibi pek çok işte çalıştı. Steinbeck'in ilk romanlarından başlayarak emekçilerin yaşam koşullarını ve ilişkilerini başarıyla yansıtabilmesinde bu yaşam deneyimi etkili oldu. Üniversiteyi bıraktıktan sonra New York'a giderek gazetecilik yapmayı denedi ancak yazılarının büyük kısmını yayınlatmayı başaramayarak California'ya döndü. İlk romanı *Altın Kupa* (1929) fazla ilgi görmedi. Yazarlık yeteneği 1935 yılında *Yukarı Mahalle*'nin yayınlanmasının ardından dikkat çekti. Bu eserini her biri birer klasik sayılan *Bitmeyen Kavga* (1936), *Fareler ve İnsanlar* (1937) ve Pulitzer Ödülü kazanan *Gazap Üzümleri* (1939) takip etti. Kitaplarında işçi sınıfının gündelik ilişkilerini, yaşam koşullarını ve mücadelelerini, döneminin ve çağımızın en temel toplumsal meselelerini tüm insani ayrıntılarıyla resmetti. *Sardalye Sokağı, Cennetin Doğusu, Al Midilli* ve daha pek çok başyapıt veren yazar 1962 yılında edebiyata katkılarından dolayı Nobel Edebiyat Ödülü ile onurlandırıldı. Eserleri edebi değerleri kadar güncellikleriyle de övgü alan ve birçoğu sinemaya da uyarlanan Steinbeck, 1968 yılında öldü.

*SEL YAYINCILIK / DENEME

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu - İstanbul
E-mail: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 702
ISBN 978-975-570-722-8

BİR SAVAŞ VARDI
John Steinbeck
Deneme

Özgün Adı:
Once There Was a War

Türkçesi: Elif Ersavcı

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Barış Cezar
Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Nisan, 2015
İkinci Baskı: Nisan, 2017

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

John Steinbeck

Bir Savaş Vardı

Türkçesi: Elif Ersavcı

Deneme

Kız kardeşim Esther'e...

GİRİŞ

Gazete yazılarından oluşan bu klasik derlemede Nobel Ödüllü yazarın etkileyici yolculuğuna dair çok az ipucu var.

John Steinbeck İkinci Dünya Savaşı'ndan rahatlıkla kaçınabilirdi. 1943'te muhabir kimliğiyle yola çıktığında, Pulitzer Ödülü'ne layık görülen ve film uyarlaması eleştirmenlerce büyük takdir toplayarak büyük bir izleyici kitlesine ulaşan romanı *Gazap Üzümleri*'yle dünya çapında ün kazanmıştı. Kırk bir yaşında, dolayısıyla da askere çağrılmayacak kadar yaşlıydı ve bir sonraki romanını bekleyen yayıncılar ve emrine amade bir Hollywood'la kıskanılası bir kariyeri vardı. Steinbeck enikonu meşhurdu. Gazeteler yakın zamanlı boşanmasının ve yeniden evlenmesinin her ayrıntısını incik cıncık yazmışlardı ve ünlü yazar yeni gelini New York'ta bırakıp savaşı yazmaya karar verdiğinde, bu da büyük bir haber olacaktı.

Peki bu adam savaşa neden gitti? Bir sebebi vatanseverlik. Steinbeck kariyerinin ilk yıllarında, Büyük Buhran boyunca yazar ve sanatçılara destek veren bazı Yeni Düzen programlarından yararlanmıştı ve bunun karşılığında ülkesine bir şey vermek, yeteneğini bu kitaba yazdığı önsözde kendine has iğneleyici diliyle tanımladığı "Savaş Çabası"nı ileri taşımak için kullanmak istemiş olması ihtimal dahilinde. Ama belki de derinde yatan sebep o yıllarda yaşayan çoğu insanın hissettiği "olayın içinde olma", çağın bu büyük tarihi dramında rol alma, en azından ona tanıklık etme isteğiydi. Dünya müthiş bir sarsıntıyla şekil değiştiriyordu ve bu değişime seyirci kalmak geleceğin dışında kalmak gibi bir

his uyandırıyor olmalıydı. Doğrudan Başkan Franklin D. Roosevelt tarafından işe alınan Steinbeck önce propaganda metinleri yazarak katkıda bulundu; kendisi bu işe koşulan en yetenekli insan olmalı. CIA'in öncüsü niteliğindeki bir kurum için *Ay Battı* adlı bir roman ve Savaş İstihbarat Bürosu için bir bombardıman ekibi hakkındaki *Bombs Away* [Bombalar Düşüyor] kitabını yazdı. Steinbeck cepheye daha yakın çalışmakta ısrar edince bunun için askeri memuriyete girmesi gerektiği söylendi. Ama bürokrasi ne kadar büyük olursa olsun her türlü yeteneği boşa harcayabileceğini göstermek istiyordu adeta; California'daki askerlik şubesi Steinbeck'in hava kuvvetlerinde istihbarat subayı olma talebini *Gazap Üzümleri*'nin yazarının güvenlik riski sayılmasına yetecek kadar "komünist" olduğu söylenti ve şüphesiyle geri çevrildi. Yolu kesilen Steinbeck New York'taki bir yemek davetinde arkadaşlarına savaşı asla göremeyeceğinden yakındığında *New York Herald Tribune* için muhabirlik yapma teklifi aldı.

Altı ay boyunca yaptığı muhabirlik görevinin ürünü olan ve Steinbeck'in romancı kimliğiyle topladığı onca övgüye rağmen bir yazar olarak tevazuunu kaybetmediğini ortaya koyan bu yazılar, bütün eserlerinin derinlerinde hissedilen, sıradan insana karşı duyduğu olağanüstü empatiyi taşıyor yine. Bu raporlarda durmaksızın tekrarladığı bir şey var: Savaşın ne kadar yakınında durursanız, neler döndüğünü o kadar az bilirsiniz. Bir askerden yaptığı alıntıyla, "Orduya katılmadan önce olan biten her şeyi biliyordum. Türkiye'nin ne yaptığından bile haberim vardı. Haritaları toplu iğnelerle işaretleyip harekât bölgelerini renkli kalemlerle boyuyordum. Şimdiyse iki haftadır gazete yüzü görmedim." İnsan aksiyona yakınken yalnızca kendi etrafından haberdar olabilir ve aksiyonun içindeyken daha fazlası mümkün değildir.

Şu halde savaşta olmakla savaşı güvenli bir mesafeden izlemek farklı şeylerdir. Steinbeck de büyük resmi anlamaya yönelik her türlü çabadan mecburen vazgeçip kendini gidişata bıraktı. Bu yazıların hiçbir yerinde harekâtlara yönelik değerlendirme yahut eleştirilere ya da büyük çaplı birlik hareketlerine rastlan-

mıyor. Romancıyla birlikte biz okurlar da savaşın tam içinde, diğer milyonlarca askerle birlikte sürükleniyoruz sadece. Yine diğerleri gibi, okurken deneyimlediklerimizin büyük kısmı ne heyecan, ne de acı verici. Steinbeck çoğu asker için savaş deneyiminin büyük ölçüde genellikle bilinmedik ve rahatsız yerlerde aynı durumdaki bir sürü adamla birlikte uzun uzun oturup beklemekten oluştuğunu anlamıştı.

Birliklerin Fransa ve Almanya'ya gelecekte yapılacak büyük saldırı için toplandığı İngiltere'de muhabirler yıllardır en küçük bir haber, dönüp dolaşan her bir hikâye için birbiriyle kapışıyordu. Pek çok gazeteci artık İngiltere'den iş çıkmayacağını düşünüyordu. Oysa Steinbeck "ciddi" gazetecilerin önemsiz bulacağı şeylere odaklanıp yeni malzemeler sağlamakta ve bunları ustalıklı tasvirlerle donatmakta gecikmedi. Bir uçankale* bombardıman ekibinin kaldığı koğuşu tasvir eden şu özenli cümlelere bakalım: "Oda uzun, dar ve boyasız. İki yanda duvara dayalı demir ranzalar ve ranzaların arasında kıyafet dolapları var. Karşılıklı ranzaların ortasındaki uzun raf paltolarla yağmurluklar için askı görevi görüyor. Yanında da ekibin tüfekleri ve makineli tabancaları duruyor." Çoğu muhabirin gözünden kaçan bu gibi detaylar Steinbeck'ten kaçmıyor; örneğin yazar en sevdiği mürettebatın hangi bombardıman uçağında olduğunu bilen ve uçak karaya indiği anda coşkuyla karşılamaya giden "neredeyse Scottie" cinsi küçük gri köpeği es geçmiyor. Steinbeck okuyucularının kıta hareketlerinin detaylarından, generallerin resmi beyanatlarından ya da ufak tefek zafer ve yenilgi haberlerinden çok, savaşın nasıl göründüğünü, kulağa nasıl geldiğini, nasıl koktuğunu, nasıl hissettirdiğini yakalayan hikâyeler istediğini biliyordu. Milyonlarca baba, anne, kız kardeş, sevgili ve eş, uzaklara gönderdikleri savaşçıların neler yaşadığını daha iyi anlamak için can atıyordu. Steinbeck de bu yüzden sekiz yüz ila bin kelime tutan bu yazıları-

---

* *Flying Fortress*. İkinci Dünya Savaşı'nda kullanım gören, dört motorlu ağır bombardıman uçaklarına savunma amaçlı olarak gövdelerinin çeşitli noktalarına yerleştirilmiş makinalı tüfekler nedeniyle bu ad verilmiştir. (ç.n.)

nın her birinde gittiği yerleri ve tanıştığı insanları resmediyordu. Korkuları, sevinçleri, söylentileri, batıl inançları ve küçük başarıları dinleyip bunlardan beklemekle ve hazırlıklarla geçen o uzun, gergin aylardaki hayatı anlatan küçük hikâyeler örüyordu.

Başka bir yazar aylarca Londra'da mahsur kalsa hayal kırıklığına uğrayabilir, kendini hikâyenin dışında kalmış hissedebilirdi. Ama Steinbeck korkunun üzerine temellenen bu can sıkıntısının çoğu asker için savaşın ta kendisi olduğunun farkındaydı. Dokuz ay boyunca yazdığı bu yazıların her biri kendi içinde bir kısa hikâye. Bazıları şakalardan, bazıları alegorilerden, bazıları dümdüz raporlardan oluşuyor. Bir kısmı üzücü, çoğu komik, bazıları öfkeleri, diğerleri de şaşkınlık ya da hayranlık dolu. Bazıları olası film uyarlamaları için senaryo şeklinde yazılmış adeta, ki Steinbeck bu ihtimali düşünmüş olabilir gerçekten. Çoğunluğu mücevher değerinde. Steinbeck tipik bir Amerikalı olan, er rütbesinin üstüne çıkmak istemediğinden ufukta ne zaman terfi görünse kendini geri çekmek için işleri bile bile berbat eden, "Koca Tren Mulligan" adını taktığı şoförünü anlatmış bir yazısında. Koca Tren bilindik bir karakter, tek derdi hayatta kalmak olan biri. Askeriyenin en bilgece kuralının, "asla gönüllü olma" mantığının ete kemiğe bürünmüş hali gibi. Terfi ve mevkiden uzak duruyor, çünkü bu sorumluluk, çok çalışma, uzayan günler ve muhtemelen de tehlike demek. Mulligan "[...] er rütbesini sağlama almayı biliyor. Mulligan'a onu hapse tıkmaktan başka hiçbir şey yapamazsınız, o zaman da arabayı sürecek kimse kalmaz." Koca Tren, Steinbeck'in ordusunda da kendine yer buluyor.

Steinbeck beklenmedik yerlerde kahramanlık görüyordu. Bob Hope ve diğer USO* performansçılarının yorulmak nedir bilmeyen adanmışlıkları onu duygulandırıyor, kıyı topçu mürettebatında görev yapan kadınların şaşmaz profesyonelliğinden etkileniyordu. Yazar "Bir El" başlıklı yazısında hastane ziyare-

* United Service Organizations. Amerikan ordusu üyelerine ve ailelerine eğlence ve bakım hizmetleri sunan, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş. (ç.n.)

tine gider ve orada küçük ama kusursuz bir umut tablosu bulur. Yaralı bir asker paramparça olmuş sol elini yeniden hissetme, parmaklarını kımıldatabilme çabası içindedir. Steinbeck'in hikâyelerinde pek alışık olmadığımız bir şekilde, yazının büyük kısmı alıntılardan oluşur. Adsız asker eve sakat bir elle dönerse karısının nasıl tepki vereceği konusunda endişelense de umutsuz değildir. Steinbeck'e söylediğine göre, asker birkaç gün önce maket yapmaya dalmışken büyük bir şaşkınlık içinde yaralı elinde bir hareket hissetmiş. Yazara göstermek için karısının fotoğrafını aramaya başlamış bunu anlattıktan sonra.

> Sol elini cebine sokup küçük deri bir cüzdan çıkarıyor. Derken ne yaptığının farkına varıyor, parmakları gevşiyor ve cüzdan masaya düşüyor. "Yüce Tanrım!" diyor. "Gördün mü?" Hâlâ havada duran bükük eline bakıyor. "Dün sabahtan beri iki oldu bu," diyor usulca. "İki günde iki kez."

Steinbeck aksiyona yaklaşmak için eline geçen her fırsatı kullanıyordu. Bir ara haftanın her günü Almanya'yı bombalamak üzere havalanan B-17 mürettebatlarını ziyarete gitmişti. Hemen her gün bombardıman uçaklarından biri ya da daha çoğu geri dönmüyor, mürettebatları ya havadayken vuruluyor ya da, şanslılarsa, esir kamplarına düşüyordu. O yaz hava üssünde kaldığı on günden ilerleyen sayfalarda okuyacağınız yedi hikâye doğdu. Bunlardan biri yukarıda alıntıladığım koğuş tasvirini içeren yazı; yine orada kaleme aldığı "Hurafe" ise hava üssündeki hayatın gerginliğini ve askerlerin bu gerilimle başa çıkma stratejilerinden birini ustaca gözlemliyor. Askerler ordu disiplininin gerektirdiğinin aksine göreve gitmeden önce yataklarını toplamıyorlardı çünkü "telsizcilerden biri bir sabah yatak takımını katlayıp yatağının üstüne düzgünce koymuş, üstüne de yastığını yerleştirmiş. [...] Daha önce böyle bir şey yaptığı görülmemiş hiç. Tam o gün vurulmuş adamcağız."

Steinbeck'in gazete yazıları hem ABD'de hem İngiltere'de defalarca basılıp çok iyi eleştiriler aldı. Farklı bir yaklaşımı vardı

ve bu durum genç gazetecilerin ondan pek hazzetmemesine yol açmıştı. Jackson J. Benson *John Steinbeck, Writer* [John Steinbeck, Yazar] başlıklı biyografisinde yazarın o yaz Londra'daki kulüplerden birinde geçirdiği nahoş bir akşamdan sonra karısına yazdığı bir mektuptan şu kısmı alıntılıyordu:

> Kulüpte Amerikalı genç muhabirler vardı. Epey sarhoş, dolayısıyla da çok cüretkârlardı. Derken daha önce de kulağıma çalınan şey, bana duydukları nefret saçılıverdi ortaya. Bana bir gazeteci olarak nerede durduğumu, yazılarının ne kadar berbat olduğunu anlattılar uzun uzun. Çok sert konuşuyorlardı, gerçekten çok üzüldüm. Onlarla hiçbir şekilde rekabete girmediğim için neden böyle davrandıklarını anlayamıyorum. Ya da galiba anlıyorum. Bu adadan artık haber çıkmayacağı, iliğinin kemiğinin kuruduğu düşünülüyordu, sonra ben geldim ve yazamayacağım kadar çok hikâye buldum, hepsi onca zamandır burunlarının dibinde bekliyordu oysa.

O dönem yazılan gazete yazılarından altmış küsur yıl sonra kendine hâlâ geniş bir okuyucu kitlesi bulanların yalnızca Steinbeck'inkiler olduğunu söyleyebiliriz.

Yazar fırsatını bulduğunda bu kötücül ortamdan çıkıp Cezayir'e uçtu; her gece tekrarlanan Alman bombardımanlarıyla savaşın evlere girdiği bu şehir gerçeküstü bir görünüm almıştı. Benson'ın tasviriyle, "Geceleri hava saldırısı sirenleri susmak bilmiyordu. [...] Londra'da olduğu gibi burada da bütün şehir yere demirlenmiş uçaksavar baraj balonlarıyla doluydu. Şehir tepelerin ortasındaki bir çanağa kuruluydu. Düşman uçakları yaklaşınca dev duman bulutları çanağı kaplıyor, uçaksavar bataryaları ateş açıp gökyüzüne küçük ve turuncu patlamalar saçıyordu."

Bu göz alıcı manzaraya rağmen Steinbeck kendini yine savaşa hazırlanıp bekleyen bir ordunun arasında buldu. Ama burada da nefis hikâyeler keşfediyordu; bazılarının doğruluğu su götürse de bu hikâyeler askerlerin arasında dolaşıp içinde yaşadıkları koşulları yansıtıyordu. Bunlardan "Firar", askerlerin sonu gel-

meyen bekleyiş ve eğitimlerden nasıl bezdiklerini ve içlerinde büyüyen ev hasretini, Brooklyn'den gelen İtalyan asıllı bir Amerikan askerinin gemiyle ABD'deki bir esir kampına götürülen İtalyan mahkûmların arasına girerek arkadaşlarının hüzünle karışık hayranlığını kazandığı hikâyeyle anlatır. Asker son dakikada yapmacık bir İtalyan aksanıyla inzibatlara kendisinin de Amerikalı olduğunu ve oraya yanlışlıkla gönderildiğini söyleyerek büyük bir performans sergilese de inzibatlar ona inanmaz. Nöbetçilerle dalaşırken yere serilen asker uçakla evine götürülür, hem de beysbol kupasına yetişecek zamanda.

Steinbeck ABD'den ayrıldıktan üç ay sonra savaşı görme şansını yakaladı. Müttefiklerin Salerno'da karaya çıkışını gemiden izledikten sonra savaşın sonuçlarını kendi gözleriyle görmek için kıyıya gitti ve gördüklerini üçüncü tekilden anlatıp kesinlikten uzak bir dil kullanarak ordu sansürünün etrafından dolandı: Muhabir "patlayan bir top mermisiyle etrafa saçılan toz toprak, midesi parçalanıp dışarı sarkmış bir halde sokağın ortasında yatan küçük bir İtalyan kız, son çırpınışlar içindeki bir bedenin başına çöküp ağlayan bir Amerikan askeri görmüştür muhtemelen [...]". Yazar, kendisininkinden çok daha büyük düşman gemilerine cephe taarruzlarına girişmekte uzmanlaşan Greene-Kelly adlı korkusuz Britanyalı torpidobot kaptanına (sonradan öldürülecekti) eşlik ederek aksiyonu görme, kendini savaşın tehlikelerine tümüyle maruz bırakma dileğini de gerçekleştirdi. Sonucunda "Kontrplak Donanma" başlığı altında iki Kasım ayı yazısı çıktı ortaya. Steinbeck bu raporların hiçbirinde kendinden bahsetmez, oysa bir savaş muhabirinin savaşı yakından görmek için yapabileceği her şeyi yapmış ve göze almıştır. Eğer savaşa kendine bir şey kanıtlamak için katıldıysa, istediği şeyi kanıtladığı kesin.

Steinbeck deniz kuvvetlerinin yıllar önce Hollywood'da tanıştığı aktör Douglas Fairbanks Jr.'ın önderliğindeki komando birliğinde de kendine bir yer ayarlamayı başardı sonunda. Yazarın hayranlığı burada çok açık. Fairbanks gerçek bir savaş kahramanıydı; görevinin gizliliği sebebiyle yaptıklarından on yıllar

boyunca kimsenin haberdar olmadığı aktör nihayetinde dört ittifak devleti tarafından cesaret madalyasına layık görülecekti. Başında olduğu birlik çok gerçekçi ama göstermelik amfibi çıkarmalar yapmakta uzmanlaşmıştı. Az sayıda bot ve insan kullanarak kıyıdakilere çok daha büyük bir kuvvet tarafından hücuma uğradıklarını düşündürüyorlardı. Aşırı riskli bir blöftü bu; amaç Alman ve İtalyan savunmaların dikkatini gerçek çıkarma alanlarından uzak tutmaktı. Ventotene Adası'ndaki blöflerinde de büyük bir başarıya imza atıp kendilerinden daha büyük bir kuvveti teslim almışlardı. Steinbeck bu görevde Fairbanks ve adamlarına katılmış ve yaşadıklarını baştan sona anlatmak üzere derlemenin sonundaki alabildiğine etkileyici beş hikâyeyi yazmıştı. Hikâyede isimsiz teğmen (aslında Fairbanks) yaptığı blöf sayesinde Alman komutanı seksen yedi askeriyle birlikte teslim alır; oysa kendi birliğindekilerin sayısı bunun yarısından bile azdır. Bu çarpıcı karşılaşmanın çoğu detayını sansür yüzünden atlamak zorunda kalsa da, Steinbeck komandoların hem cüretkâr, hem de palavracı kara mizahlarını yakalamayı başarır.

Bu hikâyeler büyük bir sanatçının taslaklarıdır. Mizahi olanlar Mark Twain'in gençliğinde yazdığı gazete yazıları kadar değerli; ciddi olanlarsa İkinci Dünya Savaşı'nda yazılan en iyi muhabirlik yazılarıyla boy ölçüşebilecek nitelikte. Steinbeck'in savaş deneyimini birlikte yaşadığı insanlara duyduğu hayranlık da büyük ve derindi. Bunların arasında Fairbanks gibi tescilli bir savaş kahramanı olduğu gibi, Koca Tren Mulligan gibi ciddi bir yan çizme ustası ya da şahane bir dümenle savaştan kaçmanın yolunu bulan Brooklynli firari de vardı.

İkinci Dünya Savaşı cephelerinden haber yapan bütün gazeteciler arasında Steinbeck muhtemelen sansüre en az takılanıydı. Askeri kaygılar çoğu kez isimleri, yerleri, zamanları, sayıları ve karşı taraftan okurların işine yarayabilecek her türlü bilgi kırıntısını aktarmayı yasaklıyordu. Çoğu muhabir için bu temel detayları dışarıda bırakmak zorunda olmak felaketin ta kendisiydi çünkü normal şartlar altında gazetecilik bu gibi detayları bir ara-

ya getirmekten ibaretti. Bunların olmadığı bir haber hiçbir şeyi yakalamış sayılmaz, bulanık, şüpheli ve hatta, yanlış ellerde, düpedüz yalan haber gibi görünürdü. Gazetecileri deli ediyordu bu durum. Ne var ki Steinbeck öncelikle roman ve senaryo yazarıydı ve mesellerle mitlere özellikle düşkündü. Sansür onu alışılagelmiş gazeteciliğin sınırlamalarından kurtarıyordu bir bakıma. Onun kadar yetkin olmayan kalemlerde bu kötü gazetecilik anlamına gelecekken, yetenekli hikâye anlatıcısı Steinbeck durumu çıtayı yükseltmek için bir fırsat gibi gördü. Askeri harekâtlardan doğrulanabilir enstantaneler sunmak yerine, hikâyelerinin her biriyle evrensel bir savaş deneyimine temas etti. Bu derlemedeki yazıların büyük çoğunluğu maharetli bir hikâye anlatıcısının diliyle yoğruldu. "Mussolini", "Hediyelik Eşyalar" ve "Bir Cin Hikâyesi" gibi yazıları birebir gerçek alınmaması gereken kurgu eserler. Yine de insanlık tarihindeki en küresel savaşta asker olmanın nasıl bir şey olduğunu, birliklerdeki askerlerin gemilerde vakitlerini nasıl geçirdiklerini, en çok nelere güldüklerini, en çok nelerden korktuklarını, birbirlerine ne hikâyeler anlattıklarını, hangi şarkıları söylediklerini, geride bıraktıkları memleketlerinden en çok neleri özlediklerini, düşmanları hakkında, kendileri hakkında nelere inandıklarını öğrenmek istiyorsanız, doğru kitabı okuyorsunuz demektir.

MARK BOWDEN

BİR ZAMANLAR SAVAŞ VARDI: GİRİŞ NİYETİNE

Bir zamanlar bir savaş vardı, ama öyle uzun zaman önceydi, başka savaşlar ve başka türlü savaşlar yüzünden öyle geri itelendi ki, orada bizzat bulunan insanlar bile bu savaşı unutmaya meyletti. Bahsettiğim savaş Crécy Savaşı'nın levha zırhlarından ve uzunyaylarından sonra, Hiroşima ve Nagasaki'ye deneysel atom bombaları serpiştirilmesinden hemen önceydi.

Bu savaşın bir kısmına katıldım; aslında ziyaret ettim demek daha doğru olabilir çünkü savaşa savaş muhabiri kılığında gittim ve bizzat savaşmadım. İlginçtir ki, ben de bu savaşa dair çok şey hatırlamıyormuşum. Zamanında büyük bir heyecanla yolladığım bu eski yazıları okumak çoktandır unuttuğum görüntü ve anıları geri getirdi.

Belki kazaları unutmak doğru ve hatta gereklidir. Savaşların da türümüzün teşne olduğu bir kaza çeşidi olduğu kesin. Eğer kazalarımızdan ders alabilseydik anıları canlı tutmak iyi bir fikir olabilirdi. Ama ders almıyoruz. Antik Yunan'da en azından yirmi yılda bir savaş olması, çünkü her neslin savaşın nasıl bir şey olduğunu bilmesi gerektiği söylenirdi. Bize gelince, bizler savaşı unutmak zorundayız, yoksa bu kanlı saçmalığa bir daha hiç bulaşamayız.

Bununla birlikte, bahsettiğim savaş unutulmaz da olabilir çünkü türünün son örneğiydi. Amerikan İç Savaşı'na "centilmen savaşlarının" sonuncusu deniyordu, İkinci Dünya Savaşı'nın da uzun küresel savaşların sonuncusu olduğu su götürmez. Bir sonraki savaş, eğer bu savaşın olmasına izin verecek kadar salaksak,

her türlü savaşın sonuncusu olacak. Geride savaşı hatırlayacak kimse kalmayacak. Ve eğer gerçekten bu kadar salaksak, evrimsel açıdan türümüzü devam ettirmeyi hak etmiyoruz demektir. Şimdiye dek diğer pek çok tür uyum sağlama kararlarındaki hataları sebebiyle yeryüzünden silindi. Aşırı silahlanmanın, aşırı süslenmenin ve, çoğu örnekte, aşırı bütünleşmenin türün yakın zamanda neslinin tükeneceğinin semptomları olduğunu söyleyen değişmez doğa yasasından muaf değiliz. *Kral Arthur'un Sarayında Bir Amerikalı*'da Mark Twain galibin mağlup ettiği ölülerin ağırlığı altında can verdiği dehşet verici ve olası paradoksu kullanır.

Ama bütün bunlar, ne kadar mümkün olursa olsun, varsayımdan ibaret. Tuhaf olan şu ki, hayal meyal hatırlanan bu savaş da şimdiden varsayımlar kadar belirsizleşti. Arkadaşım Jack Wagner Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştı. Kardeşi Max de İkinci Dünya Savaşı'na. Jack kendi bildiği savaşı sahiplenip savunarak ondan Büyük Savaş diye bahsedip kardeşini deli ediyordu. Oysa Büyük Savaş her zaman kendi bildiğiniz savaştır.

Ama gerçekten biliyor musunuz o büyük savaşı? Sebeplerini, olaylarını, dehşeti ve sevinçleri hatırlıyor musunuz? Orada olan insanların kaçının bunları hatırladığını merak ediyorum.

Bu rapor ve hikâyeleri onları alelacele yazdığımdan, telefonda okyanus ötesine okuduğumdan, *New York Herald Tribune* ve diğer pek çok gazetede yayınlandıklarından beri görmemiştim. *Bir Savaş Muhabirinin Yazıları* cinsinden bir kitap derlemek için şahane bir zamandı ama kendimi tuttum; sonraki yirmi sene içinde geçerliliklerini korumayacaklarsa, bu hikâyelerin eski gazete dosyalarının sararmış sayfalarında kalması gerektiğine inanıyor yahut inandığımı söylüyordum. Bunları şimdi ortaya dökmemin sebebi yazdıklarımın zamanın sınavını geçmiş olduğunu düşünmem değil. Bilakis; hikâyeleri bunca yıl sonra tekrar okuyunca yalnızca ne kadar çok şey unuttuğumun değil, aynı zamanda bunların dönem eserleri olduklarının, yaklaşımların iptidai, dürtülerin romantik ve belki de, o zamandan beri yaşa-

nanların ışığında, eserin bütünüyle yalan yanlış, çarpık ve tek taraflı olduğunun ayırdına vardım.

Burada yazıya döktüğüm olaylar gerçekten yaşandı. Gelgelelim tekrar okuduğumda, yaşanmış ama yazılmamış başka şeyler de canlandı hafızamda. Yazılmamış olmalarının bir sebebi verilen emirler, bir sebebi geleneklerdi; ama en büyük sebebi ortada "Savaş Çabası" dedikleri kocaman ve bomboş bir şey olmasıydı. Savaş Çabasına müdahale eden ya da ters düşen her şey otomatik olarak kötüydü. Sınırı büyük ölçüde muhabirin kendisi belirliyordu, ama eğer bir gaflet anında kurallardan birini çiğnerse onu hizaya sokacak, olmadı Savaş Çabasına bir tehdit oluşturduğu gerekçesiyle bölgeden uzaklaştırılmasını sağlayacak sansür kurulu, komutanlıklar, gazeteler ve son olarak da, hepsinden güçlüsü, savaşperest siviller, Stork Club'ın*, *Time* dergisinin ve *The New Yorker*'ın hiç savaşmayan komandoları vardı. Askeri taktiklere ve lojistiğe yardım eden vatandaş grupları, ahlak bekçiliği yapan anne örgütlenmeleri vardı. Ahlak bekçiliği derken sadece seks değil, kumar ve serserilik karşıtlığından da bahsediyorum. Gizlilik meselesi de kendi içinde bir koca bir dünyaydı. Son yirmi yıldır yakamızı bırakmayan, soluduğumuz havayı zehirleyen gizlilik histerimiz bu dönemde doğdu belki de. Bu takıntı asker taşıyan gemilerin kurt sürüsü adı verilen denizaltı filolarını çekeceği, hatta sık sık da çektiği bilgisinin verdiği korkuda tamamen meşru bir çıkış noktası bulmuştu kendine. Fakat o noktadan sonra kontrolden çıkıp dünyadaki herhangi bir kütüphanede bulunabilen olguların bin bir özenle saklanan sırlar haline geldiği, bin bir özenle saklanan sırlarınsa herkesin malumu olduğu noktaya vardı.

Muhabirlerin taciz edilip bu kurallara uymaya zorlandıklarını söylemek istemiyorum. Çoğunlukla muhabirler kurallar kitabını kafalarında taşıyor, hatta Savaş Çabası uğruna kendilerine yeni kısıtlamalar uyduruyordu. The Viking Press bu yazıları kitap halinde basmaya karar verdiğinde kısıtlamalar artık geçerli olmadığından

* New York'ta 1929'dan 1965'e kadar açık kalan bir gece kulübü. (ç.n.)

"Şurada Bir Yer" şeklindeki başlıkları atıp olay nerede geçtiyse oranın adını yazmanı istediler. Ama bu imkânsız. O kadar gizliydi ki yaşananlar, nerede olduklarını ben bile hatırlamıyorum.

Kimi dışarıdan dayatılan, kimini insanın kendine dayattığı kurallar yirmi yıl sonra kulağa eğlenceli geliyor. Birkaçını sizin için hatırlamaya çalışayım: Amerikan Ordusu'nda hiç korkak yoktu ve bütün cesur askerlerin arasında en cesur ve en soylu olanlar piyade erlerdi. Savaş Çabası düşünüldüğünde bu durumun sebebi açık. Savaş boyunca en pis, en yorucu, en kısır işleri piyade erleri yapardı. Yapmak zorunda oldukları işlerin çok büyük çoğunluğu tehlikeli ve pis olduğu kadar aptalcaydı da. Bu yüzden aptalca olduklarını bildikleri işleri onlara çok gerekli ve akıllıca göstermek, bunları yaptıkları için kahraman olduklarına inandırmak gerekiyordu. Tabii bu erlerin aslında hiçbir seçim şansı olmadığını kimse aklına getirmiyordu. Eğer piyade bir seçim yapacak olsa ya derhal idam edilir ya da müebbet hapse mahkûm olurdu.

Bir diğer kural komutanlarımızdan hiçbirinin asla ve asla zalim, hırslı yahut cahil olamayacağıydı. Eğer parçası olduğumuz bu karman çorman delilik bir noktada bozguna uğrarsa bu yalnızca beklendik bir gelişme değil, sonunda zafere ulaşacak daha büyük bir stratejinin gereğiydi.

Büyük bir katılıkla uygulanan üçüncü bir kural, tamamıyla normal, genç, enerjik ve şehvetli beş milyon erkeğin Savaş Çabası süresince kızlarla olan daimi meşguliyetlerini bir kenara bırakmış olmasıydı. Yanlarında yarı çıplak kız resimleri taşımaları kimseye bir paradoks gibi görünmüyordu. Teamül demek yasa demekti. Levazım X milyon prezervatif sipariş ederken bunların makineli tüfeklerin namlularını kuru tutmak için kullanıldığı açıklamasını yapmak zorunda kalmıştı. Belki doğruyu söylüyorlardı.

Ordu ve donanmamız bütün ordular ve donanmalar gibi iyilerle kötülerden, güzellerle çirkinlerden, zalimlerle naziklerden, vahşilerle kibarlardan, güçlülerle zayıflardan oluştuğundan bu genel yücelik teamülü sürdürülmesi zor gibi görünse de öyle değildi. Hepimiz Savaş Çabasının birer parçasıydık. Onu yalnızca

desteklemiyor, teşvik de ediyorduk. Zamanla hepimiz savaşla ilgili herhangi bir gerçeğin otomatikman bir sır olduğuna ve bu durumu hafife almanın Savaş Çabasına müdahale etmek demek olduğuna kani olduk. Bununla muhabirlerin yalancı olduklarını kastetmiyorum. Değillerdi. Bu kitapta okuyacağınız her şey gerçekten de yaşandı. Yalan varsa anlatılanlarda değil, anlatılmayanlarda gizli.

General Patton hastanede hasta bir askeri tokatladığında ya da Gela'daki donanmamız bize ait elli dokuz kıta nakliye uçağını vurduğunda, General Eisenhower muhabirlerden bunları yazmamalarını bizzat istemiş, bu tip haberlerin evdekilerin moralini bozacağını söylemişti. Muhabirler de yazmamıştı. Savaş Bakanlığı haberi yerel bir gazeteciye haberi sızdırmış ve hikâyeler basılmıştı; ama cephedeki hiç kimse Savaş Çabası karşısındaki bu hainliğe katkıda bulunmadı.

Bu esnada tuhaf hikâyeler doğuyor ve kurallara uygun bir şekilde yazılıyordu. En tuhafı Hava Kuvvetleri'ndeki bir albay ya da general hakkındaydı; adam görevi gereği yerde rahat rahat yaşamaya mecburdu ve Almanya semalarında uçaksavarların arasında "çocuklarla" birlikte görevde olmadığı için içi içini yiyordu. Yerde kalmak onun için görev uçuşlarından çok daha zorlu, çok daha acımasızdı. Bu hikâyenin nereden doğduğunu bilmiyorum, ama erlerden çıktığını sanmıyorum. Bombardıman ekiplerinin arasında bu katı ve acımasız görevi, görev uçuşuna gitmek yerine yerde kalmayı anında, bayıla bayıla kabul etmeyecek kimseyi tanımadım. Bazıları biraz acayip olmakla birlikte, hiçbiri o kadar deli değildi.

Bu eski raporları tekrar okuyunca, pek çok yerde cümlelerimin atıldığını gördüm. Atılan satırlarda ne yazdığıma dair hiçbir fikrim yok. Muhabirler sansürcülerle tartışmazdı. Adamların işi zaten zordu. Neyin kendilerine karşı kullanılabileceğini bilmiyorlardı. Buna karşılık kimse onları çıkardıkları cümleler için suçlayamazdı, dolayısıyla kendilerini sağlama almak adına huylandıkları her şeyi atıyorlardı. Donanma sansürcüleri, askeri bir

önemi olsun olmasın, yer isimlerine karşı özellikle hassaslardı. En güvenli yol buydu. Kendimi sansür yüzünden bunalmış hissettiğim bir seferinde Herodotos'un MÖ 480 yılında Yunanlarla Persler arasındaki Salamis Savaşı'nı anlattığı bir yazı göndermiştim ve yazıda yer isimleri geçtiği için, bu yer isimleri bin yıllar öncesine ait olmasına rağmen, donanma sansürcüleri hikâyeyi olduğu gibi çöpe atmışlardı.

Büyük çoğunluğunun saçmalık olduğunu bilsek de sansür kurallarına uymaya çalışıyorduk. Ama bu kuralların ne olduğunu bilmek kolay değildi. Komutandan komutana değişmek gibi bir alışkanlıkları vardı. Tam neyi yazıp neyi yazamayacağınızı öğrendiğinizi düşündüğünüz anda komutan değişiyor ve yazdığınız haberi gönderemiyordunuz.

Muhabirler acayip, hatta deli, ama sorumluluk sahibi insanlardı. Ordular da doğaları, boyutları, karışıklıkları ve komutaları itibarıyla hata yapmaya mahkûmlardı ve bunlar resmi raporlarda açıklanabilir yahut değiştirilebilir hatalardı. Dolayısıyla komutanlar muhabirler konusunda biraz tedirginlerdi. Başlarına dikilip ne yaptıklarına burnunu sokanlar, özellikle de uzmanlar onları huzursuz ediyordu. Üstelik savaş muhabirlerinin pek çoğunun ordu ve donanmadaki herkesten daha çok sayıda ve çeşitte savaş gördüğü de bir gerçekti. Örneğin Capa hem İspanya İç Savaşı'nı, hem Etiyopya Savaşı'nı hem de Pasifik Savaşı'nı yaşamıştı. Clark Lee Corregidor'da ve ondan önce de Japonya'da bulunmuştu. Ordu ve donanma savaş muhabirlerinden çok hoşlanmıyorsa da bu konuda yapabilecekleri fazla bir şey yoktu çünkü bu adamlar halkla ilişki içindeydi. Üstelik büyük kısmı artık tanınıyordu ve dev bir takipçi kitleleri vardı. Yazıları ülkenin dört bir yanında yayınlanıyordu. Pek çoğu yöntemini ve tarzını oturtmuş, birkaçı da esas oğlan olmuştu. Ernie Pyle öyle popülerdi ve ülkesindeki okuyucuları ona öyle çok güveniyordu ki, önem itibarıyla pek çok generalden önce geliyordu.

Bu görmüş geçirmiş profesyonellerin arasında ben bir çaylak, bir turist gibi kalmıştım. Zar zor ele geçirdikleri bir alanda kendi-

me ite kaka yer açmaya çalıştığımı düşünüyorlardı sanırım. Ama onların işlerini taklit etmediğimi, dümdüz haberler yazmadığımı anladıklarında bana nazik davranmaya, yardımcı olmaya, bilmediğim şeylerde bana yol göstermeye başladılar. Örneğin şimdiye dek duyduğum en faydalı çatışma tavsiyesini Capa'dan aldım. "Neredeysen orada kal," demişti bana. "Eğer seni vurmadılarsa, görmediler demektir." Capa bütün bu korkunç ve beyhude işten çekilecekken Vietnam'da bir mayına bastı. Ernie Pyle da sonuncusu olacağını planladığı usanç dolu bir yolculuğa çıkmışken iki gözünün ortasından yedi keskin nişancı kurşununu.

Hepimiz kendimize özgü küçük ve kaçak hileler geliştirmiştik yazarken. Bu eski yazıları okurken benimkilerden birini tanıdım. Herhangi bir şeyi kendi gözlerimle gördüğümü asla kabul etmiyordum. Ne zaman bir olayı tasvire girişecek olsam başkasının ağzından yazıyordum. Bunu neden yaptığımı hatırlamıyorum. Belki başkası anlatırsa kulağa daha inandırıcı gelir diye düşünmüşümdür. Kendimi başkalarının işine karışan, olmaması gereken bir yerde duran, savaşa davet edilmemiş bir misafir gibi hissetmiş, orada olmaktan biraz utanmış olmam da mümkün. Belki de, askerlerin aksine, istediğim zaman eve dönebileceğim gerçeği utandırıyordu beni. Ama muhabirlik de çoğunlukla ne güvenli, ne de rahat bir işti. Askerlik hizmeti genellikle levazım, nakliye ve ofis işlerinden oluşuyordu. Muharebe birlikleri bile bir görev bittikten sonra bir süre dinlenebiliyordu. Oysa muhabirler olayların yakınında olmazlarsa çalıştıkları gazetelerin sabırsızlandığını anlamışlardı. Sonuç, muhabirlerin zayiat oranının çok yüksek olmasıydı. Eğer yeterince uzun süre muhabirlik yapar, olup biten her şeye atlarsanız önünde sonunda başınıza gelecek belliydi. Bu raporları okurken kaç muhabirin öldüğünü görünce dehşete düştüm. Yalnızca, geceleri rezil bir hale getiren, gündüzleri de şikâyetleriyle şişiren bir avuç gamsız ruh kaldı hayatta.

Ama teamüllere geri dönelim. Yazarken sürekli olarak korktuğunuzu belli eden bir üslup kullanmak zorundaydınız. Sanırım ben gerçekten de korkuyordum ama bu aynı zamanda üslup

gereğiydi. Tahminimce bunun bir sebebi askerlerin ne kadar cesur olduğunu vurgulamaktı. Oysa askerler de diğer herkes kadar cesur ve diğer herkes kadar korkaktı.

Kendi yazdıklarımızı en çok kendimiz kırpıyorduk. Kendimizi sivil cephe denen şeye karşı sorumlu hissediyorduk. Savaşın aslında nasıl bir şey olduğu bilgisinden özenle korunmazlarsa sivillerin panikleyebileceğini düşünüyordu herkes. Ayrıca silahlı kuvvetleri eleştirilere karşı korumak zorunda hissediyorduk kendimizi; yoksa Akhilleus gibi çadırlarına çekilip surat asabilirlerdi.

Savaş muhabirlerinin uyguladıkları öz disiplin ve öz sansürde pek tabii ki etiğin ve vatanseverliğin büyük payı olmakla beraber işin pratik bir boyutu da vardı; kendimizi de korumak istiyorduk. Bazı konular tabuydu. Belli insanlar eleştirilemez, hatta sorgulanamazdı. Kuralları çiğneyen akılsız bir muhabirin yazıları basılmaz, ayrıca emir üzerine harekât alanından kovulur ve harekât alanından kovulan muhabir işsiz kalırdı.

Örneğin meşhur bir generalin basın danışmanlarını durmadan değiştirdiğini, çünkü adının manşetlerde yeterince geçmediğini düşündüğünü biliyorduk. Profilini yanlış yönden çektiği için bir muharebe çavuşun rütbesini indiren komutandan haberimiz vardı. Pek çok başarılı alay komutanı, askerlerin arasında büyük bir coşku yarattığı, muhabirlerin de hayranlığını kazandığı için üstleri tarafından kıskanılıp görevden alınıyordu. Aslında akşamdan kalmalıktan ibaret olan hastalık izinleri, ordunun yüksek rütbelileriyle kadın teşkilatı arasındaki yasak aşklar, aptallık, gaddarlık, korkaklık ve cinsel sapkınlık gibi sağlık gerekçeleriyle erken terhis edilen askerler vardı. Bu bilgilerden faydalanan tek bir muhabir bile tanımıyorum. Savaş etiğinin ötesinde, mesleki intihar olurdu bu. Erken bir çıkış yapıp ateşkesi herkesten önce duyuran bir gazetecinin işi elinden alınmış, kariyeri sona ermişti.

Evet, savaşın yalnızca bir yüzünü yazıyorduk ama o sıralar bunun yapabileceğimiz en iyi şey olduğuna gönülden inanıyorduk. Savaş bittikten sonra eski askerlerin yazdığı *The Naked and*

*the Dead** gibi roman ve hikâyelerin o vakte dek bu delice, histerik karmaşayla temas etmesinden özenle sakınılan halkı derinden sarsması bu yüzdendi belki de.

Her halükârda malzemeden yana kıtlık çekmiyorduk. Etrafımızda üzerine yazabileceğimiz bolca kahramanlık, fedakârlık, zekâ ve iyilik de vardı. Belki de resmin bütününü göstermemekle iyi bir iş yapmıştık. Eğer bildiğimiz her şeyi savaş alanlarının diliyle anlatsaydık, sivil cephe çok daha büyük bir şaşkınlığa düşerdi. Üstelik ordudaki her cırtlak egoiste karşılık bir Bradley; her şöhret manyağı gösterişçiye karşılık Terry Allen ya da General Roosevelt gibi müthiş adamlar; kendi işini başkasına yıkmaya çalışan, kokuşmuş ve düzenbaz tembellerin konakladığı safların arasında gerçek kahramanlar, ne için savaştıklarını bilen ya da bildiğini sanan, diğer hiçbir şeyi mesele yapmayan zeki ve iyi niyetli askerler vardı.

Bana sorarsanız savaş muhabirleri son derece etik ve sorumluluk sahibi insanlardı, çoğu çok cesur, bazıları da kendilerini görevlerine tamıtamına adamışlardı. Ama yazılar gazeteye gönderildi mi subaylardan ve erlerden daha iyi ya da daha kötü değildik tahminimce; sadece imkânlarımız onlarınkinden fazlaydı. Yüzbaşılıktan yarbaylığa kadar çeşitli temsili rütbelerimiz vardı ve bu sayede erlerin giremediği subay yemekhanelerinde yemek yiyebiliyor, ama subayların yapamadığını yapıp erlerin arasına da karışabiliyorduk. Kuzey Afrika'da, subayların gramofonda çalan eski pikaplar eşliğinde ve mekanik hareketlerle hemşirelerle dans ettiği donuk ve soğuk bir subay balosunu hatırlıyorum; o sırada yakınlardaki bir kışlada şimdiye dek duyduğum en iyi caz gruplarından biri herkesi kendinden geçiriyordu. Muhabirler olarak iyi müziğin olduğu yere gittik mutlulukla. Rütbenin avantajları vardı elbette, bu bizim için kimi zaman serbestlik anlamına da geliyordu. Yazıları gönderip de işimizi bitirdiğimizde kara borsa et, içki ve kadın temin edilebilecek adresleri

---

* *Çıplak ve Ölü*, Norman Mailer, çev: Rasih Güran, Can Yayınları, 2000. (ç.n.)

keşfetmeye koyulup sonra da bilgi alışverişinde bulunuyorduk. Korsan taksileri biliyorduk. Dolandırıyor, çalıyor, hasta numarası yapıyor, kaytarıyor ve genellikle elimizden geldiğince rahat etmeye çalışıyorduk. Ulaştırma çavuşuna götüreceğim ufak bir viskinin beni uçağa Genelkurmay'dan acil intikal emri alan bir generalden daha önce bindireceğini erkenden öğrenmiştim. Yine de ordudan pek bir şey çalmıyorduk aslında. Çalmak zorunda değildik zaten. Veriliyordu. Üstelik orduda bu işin uzmanları vardı, onlarla yarışamazdık. Levazımdaki bir generalin somurtkan suratıyla depodan kaybolan malzemelerin listesini okuduğunu hatırlıyorum. Sonunda patlayıp şöyle demişti adam: "Amerikan askerleri dünyanın en beter hırsızlarıdır. Ne olacak biliyor musunuz? Bizim elimizdeki her şeyi çaldıktan sonra Almanlardan çalmaya başlayacaklar. İşte o zaman Tanrı Hitler'in yardımcısı olsun!" Bir seferinde denizdeki bir muhripte bütün subayların 45'likleriyle karabinalarının birdenbire ortadan kaybolduğunu ve gemi baştan kıça arandığı, yakıt ve su tanklarının bile her köşesine bakıldığı halde tek bir silahın bile bulunamadığını hatırlıyorum. Çalmak önüne geçilemeyen bir güdü gibiydi. Mahkûmların üstü sürekli aranıyor, kol saatleri, fotoğraf makineleri ve tabancalara (erlerin ticari mallarıydı bunlar) el koyuluyordu. Ama muhabirler pek çalmazlardı; bu hem, daha önce belirttiğim gibi, çalmak zorunda olmadığımız için böyleydi, hem de durmaksızın yer değiştirdiğimizden yanımıza bir şey alamadığımız için. Bana kaç tane miğfer, uyku tulumu ve gaz maskesi verildi kim bilir. Bu eşyaları genellikle yanımda götürmüyor, geri döndüğümdeyse asla yerinde bulamıyordum. Londra otellerinin mahzenlerinde muhabirlerin on beş yıl önce bırakıp bir daha peşine düşmediği sandıklarca ganimet olmalı. Şahsen ben öyle en az iki zula biliyorum.

Değerli değersiz, her ne hatırlatabileceklerse, işte burada yazılarım; dönem yazıları, peri masalları, dünyadan tamamen silinmiş bir zamanın ve olayların yarı anlamsız anıları, gördüğüm bir savaşın küçük bir kısmının üzücü ve güldürücü kayıtları. Ben

bile inanmıyorum sanki bu savaşın olduğuna; düzmece şatafatıyla hepten gerçekdışı geliyor artık, bu yüzden Crécy, Bunker Hill ve Gettysburg muharebelerinin resimleri gibi zihnimde. Savaşlar düşünen bir hayvan olarak insanın başarısızlığının semptomları olsalar da, bu anı-savaşlarda yine de bir incelik, yiğitlik, iyilik var. Bir adam öldürüldü elbette, ya da sakatlandı, ama yaşayanlar bu sakatlığı çocuklarına taşımadı.

Uzunca bir zamandır korkudan ve yalnızca korkudan beslendik ve korkudan iyi bir şey doğamaz. Korkunun çocukları karanlığımızda üreyen zulüm, aldatmaca ve şüphedir. Atom bombası denemeleriyle havayı zehirlediğimiz gibi, ruhlarımızı da korkuyla, yüzü olmayan, aptal, tümörleşmiş dehşetimizle zehirledik.

Bu kitaptaki yazılar baskı ve gerilim altında yazıldılar. Baştan okurken aklıma gelen ilk şey eğri büğrü cümleleri düzeltip değiştirmek, onlara çekidüzen verip tekrarları atmak oldu. Ama şimdi öyle geliyor ki bu eğri büğrülük yazıların dolaysızlığının bir parçası. Bu yazılar kötü kalpli cadıyla iyi kalpli peri ne kadar gerçekse o kadar gerçek; hepsi diğer bütün mitler kadar doğru, ancak onlar kadar denenmiş ve elden geçmiş.

Bir varmış bir yokmuş, eskiden bir savaş varmış.

İNGİLTERE

ASKER NAKLİYE GEMİSİ

İNGİLTERE'DE BİR YER, 20 Haziran 1943. Binlerce asker rıhtımda ekipmanlarının üstünde oturuyor. Akşam vakti; ilk karartma ışıkları yanmaya başlıyor. Askerlerin başında miğferler; hepsi birörnek görünüyor böyle, yan yana dizilmiş mantarlar gibi. Tüfekleri dizlerine dayalı. Hiçbirinin kimliği, kişiliği yok. Bu insanlar orduda birer birimden ibaret. Miğferlerine tebeşirle yazılmış sayılar robotların seri numaralarına benziyor. Mat, çadır ve çantadan oluşan ekipmanları düzgünce derlenmiş. Bazılarının elinde Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma Springfield ya da Enfield tüfekleri var, bazılarında M-1 Garandlar, bazılarındaysa savaştan sonra avlanırken kullanmayı düşledikleri küçük, zarif ve hafif karabinalar.

Gemi iskelenin üzerinde kocaman, ofis binaları kadar heybetli yükseliyor. Lombozların nerede bitip açık güvertelerin nerede başladığını görmek için turna gibi yukarı kaldırmanız lazım başınızı. Geminin adı yok, savaş sürdüğü müddetçe de olmayacak. Varış noktasını çok az insan biliyor, rotasını ise daha da az insan. Gemiyi komuta edenlerin yükü neredeyse dayanılmaz olmalı; zira gemiyi ya da taşıdıklarını kaybeden bir kaptanın bir daha rahat bir uyku çekemeyeceği kesin. Muhtemelen şimdi de çekemiyor. Yük ambarları doldu, gemi insan yükünü almayı bekliyor şimdi.

Rıhtımda askerler sessiz. Pek konuşulmuyor, hiç şarkı söylenmiyor, alacakaranlık giderek kararırken askerler seçilmez oluyor. Başlar öne düşüyor yorgunlukla. Sadece başlangıç noktasına gelmek bile kimilerinin bütün gününü, kimilerininse günlerini almış.

Bir şapkayı veya kepi farklı şekillerde takabilirsiniz. Bir adam kendini şapkasını alnına ne kadar indirdiği, ne yana eğdiğiyle ifade edebilir, ama söz konusu bir miğferse bunu unutun. Miğfer takmanın tek bir şekli vardır. Başka türlü olmaz. Dümdüz durur alında, gözlerle kulakların üstüne, ensenize kadar iner. Kafanızda miğferle, mantar tarlasındaki bir mantarsınızdır yalnızca.

Dört borda iskelesi açıldı; birlikler bezgin bezgin kalkıp ayaklarını sürüye sürüye sıraya giriyor. Sırtlandıkları yüklerin ağırlığıyla öne doğru eğilmişler. Borda iskelesinin eğiminde birbirini izliyor ayaklar. Askerler geminin büyük kapılarında teker teker gözden kayboluyor.

İçeride denetçiler yoklama alıyor. Miğferlerdeki numaralar listedekilerle karşılaştırılıyor. Yerler belirlenmiş. Adamların yarısı güvertelerde, yarısı da içeride, balo salonlarında, yemek odalarında, önceleri bu askerlerden çok farklı insanların oturup artık var olmayan çok önemli şeyler konuştukları yerlerde uyuyacak. Bazıları ranzalarda, hamaklarda, güvertede, geçitlerde yatacak. Yarın yerler değişecek. Güvertedekiler içeride uyuyacak, içeridekiler dışarı çıkacak. Karaya varana dek her gün yer değiştirecek, karaya varana dek üstlerini değiştirmeyecekler. Yolcu gemisi değil bu.

Karartma ışıklarıyla soluk mavi bir loşluğa bürünen güvertelerde askerler çöküp uykuya dalıyor. Yere uzanır uzanmaz kapanıyor gözleri. Çoğu miğferini bile çıkarmıyor. Yorucu bir gün oldu hepsi için. Tüfekleri ellerinde, yanı başlarında duruyor.

Borda iskelesindeki sıralar gemiye süzülüyor hâlâ. Bir alay siyahi asker, yüz kadar Ordu hemşiresi, miğferleri ve sırt çantalarıyla inci gibi dizilmişler. En azından hemşireler lüks kamaralarda kalacak, gerçi kaçar kaçar kalacakları meçhul. Bir numaralı borda iskelesinden bombardıman kanadının karargâh ekibiyle birlikte bir grup askeri inzibat geliyor. Hepsi eşit ölçüde yorgun. Yerlerini bulup uykuya dalıyorlar.

Yükleme devam ediyor. Sigara içmek yasak. Gemiye binen herkes üç kez kontrolden geçiyor, doğru yere geldiklerinden

emin olmak gerek. Yükleme çok sessiz ilerliyor. Merdivenleri tırmanan yorgun ayak seslerinden ve alçak perdeli komutlardan başka şey duyulmuyor. İnzibatın daimi personeli her hamleyi biliyor. Bu trafik sorununun üstesinden daha önce de gelmişler.

Üst güvertedeki tenis kortları yarım hektarlık uyuyan adamla dolu şimdi – adam, ayak ve ekipmanla. İnzibatlar her yerde, merdivenlerde, geçitlerde, yol gösterip izliyorlar. Yükleme tıkır tıkır ilerlemeli, en küçük bir tıkanma bile saatlere mal olabilir; tıpkı trafikte ters yola giren inatçı bir sürücünün bulvarı felç etmesi gibi. Ama ayak sürüyen askerlere rağmen süreç çok hızlı işliyor. Gece yarısı son asker de gemide.

Toplantı odasında komutan önünde telefonlarla uzun bir masada oturuyor. Emir subayı, yorgun ve sarışın bir binbaşı, rapor verip belgeleri masaya bırakıyor. Komutan başını sallayıp bir emir veriyor.

Geminin dört bir yanında hoparlörler uğulduyor. Yükleme tamamlandı. Borda iskelesi çekildi. Demir kapılar kapanıyor. Kimse gemiye girip çıkamaz artık, kılavuz kaptan hariç. Kaptan köprü üstünü adımlıyor ağır ağır. Her şey onun yükü artık. Sorumluluğunda binlerce insan var; bir kaza olursa suç onun.

Gemi iskelede hâlâ, derinlerinden hafif bir nefes sesi geliyor. Birlikler evlerinden koptu, uzaktalar artık; bazılarının evi yüz adım ötede oysa. Yukarı güvertelerde bir iki asker küpeşteye yaslanıp iskeleye, ardındaki şehre bakıyor. Mazotlu su gelgitle dalgalanıyor. Gitme vakti geldi sayılır. Toplantı odasında, ki eskiden geminin sinema salonuydu burası, komutan masasına geçiyor. Yorgun ve sarışın emir subayı yanında. Telefon çalıyor, komutan açıyor, bir an dinleyip ahizeyi yerine koyuyor. Emir subayına dönüyor.

"Hazırız."

* * *

İNGİLTERE'DE BİR YER, 21 Haziran 1943. Sular yükseliyor ve vakit gece yarısını geçti. Rıhtımdaki binalara tepeden bakan köprü üstü hareketli. Halatlar çözülüp motorlar çalıştırıldı. Dev gemi geri geri gidip nehre giriyor, büyüklüğüyle nehri kıyıdan kıyıya kaplıyor neredeyse. Ama onu bekleyen küçük römorkörler var; ite çeke, çarpa çarpa, doğru yöne gitmeye ikna ediyorlar gemiyi ve denize usulca açılırken meme emen yavrular gibi yapışıyorlar ona. Yalnızca uyuyan askerlerin arasındaki nöbetçi inzibatlar görüyor geride kalan loş şehri.

Geminin derinlerinde, hastanede, bu kadar çok insanın yaşayacağı şeyler yaşanmaya başladı bile. Doktor binbaşı ceketini çıkarmış, kollarını sıvamış, yeşil sabunla ellerini yıkarken yanındaki hemşire doktorun beyaz önlüğünü tutuyor. Diğer bir hemşire, apandisi patlamak üzere olan adsız bir askerin karnını tıraş ediyor. Ameliyat masası parlak ışıklarla aydınlanıyor. Doktor binbaşının ameliyat eldivenleri geçiriliyor ellerine. Hemşire maskeyle doktorun ağzını ve burnunu örtünce doktor ışığın altıdaki masada uyuyan askerin yanına gidiyor tez adımlarla.

Büyük asker gemisi şehri gizlice geride bırakırken römorkörler de ondan ayrılıyor; karanlığa süzülen karanlık bir şey şimdi gemi. Güvertelerde, geçitlerde, ranzalarda binlerce asker uykuya dalmış çoktan. Karartma ışıklarının mavi loşluğunda yalnızca yüzleri görünüyor –yüzleri, bir de birbirine karışmış ellerin, ayakların, bacakların, ekipmanların siluetleri. Subaylarla inzibat gözcülük ediyor bu dev, katmerli, binlerce uykuya. Askerlerden bir koku yükseliyor, ordunun bildik kokusu bu. Yün kokusu, yorgunluğun kekremsi kokusu, silah yağı ve deri kokusu. Askerler böyle kokar. Sere serpe yayılmışlar, bazılarının ağzı açık, ama horlamıyorlar. Horlayamayacak kadar yorgunlar belki; ama solukları nabız gibi atıyor sanki, duyulabiliyor.

Yorgun ve sarışın emir subayı güverteye musallat olmuş bir hayalet gibi dolanıp duruyor. Bir daha ne zaman uyuyacağını bilmiyor. Yolculuğun sorunsuz bir şekilde geçmesini sağlamak onun ve inzibat amirinin görevi; ikisi de ciddi ve sorumluluk sahibi adamlar.

Uyuyan askerler muazzam bir şey kaçırıyorlar, sona kalan şeyler hep kaçırılır zaten. Memurlar, çiftçiler, satıcılar, öğrenciler, işçiler, teknisyenler, muhabirler, balıkçılar, bundan önce her neyseler hep birlikte bir ordu olmak üzere o olmayı bırakmış bu kişiler askere alındıklarından beri bu an için eğitildiler. Tatbikatını yapıp durdukları şey gerçek olmaya başlıyor. Savunmak için asker oldukları ülkeleri gecenin pusunda kayboluyor ve onlar uyuyorlar. Gelecek aylar boyunca akıllarından çıkmayacak bu yer gözden kayboldu ve onlar bunu göremedi. Uyuyorlardı çünkü. Burayı uzun bir süre göremeyecekler, bazıları bir daha hiç göremeyecek. Veda vaktiydi bu; telafisi olmayan bir an; ama çok yorgunlardı. Noel Baba'yı görmek için gözlerini açık tutmaya çalışan ama başaramayan çocuklar gibi uyuyorlar. Bu anı hatırlayacak olabilirler, ama yaşamış olmayacaklar.

Gece denizin üstüne çöküyor. Hava kapalı ve hafif bir yağmur yağmaya başlıyor. Bu iyi, çünkü hava böyleyken denizaltılar 200 yardadan önce göremez gemiyi. Gemi gri bir pusun içinde süzülüp ona karışan gri ve puslu bir siluet şimdi. Tepede deniz kuvvetlerine ait bir zeplin gemiyi gözlüyor; bazen öyle yaklaşıyor ki altına asılı küçük kabindeki askerleri görebiliyorsunuz.

Geminin dünyayla irtibatı kesildi. Duyabiliyor, ama konuşamıyor. Kazaya ya da saldırıya uğramadıkça telsizi kullanılmayacak. Yol boyunca kimse ondan haber almayacak. Önündeki puslu deniz denizaltılarla dolu, gemideki askerlerin çoğu daha önce okyanus görmemiş ve okyanus, altında pusu kurmuş şeyler olmadan da yeterince karanlık ve dehşet verici geliyor onlara. Üstelik, savaşın yanı sıra, o vakte dek kasabasının dışına çıkmamış bir delikanlıyı korkutan başka şeyler de var, yeni şeyler, yeni insanlar, yeni diller gibi.

Askerler kalk borusu çalmadan önce uyanmaya başlıyor. Ayrılık anını kaçırdılar. Bilmedikleri bir hedefe, bilmedikleri bir rotaya, bir saat sonra bile ne olacağını bilmedikleri bir hayata uyanıyorlar. Koca gemi Atlantik'e açılıyor.

Dağlarda doğup büyümüş iki erkenci çocuk güvertede durup bu inanılmaz okyanusa bakıyor hayretler içinde. "Duydun mu, okyanus ta dibine kadar tuzluymuş," diyor biri.

"Bunun doğru olamayacağını biliyorsun," diyor öteki.

"Nedenmiş o? Neden doğru olamazmış?

Kendinden emin bir şekilde cevap veriyor çocuk. "Oğlum," diyor, "dünyada o kadar tuz olabilir mi? Aklın alıyor mu hiç?"

* * *

İNGİLTERE'DE BİR YER, 22 Haziran 1943. Gemideki ilk sabah tam bir keşmekeş. Bu kadar yakın koğuşlarda kalan binlerce adamı beslemek büyük bir sorun. On saat arayla iki öğün veriliyor günde. Dev kahvaltı kuyruğu sabah saat yedi başlayıp ona kadar devam ediyor. Akşam yemeği kuyruğuysa öğleden sonra beşten gece ona kadar. Bütün bu süre boyunca uzun, dar koridorlar asker doluyor, yan yana üç sıra, hepsinin elinde silahları, omzunda çantaları.

İlk gün sistem iyi işlemiyor. Trafik sıkışık, sinirler gergin. Sabah saat onda kimyasal savaş sınıfından zavallı bir er, sıraları düzene sokmakla görevli bir inzibatla konuşuyor yalvar yakar: "Lütfen efendim, beni bu sıradan çıkarın. Sabahtan beri üç kez kahvaltı ettim. Gerçekten hiç aç değilim artık. Bir sıradan çıkar çıkmaz ötekine sokuyorlar beni."

İnsanlara birey gibi davranılamaz bu gemide. Dikey ve yatayda 180 santime 90 santim ve 60 santim yer kaplayan birimlerden ibaretler. Her bir fiziksel birim için bu kadar yer ayrılması gerekiyor. Durmamaları için yakıt verilmesi gereken makineler.

Yanma ürünlerinin icabına dikkatlice bakılıp ortadan kaldırılmalı. Bu birimleri birey saymanın hiçbir yolu yok. İkinci ve üçüncü gün yöntem işe yaramaya başlıyor. Sıra rahatça ve zamanında akıyor. Oysa ilk gün tam bir kâbus.

Askerler dinlenmişler ama gemide hareket edecek yer yok. Bu yolculuk boyunca hiç egzersiz yapamayacaklar. Ortalıkta çok fazla ayak var. Bir asker nakliye gemisinin bırakacağı başlıca izlenim ayaklardır. Bir asker başını yahut kollarını kenara çekebilir ama, ister uzansın, ister otursun, ayakları her zaman problemdir. Ayaklar koridorlara gelişigüzel yayılıyor, bin bir açıyla duruyorlar. Korunmuyorlar, çünkü bir insanın incinme ihtimali en düşük olan yeri ayaklarıdır. Hareket etmek için ayakların arasında yürümeniz, ayakların üzerinde gezmeniz gerekiyor.

Kocaman ve şekilsiz ayaklar, küçük ve muntazam ayaklar var; cilalı ayakkabılar, kıvrık burunlu ayakkabılar, birbirine dolaşmış, düğüm olmuş bağcıklar, özenli ve minik fiyonklar var. Ayak ve ayakkabılara bakarak karakter tahlili yapabilirsiniz. Oldum olası yorgun ayaklar var, bir de gergin, tez canlı ayaklar. Asker nakliye gemisini hatırlamak, ayakları hatırlamak demektir. Geceleri ışıkları karartılmış bir gemide dönümlerce ayağın arasında sürünüp yolunuzu bulmanız gerekir.

Askerler huzursuzlanmaya başladı. Kıpırdamadan durup hiçbir şey yapmamak kolay değil. Bazıları yanlarında küçük cep kitapları getirmişler, bazıları geminin kütüphanesinden kitap alıyor. Polisiye hikâyelerle kısa hikâyeler. Ellerine ne geçerse. Ama kitap okumayı eğlenceden saymayan askerler de var ve onlar vakit geçirmek için başka yollar bulmalılar.

Aylar önce Levazım Hizmetleri askerlere temin edilen malzeme raporlarına yüz binlerce zar takımını da eklemiş ve peçiç oyununun orduda giderek popülerleştiğini açıklamış. Peçici sıkıcı bir oyun gibi hatırlayanlar inanmayabilir, ama durum bu. Oyun bir ölçüde sadeleştirilse de büyük rağbet görüyor. Kaleli oyun tahtalarına yer olmadığı için ordu battaniyelerinin üzerinde oynanıyor artık.

Heyecanlı, sağlıklı bir oyun bu; zaman su gibi akıp geçiyor. Peçiç turnuvaları bazen günlerce sürüyor. Hatta bir tanesi bütün yol boyunca sürdü. Orduda çok rağbet gören bir diğer oyun da *cassino* dedikleri iskambil oyunu. Yeni ordumuzun, atalarımızın hakkında yalan söyledikleri eski moda erdemlere döndüğünü görmek insanı sevindiriyor.

Gemi tepeden tırnağa silahlı. Bütün gözlem noktalarından toplar çıkıyor. Bu gemi hatırı sayılır büyüklükte bir düşman kuvvetiyle baş edebilir. Güvertelerde filikalara ek olarak denize atılmaya hazır yüzlerce cankurtaran salı var. Filika ve sallarda yemek, su, ilaç ve hatta olta takımları eksik değil.

Dün gece güvertelerde uyuyan askerler şimdi içeri taşınıyor; içeridekiler de dışarı. Rüzgâr taptaze. Askerler yarım çadırlarını çıkarıp zekice barınaklar yapıyorlar kendilerine. Bazıları vardavela puntellerinin arasına küçük tekli siperler dikerken ötekiler brandalarını birleştirip cankurtaran sallarının arasında rüzgâr geçirmez mağaralar yapıyor. Bunların içine girip ya okumaya, ya da peçiç ve *casino* oynamaya koyuluyorlar. Deniz sakin; bu iyi haber, çünkü askerlerin birçoğu daha önce gemiye hiç binmemiş. Hava birazcık bozsa dalgalar midelerini bulandıracak, geminin endişeli ve yorgun daimi mürettebatının başına bir iş daha açılacak.

Güverteler yıkanamıyor, çünkü yıkanırken güvertedeki adamların gidebileceği bir yer yok. Böyle gemilerde dikkat edilmesi gereken çok problem olur. Ufukta bir gemi belirdiğinde askerler onu görebilmek için geminin bir tarafına yığılmamalı çünkü bu şekilde o tarafa fazla ağırlık biner ve bu durum gemiyi tehlikeye sokabilir. Yükümüz insan ve özenle taşınmalılar.

Her gün filika talimi yapılıyor. Alarm çalıyor, ilk gün kopan kıyametin aksine, askerler sessizce alıyor yerlerini. Bir asker nakliye gemisinde karşılaşılabilecek çok fazla problem var.

* * *

İNGİLTERE'DE BİR YER, 23 Haziran 1943. Nakliye gemilerindeki askerler tuhaf da olsa bir topluluktur ve bir topluluk gibi tepki verirler. Yine de dünyanın geri kalanından kopuk ve sürekli olarak saldırılma ve yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya olmaları açısından diğer topluluklardan farklılar, elbette. Askerler ne kadar kayıtsız görünseler de bu durum akıllarından pek çıkmıyor. Denizde her yerden bir denizaltı belirebilir ve dev gemiyi suların dibini boylatacak patlama her an gelebilir.

Bu yüzden topçular bir an olsun gevşemiyor, dinleme cihazları sürekli çalışıyor. Zihnin yarısı hep dinlemede ve beklemede; geceleri en küçük bir ses bile büyük önem kazanıyor. Aralarda silahlar ateşlenip mükemmel durumda olup olmadıkları kontrol ediliyor. Topçu subayı her an tetikte. Köprü üstünde kaptan nadiren uyuyor, elinden kahve düşmüyor.

Bu tip gerilimli durumlarda insan beyni ilginç bir şekilde tepkir. Kuruntu ve korkularından gerçeklikler örüp bu gerçeklikleri tekrar ettirir. Asker gemileri söylenti yuvalarıdır bu yüzden; söylentiler geminin başından kıçına, kıçından başına gelir gider bir çırpıda. Ama işin asıl tuhaf yanı bu tip gemilerde dönen söylentilerin hep aynı olmasıdır. Belli motifler hepsinde şekil alır. Hikâye başlar, yayılır ve belki daimi mürettebat hariç herkes her söylentiye birkaç saatliğine, söylentinin yerini bir yenisi alıncaya dek inanır. Bu söylentilerin bazılarını kaydetmek, duyulduklarında tanınmaları, asker gemilerine özgü hurafelerden ibaret olduklarının anlaşılması açısından faydalı olabilir.

Aşağıda sıraladığım söylentiler istisnasız her asker gemisinde duyulmuştur; dahası, her asker gemisinde inanılmıştır da:

1. Bu sabah bir denizaltı bizi fark etmiş. Bizi yakalayamamış, ancak diğerlerine haber vermiş ve şimdi koca bir denizaltı

sürüsü toplanıp yolumuzu kesmeye, bizi batırmaya geliyormuş. Bu söylenti telsiz subayından çıkmış olmalı, denizaltının diğer denizaltıları aradığını duydu herhalde. Denizaltı sürüsü bu gece kuşatacakmış etrafımızı. Bu tür söylentilerin sorumlu subaylardan yayıldığı söylenir hep.

2. Bu sabah bir denizaltı yakınında olduğumuzu fark etmeyip yüzeye çıkmış. Bütün silahlarımızı ona doğrultmuşuz, denizaltıyı havaya uçurmaya hazırmışız çünkü dinleme cihazlarında sesini duymuşuz. Su yüzüne çıkınca bizi görmüş ve tam vaktinde bizimkilerden biri olduğunu işaret etmiş. Onun bizi neden duymadığı açıklanmıyor, soran olduğunda "Herhalde cihazları bozuktu," deniyor.
3. Subaylar arasında korkunç, ağza alınmayacak bir şey olmuş (sadece erlerin arasında dolanan bir söylenti). Suçları açıklanmamış ama çok sayıda subayın gözaltına alındığı ve askeri mahkemeye çıkacağı biliniyormuş. Bu söylenti yalnızca hüsnü kuruntudan ibaret olabilir.
4. Hem subayların, hem de erlerin kantininde kahverengi şişelerde gazoz satılıyor. Askerler şişelerdekinin gazoz olduğunu pekâlâ biliyor, ama subay salonundaki kahverengi şişelerin içinde bira olduğu söylentisi gezmeye devam ediyor gemide. Ufak bir hoşnutsuzluk rüzgârı esse de, yeni söylentiler bunu unutturuyor.
5. Geminin ön ucu zayıfmış, üstünkörü onarılmış. Gemi son seyahatinde bir muhribi (kimi zaman kruvazör oluyor bu) kırıp geçmiş ve gemiyi yamayıp denize geri göndermişler. Şimdilik bir sıkıntı yokmuş ama hava kötüleşirse gemi paramparça olabilirmiş. Baş pikte top mürettebatı bulunduğundan ve erlerin oraya giriş izni olmadığından askerler bu söylentiyi doğrulayamıyorlar.
6. Dün gece Alman radyosu bizim geminin battığını duyurmuş. Almanlar bilgi avlamak için bunu sık sık yapıyormuş. Aileler, eşler ve dostlar hangi gemide olduğumuzu bilmeseler de hazırlanma emrinin ne zaman verildiğini biliyorlar; bu tip haber-

leri alıp deliye dönüyorlar. Dışarı mesaj gönderilmesine izin verilmediğinden onlara iyi olduğumuzu bildirmenin hiçbir yolu yok. Askerler yakınlarının endişelendiğini düşünüp endişeleniyorlar.

7. Gemide salgın hastalık baş göstermiş. Subaylar paniği engellemek için durumu saklıyormuş. Geceleri ölüleri gizli gizli denize atıyorlarmış.

Günler geçip askerlerin tedirginliği arttıkça ve peçiç oyunları birkaç açgözlünün eline kalıp gözden düştükçe söylentiler güçlenip büyüyor. Okyanusun ortasında bir yerde büyük bir devriye uçağı yakınımızdan geçip etrafımızda bir daire çiziyor bizi korurcasına. Uçağın kaptana rotayı değiştirmesini işaret ettiği söylentileri yayılıyor derhal. Bir yerlerde korkunç bir şeyler olmuş olmalı. Varış noktamızı da değiştirdik herhalde.

Ama rotamız zaten her otuz saniyede bir değiştiğinden dümen suyunu izleyerek nereye gittiğimizi anlayamayız. Söylentiler alıp başını gidiyor. Gemideki subaylar erlerin er geç kulağına çalınabilecek söylentileri en baştan listeleselerdi enteresan olurdu. Böylece erlerin kimi kuruntu ve korkuları giderilir, biz de bunların yerini yepyeni, birinci el söylentilerin alıp almayacağını görürdük.

* * *

İNGİLTERE'DE BİR YER, 24 Haziran 1943. Gemide küçük bir USO grubu var, gönderildikleri yerlerdeki birlikleri eğlendiren kızlar ve erkekler. Bunlar bangır bangır reklamlarla gelerek radyo sözleşmelerine sadık kalan büyük isimler değil. Şarkı söyleyebilen, dans edebilen ve güzel görünebilen kızlarla sihirbazlık ve pantomim yapabilen, fıkra anlatabilen erkekler. Yanlarında çok az eşya var; sahneleri süsleyen ışık ve renk oyunlarından mahrum-

lar. Ama yaptıkları şeyde büyük bir kahramanlık var. Tiyatro, dünya üzerindeki dört bin yıldır can çekişen ve asla teslim olmayan tek kurum. Canlı kalması için dirençli ve adanmış insanlar gerek. Grubun taşıdığı en kallavi şey bir akordeon. Bavullara tıkılmış gece elbiseleri ütülenip güzel görünmeli. Moraller yüksek tutulmalı. Turnelerin en zoru bu.

Tiyatro salonu geminin büyük yemekhanelerinden biri. Askerler hıncahınç doldurmuş mekânı; sıralarda oturuyor, masaların üstüne çıkıyor, kapı önlerine yayılıyorlar. Sahne niyetine bir uçtaki küçük platform kullanılıyor. Bu gece hoparlör çalışmıyor, ama çalıştığında da sesleri patlatıp bozuyor zaten. Sunucu kalkıp salonu tıka basa dolduran izleyicilerine dönüyor yüzünü. Bir fıkra anlatıyor; ama izleyicileri Amerika'nın farklı yerlerinden gelen askerlerden oluşuyor ve her birinin kendine özgü bir mizah anlayışı var. Anlattığı New Yorkluların mizah anlayışını gıdıklayan bir fıkra. Gülenler var, ama çok değil. Güney Dakotalılar ile Oklahomalılar espriyi anlamadı. Geç gülüyorlar, o da sırf gülmek istedikleri için. Sunucu bu sefer işini şansa bırakmadan başka bir şaka deniyor. İnzibatlarla ilgili tam bir asker şakası bu. İşe yarıyor. İnzibatlarla ilgili şakaları herkes sever.

Sunucu akrobatik dansçıyı çağırıyor sahneye; uzun bacaklı güzel bir kız, yüzünde akrobatların gerilen kaslarının feryadını saklamak için geliştirdikleri zoraki gülümsemeden var. Gemi bir o yana, bir bu yana sallanıyor usul usul. Oysa kızın işi kusursuz dengeye bağlı. Gösterisinin her kısmını defalarca deniyor ve dengesi hep bozuluyor; ama ciddiyetinden ödün vermeden tekrar tekrar çabalıyor kız, ta ki geminin sallantısı bir an için durana ve kızın bacakları tastamam iki saniyeliğine tastamam doğru pozisyonu bulana kadar. Askerler kızdan yana. Nasıl bir zorlukla baş ettiğini biliyorlar. Kızın başarmasını istiyor, başarınca da onu sevinçle alkışlıyorlar. Herkes ciddiye alıyor yaptığı şeyi. Dansçı kız ıslıklar ve tezahüratlar arasında ayrılıyor sahneden.

Ardından bir blues şarkıcısı çıkıyor. Hoparlör olmayınca zar zor duyulabiliyor şarkısı; çünkü sesi tüm tatlılığına rağmen güç-

lü değil. Sesi daha güçlü çıksın diye kendini zorlarken bu kez de tatlılığını kaybediyor; ama kız hem genç, hem güzel, hem de azimli.

Sırada akordeon çalan kız var. İstek alıyor. Şarkılar hep birlikte söylenecek ve çoğunluk "Harvest Moon", "Home on the Rage", "When Irish Eyes Are Smiling" gibi eski şarkıları istiyor. Askerler her perdeden inletiyor kelimeleri. Bu savaş için yazılmış bir savaş şarkısı yok, henüz çıkmadı. Gösteri devam ediyor. Pantomim, acemi bir askerin sağlık muayenesini canlandırıyor ve bunu öyle iyi yapıyor ki izleyiciler kahkahalara boğuluyor. Geleneksel frakı içindeki sihirbaz da renkli ipeklerle numaralar yapıyor.

Gösterilerin hiçbiri tam olması gerektiği gibi değil. Ama izleyiciler ellerinden geldiğince yardımcı oluyor çünkü onlar da gösterinin iyi olmasını istiyor. İşte bu ikna edici olmayan küçük gösterilerle, ikna olmaya can atan büyük izleyici kitlesinin toplamından bütünlüklü ve iyi bir şey çıkıyor. Her şey bittiğinde, iyi bir gösteri olmuş oluyor bu sayede.

Birlikteki adamlardan biri korkuyor. Gemi denize açıldığından beri uyuyamıyor. Okyanus ve denizaltılar ödünü koparıyor. Ranzasına uzanıp kendisini öldürecek patlamayı bekliyor. Çok cesur biri olmalı. Dehşete düştüğünde bile gösterisini yapıyor. Korkmaması gerektiğini söylemek aptalca. Adam korkuyor ve bu kontrol edemediği bir şey, ama görevini yerine getiriyor ve bu kontrol edebildiği bir şey.

Güvertenin karanlığında siyahi birlikler yayılmış yerlere. Sessiz sedasız oturuyorlar. Bas sesli bir asker "When the Saints Go Marching In" adlı ilahiden bir iki kuple söylüyor yumuşacık bir tonla. "Devam, devam," diye sesleniyor biri.

Ses yeniden başlıyor ilahiye ve başka sesler katılıyor ona. İlahi dördüncü ölçüye geldiğinde arkasında bir koro var. Sesler ritim buluyor, birbirini hissediyor. Akort oluşuyor. Göz gözü görmüyor. Sesler karanlıktan yükseliyor. Askerler yerlere serilmiş, sırt üstü uzanmış. Şarkı güçlenip devleşiyor. Artık bir savaş şarkısı

bu. Yanan ışıklar ya da mavi kuşlar hakkındaki içli saçmalıklardan çok daha iyi.

Karanlık güverte seslerle sallanıyor şimdi. Şarkı biterken yeniden başlıyor. Dört kez tekrarlanıyor, beşincide kısılıp hafif bir mırıltıya dönüşüyor ve güverte yine sessiz. Gemi yalpalıyor sonra, metal metale itiraz ediyor. Yeniden sessizliğe dönüyor gemi. Artık sadece motorun titremesi, suyun çalkantısı, rüzgârın tel selviçede inlemesi bozuyor sessizliği.

Şarkı söyleyen bir ordumuz da, ordumuzun söyleyebileceği şarkılar da henüz yok. Sentetik duygular ve hasretler bir türlü tutmuyor çünkü askerler bunların yapmacıklığını hemencecik seziyor. Gerçek sıla hasretini, savaşın gerçek dehşetini, gerçek vahşetini kelimelere ve melodilere kimse dökmedi henüz.

* * *

İNGİLTERE'DE BİR YER, 25 Haziran 1943. Karaya yaklaşıyoruz. Bu sabah kuşlar göründü, bir deniz uçağı etrafımızda döndü ve sonra bizi rapor etmek üzere uçup gitti. Hiç sıkıntı yaşanmadı ve eğer köprü üstüne düşman alarmı verildiyse bile bizim haberimiz olmadı. Bu gece karaya çıkacağımız söyleniyor. Askerler küpeştelere sıralanmış, her alçak bulutu kara sanıyorlar. Karaya yaklaştığımız ve yaklaşma hattımız dar olduğu için tehlike büyük. Gemi yön değiştirip duruyor. Bu sular kadar tehlikelisi yok.

Askerler İngilizlerle nasıl anlaşacaklarını anlatan küçük kitapçıkları okuyorlar. Kitapçık dil farklarını açıklıyor. İngiltere'de klozet deyince akla dolap gelmediğini, "*bloody*" kelimesinden sakınılması gerektiğini, çöp tenekesine "toz kabı" dendiğini ve İngilizlerin pek çok kelimeyi bizim onlara yüklediğimizden farklı anlamlarla kullanageldiğini ileri sürüyor. Askerlerin çoğu bu durumu epey komik buluyor; İngiliz aksanı olduğunu hayal ettikleri anlamsız kelimelerle konuşuyorlar şimdi.

Hafif bir pus ufku örtüyor. Spitfire'larımız kopuyor pustan, etrafımızda kızgın arılar gibi dolanıyorlar. Öyle yakınımızdalar ki kanatlarının yırtıcı ıslığını duyabiliyoruz. Uzunca bir süre etrafımızda daireler çizip sonra gidiyorlar, yerlerini başkaları alıyor.

Öğleden sonra kara görünüyor pusun arasından, yaklaştıkça da muntazam evler, muntazam bir ülke, derli toplu ve eski. Askerler manzarayı şaşkınlıkla izliyor. Çoğunun gördüğü ilk yabancı diyar burası ve her biri bu yeni yeri önceden bildiği bir yere benzetiyor. Biri, yağışlı geçen bir yılın baharındaki California gibi göründüğünü söylüyor. Bir diğeri Vermont'u buluyor karşısında. Askerler lombozlarla küpeştelere üşüşüyor.

Gemi bir limana yanaşıp demir atıyor. Dört bir yanı nakliye ve donanma gemileriyle çevrili. Askerler karaya mavnalarla çıkacak, ama henüz değil, zira geminin boşaltılması geminin yüklenmesinden bile daha karmaşık. Askerler kolaylıkla kaybolabilir yahut yanlış birliklere karışabilirler.

Gece oluyor ve subaylar toplantı odasında toplanıp erlerini indirmek için emir almayı bekliyor. Gecenin büyük kısmı böyle geçecek. Her birlik belirli bir saatte, bir mavnanın o anda onları beklediği belirli bir yerde olmak zorunda. Askeri trenler de kıyıda bekliyor olacak. Kusursuz bir yolculuk oldu bu. Sıkıntı yok, hastalık yok, saldırı yok. Subayların yüzlerinden üstlerindeki baskı okunuyor. Hiçbiri pek uyumadı. Bir iki sefer sonra izne çıkmalılar. Sorumluluk tek bir adamın uzun süre ara vermeden yüklenemeyeceği kadar ağır.

Sabah mavnalar gelip gemiye iki yandan sokuluyor. Büyük demir kapılar açılıyor, birlikler çıkıp küçük teknelerin güvertelerindeki yerlerini alıyorlar. Geminin yüksek lombozları aşağı bakan kafalarla dolu. Bunlar gemiden bir sonraki postada inecek adamlar. Mavnalardan biri hareket ediyor; römorkörlerin, muhriplerin ve demir atmış yük gemilerinin arasında körfezi kabartıyor. Askerler bu yeni yerde kendilerini tedirgin hissediyor. Yeni topraklara, insanın kendinden emin olmadığında yapması gerektiği gibi, şüpheyle yaklaşıyorlar. Küçük tekne rıhtıma yana-

şıyor, İngilizler rıhtıma *"dock"* değil, *"quay"* diyor, onu da "kii" gibi telaffuz ediyorlar ve bu da, elbette ki, çok gülünç.

Mavna bağlanırken şaşırtıcı bir şey oluyor. İskoç etekleri içinde bir bando gaydalar, davullar ve ritmik hareketlerle bize doğru yürüyor. Gaydanın tiz sesi havayı kesiyor. Dünyadaki en militer, en savaşçı müzik bu. Gemideki askerler küpeştelere üşüşüyor. Bando yaklaşıyor, davullar gümbürdüyor, gaydalar çığlık çığlığa; aynı hizaya geldiklerinde askerler neşe içinde tezahürat yapmaya başlıyor. Bu kulak tırmalayıcı müzikten hoşlanmamış olabilirler, hoşlanması vakit alıyor gerçekten de; ama müziğin içindeki demirsi bir şey içlerine sızıyor. Gaydacılar çark edip geri dönüyorlar. İyi bir şey yaptılar. Askerlerimiz içten içe onurlandırılmış hissediyor kendilerini. Müzik canlandırdı onları. Talim kamplarındakinden ya da kantin stratejilerinden farklı bir savaş bu.

Askerler mavnanın güvertesinden yanıp kül olmuş çatısız evleri, bombaların düştüğü yerlerdeki enkaz yığınlarını görebiliyor. Daha önce resimlerini görmüşlerdi bunun, haberlerini okumuşlardı; ama resimdi onlar, yazıydı, gerçek değildi. Bu farklı. Resimlere hiç de benzemiyor. Rıhtımda Kızıl Haç kazanlarca kahve ve dağ gibi kek yığınlarıyla bekliyor. Şafaktan beri dağıtım yapıyorlar, karanlık çöktükten çok sonraya kadar da devam edecekler. Mavnanın borda iskelesi açık şimdi. Askerler ellerinde ağır torbaları, sırtlarında çantaları, omuzlarından sarkan tüfekleriyle dik iskeleyi tırmanıp yeni ülkeye adım atıyorlar. Uzaklaşırken başka bir mavna dolusu askeri karşılayan gayda sesleri çalınıyor kulaklarına.

* * *

UÇAĞIN ADI

BİR BOMBARDIMAN UÇAĞI ÜSSÜ, 26 Haziran 1943. Bombardıman ekibi Londra'dan geri dönüyor. Askerler kırk sekiz saatlik izindeydi. Üste bir ordu otobüsü bekliyor, diğer ekiplerle birlikte ıkış tıkış doluyorlar otobüse. Sonra büyük otobüs küçük ve eski kasabanın dar sokaklarından geçip yeşil kırlara çıkıyor. Aralarında çitlerle buğday tarlaları. Sağda, ailelerin kendi ürünlerini yetiştirdikleri, küçük arsalara bölünmüş dev sebze bahçeleri var. Bahçede çalışan erkek ve kadınları görüyoruz, bisikletleriyle gelmişler kasabadan.

Otobüs bir ağaçlığı kesen bozuk yolda tangır tungur ilerliyor. Biraz uzakta alçak, kahverengi binalar ve Amerikan bayrağını uçuşturan bir gönder var. Bu bir bombardıman uçağı üssü. İngiltere bunlarla dolu, burası da en iyilerinden. Etrafta çamur yok ve koğuşlar eğreti olmadıkları gibi sayıca da yeterliler. Ayrıca uçaklar balık istifi gibi yığılmamış. Muhtemelen buradaki uçankale sayısı yirmi beşten fazla değil ve etrafa öyle seyrek bir şekilde yayılmışlar ki bir arada görülmeleri imkânsız. Bir akıncı pilotu uçaklardan birini haklayabilir, ama birden fazlasını haklayabileceği şüpheli.

Binaları ya da uçakları kamufle etme zahmetine hiç girilmemiş, işe yaramaz bu, üstelik de çok iş çıkarır. Uçakların arasındaki mesafeyi açmak ve hava savunması kâfi. Yol boyunca dikenli teller gerilmiş ve idare binasının önündeki girişte bir nöbetçi kulübesi var. Otobüs girişin yanındaki durağa yanaşınca askerler dökülüyor. Gaz maskelerini ayarlıyorlar. Kimse gaz maskesi olmadan oradan ayrılamaz. Askerler girişte sıralanıp kimliklerini bildiriyor ve imza atıyorlar. Ekipler yavaş yavaş koğuşlarına yollanıyor.

Oda uzun, dar ve boyasız. İki yanda duvara dayalı demir ranzalar ve ranzaların arasında kıyafet dolapları var. Karşılıklı ranzaların ortasındaki uzun raf paltolarla yağmurluklar için askı görevi görüyor. Yanında da ekibin tüfekleri ve makineli tabancaları duruyor.

Her yatak özenle toplanmış, her birinin ayakucunda birer miğferle gaz maskesi var. Duvarlara yarı çıplak kız resimleri asılmış. Ama her yatağın yanında aynı kızın resmi – mahmur edalarıyla iri memeli sarışınlar, masum yüzleri, yarı aralık parlak dudakları ve baygın gözleri hiç kuşkusuz tutkuyu çağırıyor, ama hepsi aynı kız.

Mary Ruth'un mürettebatının ranzaları odanın sağ tarafında. Askerler bu yataklarda birkaç haftadır kalıyor. Kalelerden biri düşürülmüş ve ölenlerin yatakları boşaltılmış. Sabah birlikte kahvaltı ettiğiniz, akşamına ölen ya da yüzlerce mil ötede esir düşen bir adamın yatağında uyumak tuhaf. Tuhaf ve gerekli. Adamın kıyafetleri hâlâ dolapta, alınıp kaldırılacak. Miğferi yatağın ayakucundan kaldırılacak, yerine sizinki konacak. Duvara asılı kız resmini olduğu gibi bırakacaksınız. Ne anlamı var değiştirmenin? Sizinki de aynı kız olacak.

Mary Ruth'un adını bu mürettebat koymadı veya o uçakla gelmediler. Uçağın burnunda adı, altında da "Memories of Mobile" ["Mobile Anıları"] yazıyor. Ama askerler ne *Mary Ruth*'un kim olduğunu biliyor, ne de hangi anıların kutlandığını. Uçak onlara geçtiğinde adı zaten konmuştu ve değiştirmeyi düşünmediler. Kötü şans getirebilirdi bu.

Havaalanlarında Amerika'da nüfuzlu bir grubun uçakların adlarını protesto ettiği ve bu adların kaldırılıp yerlerine kasaba ve nehir adlarının konmasını gerektiren bir karar çıkacağı yönünde söylentiler dolaşıyor. Askerler bunun doğru olmadığını umuyorlar. Savaş üzerine en iyi yazılardan bazıları bombardıman uçaklarının burunlarında bulunuyor. Adlar gayet kişisel şeylerdir, uçaklar da zamanla kendi kişiliklerini kazanıyorlar. *Bomb Boogie*'nin adını *St. Louis, Mary Ruth*'un adını *Wichita* ya da

Volga Virgin'inkini *Davenport* diye değiştirirseniz uçağı incitirsiniz. Uçağın adı mükemmel olmalı ve mürettebatın her birince onaylanmalıdır. Adlar değişmemelidir. Savaş, olduğu haliyle yeterince can sıkıcı zaten.

Mary Ruth'un mürettebatı yataklarına oturmuş *Bomb Boogie*'nin makûs talihini konuşuyor. *Bomb Boogie* talihsiz bir uçak. Hedefine asla ulaşamıyor. Her görevi yarıda kalıyor. Uçağı geri getiriyor, elden geçirip test ediyorlar. Mükemmel durumda olduğu görülüyor ve sonra harekât uçuşuna çıkıyor. Derken ya motorları bozuluyor ya da iniş takımı sorun çıkarıyor. Sonuç olarak *Bomb Boogie*'nin başına bir şey geliyor her zaman. Asla hedefine ulaşamıyor. Kimsenin anlam veremediği bir şey bu. Dört gün önce yine yola çıkmış ama motorlarından biri arıza yaptığı için geri dönmek zorunda kaldığında İngiltere'nin kıyısına bile ulaşamamış.

Yan topçularından biri dolaşmak üzere dışarı çıkıyor, ama bir dakikaya kalmadan geri geliyor. "Yarın için alarm verildi," diyor. "Umarım Kiel değildir. Kiel'de çok fazla uçaksavar var."

"Kızıl sakallı herif de orada," diyor kuyruk topçusu Brown. "Herif gözlerimin içine bakmıştı. İyice yaklaşıp hedef aldım ama tüfek tutukluk yaptı tam o sırada."

"Haydi gidip yemek yiyelim," diye karşılık veriyor taret topçusu.

* * *

MEMLEKETTEN HABERLER

İNGİLTERE'DE BİR BOMBARDIMAN UÇAĞI ÜSSÜ, 28 Haziran, 1943. Günler çok uzun. Yaz mevsimi enerji tasarrufu amaçlı yaz saati uygulamasıyla birleşince hava gecenin on bir buçuğunda kararıyor. Yemekten sonra askeri otobüse binip şehre gidiyoruz. Her Amerikalının okumayı söker sökmez adını öğrendiği küçük, eski bir şehir burası. Dar sokaklardaki binalar Tudor, Stuart, George ve hatta Norman tarzı. Yüzlerce yıldır üzerinde gezilen kaldırım taşları aşınıp pürüzsüzleşmiş. Tam gezilecek bir kent bu. Amerikan askerleri, Kanadalılar, Kraliyet Hava Kuvvetleri erleri ve Büyük Britanya'nın kadın askerleri dolanıyor sokaklarda. Britanya kadınlarını askere alıyor ve onlar gerçekten ordunun bir parçası; şoförlük, tamircilik, postacılık yapıyorlar, üniformaları içinde çakı gibiler.

Mary Ruth'un mürettebatı küçük bir birahanede alıyor soluğu, mekân tıklım tıklım ve gürültülü. Barmen kadınların biraları son sürat çektiği bara yanaşıyorlar. Hemen bir masa buluyorlar kendilerine, şimdi önlerinde soluk sarı bir sıvıyla dolu küçük bardaklar var. Tuhaf bir bira bu. İçindeki alkolün büyük kısmı ordunun cephane yapımında kullanması için alınmış. Üstelik soğuk da değil. Sembolik bir bira – içkiden çok, bir jest gibi.

Bombardıman ekibi çok ciddi görünüyor. Harekât emri alan askerler genellikle ciddi olurlar, ama bu gece bu mürettebatın üstünde fazladan bir yük var. Böyle şeylerin nasıl başladığını bilmek imkânsız. Birdenbire herkes kendini yolun sonuna gelmiş gibi hisseder. Küçük şeyler ters gider. Sonra göreve çıkana

kadar tedirginlik sarar içlerini. Tedirginlik sürerken, en büyük dert beklemektir.

Tadı ve gazı kaçmış biralarını yudumluyorlar. İçlerinden biri, "Londra'daki Kızıl Haç'ta Amerikan gazetesi gördüm bugün," diyor. Sessizlik. Bardaklarının üzerinden, konuşan kişiye bakıyor ötekiler. Pilotlardan ve ATS* kızlarından oluşan karma bir grup barın diğer ucunda şarkı söylemeye koyuluyor. Amerikan şarkılarının burada bu kadar çok biliniyor olması şaşırtıcı. "You'd Be So Nice to Come Home to"yu söylüyorlar. Şarkının ritmi hafiften değişmiş. İngiliz şarkısı olmuş.

Yan topçu, sesi şarkıyı bastırsın diye bağırıyor. "Bence bizimkiler kayıpları bildirmekten çekiniyor. Savaş Bakanlığı ülkenin bunu kaldıramayacağından korkuyor sanki. Oysa ben bizim ülkemizin kaldıramayacağı hiçbir şey görmedim."

Alt taret topçusu elinin tersiyle ağzını siliyor. "Biz de pek bir şey duymuyoruz ki. Ne tuhaf aslında. Ama aksiyona ne kadar yakınsan o kadar az gazete ve savaş haberi okuyorsun. Orduya katılmadan önce olan biten her şeyi biliyordum. Türkiye'nin ne yaptığından bile haberim vardı. Haritaları toplu iğnelerle işaretleyip harekât bölgelerini renkli kalemlerle boyuyordum. Şimdiyse iki haftadır gazete yüzü görmedim."

İlk konuşan kaldığı yerden devam ediyor "Bugün gördüğüm gazetede tuhaf şeyler yazıyordu. Savaşın bitmek üzere olduğunu düşünüyor gibilerdi sanki."

"Keşke Jerryler** de öyle düşünse," diyor kuyruk topçusu. "Keşke Goering Tümeni'nin sarı burunları ve onların lanet olası uçaksavar topçuları da öyle düşünse."

"Neyse," diyor yan topçu. "Gazeteyi epey bir inceledim. Bana kalırsa memlekettekiler başka bir savaş veriyor, biz başka bir savaş. Onlar kendi savaşlarını kazanmak üzereler, bizse bizimkine

---

* *Auxiliary Territorial Service.* İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusunda daha çok kadınların görev yaptığı Bölgesel Destek Hizmeti. (ç.n.)

** Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda Britanyalıların Almanlar için kullandığı lakaplardan biri. (ç.n.)

daha yeni başlıyoruz. Keşke onlar da bizimle aynı savaşa girseydi. Keşke ölü sayısını yayınlasalar, savaşın nasıl bir şey olduğunu anlatsalar. Belki o zaman bizimle aynı savaşa girmek isterlerdi."

Kuyruk topçusunun geldiği kasaba Kentucky'ye çok yakın, o da Kentuckyliler gibi konuşuyor. "Bir dergide bizimle ilgili çok güzel bir şey okudum," diyor. "Yazdıklarına göre hepimizin sinirleri çelik gibi sağlammış. Asla korkmuyormuşuz. Dünyadaki tek isteğimiz durmadan uçmak ve Jerryleri havaya uçurmakmış. Hiç bizim kadar cesur birileri olacağını düşünmezdim doğrusu. Yazıyı üç dört kez okuyup kendimi korkmadığıma ikna etmeye çalıştım."

"Geçen Perşembe Bremen olduğu gibi uçaksavar doluydu," diyor telsizci. "Sayıları biraz daha fazla olsaydı üstlerinden yürüye yürüye gidebilirdik. O uçaksavarlardan nefret ediyorum. Bizi fena benzettiler o gün."

"Hiç de bile," diyor diğer bir topçu Henry Maurice Crain. "Burnumuzu kaptırdık ama bu bir kazaydı. Üstümüzden uçan uçaklardaki topçulardan biri etrafa mermi kovanı saçtı, o da tutup bizim burna denk geldi. Tamir etmişlerdir zaten şimdiye."

"Ama yine de," diyor ilk konuşan adam inatla, "keşke evdekilere savaşın bitmediğini söyleseler ve keşke o kadar cesur olduğumuzu düşünmeseler. Ben o kadar cesur olmak istemiyorum. Bir bira daha içsek mi?"

"Ne anlamı var? İçtiğimiz şey o kadar tatsız ki insan beğenmedim bile diyemiyor. Ben gidip silahlarımı temizleyeceğim. Sabaha kalmasın."

Ayağa kalkıp bir bir çıkıyorlar mekândan. Dışarısı hâlâ aydınlık. Gotik tarzda eski bir kilise kulesinin etrafında güvercinler uçuşuyor, kulenin mimarisi güvercinler yuvalasın diye düşünülmüş sanki.

Kızıl Haç'ın yerleştiği otel, kırsalı benek benek süsleyen uçuş alanlarından gelen askerlerle dolu. Otobüs otelin önünde durunca içine doluşuyoruz. Mürettebat gökyüzüne bakıyor. Berrak;

çoktan batmış bir güneşin ışığında asılı kalmış küçük ve beyaz bulut kabarcıkları var sadece.

"Yarın hava açık olacağa benziyor," diyor telsizci. "Bu hem bizim için iyi, hem de bizi keklik gibi avlayabilecek düşman için."

Otobüs alana geri dönüyor tangır tungur. Kuyruk topçusu düşüncelere dalıyor. "Umarım Kızıl Sakal grip falan olmuştur," diyor. "En son karşılaştığımızda yüzündeki ifadeyi hiç beğenmemiştim."

(Kızıl Sakal neredeyse yüzünü görebileceğiniz kadar yaklaşan bir düşman pilotudur.)

* * *

HURAFE

İNGİLTERE'DE BİR BOMBARDIMAN UÇAĞI ÜSSÜ, 30 Haziran 1943. Koğuşta kötü bir gece yaşanıyor, sık görülmez böyle geceler. Nasıl başladığını bilmek de imkânsız. Sinirler gergin ve kimsenin uykusu yok. Odadaki diğer birliğin kuyruk topçusu ranzanın üst katından inip koğuşu didik didik aramaya başlıyor.

"Ne oldu?" diye soruyor ranzanın alt katındaki.

"Madalyonumu kaybettim," diyor kuyruk topçusu.

Ne madalyonu olduğunu, Aziz Christopher mı yoksa şans madalyonu mu olduğunu kimse sormuyor. Önemli olan, bir madalyonu olması ve madalyonunu bulamaması. Herkes kalkıp aramaya başlıyor. Ranzayı duvardan ayırıyorlar. Ayakkabıların içlerine, çelik dolapların arkalarına bakıyorlar. Topçuya bütün ceplerini kontrol etmesini söylüyorlar. Bir askerin madalyonunu kaybetmesi iyi bir şey değil. Belki huzursuzluk bundan da önce başladı ama kayıp madalyonla pekişti. Huzursuzluk bütün odaya yayılıyor. Komikliğin arkasına saklanıyor sonra. Askerler fıkralar anlatıp birbirlerine takılıyor. Huzursuzluklarını kırmak için birbirlerinin ayakkabı numarasını soruyorlar. "Senin ayağın kaç numara Brown? Eğer nalları dikersen ayakkabılarını ben alırım." Acı bir tat bırakıyor şakalar.

Şakalar kesiliyor sonra. Göreve gitmeden önce yapmanız gereken küçük şeyler vardır. Başınıza bir şey geldiği takdirde evinize gönderilecek şeyleri bırakırsınız. Yastığınızın altına koyarsınız bunları; fotoğraflarınızı, yazdığınız mektubu, yüzüğünüzü. Yas-

tığınızın altına koyar ve yatağınızı toplamazsınız. Dağınık bırakır ve böylece geri döndüğünüzde hemen kıvrılıp uyuyabilirsiniz. Sahibi görevdeyken o yatağı toplamayı kimse aklından geçirmez. Bir de tıraş olursunuz gitmeden, çünkü geri döneceksinizdir. Aklınızı geleceğe ve gelecekte yapacağınız şeylere verirsiniz.

Koğuşlarda askerler kulaklarına çalınan altıncı his hikâyelerini anlatıyorlar birbirlerine. Mesela telsizcilerden biri bir sabah yatak takımını katlayıp yatağının üstüne düzgünce koymuş, üstüne de yastığını yerleştirmiş. Sonra dolabını boşaltıp giysilerini paketlemiş. Daha önce böyle bir şey yaptığı görülmemiş hiç. Tam o gün vurulmuş adamcağız.

Kuyruk topçusu madalyonunu hâlâ bulamadı. Ceplerini tekrar tekrar kontrol etti. Konuşmalar sürerken bir ses duyuluyor, "Tanrı aşkına kapayın çenenizi artık. Saat gece yarısını geçti. Biraz uyumamız lazım."

Işıklar kapanıyor. Karartma perdeleri de sımsıkı çekildiğinden odanın içi zifiri karanlık şimdi. Biri karanlığa konuşuyor, "Keşke şu uçağa binsem artık." Görev başladığı zaman kendini iyi hissedeceğini biliyor. İnsanın içini sıkan şey beklemek, özellikle de bu gece.

Odada çıt çıkmıyor, sonra bir ayak sesi duyuluyor, sonra da büyük bir gürültü. Karanlıkta yatağına ulaşmaya çalışan bir çömez tüfekliğe çarptı. Küfrü basıyor herkes. Yeni gelene sövmek âdetten. Ona nereden geldiğini ve nereye gitmesini umduklarını söylüyorlar. İyi geliyor bu gürültü patırtı. Gerilim odayı terk ediyor. Kötülük gitti.

Yatağınızda yatıyorsunuz, durmak bilmeyen o tekdüze ses kulaklarınızda. Gece bombardımanına çıkan Kraliyet Hava Kuvvetleri bu. Yüzlerce uçak olmalı, büyük bir akın yapıyor olmalılar. Sesler bütün akşam kesilmedi ve bir saat daha sürecek. Yüzlerce ton bomba taşıyan yüzlerce Lancaster. Onlar döndüğünde, sıra size gelecek.

Savaş uçağı mürettebatının yaşadığı bazı şeylere hurafe diyemezsiniz. Stres ve irtifa insana tuhaf şeyler yapıyor. 30,000 fit

[yak. 10,000 metre] yüksekteyken vücut dayanmak üzere tasarlanmadığı şartlar altındadır. Oksijeni tüpten alır ve gözleriyle kulakları düşük basınçta çalışır. Bu şartlar altındayken insanın zaman zaman orada olmayan şeyler görmesi ya da orada olan şeyleri görmemesi çok şaşırtıcı değil. Daha önce nişancıların kendi uçaklarına ateş açtıkları, bazılarının da gamalı haç gördüklerini sanıp boş havayı havaya uçurdukları oldu. Duyular güvenilir değil. Uçaksavarlarla dolu gökyüzü sizden yana değil. Etrafınızda uçaksavar mermileri patlıyor ve parçaları uçağınızı delip geçiyor bazen. Avcı uçakları geçiyor yanınızdan vızır vızır, silahları ateş püskürüyor. Eğer bu şartlar altında ara sıra küçük hayaller görüyorsanız, bu düpedüz kaçınılmaz bir şey. O yoğun konsantrasyon anlarında küçük tesadüfler büyük anlamlar kazanıyorsa, stres altındayken böyle şeyler olduğunu hatırlamak gerek. Hayaletler hep mesken tutmuştur gökleri ve eğer bedeninizle sinirleriniz irtifa yüzünden geriliyorsa, kaçınılmaz bir şeydir bu.

Koğuş çok sessiz. Bir köşeden hafif bir horlama duyuluyor sadece. Biri de uykusunda mırıldanıyor. İlk cümleyi ağzında geveliyor, "Helen, dönme dolaba binelim haydi," diyor.

Bir de uzaktaki duvardan gizemli bir ses duyuluyor, ardından bir metal çınlıyor. Kuyruk topçusu ceplerini yokluyor hâlâ madalyonunu bulmak için.

* * *

SALDIRI HAZIRLIKLARI

İNGİLTERE'DE BİR BOMBARDIMAN UÇAĞI ÜSSÜ, 1 Temmuz, 1943. Koğuşlarda parlak beyaz ışıklar yanıyor, anında uyanıyor herkes. Tiz bir ses duyuluyor: "Haydi bakalım, çıkın yataklarınızdan! Saat üçte brifing, dört yirmide yerlerinizde olacaksınız. Kalkın artık!"

Mürettebat yataklarından zar zor çıkıp giyiniyor. Saat 02.30. Hiçbiri doğru dürüst uyumadı.

Dışarıda gün ışımaya başlıyor. Mürettebat uyku mahmurluğuyla ve yarı karanlıkta, kapısında bir nöbetçinin beklediği binaya koşturuyor. Nöbetçi kimliklerini doğruladıkça içeri giriyorlar teker teker.

İçeride duvarlardan birini boydan boya kaplayan beyaz bir perdenin önünde sıralar var. Mürettebatın bir kısmı yerlerini çoktan almış. Işıklar sönüyor ve perdeye havadan çekilmiş bir fotoğraf yansıtılıyor. Dikkat çekici ölçüde net. Sokaklar, fabrikalar, kıvrılan bir nehir, rıhtımlar ve denizaltı barınakları görünüyor. Perdenin yanında bir istihbarat subayı duruyor, elinde uzun bir değnek. Lafı uzatmadan konuya giriyor. "Gideceğiniz yer burası," diyor ve bir Alman şehrinin adını söylüyor.

"Şimdi, bu filo bu yönden gelecek." Elindeki değnek perdedeki yolu izlerken siyah gölgesini bırakıyor. Sonra yan yana dizilmiş üç uzun ve dar binada duruyor. "Hedefiniz burası. Bu binalarda küçük motor parçaları yapılıyor. Hepsini yıkın." Saatleri söylüyor, bir çavuş söylediği saatleri karatahtaya yazıyor. "Şu saatte yerlerinizi alacaksınız, şu saatte kalkışa geçeceksiniz, şu

saatte hedefin üzerinde olacak ve şu zaman da buraya dönmüş olacaksınız." Dakikası dakikasına, 05.52 ve 09.43. Bunca uçağı belli bir dakikada belli bir yerde toplamak neredeyse saliselik bir zamanlama demek.

İstihbarat subayı devam ediyor: (Sonraki üç cümle sansüre takılmış.) "İyi şanslar ve iyi avlar." Oda ışıkla dolunca perdedeki şehir kayboluyor. Bir papaz öne çıkıp "Katolikler odanın arka tarafında toplansın," diyor.

Askerler yemekhane yoluna düşüp tabak ve bardaklarını dolduruyorlar; mönüde meyve kompostosu, çırpılmış yumurta, domuz pastırması, mısır gevreği ve kahve var.

Mary Ruth'un mürettebatı nerdeyse neşeli. Önceki gecenin nahoşluğuna verdikleri tepki bu. Artık gerilim tamamen kırıldı, çünkü yapacak işleri, uçuracak uçakları var; daha fazla beklemeyecekler. Kuyruk topçusu, "Eğer bugün bana bir şey olursa, kahvaltıda kuru erik yediğimin kayıtlara geçmesini istiyorum," diyor.

Çabucak yiyip, tabak çanaklarını sabunlu suda yıkayıp kapının yakındaki büyük kazanlarda durulayarak tek sıra halinde dışarı çıkıyorlar.

Giyinmek uzun ve çetrefil bir iş. Askerler çırılçıplak soyunuyor. Önce uzun ve açık renkli yünlü iç çamaşırları giyiyorlar. Üzerine yine uzun, açık mavi, iç çamaşırı gibi görünen ısıtmalı takımları geçiriyorlar. Bunlar el ve ayak bileklerine kadar iniyor ve bellerinden elektrik fişi çıkıyor. İki kat kumaş arasındaki takım elektrik kablolarından örülü ve bu kablolar fişleri uçağın ısı çıkışına bağlandığında ısı taşıyor. Isıtmalı takımın üstüne kahverengi tulum giyiliyor. Sırada kalın, koyun yünü astarlı ısıtma botları ve eldivenleri var, bunların da ısı ünitesine bağlanan fişleri var. Ardından çabucak şişirilebilen turuncu kauçuktan can yelekleri, omuzların üstünden ve bacakların arasından geçirilen ağır kanvas kayışlarıyla paraşütler takılıyor. Son olarak da mikrofonlu ve kulaklıklı miğferler. Dahili haberleşme sistemine bağlandıklarında nasıl bir gürültünün içinde olurlarsa olsunlar mürettebatın geri

kalanıyla iletişim kurabilirler artık. Askerler kat kat ekipmanlarını donandıkça giderek daha da irileştiler. Sopa gibi yürüyorlar, robot gibi. O incecik yan topçu biraz tombul şimdi.

Özenle giyiniyorlar çünkü 30.000 fit yüksekteyken açıkta kalmış bir yer ya da bağlantısı kesilmiş bir takım donmanıza sebep olabilir. Yukarılar dehşet verici ölçüde soğuk.

Hava aydınlandı ve serin bir rüzgâr esiyor. Askerler cephaneliğe gidip silahlarını alıyorlar. Onları bir kamyon bekliyor. Silahlarını dikkatlice kamyonun zeminine istifleyip kendilerini içeri atıyorlar. Kamyon ıssız pist boyunca ilerliyor. Sonra yan piste geçiyor. Oraya buraya park edilmiş uçakları görebiliyorsunuz şimdi. Her birinin kanatlarının altında küçük birer küme asker birikmiş.

"İşte orada," diyor alt taretçi. "Acaba burnunu tamir ettiler mi?" Öndeki uçağın saçtığı kovanlar yüzünden burnu parçalanan *Mary Ruth* bu. Kamyon bu büyük uçağın burnunun hemen altında duruyor. Mürettebat kamyondan iniyor, inerken nazik hareketlerle alıyor silahını her biri. Uçağa biniyorlar. Silahlar yerleştirilip dikkatlice denenmeli. Cephane kontrol edilip silahlar doldurulmalı. Hepsi vakit alıyor. Askerler bu yüzden kalkış vaktinden o kadar önce uyandırıldılar. Kalkıştan önce halledilmesi gereken binlerce şey var.

* * *

YER MÜRETTEBATI

İNGİLTERE'DEKİ BOMBARDIMAN UÇAĞI ÜSSÜ, 2 Temmuz 1943. Yer mürettebatı hâlâ *Mary Ruth*'un üzerinde çalışıyor. Mürettebat şefi Oregonlu üstçavuş Pierce uzun zamandır orduda ve motorları iyi tanıyor. *Mary Ruth*'un aslında onun olduğunu, ara sıra pilota ödünç verdiğini söylüyor insanlar. Eğer bir uçuşun iptal edilmesi gerektiğini söylerse o uçuş iptal oluyor. Pierce gecenin büyük kısmını motorları kontrol ederek geçirmiş.

Onbaşı Harold da orada. Bombaları yükleyip uçağın cephanesinin iyi durumda olup olmadığını kontrol ediyor. Yer mürettebatı tavşanlar gibi oradan oraya koşturuyor. Vakitleri azalıyor. Mütevazı bir işleri var, şan şöhret getirmeyen, reklamı yapılmayan bir iş. Ama onlar olmazsa uçaklar uçamaz. Üstlerinde iş tulumları, başlarında beysbol şapkaları var.

Topçular silahlarını yerleştirdiler, sürgülerini kontrol ediyorlar şimdi. Biri yeni tamir edilen burnu cilalıyor, bombacı hedefi iyi görebilsin diye iyice ovalıyor.

Uçağın yanına bir cip geliyor, içinde subaylar var – Brown, Quenin, Bliley ve Feerick. Yere kare şeklinde küçük paketler bırakıyorlar, her asker için bir tane. Yüzbaşı Brown paketleri askerlere dağıtıyor. İçlerinde hedefe yakın ülkelerin paraları, konsantre yiyecekler ve haritalar var. Brown bilgi veriyor, "Eğer başınız belaya girerse ... yönüne gitmeyin, çünkü oradaki insanlar pek cana yakın davranmadılar şimdiye kadar; ... yönüne gidin, orada size yardım ederler." Askerler paketleri alıp tulumlarının diz altlarındaki ceplere koyuyorlar.

Güneş ufkun hemen altında ve gökyüzünü pembe güzel bulutlar kaplamış. Yüzbaşı saatine bakıyor. "Artık gitmeliyiz," diyor. Diğer Brown, kuyruk topçusu olan, koşuyor. İki yüzük teslim ediyor kalanlara, biri işlemeli akik, biri başka bir şey. "Bunları bırakınayı unuttum," diyor. "Yastığımın altına koyar mısınız?" Mürettebat uçaktaki yerlerini alıyor, kapı kapanıp kilitleniyor. Yan kapılar açık tabii ki, silahlar oradan dışarı bakıyor, şu an bağlılar ama ateşe hazır olmaları an meselesi. Her birinden uzun fişeklikler sarkıyor.

Pilot oturduğu yüksek koltuktan el sallıyor. Penceresi uçağın adının yazdığı yerin hemen üstünde – *Mary Ruth, Memories of Mobile*. Motorlar çalıştırılıyor, teker teker ısınıyor, ısındıkça kükrüyorlar. Bütün alandan koca uçaklar geliyor şimdi gürültüyle, ana pistte toplanıyorlar. Art arda yürüyen devasa bir böcek sürüsü gibi; geçit törenindeler sanki, kalkış alanına doğru ilerliyorlar.

Pilot işaret veriyor ve yer mürettebatından iki kişi ok gibi fırlayıp tekerleklerin önündeki takozları kaldırarak aynı hızla yoldan çekiliyor. *Mary Ruth* motorlarına tam gaz verip yavaşça ana piste ilerleyerek alaya katılıyor. Ana pistteki ilk uçak çıkışını yapıyor, hızlanıp havalanıyor, arkasından öteki uçak, arkasından diğer uçak, teker teker havalanıyorlar, ta ki bütün uçaklar sıra sıra kuzeye doğru açılana kadar. Kısa bir süreliğine filo görünmez oluyor, derken yeniden beliriyorlar, ama bu kez art arda değiller. İrtifa kazandılar ve yakın kol uçuşundalar. Alanın üzerinden kükreye kükreye geçiyorlar; derken başka bir alandan başka bir filo katılıyor onlara, sonra bir filo, bir filo daha. Bir sürü farklı noktadan gelen bir sürü filo belli bir noktada buluşacak ve bütün takım toplandığında, büyük V'ler oluşturan bir sürü küçük V şeklinde uçan yüzlerce büyük uçak olacak, her biri konumuyla hem kendini hem diğerlerini koruyacak. Bu dev sürü sonbaharda göçen kazlar gibi güneye uçacak.

Bu seferlerin yapılması için inanılmaz sayıda detaya dikkat edilmesi gerekiyor. Karargâhın ilgilendiği ikmal detayları, istihbaratın ilgilendiği hedeflerin belirlenmesi ve bildirilmesiyle ilgili

detaylar, mürettebatı tayin eden personelin ilgilendiği detaylar, motorlara bakan teknisyenlerin ilgilendiği detaylar var. *Bomb Boogie* de diğerleriyle birlikte yola çıktı, ama çok geçmeden ölü bir motorla geri geliyor çırpına çırpına. Yine arıza yapmış. Kimse sebebini bilmiyor. Keyfi kaçmış, cesareti kırılmış bir halde yere süzülüyor uçak.

Giden uçakların ardından bakıyor yer mürettebatı, yalnız görünüyorlar. Kalkışın her anını izlediler ve şimdi gidenler dönene dek endişe içinde günü geçirmeye çalışacaklar sadece. Yer mürettebatıyla hava mürettebatının arasındaki ilişkiyi anlatmak zor; ama aralarında çok güçlü bir bağ olduğu kesin. Yerdekiler, uçaklar eve dönene kadar gergin ve kaygılı olacak. Eğer *Mary Ruth* geri dönemezse, küskün ve sessiz bir yasa gömülecekler. Bütün gece çalıştılar. Şimdi traktöre binip hangara dönecek, yemekhanede birer fincan kahve içecekler. Üstçavuş Pierce, "İyi bir uçak o," diyor. "Daha önce hiç sorun çıkarmadı. Geri dönecektir, tabii eğer vurulup bin parçaya ayrılmazsa." Koğuşta çıt çıkmıyor daha sonra; yataklar dağınık, demir ranzaların yanlarından battaniyeler sarkıyor. Resimlerdeki kızlar pullu elbiseleri içinde biraz bitkin görünüyor. Çelik dolapların üstünde aile fotoğrafları var. Saatin tik takları kulakları tırmalıyor. Yüzükler Brown'ın yastığının altında yerini alıyor.

* * *

BEKLEYİŞ

İNGİLTERE'DE BOMBARDIMAN UÇAĞI ÜSSÜ, 4 Temmuz 1943. Uçaklar gidince alan bomboş kaldı. Yer mürettebatı biraz kestirmek için koğuşlarına çekildi, neredeyse bütün gece çalışmışlardı. Bayrak idare binasının üzerinde gevşek gevşek salınıyor. Hangarlarda tamir ekipleri hasarlı uçaklar üzerinde çalışıyor. *Bomb Boogie* bir kez daha elden geçirilmek üzere burada, mürettebatı bıkkın bir şekilde yataklarına dönüyor.

Mürettebatların küçük köpekleri var. Çoğu cinsi belirsiz olan bu hayvanların tek bir sahibi yok. Genellikle her uçağın bir köpeği olur ve mürettebatı bu köpekle gurur duyar. Şimdi köpekler avutulmaz bir kederle dolanıyor alanda. Üste hayat kalmadı sanki. Sabah ağır ağır geçiyor. Filonun 09.52'de hedefin üzerinde olması gerekiyor. Buraya 12.43'te dönecek. Saat 09.50'ye gelip geçerken aklınızda yalnızca uçaklar var. Şimdi bir uçaksavar onlara yönelmiş olmalı, belki şimdi bir sürü avcı uçağı dalıyordur içlerine. Her şey kafanızda canlanıyor. Şimdi, eğer işler yolunda gittiyse ve bir kaza olmadıysa, bomba bölmeleri açıktır ve uçaklar hedefin üzerinden geçiyordur. Şimdi döndüler, kol uçuşunu bozmuyorlar, uçaksavardan kaçmak için giderek daha da yükseliyorlar. Saat 10. Dönüş yolculuğu başlamış olmalı kesin; 10.20, şimdi okyanusu görüyor olmalılar.

Mürettebatın önceki gece anlattığı, bir uçankalenin düşüşüyle ilgili hikâye geliyor akla.

Güzel bir günmüş, masmavi gökyüzü ve büyük bulutlarla resim gibi bir gün. Memleketteyken havayolu reklamlarında gör-

düğünüz türden. Filo St. Nazaire'e doğru uçuyormuş ve hava çok açıkmış. Altlarındaki küçük kasabaları görebiliyorlarmış. Sonra uçaksavarlar gelmiş, menzil dışında kalan Messerschmittler ateş açmışlar. Mürettebat önlerindeki kalenin neresinden vurulduğunu görmemiş. Muhtemelen kumandadan vurulmuş, çünkü uçak parçalanmamış.

Hepsi de her şeyin çok yavaş olup bittiğinde hemfikirdi. Kale burnunu yavaş yavaş, kaldırdıkça kaldırmış. Sonunda dik uçmaya çalışır hale gelmiş ve tabii ki dik uçamamış. Derken yine yavaş yavaş kayarak düşen bir yaprak gibi düzelmiş, bir süreliğine dengede durup sonra burnunu yere eğmiş ve baş aşağı düşmeye başlamış.

Mavi gökyüzü ve beyaz bulutların arasında inanılmaz bir sahneymiş bu. Mürettebat topçunun dışarı çıkmaya çalıştığını görebiliyormuş, topçu uçaktan atlamış ve paraşütü açılıp kabarmış. Derken alt taret topçusunun atladığını görmüşler. Bombardımancı ve seyrüsefer subayı da uçağın burnunda boy göstermiş ve onları yan topçular takip etmiş. *Mary Ruth*'un mürettebatı bağırıyormuş, "Pilotlar, dışarı çıkın!" Alt taret topçusu kendini kurtardığında uçak çok aşağılardaymış. *Mary Ruth*'takiler pilotla yardımcı pilotun çok geç kaldığını, öldüğünü düşünmüşler. Uçak o kadar aşağıdaymış ki zar zor görünüyormuş artık. Yere çakılmasına ramak kalmışken uçaktan iki beyaz kabartının koptuğunu görmüşler. *Mary Ruth*'un mürettebatı o rahatlamayla bağırmaya başlamış. Sonra uçak yere çarpıp patlamış. Bu sonu yalnızca kuyruk topçusuyla alt taret topçusu görmüş. Olanları interkomdan anlatmışlar.

Bir numaralı hangarın yanında kısa ve gür çimlerle kaplı küçük bir toprak set var. Saat 12.15'te yer mürettebatı orada toplanıp dönüşü beklemeye başlıyor endişeyle. Mürettebat şefinden *Mary Ruth*'takilerin rapor verdiği söylentisi yayılıyor, ama bu sadece söylenti. Eğer kulakları aşağı sarkmasaydı ve kuyruğu yanlış yöne kıvrılmasaydı Scottie olabilecek küçük ve gri bir köpek gelip toprak setin üzerine oturuyor. Gerinip bıyıklı ağzını

patilerine yaslıyor. Gözlerini kapamıyor, kulakları seğiriyor. Yer mürettebatının tamamı orada şimdi, uçaklarını bekliyorlar. Dakikaların bu kadar uzayabileceğini hiçbiri tahmin edemezdi.

Küçük köpek başını kaldırıyor ansızın. Bütün vücudu titremeye başlıyor. Mürettebat şefinin dürbünü var. Köpeğe baktıktan sonra dürbününü güneye çeviriyor. "Bir şey göremiyorum," diyor. Küçük köpek titremeye devam ediyor, yüksek perdeden bir inilti çıkıyor ağzından.

İşte geliyorlar. Güneyde nokta nokta görünüyorlar. Kol uçuşu düzgün, sadece bir uçak yalnız başına önde. "Numarasını görebiliyor musunuz? Hangisi bu?" Öndeki uçak alçalıp doğrudan alana yöneliyor. Yanından iki küçük roket çıkıyor, biri kırmızı, biri beyaz. Ambulans, diğer adıyla et vagonu, piste yanaşıyor. O uçakta yaralı bir adam var.

Filo alanın üzerine geliyor ve uçaklar iniş için daireler çizmeye başlıyor. Bir tek yalnız uçak beklemiyor ve kale piste dev bir böcek gibi konuyor. Tekerlekleri yere değdiği anda keskin bir havlama duyuluyor, gri yumak ok gibi fırlıyor. Küçük köpek yere değmeden varıyor uçağın yanına sanki. Kendi uçağını tanıyor. Kaleler bir bir yere iniyor ve yer mürettebatı numaralarını kontrol ediyor. *Mary Ruth* sağ salim dönmüş. Sadece bir uçak eksik, yakıtı azaldığı için daha güneye inmiş o da. Toprak setin üstünden derin bir oh sesi yükseliyor. Görev tamamlandı.

* * *

ANILAR GÜNÜ

LONDRA, 4 Temmuz 1943. Londra'da izindeki birlikler için etkinlikler ve eğlenceler düzenlendi gün boyunca. Misafirler için yapılabilecek her şey yapıldı. Bu sabah askerler üstü açık kamyonlarla dolaştırıldı. Egzersizler, danslar, konuşmalar ve ilginç yerlere geziler yapıldı. Britanyalılar, Kanadalılar ve diğerleri çok cana yakındı davrandı. Parklardaki gruplar "The Star-Spangled Banner", "Dixie" ve "Home Sweet Home"u çaldılar. Yapılabilecek her şey yapıldı, ama hâlâ memleket hasreti en korkunç haliyle hissediliyor bu şehirde.

Konuşmacı lafı uzatmadan, sade bir İngilizceyle, "Sizin için kıymetli olan böyle bir günde sizlerle birlikte olmaktan çok mutluyuz, hepiniz aramıza hoş geldiniz," dedi. Askerlerin aklı kendi ülkelerindeki güneyli, bağnaz politikacıya gitti. Konuşmacı o olsa coşku ve burbon viskiyle köpürür, bayraklarla kaplı bir kürsüde vatanseverlik satar, dinleyicilerinin aklı da birazdan yiyecekleri patates salatasıyla karpuzda olurdu.

Rehber, "Şimdi Londra Kulesi'ne gidiyoruz," dedi. "Orası İngiliz medeniyetinin beşiği sayılır." Amerika'da olsalar şişmanların koşu yarışı başlardı şimdi, sonra üç bacak koşu yarışı, kaşığa yumurta koyup yumurtayı düşürmeden koşmaya çalışan kadınların çığlıkları, derin çukurda mangal yapılan etin kokusu.

Bando Trafalgar Meydanı'nda ağırbaşlı ve etkileyici bir marş çaldı. Coney Island'ı düşündü askerler, ciyak ciyak bağıran çocukların kargaşasını, dondurmanın, yerfıstığının, ıslak izmaritlerin kokusunu, dalgaları, üçte biri su, üçte ikisi insandan olma

denizi, greyfurt kabuklarını yara yara yüzmeye çalışanları, ucuz gece kulüplerinin kulak tırmalayan şarkılarını düşündüler.

Sonra Londra'da geçit töreni yaptılar; üstüne kıyafet geçirilmiş makinelerdi sanki, tüfekleri gibi dimdik, kolları yanlarında sopa gibi duran yüce askerler. Kendi ülkelerinde olsalar rengi solmuş devekuşu tüylü şapkaları, naftalinlerin arasından çıkmış üniformaları içinde şövalyeler olurlardı; önceki akşam kasapken, kasabanın bankasında memur ya da veznedarken şimdi adımları tutturamayan, büyük bir afişin arkasından paytak paytak yürüyen, omuzlarında allı pullu kılıçlarıyla şövalyeler.

Londra'nın misafirperver insanları meyveli tart, kremalı ve şerili kek, bisküvi ve çay, marmelat, cin ve misket limonu, İskoç viskisi, su ve bira ikram ettiler. Askerlerin aklında hardalı sandviçin alt kısmından gömleğin koluna akan sosisliler vardı. Yuvarlak ekmeklerinden çiğ soğanlar sarkan hamburgerler. Vıcık vıcık yağlı patlamış mısırlar. Sek viskinin yakıcı tadı ve tezgâhlarda dizili biralar. Çikolatalı pastalar ve sarısı acı baharatlarla karıştırılarak tekrar beyazın içine konan haşlanmış yumurtalar, ama en çok da soğanlı hamburgerler, nasıl alırdınız hamburgerinizi, turşulu mu, dereotlu mu, mayonezli mi yoksa hepsi olsun mu?

Kızlar tatlılar ve iyi dans ediyorlar, her biri birbirinden hoş ve cana yakın. Hepsi silah fabrikalarında canla başla çalışıyor. Bir elbiseyi bu kadar muntazam bir şekilde ütülemek bile başlı başına bir iş. Ruj bulmak da kolay değil. Parfüm derseniz, şişedeki son damlayı sıkmış olmalılar. Sonuçta derli toplu, güzel ve sıcakkanlılar. Ama askerler memleketlerindeki kızları düşünüyorlar. Arabaların arka koltuklarındaki yapış yapış öpüşmeleri, asma kaplı sıcak verandalarda öldürdükleri sivrisinekleri, ucuz gece kulüplerinde uğuldayan müzik kutularını, nabız gibi atan basları. Kıza bir şey söylediğinizde kız beklediğiniz gibi bir cevap verir. Konuştuklarınızın hiçbiri bir anlama gelmez, ama hepsi birbirini tamamlar. Her şey yerine cuk oturur.

Memleket hasreti vakti bu, Noel'de daha da kötü olacak. Hiçbir ihtişam, hiçbir lüks, hiçbir ilgi bunu dindiremez. Buradaki

hiçbir gösteri Odeon'da arka arkaya iki film izlemek kadar zevkli, hiçbir yiyecek Joe'nun Yeri'ndeki sandviç kadar lezzetli ve hiçbir kadın Poppy'de çalışan sarışın Margie kadar güzel olamaz.

Eve döndüklerinde bir süre Londra'dan bahsedip duracaklar. Egzotik maceralar ve tuhaf yiyecekler hatırlayacaklar. Piccadilly, Savoy, Londra Kalesi, Normandie Bar ve Soho'daki yer dillerinden düşmeyecek. Oraya giden başka askerlerle anılarını karşılaştıracaklar büyük bir coşkuyla. Tatlı kızlar ilginç gönül maceralarına dönüşecek. Yanaklarda bir kızarmadan ibaret ilişkiler Bacchus törenlerini andıran âlemler gibi anılacak. Gördüklerini bilmedikleri şeyler hatırlayacaklar – kurşun rengi göğe karşı St. Paul Katedrali ve üzerinde asılı bombardıman baraj balonları, Waterloo İstasyonu, Wren'in kiliselerinin duvarlarına yığılmış kum torbalı siperler, telaşlı siren sesleri ve ani hava saldırıları.

Ama bugün, 4 Temmuz 1943'te, memleket hasretinin verdiği sersemlik içindeler, hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey duymuyorlar, kendilerinden olanların yüzlerinden ve seslerinden başka.

* * *

DOVER HALKI

DOVER, 6 Temmuz 1943. Tepedeki kalesi, eğri büğrü sokakları, büyük ve çirkin otelleri, gizli ve tehlikeli saldırı gücüyle Dover, düşmana en yakın yer. Şehir Wellington ve Napoléon'u hatırlıyor; Napoléon Calais'ye gelip Manş Denizi'nin üzerinden İngiltere'ye bakmış ve dünyayı fethetmesinin önündeki tek engelin bu küçük su şeridi olduğunu düşünmüştü. Sonra Dunkirk'ten dönen askerler yorgun ayaklarıyla küçük gemilerinden inmiş ve Dover sokaklarında yürümüşlerdi.

Sonra Hitler gelmişti Calais'nin üstünde yükselen tepeye, o da falezlere bakmış ve dünyanın fethini durduran şey yine o küçük su şeridi olmuştu. Gerçekten de çok dar aradaki deniz. Havanın açık olduğu günlerde çıplak gözle Calais'nin etrafındaki tepeleri, dürbünle de kentin saat kulesini görebiliyorsunuz. Calais topları ateşlendiğinde ışığını fark ediyor, teleskopla topları, hatta kumsalda mevzilenen tankları seçebiliyorsunuz.

Dover'da kendini düşmana çok yakın hissediyor insan. Hızlı bir uçakla üç dakika, hızlı bir gemiyle kırk beş dakika sürer karşıda olmak. Hemen her gün bir uçak gelip bomba atıyor ya da kentin üzerinde asılı balonlara ateş ediyor; Jerryler haftada bir iki kez büyük silahlarını Dover'a doğrultup küçük kente yüksek infilaklı mermiler gönderiyor art arda. Sonra bir bina isabet alıp çöküyor, bazen bir iki kişi ölüyor. Çok kötücül, hiçbir işe yaramayan bir şey bu; ne askeri, ne de moral açısından bir amaca hizmet etmiyor. Almanlar onları alt eden küçük su şeridiyle kafayı bozmuş gibiler.

Dover halkında yaklaşan felaketin anahtarı olabilecek bir şey var. Bu insanlar iflah olmaz bir şekilde umursamaz. Almanlar bütün o üniformaları, tantanalı törenleri, tehditleri ve planlarına rağmen bu insanları etkilemeyi başaramıyor. Doverlılar büyük hava saldırılarıyla olmasa da günlük bombalamalar ve top ateşleriyle başka yerlerden daha çok hırpalandılar, ama hâlâ etkilenmiş değiller.

Jerryler onlar için yağmur ya da rüzgâr gibi bir şey artık. Homurdanıyor, sonra biraz önce yaptıkları iş her neyse hemen ona dönüyorlar. Dünyadaki hiçbir şey bahçeleri ve ıstakoz tuzakları kadar önemli değil. Jerryler ve hava olayları, münasebetsiz olmaları ve ara ara ortalığı birbirine katmaları açısından birbirine benziyor. Büyük bir top mermisinin enkaza dönüştürdüğü bir binayı inceleyen bir Doverlı, "Dün gece Jerry fena bastırdı," diyor sağanaktan bahseder gibi.

Olaylar şöyle gelişiyor. Gece Calais tepesinde bir ışık yanıp sönüyor. O anda Dover'da saldırı alarmı sirenleri çalmaya başlıyor. Işığın yanıp sönmesinden patlamaya kadar yaklaşık elli dokuz saniye sayıyorsunuz. Mermi her yere düşebilir. Falezlerden yükselen sönük bir patlama oluyor, bir moloz bulutu kalkıyor havaya. İnsanlar saatlerine bakıyor. İkincisi yirmi dakikaya gelir. Gerçekten de tam yirmi dakika sonra bir ışık daha parlıyor Fransız kıyısında, saniyeler sayılıyor yine. Bazen bütün gece böyle devam ediyor. Son saldırıdan bir saat sonra tehlike geçti işareti veriliyor. Ama bu tehlikenin geçtiği anlamına gelmiyor. Bazen Jerry bir tane daha fırlatıveriyor, bir iki kişi daha öldürmeyi umuyor.

Sabah, harap olmuş evler var etrafta. İçlerindeki ölüler çıkarılmış. Küçük bir grup, trafiğin akması için molozları temizliyor. Polis başlarına tuğla düşer diye insanların yıkık binalara yaklaşmasına izin vermiyor. Şu evin işi bitik muhtemelen, savaş bitene kadar içinde oturulamaz; ama aslında etraftaki bütün evler hasarlı. Pencerelerdeki camlar hep patlamış, savaş bitene kadar da cam yok. İnsanlar kırık pencerelerin üzerine kâğıt yapıştır-

maya başladılar bile. Sıvalar dökük. Evler sürekli temizleniyor bu yüzden. Süpürülen alçı tozları kapının dışına öteleniyor. Kadınlar dizlerinin üzerine çökmüş, kovalarca suyla yerleri yıkıyor. Söylediklerine göre yakına düşen mermiler bacaları temizliyor, patlamanın rüzgârı bacadaki kurumu odalara yayıyormuş.

Onu da temizleme işi çıkıyor. Sokağa bakan bahçelerden birinde bir adam duruyor. Geceki patlamanın etkisiyle savrulan bir kereste parçası gül çalılarından birini kırmış. Açmak üzere olan tomurcuk yerde çürüyor şimdi. Adam eğilip tomurcuğu alıyor. Parmaklarıyla yokluyor, burnuna götürüp kokluyor. Çalıyı kereste parçasından kurtarıp yeniden sürgün verip vermeyeceğine bakıyor, ayağa kalkıyor sonra; Fransa kıyısına çevriliyor gözleri, beş yüz kadar asker, dev bir çelik tüp, yüksek infilaklı patlayıcılar, şemalar ve planlar, onca matematik formülü, üniformalar, telefonlar, bağıra çağıra verilen emirler, hepsi bir adamın gülünü kırmak için. Yoldan bir komşu geçiyor.

"Koca kafalı Almanlar dün gece çok berbattı," diyor bahçedeki adam. "Sarı gülü mahvettiler, tam da açacaktı."

"Dur bakalım," diyor komşu. İkisi birlikte çalının önünde yere çömeliyor. "Aşının üstünden kırılmış. Muhtemelen şuradan sürgün verir." Kalın parmağıyla fidanın üstündeki boğumu işaret ediyor. "Bazen," diyor, "bazen büyük bir sarsıntı yaşadıklarında, öncekinden de güzel çiçeklenmeye başlarlar."

Manş'ın öte yanında, şu görünen tepenin arka tarafında büyük topun namlusunu temizliyor, şemaları inceliyor, raporlar hazırlıyorlar. "Jeopolitik" derken köpürüyor ağızları.

* * *

MAYIN TARAYICI

LONDRA, 7 Temmuz 1943. Mayın tarayıcı gemiler her gün denize açılıyor. Barış zamanı ringa balığı ve morina avlayan küçük tekneler bunlar. Şimdiki avları daha büyük. Oltaları da farklı. Mürettebatın neredeyse tamamı eski balıkçılardan ve balina avcılarından oluşuyor, subaylar da onlar kadar sert ve dayanıklı. Hiç de romantik olmayan, pek duyulmayan, yapılması, ama mutlaka layıkıyla yapılması gereken bir iş onlarınki. Tehlike bayraksız ve ateşsiz bekliyor pusuda. Mayın tarayan askerlerin çok azı madalyaya layık görülmüş şimdiye kadar.

Çoğunlukla limandan sırayla çıkıyorlar; denizi taramak için üç, taranan yerleri markalayan şamandıraları bırakmak için iki tekne. Taranılacak alana geldiklerinde üç tekne aynı hizada ve aynı aralıklarla yol alıyor. Aralarındaki mesafe ekipmanlarının erişebileceği alana göre ayarlanmış. Küçük tekneler yaygın olarak kullanılan iki tür mayını arıyor; biri hareket halindeki gemilerin yarattığı manyetik alanla patlayan manyetik mayınlar, diğeri de gemi motorunun yaydığı titreşimlerle patlayanlar. Mayın tarayıcılar iki türü de kendilerinden güvenli bir mesafede patlatan ekipmanlara sahipler.

Üç tekne mayınlardan temizlenecek alanda aynı hizada yavaş yavaş yol alıyor, arkalarından şamandıra tekneleri gelip bayrakları bırakıyor. Tur bitince dönüp geri geliyor, eski rotayla birazcık kesişen yeni bir alanı tarıyor, şamandıra tekneleri de bayrakları topladıktan sonra yeni rotayı işaretliyor.

Bütün tekneler uçaklara karşı silahlı. Topçular durmadan gökyüzünü gözlerken telsizci kıyıdaki araçları dinliyor. Söz konusu

uçaklar olduğunda işi şansa bırakmıyorlar. Bir uçak yaklaştığında uçağı tanıyana dek toplar ona çevriliyor. Dost uçaklar bile yakından uçmuyor. Bu askerler havadan öyle çok kez bombalandı, üstlerine öyle çok ateş açıldı ki, en ufak bir şüpheye düşerlerse ateş etmekten çekinmeyecekler. Denizden Alman uçaklarının Manş'ı fütursuzca taradığı ilk günlerde batan onlarca geminin direği yükseliyor. Bunu artık yapamıyorlar.

Telsizcinin sesi kumanda borusundan gelip küçük köprü üstünü dolduruyor. "Civarda düşman uçağı var," diyor, bir saniye sonra ekliyor, "Kırmızı alarm." Topçular nişan alıyor, mürettebat beklemede, bütün gözler gökyüzünde. İngiltere kıyısında suya yakın uçan hızlı ve ölümcül Typhoon'lar öfkeleniyor. Uzakta, düşman uçağı gökyüzünde bir nokta hâlâ. Dönüp Fransız kıyısına kaçıyor şimdi. Telsizci sesleniyor, "Tehlike geçti," mürettebat rahat bir nefes alıyor.

Küçük köprü üstünde kaptan renkli bayrakların denize dizilişini denetlerken ikinci kaptan teknelerin arasındaki mesafeyi kontrol ediyor. Şamandıra teknesi öndekilere çok yaklaşırsa altında mayın patlayabilir. Bu yüzden mesafe her bir iki saniyede bir kontrol ediliyor. Küçük filo çok yavaş ilerliyor; işlerini bitirip mayınsız alanları işaretlediklerinde ikmal gemileri buradan güvenle geçebilmeli.

Birden şamandıra teknesi feci bir şekilde sarsılıyor, etrafındaki deniz çarşaf kesilip titreşiyor, sonra, yüz yarda ötede, denizin içinden sudan ve çamurdan mürekkep bir kule yükseliyor büyük bir gürültüyle. Havada asılı kalıyor sanki bir süre, aşağı indiğinde şamandıra teknesi hemen üzerinden geçiyor.

Denizin yüzeyinde geniş, pis bir alan var şimdi, dip çamuru ve bir de patlayıcıdan yayılan siyah, tutkalımsı bir madde. Mürettebat teknenin yan tarafına koşup endişeli gözlerle suyu tarıyor. "Balık yok," diyorlar. "Balıklara ne oldu? Patlamanın en az üç beş balık öldürmesi gerekirdi." Dünyadaki en korkunç silahlardan birini tetiklediler ve tek dertleri balıklar.

Kaptan mayının patladığı noktayı elindeki haritaya büyük bir dikkatle işaretliyor. Konumu belirlemek için sık sık kıyıya bakı-

yor. Rotanın diğer tarafında bir mayın daha patlıyor. İkinci kaptan çakarla soruyor, "Balık var mı?" Cevap geliyor, "Balık yok."

Gün uzun ve can sıkıcı, tara, dön, tara, dön, paydos ettiklerinde de yalnızca gece yarısına kadar dinlenebilecekler, çünkü gece Fransız kıyısından mayıncılar gelip denizin dibine iğrenç şeyler ekebilir ya da bir uçak karanlığın içinde alçaktan süzülüp mayınlarını paraşütle bırakabilir. Mayın tarayıcıların işi hiç bitmiyor.

Dönüş yoluna çıktıklarında saat geç, tekneleri limana sıralayıp iskeleye bağlarlarken hava karanlık. Kaptanla yardımcısı ancak o zaman rahatlıyor. Yüzlerindeki endişe bulutları dağılıyor. Tarama ne kadar uzun, ne kadar olaysız geçerse geçsin tehlike hep orada. Top mürettebatı silahlarını temizleyip üstlerini örttükten sonra koğuşlarına çıkıyor. Subaylar küçük salona iniyor. Koyun yünü astarlı botlarından kurtulup koltuklarına yığılıyorlar. Kaptan haftalardır üzerinde çalıştığı işe dönüyor. Tastamam aslına benzeyen, küçük, güzel bir mayın tarama gemisi maketi yapıyor.

* * *

SAHİL BATARYASI

İNGİLTERE'DE BİR YER, 8 Temmuz 1943. Toplar tahıl ve gelincik tarlalarında gizli. Bitkilerin arasından başını çıkarıp göğe doğrulmuş namlu ağızlarını görebiliyorsunuz. Batarya güney sahilinde, Fransa'nın gözünün önünde. Önceden savunmasızdı burası; Alman bombardıman uçakları büyük dalgalar halinde geçip Londra ve Canterbury'ye bomba taşıyordu. Artık savunmasız değil.

Tepeler olduğu gibi gözcülerle dolu; uçağı millerce uzaktan duyabilen karmaşık ve hassas dinleme mevzileri var ve mevzilerdeki nöbetçiler kadın. Yabancı bir uçak duyulduğunda konumu telefonla işaretleyicilere bildiriliyor ve işaretleyiciler de kadın. Nişangâhları ayarlamak da kadınların görevi. Yalnızca topları doldurup ateşleyenler erkek. Şaşırtıcı bir düzen bu; bu karma batarya ordular tarihinde bir ilk olmalı.

Koğuşlar yakında, biri kadınlar, biri de erkekler için. Yemekhane ortak, dinlenme odası ortak, iş ortak.

Mürettebat günün yirmi dört saati iş başında aslında. Ama toplara yeterince yakın oldukları sürece istediklerini yapabilirler. Kızlar kitap okuyor, çamaşırlarını yıkayıp dikiş dikiyor, yemek pişiriyorlar. Geçici bir süreliğine idare etsin diye yapılan mutfak, tuğla niyetine kumla doldurulmuş gaz tenekelerinden örülü. Yeni bir mutfak inşa ediliyor yerine.

Etraf sessiz. Silahlar sessiz. Derken sirenler çalmaya başlıyor aniden. Kamuflaj altındaki binalardan insanlar, genç erkeklerle kadınlar dökülüyor hemen. Dışarı fırlayıp çılgınca koşuyorlar. Koşuşturma bitip silahların başına geçildiğinde ve hedef belir-

lendiğinde siren çalmaya başlayalı otuz saniye olmadı. Yeraltındaki kumanda odasında aygıtlar hedefi buldu. Aygıtın başında yine bir kadın var. Sayılar aktarıldı ve çirkin namlular dönmeye başladı. Yerin üstünde, beton bir kulübenin içinde bir kız telefonda konuşuyor. "Ateş," diyor sessizce. Yamaç, bataryanın patlamasıyla sarsılıyor. Patlamanın etkisiyle tarladaki çimenler sallanıyor, gelincikler ürperiyor. Aşağıdan yeni emirler geliyor ve kız tekrar "Ateş," diyor.

Süreç otomatik işliyor sanki, hiçbir şey şaşmıyor. Boşa giden tek bir hareket, kuru gürültü yok. Bu kızlar doğuştan asker gibi görünüyor. Onlar da asker. En gıcık oldukları şey silahların yakınındayken kendilerine askerlikten anlamıyorlarmış gibi davranılması. Yaptıkları iş zor ve kesintisiz. Bazen günde otuz kez silah başına çağrılıyorlar. O arada on kez ateş açabiliyorlar. Bombalandıkları da oldu, makinelilerle tarandıkları da, ama kayıtlara göre hiçbiri korkup kaçmadı.

Komutan onlarla gururlanıyor. Bataryasına müthiş bir sevgi duyuyor. Biraz sert, kinayeli bir sesle, "Pekâlâ," diyor, "şu moral sorununu neden konuşmuyoruz dersiniz? Herkes bunu merak ediyor aslında. Cevap vereyim, ortada sorun falan yok da ondan."

Bu bataryada kendiliğinden gelişip yerleşen âdetlerden bahsediyor. Erkeklerle kadınlar birlikte şarkı söyleyip dans ediyorlar ve eğer biri kızlardan birini rahatsız ederse bütün batarya ensesine yapışıyor. Bir kız akşam dışarı çıktığında yanında bataryanın erkeklerinden biri olmuyor asla; erkekler de kızları sinemaya götürmüyor. Batarya üyeleri arasında nişanlanan yahut evlenen olmadı. İnsanlar içgüdüleriyle bunun doğuracağı sıkıntıları anladılar. Bu tip şeyler emir değil, âdet meselesi burada.

Kızlar bu işi seviyor, işleriyle gurur duyuyorlar. Hizmetçi kızların savaştan sonra huysuz hanımlarının yanında toz almaya, çiftçi kızların İskoçya ya da Midlands'teki küçük çiftliklerinde çalışmaya dönmeleri zor olacak. Şimdi hayatlarının en heyecanlı zamanını yaşıyorlar. Çok önemliler. Onların bölgesinde, ülkelerini savunmak onların işi.

Kasaba sinemasının müdürü bu akşam koltukların iki sırasını izindeki batarya üyelerine ayırmış. Gidecek kızlar pantolonlarını çıkarıp haki renkli şık etek ve bluzlar giyiyor. Kendilerini güzelleştirmeye bolca vakit ayırıyorlar. Sonra sinemada oturup öne eğiliyorlar heyecanla. *War Correspondent* [Savaş Muhabiri] adında vasat bir film izledikleri; her türlü çatışmanın altı bin mil uzağında, muhtemelen insanların savaşı hiç görmediği bir yerde çekilmiş.

Film yalnızca yakışıklılığı, zekâsı, cesareti ve laf oyunlarıyla Nazi Almanyası'nın bütün güçlerini bozguna uğratan bir savaş muhabiriyle ilgili. Muhabir Gestapo'yu ve Alman ordusunu muma çeviriyor. Tam Flynn'lik.

Peki, üstlerine bombalarla kurşunlar yağdırılan, göklerdeki düşmanları vuran, sonra da çorap yamayan bu kızlar, savaşın ne olduğunu bilmeyen bu dandik savaş filmini küçümsüyorlar mı? Aksine, koltuklarının kenarlarına tünemiş heyecanla izliyorlar. Gestapo'nun kıt beyinli adamları kahramana sessiz sessiz yaklaştığında kızlar çığlık çığlığa bağırıyor onu uyarmak için. Perdede gördükleri şey onlara bu akşamüstü yaşadıklarından, bir Focke Wulf 190'a ateş açmalarından daha gerçekçi geliyor. İyi, güzel ve gerçek olan tek kişilik bir Dunkirk Savaşı'ndan taranmış saçları ve tertemiz takım elbisesiyle çıkan bu kahraman.

Bu akşamüstü kızlar terliydi, üstleri başları toz topraktı ve barut kokuyordu hepsi. İşleri buydu. Savaş buydu. Film bittiğinde koğuşlarına yürüyorlar, yürürken Hollywood savaşlarının görkeminden bahsediyorlar heyecanla. İngiltere kıyısını saldırılara karşı korumak şeklindeki sıradan işlerine dönüyorlar. Yolda bir şarkı tutturuyorlar, "Eve dönünce seni görmek ne güzel olurdu, ne güzel olurdun sen şöminenin başında."

* * *

ALKOLİK KEÇİ

LONDRA, 9 Temmuz 1943. Adı, Üstün Hizmet Madalyalı Filo Komutanı Keçi William. Yaşlı, onurlu ve, bazılarının dediğine göre, biraz ahlaksız bir keçi bu. İki yıl önce Kraliyet Hava Kuvvetleri filosuna katıldığında uzun ve yumru bacaklarıyla yalpalaya yalpalaya zar zor yürüyormuş. Uzun bir süre diğer bütün acemi erler gibi muamele görmüş – oradan oraya yollanmış, görmezden gelinmiş, ara sıra küfürler yemiş. Ama zamanla yetenekleri su yüzüne çıkmaya başlamış. Keçinin ortalıkta olması şans getiriyor, o varken filonun işi yolunda gidiyormuş. Yavaş yavaş, yetenekleriyle birlikte boynuzları da gelişmiş ve rütbesi ve öteki madalyaları parlak renklerle boynuzlarına işlenince yürüyüşüne de bir çalım gelmiş.

Keçi William önüne gelen her şeyi yiyor. Hiçbir parti, hiçbir merasim onsuz tam değil. Bir partide kısacık bir süreliğine yalnız bırakıldığında kendi başına iki yüz sandviç, üç pasta, ve "Pomp and Circumstance"ın piyano ve flüt aranjmanlarını yiyip yarım çanak punç içtiği söyleniyor. Sonra dans edenlerin arasında büyük bir neşeyle ve hafif hafif geğirerek gezinip adını saklı tutacağımız bir teğmenin karısını şehvetli gözlerle izlemeye koyulmuş.

Yüksek kıdemli askerlerin birazcık aksi tavrı onda da var. Bir hava keçisi olarak kendine has alışkanlıklar edinmiş. Ortaya bir oksijen tüpü çıktı mı hemen koşup elinizden almaya çalışıyor mesela. Bütün ağzını tüpün ağzına dayıyor, siz valfi çevirirken o yavaş yavaş gevşeyerek mutlu mutlu hırıldıyor ve patlayacak hale gelinceye kadar böğrünü dolduruyor. Patlamasına ramak

kala tüpün ağzını bırakıp usul usul sönüyor, ama oksijenden aldığı enerji onu havalara sıçratıyor ve hayalindeki keçilerle azgın dövüşlere tutuşuyor. Typhoon motorlarında kullanılan glikol soğutma sıvısını seviyor bir de. Fıçıların altında saatlerce durup borudan damlayan sıvıyı yalıyor.

Askerlerin keçiye güveni tam. Filo bir seferinde harekât üssünü derhal değiştirmek zorunda kalmış, o sıralar ne kadar önemli olduğunu bilmedikleri keçiyi arkada bırakmışlardı. Yeni üste askerler gergindi, buluttan nem kapıyor, her şeyden korkuyor, üstlerine itaat etmiyorlardı. Nihayetinde, askerlerin başka türlü rahatlamayacakları anlaşılınca Filo Komutanı Keçi özel bir uçakla yeni üsse nakledildi. O gelir gelmez her şey yoluna girdi. Typhoon'lar yirmi dört saat içinde dört düşman uçağı indirdiler. Önceki gerilimli hava uçup gitti, aşçı kukumav kuşu gibi düşünmeyi bıraktığından yemekler güzelleşti ve mide ağrısından şikayet eden bir sürü askerin sesi kesiliverdi.

Filo Komutanı Keçi harekât odasının arkasındaki küçük bir evde yaşıyor. Adı ve rütbeleri kapısına yazılmış. Harekâta çıkmadan önce yanına gidip yanlarını okşamak ve boynuzlarını sıvazlamak şans getiriyor. Ama Keçi harekâtlara katılamıyor. Typhoon'larda ona yer yok, eğer sıkışabileceği bir yer olsaydı onu katiyen geride bırakmazlardı, kim bilir ne büyük maceralar yaşanmazdı o zaman.

Bu keçinin tek bir kötü alışkanlığı var. Birayı çok seviyor; dahası, bu içeceği, içinde sadece bir gıdım alkol olan yumuşak İngiliz birasıyla bile çakırkeyif olmasına yetecek kadar büyük miktarlarda tüketebiliyor. Aksi yöndeki emirlere rağmen ona bira veren kötü arkadaşlar arayıp buluyor. Kafası güzel olunca da boş boş dolaşıp her şeyle alay etmeye başlıyor. Amerikan Hava Kuvvetleri'yle alay ediyor, İşçi Partisi'yle alay ediyor, hatta Churchill'le alay etmişliği bile var. Bu alay muhabbeti biraya mahsus muhtemelen, örneğin punç daha farklı bir etki yaratıyor.

Görünüş itibarıyla çok da etkileyici değil. Pembeye çalan pespaye bir postu ve balık gibi bakan soğuk gözleri var; bacak-

ları da düzgün değil, aslına bakarsanız biraz çarpık bacaklı olduğu söylenebilir. Ama başını hep dik tutuyor ve parlak kırmızı ve maviye boyalı boynuzları diğer her türlü fiziksel tuhaflığını normalleştiriyor. Bu keçi her bakımdan askeri bir kişilik. Askeri törenlerde harika bir iş çıkarıyor. Sonunda Hava Bakanlığı ona da bir yeraltı mezarı ayıracak ve keçi zamanı gelince şu asker hastalığından, karaciğer sirozundan öldüğünde büyük bir askeri törenle gömülecek. Ama Üstün Hizmet Madalyalı Filo Komutanı Keçi William filosuna uğur getirmeye devam ediyor ve şimdi ölecek olsa filonun büyük bir huzursuzluğa kapılacağına, hatta ciddi bir bunalıma gireceğine hiç şüphe yok.

* * *

BOMBARDIMAN GÜNLERİ

LONDRA, 10 Temmuz 1943. Londra'nın durmaksızın bombalandığı dönemi anlatmaya çalışan insanlar hikâyeye yangın ve patlamalarla başlıyor ve neredeyse bütün hikâyeler olaya bir şekilde sızan, sonra da anlatan kişi için bütün olayın sembolü haline gelen ufak bir detayla bitiyor. Konuşmalarda tekrar tekrar ortaya çıkıyor bu. Sanki zihin bombaların yarattığı dehşeti, gürültüyü ve yaşanan korkunçlukları kavrayamadığından küçük, anlaşılabilir ve sıradan bir şeye tutunuyormuş gibi. O sırada Londra'da olan herkes bombardıman günlerini anlatmak, o berbat zamanın bir parçasını, yalnızca gözünde de olsa, somutlaştırmak istiyor.

"Cam," diyor bir adam, "saldırıların sabahında süpürülen kırık camların çıkardığı ses, o pis, tekdüze şıngırtı. En net hatırladığım şey bu, kaldırımlardan süpürülen kırık camların bitmeyen sesi. Geçen gün köpeğim cam kırdı, karım kırıkları süpürürken içim buz kesti resmen. Sebebini anlayamadım başta."

Küçük bir restorana yemeğe gidiyorsunuz. Yolun hemen karşısında harap halde bir bina var, ahı gitmiş vahı kalmış taş bir ev. Yanınızdaki anlatmaya başlıyor. "Tam burada bir kadınla randevum vardı, birlikte akşam yemeği yiyecektik. Benimle burada buluşacaktı. Ben erken geldim, gelmemle birlikte karşı bina bombalandı." Harabeyi işaret ediyor. "Dışarı çıktım. Her şey açık seçik görünüyor, yangınlar bütün şehri aydınlatıyordu. Şu ön duvar sokağa saçılmıştı. Düşen taş yığınının arasından bir otomobilin kaputu çıkıyordu. Dışarı çıktığımda ayaklarımın önüne

soluk mavi bir gece ayakkabısı teki düştü. Ucu dosdoğru bana dönüktü."

Bir diğeri bir duvarı işaret ediyor; bina yıkılmış, ama o duvarı duruyor. Duvarda birbiri üstüne beş tane şömine var. En üst katın şöminesine işaret ediyor. "Yüksek infilaklı bir bombaydı," diyor. "İş yolumun üzerinde burası. Biliyor musun, o şöminenin üstüne bir külotlu çorap asılıydı altı aydır. Mandalla tutturulmuş olmalı. Kurusun diye asmışlardı herhalde, aylarca durdu öyle."

"Hyde Park'tan geçiyordum," diyor bir adam, "büyük bir saldırı başladı. Bir hendeğe girdim. Sığınak bulamadığımızda hendeklere giriyorduk hep. Şuradakiler gibi kocaman bir ağacın havaya fırladığını gördüm, çok yakınıma, hani şimdi şu kepçenin durduğu yere devrildi. Sonra da hemen yanıma bir kırlangıç düştü. Ölmüştü. Kuşlar çok kolay ölür sarsıntıdan. Nedense kuşu alıp bir süre tuttum elimde. Üstünde kan filan kan yoktu. Eve götürdüm. Ne saçma, sonra hemen atmam gerekti zaten."

Bombaların ardı ardına yağdığı bir gün, uzun zamandır oradan oraya sürülüp Londra'ya varana dek kaldığı her yerde işkence gören bir mülteci daha fazla dayanamamış. Boğazını kesip yüksek bir pencereden aşağı atmış kendini. O gece ambulans süren bir kız, "Ona ne kadar öfkelendiğimi hatırlıyorum," diyor. "Şimdi daha iyi anlıyorum adamı, ama o gece sinirden köpürmüştüm. Çok fazla insan yaralanıp ölüyordu ve bu onların seçimi değildi. O adamsa kendi istediği için yaralanmıştı ve ambulansı işgal ediyordu. Ona, umarım ölürsün, diye bağırdım. Öldü."

"İnsanlar tuhaf şeyler saklıyor. Yaşlıca bir adamın bütün evi yanıp kül olmuş. Sadece sallanan sandalyesini kurtarabilmiş içinden. Gittiği her yere onu da götürüyor, onsuz adım atmıyormuş. Bütün ailesi ölmüş, ama adam o sallanan sandalyeye tutunmuş. Sandalyeye oturmuyormuş da. Hemen yanında yere oturuyor, ama ondan asla uzaklaşmıyormuş."

İki muhabir yoğun bombardıman boyunca Savoy Hotel'de kalmış, satranç oynayıp kendilerini de alkolle tahkim etmişler. Bombalar yaklaştığında masanın altına giriyorlarmış hemen.

"İkimizden biri masanın altından elini uzatıp hile yapardı hep," diyor muhabirler.

Yüzlerce hikâye ve hepsi de küçük bir detayla sona eriyor, aklınızda kalan küçük, basit bir şeyle.

"Sabahları işe giden insanların gözlerini hatırlıyorum," diyor bir adam. "O gözlerde unutamadığım bir yorgunluk vardı. Hayal edebileceğiniz yorgunluğun ötesinde bir şeydi bu, hiçbir zaman dinlenemeyeceğini düşünen ümitsiz bir yorgunluk. İnsanların gözleri çukurda, kafalarının çok derininde gibiydi, sesleri de çok uzaktan geliyordu sanki. Bir saldırı sırasında kör bir adamın kaldırımda durup değneğini yola vurarak trafikte karşıdan karşıya geçebilmek için yardım beklediğini hatırlıyorum. Trafik falan yoktu oysa, bütün şehir yanıyordu. Ama adam orada durup biri onu sığınağa götürünceye dek değneğiyle yola vurmaya devam etti."

Bütün küçük hikâyelerde akıldan silinmeyen resmi bırakan, fondaki bombardımanın önünde yaşanan sıradan bir şey, gündelik bir olay.

"Yaşlı bir kadın küçük şişelerde sefil bir lavanta kolonyası satıyordu. Şehir bomba üstüne bombayla sallandıkça sallanıyordu ve yanan binaların ışığıyla ortalık gündüz gibi aydınlıktı. Gökyüzü durmaksızın patlayan dev bir uğultuydu. O uğultunun arasındaki ufacık bir delikten yaşlı kadının tiz, gıcırtılı sesi sızıyordu. 'Lavanta,' diye bağırıyordu kadın, 'Lavanta alın, talihli çıkın.'"

Bombardımanlar giderek belirsizleşip eski bir rüyaya dönüyor. Bu küçük resimlerse yaşandıkları zamanki kadar berrak zihinlerde.

* * *

LİLLİ MARLENE

LONDRA, 12 Temmuz 1943. Bir şarkının hikâyesi bu. Adı "Lilli Marlene" ve Almanya'da, 1938 yılında, Norbert Schultze ve Hans Leit tarafından yazıldı. Zamanında piyasaya sürmeye çalışsalar da iki düzine kadar yapımcı tarafından reddedildiler. Nihayetinde bir şarkıcı, Lala Anderson adlı İsveçli bir kız şarkıyı sahiplenip onunla anılır oldu. Anderson'ın buğulu bir sesi ve Hildegarde'ı* andıran bir tipi var.

"Lilli Marlene" çok basit bir şarkı. Şöyle başlıyor: "Koğuş kapısının yanındaki fenerin altında, buluşurdum eskiden genç ve güzel Marlene'le." Bu basitlikte. Önce rütbe şeritlerini, sonra apoletleri seven Marlene'i anlatmaya devam ediyor. Kız bir sürü insanla tanışıyor, nihayetinde karşısına bir tuğgeneral çıkıyor ve tabii ki kız aslında baştan beri bu tuğgenerali sevdiğini söylüyor. Bizim de aynı alaycılıkta şarkılarımız yok değil.

Lala bu şarkının plağını çıkarsa da popüler olamadı. Ama bir gece, Rommel'in komutasındaki Afrika Kolordusu'na da yayın yapan Belgrat'taki Alman üssü, küçük bir bombalama sonrasında ellerinde çok albüm kalmadığını fark etti. Hasar görmemiş az sayıdaki plağın arasında Lilli Marlene'in olduğu plak da vardı. Şarkı Afrika'da yayınlandı; ertesi sabah Kolordu'daki herkes şarkıyı mırıldanıp duruyor ve tekrar çalmaları için radyoya mektup yağdırıyordu.

---

* 1906 doğumlu ABD'li kabare şarkıcısı. (ç.n.)

Şarkının Afrika'da gördüğü rağbet Berlin'e yansıdı ve eski opera şarkıcılarından Madam Goering hercai Lilli Marlene'in şarkısını Nazilerden oluşan seçkin bir gruba, Nazilerin arasında seçkinlikten bahsedilebilirse tabii, söyledi. Şarkı çok kısa zamanda büyük ilgi topladı ve Goering'i bile usandırıncaya dek Alman radyosunda tekrar tekrar çaldı. Söylentilere göre, hercailik ve vefasızlık yüce Nazi kulaklarına hoş gelmediği için şarkının sessiz sedasız infazına karar verilmiş fakat "Lilli Marlene" kontrolden çoktan çıkmıştı. Lala Anderson "Askerlerin Sevgilisi" olmuştu artık. Duvara asılı kız resimleri gibiydi. Buğulu sesi çöldeki pikaplardan durmaksızın yankılanıyordu.

O vakte dek "Lilli" yalnızca Almanların problemiydi, ama Britanya Sekizinci Ordusu savaş esirlerini toplamaya başlayıp da ganimetlerin arasında "Lilli Marlene"i bulduklarında şarkı Sekizinci Ordu'ya da hızlı yayıldı. Avustralyalılar şarkıyı dillerinden düşürmeyip yeni sözler yakıştırdılar. Yetkililerin kafası karıştı; çok da erdemli sayılmayan bir kızı konu alan bu Alman şarkısının Britanya Ordusu'nun gözde şarkısı haline gelmesinin iyi bir şey olup olmadığından emin değillerdi; zira şarkı artık Birinci Ordu'ya da sızmıştı, Amerikalılar başka melodilerle şarkı üstünde deneyler yapmaya başlayıp aksak ritimle yeniden düzenlemişlerdi. Şarkı aleyhinde karar vermek yetkililere bir şey kazandıramazdı.

Şarkı gerçekten de kontrolden çıkmıştı. Sekizinci Ordu savaşta iyi iş çıkarıyordu ve yetkililer "Lilli Marlene"i engellemeye çalışmak yerine onu bir savaş esiri olarak görmeye karar verdiler; ne düşünürlerse düşünsünler durum değişmeyecekti zaten. "Lilli" Afrika'daki Amerikan kuvvetlerinin derinlerine işliyordu. Savaş Enformasyon Ofisi soruna el atıp şarkının melodisini tutma ama sözlerini Almanların aleyhine çevirme kararı aldı. Bunun işe yarayıp yaramayacağını göreceğiz. Ama şurası kesin ki "Lilli Marlene" artık uluslararası bir şarkı. Bu genç kadının koğuş duvarlarının yanında tekrar görünüp görünmeyeceği şüpheli, ama görünürse hep genç, güzel ve hep hercai olacak.

Böyle bir şarkı söz konusu olduğunda yapabileceğiniz tek şey onu özgür bırakmak. Savaş şarkılarının savaşla ilgili olması gerekmez. Hatta nadiren öyledirler. Son savaşta çok rağbet gören "Madelon"la "Tipperary"in savaşla yakından uzaktan bir ilgisi yoktu mesela. Bu savaşta Avustralyalıların baş tacı ettiği "Waltzing Matilda" da koyun çalmakla ilgili. Amerika'daki bazı grupların "Lilli"ye öncelikle karşı taraftan olduğu için, sonra da edepli davranmadığı için saldırması bekleniyor. Ama bu saldırılar büyük bir etki yaratamayacak. "Lilli" artık ölümsüz. Bir tuğgeneralle tanışmak şeklindeki basit arzusu Almanların tekelinde değil. Siyaset tahakküm edilip ulusallaştırılabilir, ama şarkılar sınırların üzerinden atlayabilirler.

Ayrıca, bunca yaygaradan, bunca "Yaşasın Hitler!"den, bunca tören ve telkinden sonra, Nazilerin dünyaya tek katkısının "Lilli Marlene" olmasında hafiften eğlenceli bir yanda var.

* * *

SAVAŞ MUHABBETİ

LONDRA, 13 Temmuz 1943. Savaş bölgelerine yaklaştıkça büyük stratejilerden daha az haberdar olunması enteresan. Herhangi bir cumartesi gecesi Londra'daki tek bir gece kulübünde, Avrupa'daki harekât bölgelerinin tamamına kıyasla, savaşın genel gidişatı yahut taktikleri üzerine daha çok tartışma dönüyordur. Bu durum, bir ölçüde, general yokluğunun strateji uzmanlarına toplumda boş bir alan bırakmasından kaynaklanıyor olabilir. Sonuç olarak öğle yemeği vaktinde Washington Carlton Hotel'deki generallerin sayısı dünyadaki geri kalan generallerin sayısından fazla.

Görüş açısındaki bu daralma buraya özgü de olabilir. İngiltere'de gazetelere büyük bir açlık duyulmuyor; sürekli olarak aksiyonun döndüğü kıyı bölgelerine yaklaştıkça savaş tartışmaları azalıp neredeyse tamamen yok olma noktasına geliyor. Çarpışmaya yakın ya da çarpışmanın ortasındaki asker ve denizcilerde sivillerin öfkesinden eser olmaması da diğer bir ilginç ayrıntı.

Denizciler torpidobot rıhtımının üzerindeki beton subay salonlarında toplanıp bira içiyor. Hepsi çok genç, ama yüzlerinde hayatlarını çok sık tehlikeye atmalarından gelen bir olgunluk var. Şimdiye dek zarlar doğru gelmiş bu adamlara; öte yandan arkadaşlarının o kadar çoğu zarda yediyi görmüş ki onlar da ne oyunu, ne de şanslarını cepte görüyorlar. Bu küçük gemilerin kendilerini savunmak için ağır silahları yok, ama torpido kovanlarında korkunç darbeler taşıyorlar. Ağırsıklet yumruklar atabilen yegâne hafifsıkletler bunlar. Kendi güvenlikleri için ise ellerinde yalnızca süratleri ve mürettebatın zekâsı var.

Bu gece askerler Olay dedikleri şeye çıkacaklar. Olay, Acil Kalkış'tan daha büyük, ama Asıl Olay'dan daha az kapsamlı bir şey. Bu geceki Olay, Alman konvoyuna yönelik bir saldırı olacak muhtemelen. Konvoy gecenin bir yarısı ağır şekilde silahlanmış bir halde gizlice Manş'a sızacak, olabildiğince kıyıdan gidecek ve bu yüzden sahildeki topların korumasında olacaklar hep. Bu küçük gemiler top ateşinin altında manevralar yapacak, mermi izlerinin ortasında bir sağa bir sola kıvrılacak ve torpidolarını bulabildikleri en büyük gemiye fırlatıp hızla eve dönecekler.

Subay salonunda askerler büyük bir neşeyle muhabbet ediyor. Düşmandan hiç bahsedilmiyor. Söze dökülmemiş bir anlaşmayla, belki de zaten bütün hayatlarını kapladığı için, savaştan konuşmuyorlar. Düşmanları Jerry ya da Boche; cisimsiz ve belirsiz bir şey gibi bahsediliyor ondan. Jerry bir denizcilik problemi, bir iş, bir tehlike gibi, başka türlü büyük ve tehlikeli işlerden daha kişilikli değil. Askerler gerilimden mustaripler. Öyle uzun zamandır gerginler ki muhtemelen farkında bile değiller artık. Korku değil bu, ama hissedilir bir şey, karnınızda hissettiğiniz, gitgide büyüyen bir kabarcık. Ciğerlerinizi öyle sıkıştırıyor ki nefesiniz kesiliyor. Boş boş oturmak kötü. İnsan her şeyin çok komik olduğunu düşünmeye meylediyor. Başka şartlar altında pek ses getirmeyecek şu pespaye hikâyeleri anlatmanın tam zamanı. Şimdi herkes kahkahalarla güler kesin.

Subay salonunda küçük bir bar var; kadınlar birliğinden bir asker kimsenin hoşlanmadığı tatsız, gazı kaçmış biralar servis ediyor. Bira iyi değil, ama herkes bir bardak içiyor. Yutması ayrı zor, çünkü içinizin büyük kısmını koca bir kabarcık kaplamış durumda.

Duvarda bir saat var; akreple yelkovanı harekât vaktine doğru yavaş yavaş, sürüne sürüne ilerliyor. Beklemek işin en berbat kısmı. Hava durumu raporları geliyor. Hava rüzgârlı, ama rüzgâr Olay'ı iptal ettirecek kadar şiddetli değil herhalde. Düzinelerce küçük gemi açılıyor denize. Müttefik harekâtı bu. İngiliz gemilerinin yanında Hollanda'nınkiler, Polonya'nınkiler de var.

Polonyalılar müthiş savaşçılar. Bu tam onlara göre bir iş. Küçük gemiler Manş'a girip *Scharnhorst*'a saldırdığında, torpidobotun pruvasında vurulan Polonyalı bir denizcinin hiç paniğe kapılmadan elinde bir tüfekle çelikten yapılma o kocaman savaş gemisine ateş ettiği söyleniyor. Hollandalıların da sakin, serinkanlı bir cesareti var; Britanyalılar ise, her zamanki gibi, mangal partisine davetlilermiş gibi davranıyorlar.

On dakika sonra askerler kıyafetlerini, ceketlerini ve bilekten bağlanan ince muşamba pantolonlarını giymeye koyuluyor. Boyunlarına havlu sarılı, ceketlerin düğmeleri havluların üzerinden ilikleniyor sıkıca. Küçük gemiler ıslak. Yeşil su ha bire aşıyor pruvayı; saklanacak çok yer yok. Harekâta giden askerler miğfer takacak büyük ihtimalle, ama ne kadar büyük olsa da nihayetinde bir ihtimal bu. Şimdi ayaktalar, kat kat ve kalın kıyafetleri yüzünden kolları vücutlarına bitişmiyor. Bu grubun başında çok yaşlı görünen bir genç adam var. Yirmi iki yaşında ve bu küçük torpidobotlara bir muhripten gelmiş. Yelkovan kalkış vaktine varıyor sessizce. Komutan tam vaktinde ve düz bir sesle soruyor: "Hazır mısınız?"

Genç adamlar ağır adımlarla çıkıyor kapıdan, keskin dişli küçük balıkların uyuduğu gizli hangara iniyorlar. Motorlar birbiri ardına çalıştıkça ortalığı uğultu kaplıyor. Şimdi midenizdeki kabarcık patlıyor ve tekrar nefes alabiliyorsunuz. Her şey yolunda. İyi bir gece, puslu, görüş mesafesi kısa. Tekneler palamar yerlerinden geri geri, teker teker ayrılıp sıraya giriyor. Küçük bir çakar liderin işaretini veriyor, büyük motorlar kükrüyor, botlar öne fırlıyor, artlarında V şeklinde beyaz dümen suları. Pruvanın üstünden yeşil sular geliyor. Mürettebat rüzgâra ve denize karşı siper alıyor – kimse savaştan bahsetmiyor.

* * *

ORADA OLMAYAN KULÜBE

LONDRA, 14 Temmuz 1943. Çavuş yeşilliğe uzandı; bir parça çimen koparıp körpe saplarını çiğnedikten sonra tükürdü. Günlerden Pazar'dı; insanlar çimlere yayılmış, denizciler, askerler ve hatta birkaç sivil. Bazıları patikanın karşısında kiralık sandalyelere oturmuş, Serpentine'in kayıkların kürekleri ve ayak çırpan kuğularla hareketlenen suyunda balık tutuyordu. Her balıkçının küçük de bir izleyici kitlesi vardı.

Çavuş konuşmaya başladı, "Ne manyak bir ülke burası. Şuraya bak, bütün gün tek bir balık bile tutulmadı ama hâlâ uğraşıyorlar. Neyin peşinde bu insanlar? Belki balık tutmaktaki amaçları balık tutmak bile değildir. Manyak bir ülke burası, ben de yavaş yavaş deliriyorum burada." Bir tomar çiğnenmiş çimen tükürdü. "Beni rahatsız eden bir şey var," dedi. "Bir hayalet hikâyesi. Gerçek olduğuna inanmıyorum, ama gerçek olduğunu biliyorum. Ben hayaletlere inanmam, tamam mı? Bir süredir kafa yoruyorum buna, ama neresinden tutarsam tutayım hiçbir anlam veremiyorum.

"Kuzeyde küçük bir üsteyim. Çok büyük bir birlik değil bizimkisi. Kamptan bir mil kadar uzakta bir köy var, akşamları oraya yürüyüp bir iki bira içip şu dart denen oyunu çözmeye çalışıyoruz."

Balıkçı sırasının başlarındaki bir adam sardalye büyüklüğünde bir balık yakaladı ve bu başarısı öyle büyük bir heyecan dalgası yarattı ki etrafına insanlar üşüştü hemen. Çavuş kıkırdadı. "Columbia Nehri'nde somon tutardım ben," dese de konuyu uzatmadı.

"Her neyse, bir akşam köydeydik yine, hava kararıyordu, benim de yapacak evrak işlerim vardı, kampa döneyim dedim. Diğerleri daha kalkacak gibi değildi. Bardaki kızı kafaya alıyor, ona bir sürü film yıldızını tanıdıklarını anlatıyorlardı. Yalnız çıktım.

"O yoldan yüzlerce kez geçmişimdir. Her adımı avucumun içi gibi biliyorumdur herhalde. Küçük, dar bir yol, iki tarafındaki çalılardan tarlalar görünmüyor. Hendek gibi anlayacağın. Karanlık bir gece değildi, en azından yıldızların ışığı etrafı aydınlatıyordu. Gökyüzünde kocaman bulutlar vardı, yağmur yağacak gibiydi." Sustu, devam etmenin iyi bir fikir olup olmadığını tartıyor gibiydi. Nehrin üzerinden karşıdaki küçük çadıra, insanların kayık kiralamak için bütün gün sıra bekledikleri yere bakıyordu.

Kararını verdi, devam edecekti. "Yolu yarıladığımda yola düşen bir ışık gördüm. Çalıları kesen küçük bir kulübe vardı kenarda. Önünde bahçesi, etrafında çitleri ve büyük kare bir penceresi vardı. Işık o pencereden geliyordu. İçeri baktım, odayı görebiliyordum. Hoş bir odaydı. Masada bir lamba, küçük bir şöminede ateş yanıyordu. Çok hoştu gerçekten. Işık parlak değildi ama içerisi gayet iyi görünüyordu. Beyaz bir kedi bir sandalyenin üstünde kestiriyor, ellilerinde bir kadın da lambanın altındaki masaya oturmuş bir şey dikiyordu. Orada durup bir iki dakika içeriyi gözledim. Huzurlu, sıcak, tatlı bir havası vardı kulübenin.

"Yürümeye devam ettim. Ama aklımın bir köşesinde beni huzursuz eden bir şey vardı. Sonra 'Tabii ya,' dedim kendi kendime, kulübede karartma perdeleri yoktu. On aydır oralarda yaşıyordum ve daha önce geceleri pencereden ışığı görünen bir eve hiç rastlamamıştım. Geri dönüp o kadına perdeleri çekmesini söyleyecektim. Jandarma ışığı görürse ağır bir ceza yazabilirdi. Arkamı dönüp baktım. Kulübeyi göremedim ama yola düşen ışığı görebiliyordum. Neyse ne, dedim, belki de jandarma falan gelmez. O odaya, ateşe bakmak çok güzeldi. İnsan bu karartma işinden çok bıkıyor."

Çavuş ince bir dal alıp çimenin kökünü kazıdı. "Yürüdüm, aklımı kemiren, ne olduğunu bir türlü çözemediğim bir şey var-

dı. Derken yağmur serpiştirmeye başladı, ama can sıkacak kadar değil. Kampta beni bekleyen işi düşünmeye çalışsam da bir şeyin çok yanlış olduğu hissini içimden atamıyordum."

Kök, bir yumru toprakla birlikte yerinden çıktı. Çavuş toprağı silkti. "Tam kampa dönecektim ki birden ampul yandı. Şimdi durum şu, bir süredir kafa patlatıyorum ama bir türlü anlayamıyorum. Orada kulübe falan yok, sadece yangından kararmış dört taş duvar var. Yıldırım harekâtının ilk günlerinde Jerrylerden biri yangın bombası atmıştı o kulübeye."

Parmakları yerinde duramıyordu bir türlü. Çimen kökünü yolduğu deliğe geri ekmeye çalışıyordu. "Şimdi bu meseleyle ilgili canımı sıkan şeyi anladın mı?" diye sordu. "Ben böyle şeylere inanmam ki."

* * *

SEBZE YETİŞTİRMEK

LONDRA, 15 Temmuz 1943. İngiltere'deki Amerikan hava üslerinin kenarlarında ve kışlaların arasında özenle bakılan sebze bahçeleri görmek şaşırtıcı değil artık. Kimse bu fikrin nereden çıktığını bilmiyor ama bahçelerin sayısı hızla artıyor. Üslerde tüketilen sebzelerin büyük kısmını, salatalara koyulan yeşilliklerinse tamamını askerlerin yetiştirmesi alışıldık bir durum haline geldi.

Büyük ihtimalle eğlence imkânlarının kısıtlı olduğu yerlerdeki askerlerin boş zamanlarını doldurma arayışından doğan bu deneme epey başarılı oldu. Bahçeleri birlikler çekip çeviriyor ve askerler gruplar halinde çalışıyor, ama kendi başına işe koyulup normal şartlar altında bu iklimde nadiren görülen tuhaf tohumlar yetiştirmeye çalışan tek tük tipler de çıkıyor. Genellikle her birlikte bu tip şeylerden anlayan ve ekim konusunda diğerlerine tavsiyeler veren biri oluyor; ama onlar bile bazen ne yapacağını bilemiyor çünkü buradaki sebzeler ülkelerindeki sebzelerden farklı.

Askerlerin yetiştirmek istediği şeyler, tercih sırasıyla, yeşil mısır, domates ve biber. Yeterli ısıyı sağlayacak bir sera olmadığı takdirde İngiltere'de bunların hiçbiri umulanı vermiyor. Domatesler küçük; evdekiler gibi sulu sulu, etli etli değil. Yaz burada kısa ve serin geçiyor. Yeşil mısırlar olgunlaşma fırsatı bulamıyor, biberler de seralarda yetişmek zorunda. Yine de her türlü özen gösteriliyor. Ev hasreti çeken askerler toprakla çalışmaktan müthiş bir zevk alıyor.

Bahçelere büyük bir azimle girişiliyor genellikle. Karpuz ve kavun ekiliyor, oysa salatalıkların bile ancak seralarda yetiştiği

bu enlemlerde karpuzla kavunun olgunlaşma şansı sıfır. Yavaş yavaş bir düzen beliriyor bu karmaşada. Marullar, bezelyeler, fasulyeler, taze soğanlar, patatesler, lahanalar, turplar, pancarlar ve havuçlar iyi sonuç veriyor. Bahçeler bereketli ve bakımlı. Bu mevsimde çok uzun süren akşamları askerler tarhlarda çalışıyor. Hava gecenin on birine kadar kararmıyor, sinemada az film var ve İngiliz barları eğlenceli değil ama bahçeler hep bir heyecan uyandırıyor gibi. Bahçelerden toplanan sebzelerin tadı dışarıdan alınanlarınkinden daha güzel geliyor.

Üslerden birinin karargâhı, zamanında çok şatafatlı olduğu belli olan büyük bir kır evi. Bu yerin müştemilatının bir kısmı bir dizi seradan oluşuyor ve buradaki bahçeler olağanüstü. Askerleri bahçelerde çalıştırmak için baskı yapmak gerekmedi hiç. Bu işi büyük bir coşkuyla yapıyorlar, genellikle en coşkuluları da şehirden gelen, daha önce bahçesi olmayanlar. Bahçe işinde normallikle bir temas, huzurla kurulan bir ilişki var.

Ara sıra, birlik başka bir bölgeye kaydırıldığı için bahçenin tam mahsul vermeye başlayacağı zamanda terk edilmesi gerekiyor. Ama bu bir şey değiştirmiyor. Yeni gelen birlik bahçeyi devralıyor ve eski birlik, gittiği yerde halihazırda bir bahçe yoksa, her şeye sil baştan başlıyor. İşin kıymeti işi yapmakta. Deney askerlerin moralini çok yükseltiyor, öyle ki levazım subaylarının görev icabı tohum çeşitleri bulundurması gerektiğini önerenler var. Ne de olsa tohumlar az yer kaplıyor ve bahçe alet edevatı da neredeyse her yerde bulunuyor, yoksa da hemen oracıkta uydurulabilir.

İngilizler sebzeleri bizden çok farklı pişiriyor. Sebzeleri zavallı bitkiler teslim olana, yapış yapış bir lapaya dönene, şeklini ve, bazılarına göre, tadını kaybedene kadar haşlıyorlar. Bizim aşçılarımız o kadar uzun süre pişirmiyor, sebzeleri daha diri seviyorlar. Ayrıca İngilizler soğanı bizim kullandığımız kadar çok kullanmıyor, sarımsağa ise hiç yanaşmıyor. Bu küçük bahçeler yabancı usullere karşı bir başkaldırı sembolü gibi.

Ortalama bir İngiliz aşçı sebzeye şüpheyle yaklaşır. Onlara göre bir sebzeye hükmedilmedikçe, sebzenin gereksiz bir çıkın-

tılık yapmayacağından emin olunmadıkça, sebze kazan kaldırabilir yahut özerklik talep edebilir. Dolayısıyla yalnızca uysal ve İngiliz usullerini öğrenme yetisi olan sebzeler teşvik ediliyor.

Brüksel lahanası kabul edilebilir sebzelere iyi bir örnek. Önce büyüyüp sertleşmesine izin veriliyor, sonra saplarından koparılıyor ve canı çıkana kadar kaynatılıyor. Birkaç saatin sonunda o küçük, vahşi ve yeşil yumrular dağılıp tuhaf, grimsi bir bulamaca dönüşüyor. Bu noktadan sonra yenilebilir olduğuna kanaat getiriliyor.

Lahana için de aynı yöntem izleniyor. Lahana haşlanırken durmadan dürtülüp dövülüyor, servise hazır hale geldiğinde karakterini tamamen kaybetmiş oluyor ve tadı tastamam brüksel lahanasına benziyor, ki brüksel lahanası da piştiğinde normal lahanadan farksız oluyor. Havuçların turuncu kalmasına izin var; ama renkleri hariç onların da havuç olduğuna dair başka bir ipucu yakalamak zor.

Şimdiye kadar kimse İngilizlerin sebzelerin ayaklanmasına karşı duydukları korkuyu açıklayabilmiş değil. Amerikalıların sebzeler konusunda rahat bir tavır sergileyip onlara belli bir özgürlük alanı tanımalarını da İngilizler gevşek ve yoz buluyor. Amerikalıların çalıştığı bazı bahçelerde, İngiliz casusların Amerikan askerlerinin havuç, turp ve soğanları topraktan kopardıkları gibi pişirmeden yedikleri yönünde raporlar verdiği de oldu.

Köpekleri seven ve onları nadiren yiyen İngilizlerin sebzeler karşısında bunca vahşileşmesi bir Amerikalı için çok tuhaf bir durum. Bu da bu iki ulus arasındaki akıl almaz farklardan biri diyelim.

* * *

DÜNYANIN ŞEKLİ

LONDRA, 16 Temmuz 1943. Bu savaş diğer savaşlar gibi bir savaş değil, diğerlerinin kazanıldığı gibi kazanılmayacak. Önceki savaşı hatırlıyoruz. Kolay, basit bir savaştı. Kayser'i ve küçük bir askeri grubu yok etmiştik ve bütün kötü şeyler ortadan kalkmış, bütün iyi şeyler çiçek açmıştı. Tabii ki böyle olmamıştı ama birlikler bu temelde ve şarkılar söyleye söyleye savaşmış, sonra da mutlu geleceklerine adım atmak için evlerine koşmuşlardı.

Bu savaşın şarkılı türkülü bir savaş olmadığı söyleniyor ve bu doğru. Askerler büyük bir endişe yükünün altında savaşıp çalışıyorlar. Bu savaşın düşmanı yok etmekle sona ermeyeceğini biliyorlar içten içe. Üstelik neredeyse her yerde askerler düşmandan değil, savaş bittikten sonra olacaklardan korkuyor. Aletleri yenilenen fabrikaların çöküşü, otomatik makinelerin artışıyla işsiz kalacak milyonlar, öncekinin yanında tatil gibi kalacağı bir ekonomik bunalım.

Lafta kalıp uygulanmayan dört özgürlüğün sancağı altında savaşıyorlar ve yetkililerden biri bu özgürlükleri hayata dökmenin bir yolunu aradığında, askerler o kişinin saldırıya uğrayıp aşağı çekildiğini duyuyorlar. Yöntemlerle planların iyi olup olmaması fark etmiyor. Bütün planlar birbirine karışıyor. Birlikler ise evlerine döndüklerinde kendilerini şu iki seçenekten birinin bekleyeceğini hissediyorlar: ya acısız bir anarşi, ya da yokluklarında kartların aleyhlerine dizilmiş olduğu bir sistem.

Naif bir ordu değil bizimkisi. Sıradan insanlar son yirmi beş yılda çok şey öğrendi ve eski sihirli kelimelere kanınıyorlar ar-

tık. Kelimelerden olma altın bir geleceğe inanmıyorlar. İstedikleri özgürlük yoksulluğun zincirlerinden kurtulmak. Bu, Connecticut'taki küçük çiftliğe haciz gelmemesi demek. Bu, askerin orduya katılmadan önceki işinin hâlâ onu bekliyor olması, yalnızca beklemesi değil, çocuklar büyürken de devam etmesi demek. Okulların olması demek; ya ailedeki hastalıkların tedavisine yetecek kadar para olması ya da ilaçların parasız olması demek. Askerlerle konuştuğunuzda insanı etkileyen şey içlerinden çıkan endişe. Ülke özel vekiller aracılığıyla temsil edilen özel çıkarlara mı bırakılacak? Enflasyona sırf bir iki insan zengin olsun diye izin mi verilecek? Bu askerler ayda elli dolar alırken birileri servet yapıyor mu gerçekten? Ev diye dönecekleri yer hırsla helak olmuş bir ülke mi? Eğer birileri bunların doğru olmadığını ya da ihtimal dahilinde olsalar bile gerçekleşmelerine asla göz yumulmayacağını temin etse, o zaman bizim de şarkı söyleyen bir ordumuz olurdu. Bu ordu düşmanı yenebilir, ona şüphe yok. Bunu biliyorlar ve başaracaklar, ama eve döndüklerinde yaklaşan bir iç savaş bulmak istemiyorlar. Son bunalımın anısı hafızalarında hâlâ taze.

Haciz gelen çiftlikleri, fiyatları yüksek tutmak için katledilen domuzları, liderler gıda fazlasını dağıtmanın bir yolunu bulacak kadar zeki olmadıkları için toprağa gömülen mahsulleri hatırlıyorlar. İyi bir yaşam sürmek için yapılan her planın, gerekli kâr duvarına çarpıp paramparça olduğunu hatırlıyorlar.

Bunlar abartılmayacak şeyler değil. Bu askerlere korkularının gerçek olmayacağına dair güvence veren biri ellerine inanılmaz güçte bir silah vermiş olacak. Ne duyuyor askerler? Bay Jones'un Bay Wallace'a ağzına geleni söylediğini, Jeffers'ın Ickes'le dalaştığını, şu kodamanın bu kodamanla daha fazla iktidar ve daha fazla yetki için birbirine girdiğini.

Halkın eleştirilerinden muaf olmanın histerisi içindeki meclis, yeni bir ekonomik bunalımın etkisini hafifletebilecek her türlü yardım mekanizmasını ortadan kaldırdı; karaborsalar çoğalıyor ve artık vurguncular küçük çaplı sahtekârlar değil, epey nüfuzlu adamlar. Askerler hayatın giderek pahalandığını ve maaşların

geriden geldiğini duyuyorlar. Asker dediğiniz yalnız bir adam değildir; çoğunun baktığı bir ailesi vardır ve aldığı maaş hayatın pahalılığıyla birlikte artmaz.

Askerin duydukları bunlar. Gazeteler bunlarla dolu, ülkesinden gelen mektuplar bunlarla, kavgalarla, kaygılarla, hırslarla dolu. Asker ise asker olduğu için şikâyet edemiyor. Askerin şikâyet etmesi yasak. Orduda böyle bir şeye müsaade edilemez. Asker inançsız bir alaycılık değil, endişe içinde. Bu savaşı bitirip kurtulmak ve yokluğunda ülkesine ne yaptıklarını görmek için eve dönmek istiyor. İstediği şeyleri Dört Özgürlük tanımlıyor; fakat bir düzen, bir zemin, bir yol gösterilmedikçe askerin inandığı tek özgürlük Anatole France'ın tanımladığı özgürlük olacak: Zenginlerle fakirlerin eşit derecedeki köprü altında yatabilme özgürlükleri.

* * *

SİNEMA PARTİSİ

LONDRA, 18 Temmuz 1943. İngiliz yazının uzun ikindilerinden biriydi ve Londra'nın sayısız dış mahallesinden birindeki sinema salonu insana kendini güvende hissettirecek kadar doluydu. Nekahet dönemindeki yaralı askerler, birkaç saatliğine izinli kadın askerler, alışverişten dönerken araya bir film sıkıştırmak isteyen sivil kadınlar, vardiyadan çıkan fabrika işçileri vardı. Perdeye olabildiğince yakın olmak isteyen çocuklar ön sıralara üşüşmüşlerdi.

Sinema sıradan bir akşamüstü nasılsa o zaman da öyleydi. İnsanı rahat ettirecek kadar dolu, ama kalabalık değildi. Hastaneden gelen tekerlekli sandalyelerdeki askerler kendilerine ayrılmış yerleri almıştı. Veronica Lake'in başrolü oynadığı fantezi-komedi türündeki *Bir Cadıyla Evlendim* adlı filmde Püriten dönemlerde yaşamış New Englandlı bir cadı hayata dönüyor ve geleneksel bir yatak odası komedisinin ortasına düşüyor. Şahane bir film değilse bile kötü de sayılmaz. Çocuklar filmi sevdi ve filmde olup bitenlere inandı, çünkü çocuklar filmlerde olup biten şeylere inanırlar.

Dışarıda alçak bulutlar vardı ve akşamın ilerleyen saatlerinde yağmur yağacağa benziyordu, ne zamandır doğru dürüst yağmamıştı.

Veronica Lake tek gözünün üstüne düşen uzun ve sarı perçemiyle bir adamın yatağının üstünde pijamalarıyla oturur, yatağında oturulan adam itibarı hakkında endişelenir ve ön sıradaki çocuklar neşeyle cıvıldarken kıyının üstünden on Alman savaş uçağı geçti. Gözcüler uçakları fark etti. Spitfire'lar havalandı.

Uçaksavar topları ateşlendi ve uçaklardan ikisi vuruldu. Üçüncüsü küçük bir tepeye çarptı. Sonra gri bulutların arasında delice, karman çorman bir kovalamaca başladı. Spitfire'lar bulutta dolanıp düşmanı arıyorlardı. Alman uçakları birbirinden ayrılıp Londra'ya yöneldi ve yerde sirenler inlemeye başladı, alarm ve savunma sistemleri harekete geçti.

Saldırı pilotlarından yalnızca biri savunmayı aşabildi. Büyük bir hızla buluttan çıktığında hemen altında sinema salonu vardı. Bombalarını bıraktığında iyice alçalmıştı. Sinema salonunun üstü havaya uçtu ve yere taş yığını halinde indi. Perde karardı. Pilot uçağını yana yatırıp hızla geri döndü ve toplarını enkaza boşalttı. Sonra uçağını tekrar gri buluta çekip kıyıya kaçtı. Ardında acı ve korku içinde çığlıklar atan çocuklar bırakmıştı.

İnsanlar böyle durumlara hazırlıklılar. Birkaç dakikaya kalmadan kurtarma ekipleri iş başına geçti, itfaiyeciler olay yerine vardı. Ekipler deneyimli. Yıkılmış, paramparça olmuş binaya girdiler. Kemikleri kırılmış, vurulmuş, parçalanmış çocuklar dışarı çıkarılıp hastaneye yetiştirildi. Ölenler gömülmek üzere bir kenara kaldırıldı; hâlâ nefes alan, kıvranan ve inleyenlerse hazır bekleyen doktorlara götürüldü.

Ameliyatlar bütün gece sürdü. Kurşunlar çıkarılmaya çalışılırken eller, kollar, bacaklar kesilip bir kenara kondu. Gözler çıkarıldı. Anestezi uzmanları acıya karşı büyük bir özenle çalıştı, hastaların maskelerine bilinçsizlik damlattı. Bütün gece sürdü yaralıların geçit töreni. Doktorlar süratle, dikkatle çalıştı. Kararların verilme hızları, ağırlıklarını azalttı. Bunun kurtulma şansı yok. Bunun iki bacağı da kesilirse bir şansı olabilir. Karar ver ve çabuk ol.

Depolardan kan plazması yetiştirildi ve başka başka insanların damarlarından toplanan güç çocukların atardamarlarına aktı damla damla.

Ameliyatlar bittiğinde saat sabahın dokuzuydu. Sinemadaki yorgun ekipler yeni cesetler buluyordu hâlâ. Hastane yataklarında birbirine girmiş bir sürü sargı, sargıların arasından bakan

kocaman, inanamayan gözler, ölümüne bitkinlik. Minicik, yedi yaşında askeri hedefler.

İşçiler ölüler için geniş ve uzun bir ortak mezar kazıyor. Film makaralarının hızla tutuşmasıyla Veronica Lake alev aldı ve geriye yalnızca Veronica'nın filmde yaralandığı makaralar kaldı. Evlerdeki insanların olayı ağlayabilecek kadar idrak etmesi sabahı buluyor. Sokaklar sessiz.

Yorgun bir doktor uyumaya gitmeden önce barda bir içki istiyor. Gözlerinin etrafında kederin kırmızı halkaları var, viskiyi dudaklarına götüren elleri tir tir titriyor.

* * *

GÜDÜMLÜ YAKLAŞIMLAR

LONDRA, 19 Temmuz 1943. İngilizlerle Amerikalılar arasındaki uluslararası arkadaşlık ve karşılıklı anlayış taraflar arasında savaşın çok yakın göründüğü bir noktaya geliyor sık sık. Bunun sorumlusu çoğunlukla güdümlü yaklaşımlar; bu tip yaklaşımlar çok saçma durumlara yol açıyor.

Güdümlenen yaklaşımlar ve hoşgörü genellemelerle başlıyor. İngiltere'ye yaklaşırken birliklerimize Britanyalıların nasıl insanlar olduğunu, hangi konularda hassas, hangi konularda katı olduklarını, Amerika'da masum sayılan hangi kelimelerin Britanyalıların kulağına sert ve çirkin geldiğini anlatan kitapçıklar dağıtılıyor. Bu durum bir arkadaşınıza, "Jones'la mutlaka tanışmalısın. Süper adamdır. İkiniz çok iyi anlaşacaksınız," dediğinizde yarattığınız etkiye benziyor. Başlangıcı böyle yapınca Jones'a daha onunla tanışmadan gıcık oluyorsunuz. Siz onu hoş görebilmeye başlamadan önce o size süper bir adam olduğunu unutturmak zorunda. Ama bu durumda işler daha da kötü; çünkü Britanyalılara da bizi tanıdıklarında çok sevecekleri söyleniyor. Sonuç olarak, iki taraf karşılaştığında bela çıkarmaya yer arıyor. Bunu aşmak da uzun zaman alıyor.

Tanışıklığın ikinci safhası öteki tarafı tanımlama girişimleri. Britanyalılar şöyledir. Amerikalılar böyledir. Britanyalılar da diğer insanlar gibi, ama biraz daha öyle. Amerikalılar para delisi, gösteriş meraklısı tipler. Parayı sevmek elbette ki Amerikalılara özgü bir davranış; çünkü diğer bütün insanlar paradan nefret eder. Amerikalılar iyi, güçlü insanlardır, Britanyalılar iyi, güçlü

insanlardır. Bu düpedüz yalan. İki tarafta hem iyi hem de rezil tipler var. Sınıflandırmanın anlamı yok. Tam bazı İngilizlerden hoşlanıp onlara saygı duymaya başlarken biri gelip İngilizler hakkında hoşunuza gitmeyen bir şey söylüyor ve her şeyi en baştan alıyorsunuz. Hiç kuşkusuz aynı şeyi onlar da yaşıyor.

Üçüncü küçük tehlike de askeri vasıflarla ilgili. Köyden gelmiş, iri yarı bir oğlan elleri kaldırımı süpürecek kadar kambur yürüyor, hemen arkasından omuzları dik, çenesi yukarıda, dokuz düğmesi delice parlayan bir Muhafız geliyor. Karşılaştırma yapılıyor. Biri iyi bir asker, ötekiyse bir odun. Oysa ikisi de aynı hızla yürüyor ve bütün ekipmanları üstlerinde olsa muhtemelen yine aynı hızla yürüyecekler. Askeri asker yapanın ne olduğunu öğrendikten sonra kaldırımın kenarında yengeç gibi yan yan giden geniş omuzlu, ekşi suratlı bir Tommy* gördüğünüzde onun da dünyadaki en iyi askerlerden olduğunu, sadece asker edasıyla yürümediğini anlamaya başlıyorsunuz.

Bütün sıkıntı genellemelerde yatıyor gibi. Bir genelleme yaptığınız anda kendinizi ona mahkûm etmiş oluyor, onu savunmak zorunda kalıyorsunuz. Diyelim ki Britanyalı ve/veya Amerikalı askerler muhteşem askerler. Britanyalı ve/veya Amerikan subaylar çok nazikler. İşe bir yalanla başlamış oluyorsunuz. Çünkü içlerinde hem iyiler hem de kötüler var. Eğer genellemelerden sıyrılabilirseniz hangilerinin iyi, hangilerinin kötü olduğuna kendiniz karar verirsiniz. Bir Amerikalı olarak, Londra'daki bir kulüpte uygunsuz davranan Amerikalı bir asteğmen gördüğünüzde bu durumu inkâr etmeniz beklenir. Bir Britanyalı subayı huysuz, terbiyesiz ve züppe tavırlar sergilerse Britanyalılardan onun varlığını reddetmeleri istenir. Oysa adam vardır ve Britanyalılar da ondan bizim kadar nefret ediyordur. Genellemelerle, ama özellikle de vatanperver genellemelerle ilgili sıkıntı, insanları normalde sevmedikleri şeyleri savunmaya zorlamaları.

* İngiliz askerleri için kullanılan bir lakap. (ç.n.)

Amerikalıların gösterişçi olduğuna ikna olmuş bir İngiliz mütevazı bir Amerikalıyla tanışınca çok şaşırıyor, içindeki haklılık hissi tuzla buz oluyor olmalı. Peşin genellemeler bilinçli olarak yenilerini başlatmak zorunda kalmadan da yeterince kötü zaten. Yakın zamanda kedi balığı suratlı ve bir kır kurdu kadar asker edalı Georgialı bir genç dört gündür burada olduğu halde hâlâ hiç dük görmediğinden yakınıyordu. Dük diye bir şey olmadığına inanmaya başlamıştı; çocuk tarifsiz bir şaşkınlık içindeydi.

Bir yerde hakikat, en azından hakikate yakın bir şey var var. Aynı çarpışma için İngilizler "Biraz hırpalandık," Amerikalılarsa "Canımıza okudular," dediğinde iki ifade de doğru değil. Burada durumları olduğundan hafif göstermek herkesçe takdir görürken abartıdan nefret ediliyor, oysa iki yorum da hakikate diğerinden daha yakın durmadığı gibi çarpışan askerlerin başarısı yahut başarısızlığı üzerine bir şey de söylemiyor. Genellemelerde bahsi geçen Amerikalılardan bazıları çulsuz tipler, bazıları Kuzey Texas'tan gelen leylek bacaklı oğlanlar, bazıları çift odaklı gözlükleriyle şık iş adamları, bazıları sahte mücevher satıcıları ya da Oregonlu ormancılarken Amerikalılar şöyledir, Amerikalılar böyledir diyemezsiniz. Lancashire'dan gelenleri, Gallileri, Doğu Londralıları ve Liverpoollu liman işçilerini toptan Britanyalı diye tanımlamaya çalışmak da bir o kadar saçma. Kendi başımıza bireyler olarak gayet güzel anlaşıyoruz, ama biz Amerikalı, onlar Britanyalı olduğu anda sıkıntı ufukta beliriyor.

* * *

KOCA TREN

LONDRA, 25 Temmuz 1943. Er Koca Tren Mulligan askere alınıp, eğitimini tamamladıktan ve okyanusun karşı tarafına nakledildikten sonra kendini Londra'daki bir askeriyenin araç parkında, kahverengi bir Ford'un şoförü olarak buldu. Görevi her türlü subayı her türlü yere götürmek. Koca Tren bu işten hoşlanmıyor değil. Generallerle teğmenleri söyledikleri yere, söyledikleri süratle götürüyor. Onları bırakıyor, bekliyor, alıyor. Orada kaçta olmak istediğinizi söylemeniz yeterli, sizi mutlaka yetiştirecek ve bu esnada siz, yoldaki yayalar ve etraftaki kedi köpekler gerim gerim gerilirken Koca Tren bundan hiç etkilenmeyecektir.

İşi dolayısıyla Avrupa'nın harekât alanlarındaki herkesten daha çok askeri sır biliyor olmalı. Ama arabada konuşulanları pek dinlemediğini söylüyor. "Dinlesem de bir kulağımdan girip ötekinden çıkıyor zaten. Düşünecek başka şeylerim var." Ordu ve özel hayat meselesinde kendince bir felsefesi var. Terfi konusunda şöyle bir tavır takınıyor: "Eğer general olmak istiyorsanız yıldızları üst üste dizmenizde bir sakınca yok, ama bu savaşı şahsen kazanamayacağınızı hissediyorsanız, o zaman er olarak kalmanız daha iyi, daha çok eğlenirsiniz." Koca Tren emir almaktan ne kadar hoşlanmıyorsa etrafa emir yağdırma fikrinden de o kadar hoşlanmıyor. Emir alma kısmını engellemek için yapabileceği bir şey yok, ama er rütbesinde kalarak emir vermekten kurtulabilir. "Çok sorun değil," diyor, "yani normalde öyle işleri gayet güzel yaparım ama bir sürü adama ne yapacaklarını söylemek istemiyorum işte."

Koca Tren (1) savaşı tek başına kazanamayacağına, (2) savaşın uzun süre daha devam edeceğine, (3) eve ne zaman döneceğinin belli olmadığına, (4) ne hali varsa göreceğine kani olduktan sonra, mademki bu işten kaçamayacak, keyfini çıkarmaya koyulmuştu.

İngiltere'yi iyi biliyor. Kuzeyi ve güneyi, küçük kasabaları, ara yolları biliyor ve elinde Avrupa'nın en iyi rehberi diye bilinen adres defteri var. Herkesle konuşuyor ve duyduğu bir adı ya da adresi bir daha unutmuyor. Bir albay, iki binbaşı ve bir yüzbaşıyı küçük ve rutubetli bir kasabadaki küçük ve ıslak duvarlı bir otele oranın yemek ve yataklarına sövmeye götürüp de gece boyunca kendi haline bırakıldığında adres defterini açıyor. Sonra da orada burada tanıştığı pek çok arkadaşından birini ziyarete gidiyor.

Koca Tren akşam yemeğinde kırmızı etle bahçeden toplanmış sebzeler yiyor. Arkadaşları şerefine kadeh kaldırıyor. Tertemiz, bembeyaz çarşaflarda uyuyor ve sabah taptaze yumurtalarla kahvaltı ediyor. Albayla binbaşılarsa bütün gece eğri büğrü döşeklerle savaşmaktan yorgun, sindirim sistemleri hamurlu yiyeceklerden mahvolmuş halde uyanıyorlar. Koca Tren dinlenmiş ve sağlam. Zihni açık, birazdan subayları başka bir hana götürecek ve sonra da öğle yemeği için kendine bir arkadaş bulacak.

Adam yakışıklı diyeceğiniz bir tip değil, ama hoş görünüyor, tatlı dilli ve kadınlarla ahbaplık etmeyi çok seviyor. Eğer yanında konuşabileceği bir kız varsa keyfi iyice yerine geliyor. Kızları nereden bulduğunu kimse anlamış değil. Koca Tren'i etrafında tek bir binanın, tek bir çalının, hiçbir şeyin olmadığı koca bir ovanın ortasına bırakın, on dakika sonra döndüğünüzde onu albayın sigaralarını içip binbaşının sakızlarını çiğneyen bir kızın yanına oturmuş adresini ve nereli olduğunu not ederken bulursunuz.

Kadınlara yaklaşımı ne çakalca, ne de incelikli. Koca Tren kadınlarla gerçekten ilgileniyor. Onlarla sevecen bir nezaketle konuşuyor. Kibarlığı elden hiç bırakmıyor. Tanısın tanımasın bütün kadınlara "Canım" diye hitap ediyor ve bu, muhtemelen içinden sahiden öyle demek geldiği için, kulağa samimi geliyor. Sonuç olarak kadınlar onu yeniden görmek istiyor ve savaş yete-

rince uzun sürerse hepsinin istediği olacak. Mulligan tamamıyla dürüst. Albayın sigaralarını, hem de bütün paketi bir kıza verdiğinde albaya durumu anlatıp Londra'ya döner dönmez ona yeni bir paket alacağını söylüyor. Albaysa bu teklifi her seferinde reddediyor. Aksi kabalık olur çünkü, kız sigara içmek istediyse sigarayı içecektir elbette. Mulligan kızların yüreğine su serper ve onun su serptiği gönüller kolay kolay kurumaz. Sonra arabasına kurulur, kıza son bir bakış atar ve göğsünü kabartıp gaza basar. Ama Koca Tren kızın nerede, kiminle yaşadığını biliyordur artık, üstelik ona uğradığında akşam yemeğinde ne yiyebileceğini de bir kenara yazmıştır.

Koca Tren'in İngilizlere dair fikirleri basit ve öz. "Hoşuma gidenlerle iyi anlaşıyorum, hoşuma gitmeyenlerle de işim olmuyor. Amerika'da da böyleydi zaten." Bu adamın İngiliz-Amerikan ilişkileri üzerinde, iki ulus arasındaki temel farkları bulmaya çalışan iki yüz hükümet propagandacısından daha iyi bir etki yaratmış olduğu kesin. Koca Tren aksanlar ve içkiler haricindeki farkların farkında değil zaten. Hoşlandığı insanlardan hoşlanıyor ve Amerika'da olsa hoşlanmayacağı insanlardan hoşlanmayı da hiçbir koşulda kabul etmiyor.

Görsel bir dille konuşuyor. Dişlek, gülümseyen bir kızı arıları yiyen bir eşeğe benzetiyor. Savaş konusunda endişelenmeyi reddediyor. "Yıldızları kimin omzuna dikiyorlarsa savaşa onlar kafa yorsun," diyor. "Generaller bu yüzden var." Orduda geçirdiği üç yıl içinde muhtemelen savaşın gördüğü en rahat ve en başarılı erlerden biri. Tüfeğini eline alıp savaşması istendiğinde tereddüt edecek değil; ama biri bunu söyleyene kadar dert etmeyi düşünmüyor. İngiltere'nin dört bir yanındaki küçük ve tatlı kır evlerinde onu bekleyen akşam yemekleri var o vakte dek. Albayın sigaraları Koca Tren'e emanet edildiği müddetçe, o da kendisini ağırlayan kadınların elini boş bırakmayacak.

* * *

BOB HOPE

LONDRA, 26 Temmuz 1943. Savaş zamanı kimlerin ulusa en çok hizmet ettiği düşünüldüğünde Bob Hope en üst sıralara konmalı. Bu adam hem azimli, hem de azmettirici. Nasıl bu kadar çok şey yapabildiğini, bu kadar yol kat edebildiğini, bunca çok çalışıp bu kadar büyük bir etki yaratabildiğini anlamak imkânsız. Aylar boyunca başka bir insan evladını öldürebilecek bir tempoda çalışıyor.

Ülkenin dört bir yanındaki kampları, havaalanlarını, askeri konutları, ikmal depolarını ve hastaneleri gezerken hep aynı şeyi duyuyorsunuz. Bob Hope geliyor, Bob Hope buradaydı. Savaş Bakanı teftiş turuna çıkıyor, ama beklenen ve hatırlanan kişi Bob Hope oluyor.

Bir şekilde bütün askerlerin ilgisini çekiyor. Nereye gitse kahkaha atmaya susamış insanlara kahkahalar attırıyor. Kendine bir karakter yaratmış, çok çaba gösterip hep başarısız olan, tam palavralar atıp şişinirken foyası ortaya çıkan bir adam karakteri. Şakaları epey iğneli ama insanları değil, durumları ve fikirleri hedef alıyor. Gittiği her yerde kahkahalar yeri göğü inletiyor ve askerler şakaları sonraki günlerde kendi aralarında tekrarlayıp gülmeye devam ediyorlar.

Hope günde dört, bazen beş gösteriye çıkıyor. Bazı kamplarda askerler onu gruplar halinde sırayla dinliyorlar çünkü hepsi aynı anda duyamıyor. Sonra Hope arabasına atlayıp bir sonraki garnizona gidiyor ve gösterileri radyoda yayınlandığı ve programını herkes dinlediği için aynı malzemeleri bir iki kereden fazla

kullanamıyor. Onca koşturmanın arasında durmadan yenilerini üretmek zorunda. Bu tempoyu bir süre sürdürüp sonra durup dinlense yine iyi, ama asla dinlenmiyor. Savaş başladığından beri böyle. Enerjisi sonsuz.

Hope gösterilerini her yere götürüyor. Yalnızca büyük kamplarda değil, özel görevdeki küçük grupların arasında duyuyorsunuz aynı şeyi. Bob Hope Perşembe günü geliyor. Geleceğini haftalar öncesinden biliyorlar. Sözünü tutmazsa büyük facia olur. Belki de motivasyonunun kaynağı bu. Kendisiyle askerler arasında, kimsenin, özellikle de kendisinin feshedemeyeceği bir anlaşma yapmış gibi. Bu durumun önemi ve üstlendiği sorumluluk küçümsenecek gibi değil.

Yarı paletli askeri araçları oradan oraya götüren, gazetelerde hiç bahsi geçmeyen, halkın varlığından haberdar olmadığı, ama eğer zafer kazanılacaksa yapılması şart bir işi yapan bir taburdaki askerler dünya onları unutmuş gibi hissediyor. Ama Bob Hope yine kampları geziyor. Oraya gelecek mi, gelmeyecek mi? Derken bir gün geleceği haberini alıyorlar ve kendilerini hatırlanmış hissediyorlar. Bu adam bir şekilde böyle bir köprü vazifesi görmeye başladı. Mesele Bob Hope'un ne kadar komik espriler yaptığının ya da Frances Langford'un ne kadar iyi bir şarkıcı olduğunun ötesinde artık. Hope'un zamanla bir sembole dönüştüğünü görmek ilginç.

Hope'u şahsen tanımayan bu satırların yazarı, onun içinde neler döndüğünü yalnızca tahmin edebilir. Hope korkunç şeyler gördü, gördüklerinin korkunçluğunu hoş mizacıyla kaldırıp bunları daha katlanılabilir bir hale soktu; ama insan böyle bir şeyi kendine zarar vermeden yapamaz. Hope diğer herkesten, hatta yorgunluğunu kabul edebilmekten bile uzak. Bir sembole dönüştüğüne göre bir sembol gibi yaşamak zorunda artık.

İşinin en zor, en yürek tırmalayıcı yanı hastanelerde komik olmak olmalı. Geniş ve alçak binalar saldırı ihtimaline karşı alana dağıtılmışlar. Yatılı olmayan hastalar bordo bornozları içinde bahçede çalışıyor ya da bekleme salonlarında kitap okuyorlar.

Ama koğuşlarda durum farklı; acının uzun koridorlarında askerler gözleri kendi içlerine, kendi gibilere dönük yatıyorlar. Bazıları iyileşmenin verdiği ağrılar ve kaşıntılarla birlikte sağlığına kavuşuyor. Kimileri parmaklarını kımıldatıyor usul usul, kimileri yataklarında hareket etmelerini kolaylaştıran küçük trapezlere tutunuyorlar.

Hemşireler kusursuz varlıklarıyla yatakların ayakuçlarının arasındaki boşluklarda sessizce hareket ediyor. Zaman uzun uzun sünüyor. Mektuplar her gün gelse bile aralarında haftalar varmış gibi. Yapılabilecek her şey yapılmış, ama tıp önceden güçlü olan adamların yalnızlık ve zayıflıklarına çare olmuyor. Hemşireler hasta yatağında geçen bir günün sonsuzluğunu kısaltamıyor. Bob Hope'la ekibinin bu sessiz, içe dönük, yalnız yere gelmesi, o kapalı zihinleri nazikçe dışa döndürüp ilgilerini çekmesi, karanlık sulardan kahkahalar çıkarması lazım. Bu bir iş. Gülmek yaralıların çoğunun canını yakıyor, kaynayan kemikleri acıtıp dikişleri geriyor. Ama her halükârda gülmek müthiş bir ilaç.

Bu yazı bombalara karşı korunması gereken o adsız hastanelerden birinde kaleme alınıyor. Hope ve ekibi elinden geleni yapıp fersiz gözlere kıvılcımlar getirmiş, kahkahalar ekmiş, tatlı dille içlerindeki hayat ışığını gün yüzüne çıkarmışlar. Karnından yaralanan bir topçu kısık nefesiyle gülüyor, tren kazasında yaralanan biri alkış tutmak için sol elindeki alçıyı sağ eline vuruyor. Kahkahalar bir kez canlandı mı askerler şakaların sonları gelmeden gülmeye başlıyor, tekrar gülmeleri için duyamadıkları yerler tekrar ediliyor.

Sıra Frances Langford'ın şarkılarına geliyor. Askerler "As Time Goes By"ı istiyorlar. Langford orduya ait küçük piyanonun yanında durup şarkısını söylemeye başlıyor. Sesi biraz kısık ve gergin. Çok uzun zamandır çok yoğun çalışıyor. Sekiz ölçüyü bitirip şarkının geçiş kısmına geldiğinde başından yaralanmış bir genç ağlamaya başlıyor. Langford'ın sesi kesiliyor, şarkıya yeniden başladığında sesi kendi sesi değil sanki. Son dizeleri fısıltıyla

söylüyor. Gözyaşlarını kimse görmesin diye kaçıyor sonra. Koğuş sessiz; alkışlayan yok. Hope ayağa kalkıp yatakların arasındaki koridorda yürürken ciddi bir sesle, "Beni dinleyin millet," diyor, "şu sıralar memlekettekiler yumurta konusunda çok dertliler. Yumurta tozu bulmak öyle zorlaştı ki. Şu eski moda, hani tezgâha vurup kırılan yumurtalardan kullanmak zorundalar artık. Ne haldeler düşünebiliyor musunuz?"

Böyle bir insan var karşınızda – gerçek bir insan.

* * *

SEVİMLİ BİR ŞATO

LONDRA, 27 Temmuz 1943. Cip ana yoldan döndükten sonra büyük bir girişin önünde duruyor. Kapının üzerindeki gri taşlı kemer garaj yolunun üzerinde kavis çiziyor. Burası inşa edildiğinde, Amerika kıyılarına hırsla tutunan bir iki koloni haricinde bakirdi. Taş kulübeden Amerikalı bir bekçi çıkıp cipin yanında duruyor. Araçtakilerin geçiş izinlerine bakıyor. Selam verip büyük ve demir kapıyı açıyor.

Cip üstü gövde çapları bir buçuk metreyi aşan kayın ve meşe ağaçlarıyla örtülü yolda ilerliyor. Yol kıvrılıp küçük bir bayırı tırmanıyor ve önünüzde devasa ağaçların üstünde yükselen gri kuleyi fark ediyorsunuz. Sonra çok eski zamanlardan kalma muntazam ormandan çıkıyor ve bir tepenin yamacına kurulmuş mükemmel şatoyu, önündeki çimenlikleri görüyorsunuz. Taş çatlasa kırk odalı, küçük bir şato bu; kendi döneminin ölçülerine göre kır evi sayılır. Bir İngiliz kralı metreslerinden biri için yaptırmış.

Çok uzun yıllar öncesine ait bu skandalda geçen isimleri saklı tutmak gerekiyor; tuhaf, ama yapılması gereken bu. Şatoyu hangi kralın hangi metresi için yaptırdığı açıklanırsa, düşman bahsi geçenin hangi şato olduğunu anlar ve Amerikan birliklerinin bu şatoda konuşlandığını öğrendiklerinde şato düşman uçaklarının hedefi haline gelir. Ama bir sürü kralın bir sürü metresi olduğu ve onlara küçük şatolar yaptırdığı için, bu kadarcık bilgi düşmana bir hedef göstermiyor ya da kafasını karıştıracak kadar çok hedef gösteriyor.

Şatonun önündeki bir zamanlar ağır zırhlar kuşanmış centilmenlerin ellerinde mızraklarla birbirlerine meydan okudukları çimenlerde şimdi bir tabur Amerikan askeri başlarında miğferleri ve güneş ışığında parlayan kasaturalarıyla yanaşık düzen, uygun adım yürüyüş, sıra açıp kapama talimi yapıyor.

Tepesi sivri kapıya uzanan bahçelerde kırmızı ve beyaz güller açıyor. Güller Savaşı'nda Lancaster ve York'un sembolü olan güllerin koparılıp nişan olarak takıldığı çalıların büyük büyük torunları belki de bunlar. Girişteki taşlar alabildiğine aşınıp çanak gibi çukurlaşmış, gerisinde karanlık bir hol var. Öyle yüksek tavanlı ve gün ortasında bile öyle loş ki meşe oymalı tavanı ve tavandan bakan binlerce meşe suratı görebilmeniz için gözlerinizin karanlığa alışması gerekiyor. Holün bir tarafında Amerikan ordusu çavuşu çam ağacından bir masaya kurulmuş işini yapıyor.

Holün sonundaki açık kapıdan daha büyük bir oda görünüyor; bu oda daha aydınlık, çünkü bir tarafı baklava, daire ve yarım ay şekilli büyük vitray pencerelerle kaplı. Burası da gül bahçesine, çimenliğe, onların da ardında ormana bakıyor.

Bu odada devasa bir şömine var; öyle yüksek ve geniş ki uzun boylu bir adam içine başını eğmeden girip yere de dizlerini kırmadan uzanabilir. Şöminenin üstüne hanedan arması oyulmuş. Burası salon. Erler nereden geldiği belli olmayan sandalyelerde oturup bir şeyler okuyor, radyo dinliyorlar. Duvarlardan birine küçük bir büfe kurulmuş, Coca Cola ve gazoz satılıyor. Oymalı meşe tavan Amerika doğmadan çok önce yontulup oturtulmuş. Sandalyesinin arkasına yaslanmış bir asker büyülenmiş gözlerle tavana bakıyor. Kucağında haftalık *Yank* gazetesi. Gözlerini kısıp tavanı inceliyor. Derken dikkatini toplayıp, "Hey Walter," diyor, "Dodgers'ın yirmi dört galibiyeti mi vardı, yirmi beş mi?"

Geniş merdivenlerden çıkılan üst katta bir koridor ve onu izleyen, zamanında çiftin misafirlerinin ağırlandığı yaklaşık otuz oda var. Bu eski skandaldan leydinin kocası da dahil olmak üzere beş - altı yüz insan haberdardı herhalde. Odalar büyük,

hepsinde oymalı şömineler, renklerin arasından bahçenin belli belirsiz seçildiği küçük karo bölmeli vitray pencereler var. Ama sıra sıra dizilmiş portatif yataklar, yatakların altında hazırolda duran postallar, kilitli dolaplara üst üste yığılmış pantolon, ceket, havlu ve en üstte de miğferlerle artık birer koğuş bu odalar. Büyük ihtimalle de kralın metresinin yaşadığı zamanlara kıyasla çok daha temiz tutuluyorlar.

Alt katta mağaraya benzeyen bir mutfak var. Birliğin aşçısı burada kare şeklinde kocaman elmalı tartlar yapıyor. Zemin öyle aşınmış ki aşçı hoplayıp zıplamak zorunda kalıyor. Kömür sobası harıl harıl yanıyor ve aşçı, her aşçının zamanla anladığı şeyi, işinin hiçbir zaman bitmeyeceğini, bu adamları tek bir seferde sonsuza dek doyurmanın hiçbir yolu olmadığını anlıyor sessiz bir umutsuzlukla.

Garnizon komutanı Teksaslı bir üsteğmen, yardımcısıysa Chicagolu bir teğmen. İkisi de genç, ciddi ve arkadaş canlısı. Şatonun düzenini sağlamak onlar için sıradan bir iş.

Eski günlerin ihtişamı dışında değişen çok bir şey yok aslında. Elçiler, saray mensupları ve zırhlı askerler için inşa edilen bu yer yeni misafirlerini yadırgamıyor. Giriş kapısından geçen cipler, zırhlı araçlar, yarı paletliler, çimenlere yayılan miğferli askerler abes görünmüyor. Onlar buraya aitler ve muhtemelen şatonun eski sakinlerinden çok da farklı değiller. Şatoyu yapan kral da bu durumu memnuniyetle karşılardı kesin, zira kendisinin de uluslararası sıkıntıları az değildi.

* * *

YANKEELER GELİYOR

LONDRA, 28 Temmuz 1943. Küçük gri tren istasyonu yeşil, inişli yokuşlu tarlalara kurulmuş; çimler biçiliyor, orak makinesinin geçtiği yerlerde kesilen çimler soluyor, gelincikler soluyor. İstasyonun önünden çift hat geçiyor, arkasına da bir "Y" hattı uzanıyor. Saat 04.03'te Amerikalı komutan ve dört subay geliyor arabayla. İşaret memurunun odasından bir Britanyalı subay çıkıyor. "Tren dört dakika gecikecek," diyor. Subaylar hep birlikte saatlerine bakıyor. Ana hattan ekspres tren geçiyor saatte yetmiş mil hız ve büyük bir uğultuyla. "Britanya'da trenlerin yavaş olduğunu sanırdım," diyor genç teğmen.

"Eskiden dünya rekoru onlarındı," diye cevap veriyor komutan.

Diğer hattan bir yük treni geçip gidiyor. Açık vagonlar tanklarla dolu, bütün tren boyunca tank sırası hiç bozulmuyor. İstasyondan yüz metre öteye seyyar kantin park etmiş. Kızıl Haç üyesi iki kızın işletip çörek ve kahve dağıttığı, mutfağa dönüştürülmüş bir otobüs bu. Kahve makinesinden buhar tütüyor, kocaman çörek sepetleri tıka basa doluyor. Otobüsün tepesinde gramofona bağlı bir hoparlör var.

Komutan, "Şu iri kız müthiş biri," diyor. "Bu sabah saat altıda beş yüz asker geldi. Çok yorgunlardı. Kız bir plak koyup İskoç dansı yaptı. Eğlenceli bir tip." Pişen çöreklerin kokusu geliyor rüzgârla.

Britanyalı subay işaret memurunun odasından çıkıyor yine. "Tren üç dakika içinde gelecek," diyor. Subaylar yine saatlerine bakıyor. Küçük tren virajı alıyor. İstasyonun önünden geçerek kuyruğunu Y'ye verip rampa hattına giriyor. Kompartımanlar miğferli adamlarla dolu; önlerinde dizlerine kadar gelen ekipmanları yığılı. Yüzleri de üniformaları kadar kahverengi neredeyse. Sırtlarında çantalarıyla oturuyorlar. Sıcak bir gün, burada nadiren bu kadar sıcak oluyor hava.

Tren dururken seyyar kantindeki gramofon bas bas bağırıyor, "Mr. Five by Five." Ses uzaklara yayılıyor. Askerler başlarını yavaşça çevirip müziğin geldiği yöne bakıyorlar. Bir çavuş trenin yanına koşup kompartıman kapılarını açıyor, ama askerler hareket etmiyor. Simsiyah bıyıklı tıknaz bir yüzbaşı, "Haydi bakalım beyler, dökülün," diyor. Küçük kompartımanlardan askerler dökülüyor. Peronda ne yapacaklarını bilemeden duruyorlar, omuzları çanta askılarının, sırtları çantaların altında terden ıslak. Askerlikle alakasız eşyalar da var yanlarında, bir gitar, bir mandolin, fazladan bir çift ayakkabı. Bir adamın yanında boynuna ip geçirdiği kırma bir tilki teriyeri var, heyecanlı, hızlı hızlı nefes alıyor.

Tıknaz ve endişeli yüzbaşı askerleri hizaya sokup seyyar kantine doğru uygun adım yürütüyor. Tepedeki hoparlör swing çalıyor hâlâ bas bas. Tek sıra dizilmiş askerler kamyonun yanındaki küçük tezgahtan büyük bir fincan kahve, ikişer de çörek alıyor. Sonra sıradan çıkıp etrafta dikiliyor, kahvelerini içip kaybolmuş gibi görünmeye devam ediyorlar. İri kız otobüsten çıkıp onları eğliyor.

"Sen nereden geldin bakalım?"

"Michigan."

"Bak sen şu işe, neredeyse komşu çıkacağız, ben de Illionisliyim."

Oranın yerlisi bir çapkın, uzun favorili esmer bir delikanlı, sanki sormaya mecburmuş gibi bezgin bir sesle, "Bu akşam ne yapıyorsun yavrum?" diyor.

"Ya sen ne yapıyorsun?" diye soruyla karşılık veriyor kız, etraftaki askerler çok komik bir şey söylenmiş gibi katıla katıla gülüyorlar.

Bezgin delikanlı kolunu kızın beline doluyor. "Dans et benimle," diyor ve ikisi yavaş çekimde swing yapmaya başlıyor.

Burnu güneşten yanmış, kırmızı göz kapaklı sarışın bir çocuk utangaç tavırlarla teğmenlerden birine yaklaşıyor. Bir elinde kahve, ötekinde iki çörek var. Selam verirken bunun başına dert açacağını geç fark ediyor. İki çöreği kahve bardağının kenarında dengeliyor ama çörekler hiç vakit kaybetmeden kahvenin içine düşüyor. Asker bir şey olmamış gibi selam veriyor, teğmen ağırbaşlılıkla karşılıyor askerin selamını.

"Affedersiniz efendim," diyor çocuk. "Siz film yıldızı değil misiniz?"

"Eskiden," diyor teğmen. "Eskiden öyleydim."

"Sizi filmlerde gördüğümden emindim. Evdekilere mektup yazıp sizi gördüğümü anlatacağım," diyor çocuk. "Acaba bir imzanızı alabilir miyim?" diye soruyor heyecanla. "Böylece eve gönderip herkesi sizinle tanıştığıma inandırabilirim. Onlar da ben gelene kadar saklarlar imzanızı."

"Elbette," diyor teğmen. Askerin cebinden çıkan kirli bir zarfın arkasına kurşun kalemle imzasını atıyor. Çocuk imzayı inceliyor.

"Siz ne yapıyorsunuz burada?" diye soruyor sonra.

"Sen ne yapıyorsan onu. Askerlik," diyor.

"Tabii ya, öyle tabii. Neyse, artık sizi gördüğüme inanmaktan başka çareleri yok."

"Ne zamandır buradasın?" diye soruyor teğmen.

"Böyle şeyleri söylememememiz gerekiyor."

"Doğru, unutmuşum. Aferin sana."

Kahvedeki çörekler artık yarı sıvı. Çocuk kahveyle birlikte çörekleri de içiyor farkında olmadan.

"Sizce hiç Londra'ya gidebilecek miyiz?"

"Tabii ki, izin çıkınca gidebilirsin."

"Ama orası çok uzak değil mi?"

"O kadar da değil. Kırk sekiz saat iznin olduğunda rahat rahat gidip gelirsin, orada harcayacak vaktin de olur."

"Peki orada çok kız var mı?"

"Var. Hem de bir sürü."

"Peki... Peki erkeklerle konuşurlar mı?"

"Tabii ki konuşurlar."

"Hadi be!" diyor çocuk. "Vay canına!"

"Sıraya," diye bağırıyor tıknaz, endişeli yüzbaşı ve "Sıraya," diye bağırıyor çavuşlar ardından. Sarışın çocuk sıraya giriyor, kahve bardağı hâlâ elinde. İri kız bağırıp müziği bastırıyor. "Hey, evlat, o bardaklar bize lazım."

Askerin yanına koşup bardağı aldıktan sonra omuzuna vuruyor hafifçe. Askerler yine katıla katıla gülüyor çok komik bir şey olmuş gibi.

* * *

BİR EL

LONDRA, 29 Temmuz 1943. Askerin üstünde bordo sabahlığı, pijaması, ayaklarında terlikler var, ordu hastanesinin üniforması bu. Nekahet dönemindeki herkes gibi biraz solgun ve güçsüz. Sol kolu bükük ve yukarıda duruyor, parmakları çaresizce sarkıyor elinden. Önündeki masada, yarısı yapılmış bir Liberator uçağı maketi duruyor. Gövdesi kaplanmamış; minicik çubuklardan, mandallardan ve desteklerden oluşan bir yığın henüz. Üstüne şekiller işlenmiş bir balsa levhası, bir jilet, küçük bir tas da tutkalı var, tasın içinden bir kibrit çöpü başını uzatıyor.

"Afrika'da yaralandım," diyor asker. "Karnımdan vuruldum, ama doktorlar iyi iş çıkardı." Sol kolunu yukarı kaldırıyor. "Kolum yaradan daha çok canımı sıkıyor. Feci kırıldı. Alçıyı daha yeni çıkardılar." Parmaklarını oynatıyor hafifçe. "Pek his yok," diyor. "Yumruğumu sıkamıyorum. Elimde bir şey tutamıyorum. Yani tutamıyordum. Uyuşmuş gibi.

"Bu maket geçti elime. Elimi şöyle tutunca bir şeyler yapabiliyorum." Elinin kenarını balsa levhasına dayıyor. "Hepsini sağ elimle yaptım. Solak olmadığım için şanslıyım sanırım." Sol eline bakıp parmaklarını kımıldatıyor. "Doktor egzersiz yaparsam bu elimle de tutabileceğimi söylüyor. Ama elini zar zor hissederken egzersiz yapmak pek kolay değil.

"Dün tuhaf bir şey oldu. Bak tam şurası." Bir kurşun kalem alıp küçük çubuklardan oluşan labirentin içine daldırıyor. "Şu parçayı görüyor musun? Üzerinde kalem izi olanı. Hangisi olduğunu unutmayayım diye işaretledim.

"Dün o parçayı yerine takmaya çalışıyordum. Görüyorsun ya, ulaşması zor bir nokta. Parçayı orada tutup altından çalışmak gerekiyor. Ne yaptığımı fark etmedim bile. Bir baktım o küçük parçayı sol elimle tutuyorum." Pörsük parmağına bakıyor hayretle. "Doktora anlattım. Her şeyin yolunda olduğunu, elimi mümkün olduğunca çok kullanmamı söyledi. Ama düşündüğüm zaman yapamıyorum. En azından şimdilik. Belki zamanla yavaş yavaş olur. Parmaklarımın altında kalem yuvarlıyorum. Bunun iyi geleceğini söylüyorlar. Ben de öyle hissediyorum."

Balsa levhasını elinin kenarıyla bastırıp birazdan kullanacağı küçük kıvrık parçayı jiletle dikkatlice kesiyor. Karmaşık bir parça bu, eli de biraz titriyor, ama jilet siyah çizginin üzerinden geçiyor ve asker serbest kalan parçayı alıp iki yanına birer benek tutkal sürmek üzere masaya bırakıyor. Sonra sağ eliyle yerine oturtuyor dikkatlice. "Tırnaklarımı uzatıyorum," diyor. "Çok işe yarıyor." Sağ işaret parmağının uzun tırnağıyla ek yerinden taşan bir tutkal damlasını kazıyıp bir parça kâğıda siliyor.

"Elim beni endişelendiriyor," diyor. "Ama herhalde bir iş bulurum. O kadar da endişelenmiyorum aslında. Ne olursa olsun iş bulabilirim bence. Ama önce elimin düzelmesi lazım ki bir şeyleri tutabileyim." Maketi çevirip sonraki parça için şablonu inceliyor. Uzun süre konuşmuyor. "Karım yaralandığımı biliyor. Ama ne kadar kötü olduğundan haberi yok. İyileşeceğimden, eve döneceğimden emin elbette. Yine de kendini yiyip bitiriyor olmalı. Bu ele bir çare bulmak zorundayım. Eli hiçbir işe yaramayan sakat bir kocayı ne yapsın ki."

Gözleri ateşi varmış gibi çakmak çakmak. "Sen eşin eve sakat gelsin ister miydin? Kim ister ki?"

"Hep biraz bükük duracak," diyor, "ama kullanabildiğim sürece bunu çok dert edecek değilim. İş görür halde olursam karım da çok umursamaz bence. O da bir uçak fabrikasında çalışıyor – erkek işi yapıyor anlayacağın. İyi olduğunu, endişelenmememi söylüyor bana. Dur, karımın resmini göstereyim sana." Borno-

zunun cebini yokluyor. "Resim nerede?" diye soruyor. "Hemşire hep buraya koyardı." Sol elini cebine sokup küçük deri bir cüzdan çıkarıyor. Derken ne yaptığının farkına varıyor, parmakları gevşiyor ve cüzdan masaya düşüyor. "Yüce Tanrım!" diyor. "Gördün mü?" Hâlâ havada duran bükük eline bakıyor. "Dün sabahtan beri iki oldu bu," diyor usulca. "İki günde iki kez."

* * *

KOCA TREN MULLİGAN'IN ORDUDAKİ HAYATI

İNGİLTERE'DE BİR YER, 4 Ağustos 1943. Er Koca Tren Mulligan'ın hayatı ve yöntemleri üzerine daha fazla veri toplamak mümkün oldu. Bu adam bir şekilde ordunun büyük kısmını kendine çalıştırmayı beceriyor. Düşmanlarından birine göre, ki çok az düşmanı olduğunu da belirtelim, eğer bu kadar tembel olmasaydı işten kesin kaçardı.

Uzun günler süren yakın incelemeler sonucu, önceki raporda bahsi geçenlere ilaveten, Koca Tren'in belli özelliklerinin farkına varıldı. Şahsın tuhaf yöntemleri var. Eğer çok dikkatli olmazsanız kendinizi onun bavulunu taşırken bulabilir ve bunun nasıl olduğunu asla anlayamazsınız. Yakın zamanda, Koca Tren için gayet sıradan olan küçük krizlerin birinde, bu satırların yazarı şahsın yanından ayrılıp da kendine geldiğinde Mulligan'a iki buçuk sterlin borç verdiğini, bunu bir de kendi zoruyla teminatsız bir şekilde yaptığını, üstelik söz konusu işlemin sonucunda kendini şereflendirilmiş hissettiğinin farkına vardı. Mulligan'ın bunu nasıl başardığını kimse bilmiyor. Borcunu bir vadede ödeyeceğine şüphe yok, ama bunu öyle bir tavırla yapacak ki görenler adamcağızın soyulduğunu sanacak.

Mulligan yağmacılığı, gaspçılığı ya da yaptığı şeye ne demek istiyorsanız onu en üst seviyeye taşımış durumda. "Bir ordu midesinin üzerinde yürür" atasözüne gönülden inanıyor. Güzel yemekleri seviyor ve bunları ele etmenin bir yolunu genellikle buluyor. Birkaç gün önce bir birlik, İngiltere'deki bir limana savaş malze-

meleri getiren bir gemiyi ziyarete gitti. Köprü üstüne çıkıp kaptan ve subaylarla tanışarak küçük birer fincan kaliteli kahve ve minik kurabiyeler eşliğinde kibarca sohbet ettiler. Sonra rıhtıma dönüp normal şartlar altında Mulligan'ın başında bekliyor olması gereken arabayı buldular; ne var ki söz konusu Mulligan olduğunda şartlar hiçbir zaman normal olmadığından kendisi orada değildi.

Mulligan ortalıkta görünmüyordu. İçlerinden bu eri bir zamandır tanıyan ve ona hayranlık duyan biri, "Eğer Mulligan'ı bulmamız gerekiyorsa, önce gemideki buzdolabını bulmalıyız; eminim çok uzağında değildir," dedi. Gerçekten de geminin buzdolabını bulduklarında Mulligan bütün gamsızlığıyla mutfak masasına dayanmış duruyordu. Elinde hayal edilebilecek en kalın rozbif sandviç vardı. Bir yandan bin türlü konu hakkında millete laf yetiştirirken bir yandan çok hızlı yemek yemekte ustadır zaten. Tek bir lokmayı ya da kelimeyi ıskalamaz. Bunu yaparken telaşlı da görünmez, müthiş bir tarzı var. Şimdi de lokmalarına ara vermeden bir kamarot ve üç deniz topçusundan oluşan bir gruba eğlenceli bir soygun hikâyesi anlatıyordu. Kendisini hayranlıkla dinleyen denizcilerin dikkatini öyle bir dağıtmıştı ki masadaki dev sandviç yığınını bile fark etmiyorlardı.

Kıdemli subay, "Mulligan, sence de artık gitme vakti gelmedi mi?" diye sordu.

"Geldi tabii efendim," dedi Mulligan. "Ben de tam arabaya gidecekken yüzbaşının acıkmış olabileceğini düşündüm. Atıştırmalık bir şeyler hazırlıyordum." Arkasına uzanıp biftekli sandviç tepesini etrafındakilere dağıtmaya başladı. Mulligan'ın bu sandviçleri onları düşünerek mi hazırladığı, yoksa aslında hepsini tek başına yemeye mi niyetlendiği hiçbir zaman bilinemeyecek. Durumun söylediği gibi olduğuna inanmayı tercih ediyoruz. Mulligan düşünceli bir arkadaş; bencil bir adam değil. Ayrıca kendini asla çıkmaza sokmaz. Geri çekileceği noktayı her zaman bilir, ki bu da iyi bir asker olduğunun ispatıdır.

Subayı açlıktan bayılacak gibi mi oldu, Mulligan hemen bir parça çikolatayla yardımına koşar. Çikolatanın zaten subaya ait

olmasının, subayın daha önce çikolatayı arayıp da bulamamasının ne önemi olabilir ki? Önemli olan, subayın çikolataya ihtiyacı olduğunda Mulligan'ın subayın çikolatasını onunla paylaşmaktan mutluluk duyması.

Koca Tren bir yılı aşkın bir süredir İngiltere'de ve Georgia-Oxford aksanı olarak tarif edebileceğimiz tuhaf bir şekilde konuşmaya başladı. İnsanlara "*mate*" diye hitap ediyor. "Benzin" istasyonundan "petrol" alınamayacağını öğrenmeyi reddediyor ama asansörden bahsederken Amerikalılar gibi "*elevator*" yerine İngilizler gibi "*lift*" diyor.

Pek çok subay Mulligan'ı onbaşılığa terfi ettirme girişiminde bulundu, çünkü o zaman rütbesini indirmekle tehdit edilip cezalandırılabilirdi; ama o er rütbesini sağlama almayı biliyor. Mulligan'a onu hapse tıkmaktan başka hiçbir şey yapamazsınız, o zaman da arabayı sürecek kimse kalmaz. Eğer onbaşı olsaydı kaybedecek bir şeyi olurdu, fakat o şimdiye dek üstlerinin bu yöndeki çabalarını savuşturmayı başardı. Ne zaman kendisi için bir tavsiye mektubu yazılacak olsa akıl almaz bir zamanlamayla küçük, sadece terfisini engelleyecek çapta bir disiplin suçu işliyor. Arabası teftiş esnasında biraz kirli oluyor mesela. Günde altı saat tam teçhizat talim yapıyor ve uzun bir süre daha terfi almamayı garantiliyor.

Mulligan istediği her şeye sahip sayılır; kadınları, boş zamanı, ahbapları var ve seyahat edebiliyor. Tek bir şey daha istiyor ve onu almanın yolunu arıyor. Mulligan bir köpek istiyor, tercihen bir İskoç teriyeri, ve köpeğini arabasına alabilmek istiyor. Nasıl bir yöntem uygulayacağını henüz bulamadı; ama gidişata bakılırsa Mulligan köpeğini almakla kalmayacak, köpeği subayı besleyecek ve Mulligan'ın randevusu olduğu akşamlarda subay köpekle ilgilenip bir de üstüne bu yüzden kendini mutlu hissedecek. Ordu Mulligan için mükemmel bir ortam. Bırakması aptallık olur. Oysa Mulligan kolay kolay aptallık yapmaz.

* * *

SAKIZ

LONDRA, 6 Ağustos 1943. Limandaki istifçiler yaşlı adamlar. Yaş ortalamaları elli iki ve Amerika'dan gelen kargoyla ilgileniyorlar. Hızlı görünmüyorlar ama işler yürüyor. Rıhtımda yaşı askerliğe uygun olup da üniforma giymeyen yegâne insanlar tarafsız İrlanda Cumhuriyeti'nden gelen, askerlikten muaf İrlandalılar. Genellikle diğerlerinden uzak, kendi hallerindeler; tarafsızlık meselesini destekleseler bile savaş halindeki bir ülkede tarafsız olmak hoş bir duygu değil. Kendilerini dışarıda kalmış hissediyorlar.

Yükleri ufak tefek ve yaşlı Galliler boşaltıyor, sert yüzleri çizgi çizgi. Yaşlılıktan büzüşmüş bir adam büyük vinci yönlendiriyor. Ambarın açık ağzının yanında durup elleriyle yük halatlarını yönetiyor bir orkestra şefi gibi. Avucu yere bakıp parmakları oynayınca halatlar aşağı iniyor. Yukarı bakan avuçlar yükü kaldırıyor; hareketlerinin temposuyla vinç operatörü ne zaman hızlanıp ne zaman yavaşlayacağını anlıyor. Adamın ince, yüksek perdeden bir sesi var; motorun boğuk, çarkların gıcırtılı gürültüsünü bastırabiliyor. Parmakları yukarı doğru dalgalanınca halatın ucundaki lokomotif havaya yükseliyor. Orkestra şefi lokomotifi elleriyle kaldırıp taşıyor sanki. Seksen yedi tonluk lokomotifi rıhtımdaki raylara elleriyle koyuveriyor gibi.

Çocuklar hayali bir çizginin ardında durup yükün boşaltılmasını izliyor. Başlarına bir şey gelir diye çizgiyi geçmelerine izin verilmiyor. En az yüz çocuk var, dört yıllık savaştan sonra İngiltere'deki herkes gibi biraz hırpani hepsi. Kömür tozu kaplı

yerlerde oynayıp durduklarından temiz de sayılmazlar. Gemiden inen bir Amerikan askerinin etrafına üşüşüyorlar. Tek dertleri sakız. Britanya'da yetişkinler sakız çiğnemekten ne kadar tiksiniyorsa çocuklar da bir o kadar bayılıyor. Aralarında yarı profesyonel sakız dilencileri var. "Bir sentiniz var mı bayım?" yerini "Sakızınız var mı bayım?" sorusuna bırakıyor.

Sakızınız varsa, kalıcı, günler boyu kullanabileceğiniz, bıkınca da takas edebileceğiniz bir şeyiniz var demektir. Şekerlerse kısa ömürlüdür. Tam şekerim var derken bir bakarsınız bitmiştir. Oysa sakız öyle mi, sakız gerçek bir mülktür.

Küçük kirli eller askere uzanıyor ve koro giderek büyüyor. "Sakızınız var bayım?"

"Yok," diyor asker, ama çocuklar cevaba aldırmıyor. "Sakızınız var mı bayım?" diye avaz avaz bağırıp çemberi daraltıyorlar. Geminin borda iskelesinden bir kamarot iniyor. Hafiften çakırkeyif, şehre ineceğim diye özene bezene giyinmiş. Eğlenmek istiyor belli ki. Birkaç çocuk yanına gidip şansını deniyor. "Sakızınız var mı bayım?" Kamarot içtenlikle sırıtarak cebinden bir avuç bozukluk çıkarıp havaya saçıyor. Toz kalkıyor ve kargaşayı gizliyor, göz gözü görür olduğunda kamarot firarda, ama arkasında onu uluyarak takip eden küçük bir sürü var.

Amerikalı askerin yanında tek bir çocuk kalmış, sarı saçlı, gri gözlü, ufacık bir oğlan. Askerin elini tutuyor, askerin yüzü kızarıyor mutluluktan. "Amerika da burası kadar güzel mi?" diye soruyor çocuk.

"Burası nasılsa orası da öyle," diyor asker. "Daha büyük, ama hemen hemen aynı böyle."

"Gerçekten hiç sakızın yok mu?"

"Hiç yok ne yazık ki."

"Peki Amerika'da çok sakız var mı?"

"Var tabii, bir sürü."

Küçük çocuk derin derin iç çekiyor. "Bir gün mutlaka ben de gideceğim oraya," diyor ciddi bir sesle.

Sürü yavaş yavaş geri dönüyor. Avlarını kaçırdılar ve yeni bir oyun arıyorlar. Derken bordanın üzerinden büyük bir çöp kutusu indiriliyor. Sıkılmış portakal kabuklarıyla altın rengine çalmış. Çocuklar tereddüt ediyor, kuralları çiğnemek aldıkları terbiyeye ters. Ama hedef çok büyük. Dayanamıyorlar. Çizgiyi geçip çöp kutusunun üstüne çullanıyorlar. Portakal kabuklarını içlerinde saklanıyor olabilecek son bir damla için ezip büzüyorlar.

Bir aynasız çıkıyor hemen ortaya, yüksek şapkası onu olduğundan bir baş daha uzun gösteriyor. "Haydi bakalım, kaybolun," diyor yumuşakça.

İsyancılar kabukları ceplerine tıkıştırdıktan sonra itaatkâr bir edayla sırurlarına çekiliyorlar, ama cepleri ganimetlerden kabarmış.

"Yaptıkları hoş değil," diyor aynasız. "Ama çocuklar portakala hasret. Ben dört yıldır portakal yemedim. Yasa böyle; beş yaşından büyük kimse portakal yiyemez.

"Sonuçta en çok onların ihtiyacı var, öyle değil mi?" diye açıklama yapıyor.

* * *

MUSSOLİNİ

LONDRA, 9 Ağustos 1943. Mussolini görevden alındığında gemi okyanusun ortasındaydı. Askerlerin, mürettebatın ve hemşirelerin arasında önemli bir şey olduğu söylentileri dolaşmaya başladı. Derken köprü üstündekiler haberi doğruladı, Mussolini düşmüştü. Gemidekiler sonraki beş gün boyunca akıllarında ve umutlarında bu bilgiyle oynadılar. Süreç aşağı yukarı şu şekilde gelişti:

İki çavuş ve bir er rüzgârdan korunmak için cankurtaran sallarından birini siper almıştı. "Eğer doğruysa bu iyi bir haber, orası kesin," dedi er.

"Evet," dedi teknik astsubay üstçavuş. "Ama bir adam görevden ayrılırken neler yaşar biliyorsunuz. Ayvayı yiyecek. İhtiyar Musso'ya bir yumruk çakmak isteyen bir sürü insan vardır eminim. Çok yaşamazsa hiç şaşırmam."

"Doğru diyorsun," dedi astsubay çavuş. "Musso'nun yerinde olmayı hiç istemezdim."

Gemi denizi yarıp geçiyor, eskort gemiler etrafında endişeli tavuklar gibi dolanıp duruyordu.

Bir teğmen salonda oturmuş hemşireyle konuşuyordu. "Remi oynayalım mı?" diye sordu.

"Olur," dedi hemşire.

Teğmen ona doğru eğildi. "Birliğimdeki erlerden biri her şeyi öğrenmiş. Biri Duçe'nin işini bitirmiş."

"Nasıl yani?"

Teğmen desteyi karıştırıp kesmesi için kıza uzattı. "Haklamış yani. Boğazını kesmiş. Umarım kanını iyice akıtmışlardır."

Hemşire kartları görmezden geldi. Kaşlarını çattı. "Acaba gerçekten o kadar güçlü müydü yoksa o da bir kukla mıydı?"

"Niye ki? Adam zaten öldüyse ne fark eder?"

"Şu fark eder," dedi hemşire. "Eğer gücün sahibi oysa ve öldüyse, Faşistlerin de işi biter. Hepsini, hepsini öldürürler. Devrim olur."

"Haklısın galiba," dedi teğmen. "Skor tutmak ister misin?"

Kalabalık kamarada yüzbaşı yatağına sırt üstü uzanmıştı. "Şu makarnacıların hakkını vermek lazım." Ranzanın üstündekiyle konuşuyordu. "İtalyanlar uğruna savaşacak bir şeyleri olduğu zaman iyi savaşıyorlar."

Ranzanın üst katının kenarından bir binbaşı kafası göründü. "Neden bahsediyorsun?"

"Duymadın mı? Mussolini temizlendikten sonra İtalyanlar isyan çıkarmış. Duyup duyabileceğin en tatlı devrimcik olmuş. Roma karmakarışıkmış. Sıçan gibi avlıyorlarmış Faşistleri."

"Aman Tanrım," dedi binbaşı, "işgalin tam vakti. Askeri açıdan bundan iyi bir zamanlama olamaz. Acaba bunun için yeterince donanımlı mıyız?"

Bir kamarot buzdolabının yanındaki koridorda oyalanıyordu. Mutfak hizmetinden bir asker sinsice buzdolabına yanaştı. "Çileklerden uzak dur," dedi kamarot sert bir sesle.

"Ne çileği, çilek mi kaldı?" dedi sinsi olan. "Biz İtalya'ya nasıl daldıysak hemşireler de çileklere öyle dalmış. Ben bir tane bile yiyemedim."

"İtalya'ya girdik mi yahu?"

"Girdik mi mi? Sen ayakta mı uyuyorsun? Çizmeyi yarıladık bile. Şu anda inzibatlar Roma sokaklarında fink atıyor; İtalyanlar bizimkilerin saçlarına taç takıyorlar."

Yüzbaşı uyuşuk poker oyununa ara verip "Buna içilir," dedi. "Kimde viski var?"

"Saçma sapan konuşma," dedi yarbay. "Yola çıktığımızın ikinci gününden beri viskimiz yok. Neye içiyorsunuz? İtalya'nın işgaline mi?"

"Başka neye içeceğiz? İtalya avucumuzun içinde artık."

"Bende bir şişe var," dedi biri. Basamakları tırmanıp bavulunu eşeledi. Birlikte ayakta dikilip bardaklarını tokuşturup viskiyi yuvarladılar. Yüzbaşı bardağını lombozdan dışarı fırlattı. "Önemli bir içki bu," dedi. "O bardağa viskiden sonra sıradan bir içkinin girmesini istemedim." Lombozdan dışarı baktı. "Peşimize bir martı takıldı. Çok açıkta olamayız."

"İtalya olmayınca Almanya Balkanları elinde tutmakta zorlanacak. Aşağıdan girmeyi deneyeceklerdir. Bahse girerim Yunanistan isyan eder. Türkiye de savaşa girmek için bahane arıyordu zaten. Beklediği hamle bu olabilir."

Üç asker küpeşte, matafora ve manikanın arasına gerdikleri, rüzgârdan bir o tarafa bir bu tarafa yatan portatif çadırlarında oturmuş köpüklü dalgaları izliyorlardı. "Her şey olup bitmeden önce orada olmak istiyorum Willie. Eğer acele etmezsek bütün aksiyonu kaçıracağım."

"Merak etme toprağım, ordudan ayrılmadan önce bol bol aksiyon görüp istemediğin kadar iş yapacaksın."

"Ben o kadar emin değilim. Türkler gemi azıya alırsa Almanya uzun süre dayanamaz. Almanya çok meşgul şimdi. Eminim Manş'ı bile geçebiliriz. Bu lanet olası mavna çok yavaş."

"Beyler," dedi yirmilik bir teğmen yirmi yaşındaki diğer üç teğmene, "beyler, size Paris'i veriyorum."

"Geçen savaşta benim moruk almıştı Paris'i," dedi beylerden biri.

"Beyler," dedi ilk konuşan titrek bir sesle, "Manş'ı geçtik. Vay canına, vay canına! Biz de varız! Yetişeceğiz!"

Gemi limana girdiğinde savaş savaşılmış ve kazanılmıştı. Askerlerin bunu atlatması biraz zaman aldı.

* * *

BARBUT

LONDRA, 12 Ağustos 1943. Bu hikâye Mulligan'ın yalanlarından biri ve Eddie diye biriyle ilgili. Mulligan askerliğini Eddie'yle birlikte yapmış ve onu iyi tanıyormuş. Zaten görünen o ki Mulligan askerliği boyunca az çok bir önemi olan herkesle takılmış.

Bu Eddie istediği zarı atabilen bir adammış, ama adeta bir aziz olduğundan zar atarken dürüstlüğü asla sorgulanmıyormuş. Eddie sadece şanslıymış, öyle şanslıymış ki bir Pazar günü zarları duvara çarpıp koğuşun yarısına kadar sektirerek bile doğru zarı atabilirmiş.

Bu tip performansları yüzünden insanlar Eddie'nin birtakım insanüstü güçlere kulak verdiğinden şüphelenmeye başlamış. Eddie birkaç sene içinde zengin ve mutlu bir adam olmuş, aşkta şansı pek yaver gitmemiş ama tabii insan her şeye birden sahip olamıyormuş hayatta. Eddie zarların ona istediği kadını getirebileceğini iddia etse de, ona doğru zarı attıran bir kadınla tanışmamış hiç. Durum kedinin ulaşamadığı ciğere pis demesinden ibaret olabilir, ama Eddie tavrından ödün vermiyormuş.

En sonunda Eddie'yle alayının bir gemiye bindirilip X'e doğru yola koyulma vakti gelmiş. Çok büyük bir gemi değilmiş bu, ama çok kalabalıkmış. Güverteler, kamaralar, koridorlar hınca hınç doluymuş. Tesadüfe de bakın ki gemi çok makul bir zamanda, maaş gününden birkaç gün sonra çıkmış yola.

O ilk gün güvertede en az iki yüz barbut oyunu dönüyormuş. Eddie oyunlardan birine girse de, asıl hikâyenin daha sonra başlayacağını bildiğinden kendini yormadan, sadece elini alıştırmak

için oynuyor, pek umursamıyormuş. Bu fasulyeden oyunların arasında da etrafta geziniyor, lazım olduğunda manevi güçler yanında olsun diye bir iki sevap işliyormuş. Hafiften çakırkeyif bir askerin çantasını taşımış mesela; ama sonra bir kadeh burbonu gönülsüzce de olsa kabul etmiş ki bu da, Eddie'nin düşünce tarzına göre, önceki sevabını sıfırlamış. Ardından on iki yıldır görmediği karısına mektup yazmış, hatta pul bulabilseymiş postalayacakmış da.

Ara sıra güverteye dönüp sadece bileğini esnek, zihnini açık tutmak için oyuna giriyormuş. Buna mecbur değilmiş çünkü Eddie'nin parası varmış, asıl oyuna hazırlık için biriktirmesi gerekmiyormuş. Şova başlamamasının iki sebebi varmış. Öncelikle, zaman kaybı olurmuş bu; kendisi işe karışmadan önce paranın bir iki elde toplanması daha iyiymiş. Ayrıca Eddie kendini vaktinden önce belli etmek istemezmiş. Ama bir sebep daha varmış. Günlerden Salı'ymış ve Eddie Pazar gününü bekliyormuş çünkü Pazar günleri, ona sorarsanız erdemli biri olduğu için, iyice coşuyormuş. Mesela bir Pazar günü, bunun Mulligan'ın hikâyesi olduğunu da unutmayalım, New Mexico'daki yol işçilerinden küçük bir buharlı silindir ütmüş, başka bir Pazar da dini bir toplantıdaki herkesi meteliksiz bırakmış, ama azizliği elden bırakmayıp kazandığının yüzde onunu hayır kurumuna bağışlamış.

Hafta ilerledikçe oyunlar azalmaya başlamış. Daha az oyun oynanıyor, ama ortaya daha büyük paralar konuyormuş. Cumartesi günü sadece dört oyun dönüyormuş, Eddie ilgilenmeye başlamış artık. Sabah yine umursamazca oynamış, ama öğleden sonra biraz daha canlanıp iki oyun almış çünkü zamanı azalıyormuş ve ertesi gün çok fazla el dönmesini istemiyormuş.

Pazar günü saat onda Eddie üstü başı temiz, saçları taranmış, mütevazı hali ve şişkin cepleriyle güvertede görünmüş. Oyun devam ediyormuş ama yalnızca üç kişi kalmış. Eddie masum bir sesle, "Ben de bir iki el oynayabilir miyim?" diye sormuş. Öbür oyuncular onu alaycı gözlerle süzmüşler. Bir gözü mavi, ötekisi kahverengi bir Polonyalı kabaca atlamış: "Mangizin var mı dostum, fıstığına oynamıyoruz burada."

Eddie büyük bir rostoya benzeyen para rulosunun ucunu göstermiş kibarca. Polonyalı mutlulukla gülümserken, tek başarıları bir kalabalıkta göze batmamak olan diğer iki tip farkında olmadan ellerini ovuşturmuş. Eddie parasını askısız bir gece elbisesi giymiş genç bir kadının askılarını düzeltirkenki mahcup tavrıyla gizlemiş. Battaniyenin yanına çömelip "Kaçla giriyoruz?" diye sormuş. Arkasına izleyicilerden duvar örülmüş.

Eddie yüzün otuzunu koymuş. Polonyalı zarı atmış, kazanmış ve parayı ortada bırakmış. Sonra Eddie iki yüzün yüzünü almış ve Polonyalı altı atıp kazanmış. İzleyici kalabalığının arasından koşan adımlar duyulabiliyormuş. Sağlam bir oyun olacakmış. Kalabalıktan bir şey göremeyecek olsalar bile böyle büyük bir oyun oynanırken orada olmak için dört bir yandan koşturan askerler yüzünden gemi hafifçe yana yatıyormuş.

Dört yüz papel battaniyenin ortasında dev bir salata gibi duruyormuş şimdi. Öbür iki adam Eddie'ye bakınış ve Eddie destesini açıp küçük banknotlar halinde dört yüz daha çıkarıp mahcupça ortaya itmiş. Polonyalı kahverengi gözüyle Eddie'ye ters ters bakarken mavi gözüyle gülümsemiş; bu numara pokerde çok işine yarasa da barbutta pek etkili olmuyormuş esasında. Zarlara üflemiş bir şey demeden. Sekiz atınca iki gözüyle gülmüş. Sonra zara tekrar üfleyip bu sayıyı nasıl da kolayca aldığını göstermek istercesine elinin tersiyle atmış, şimdi bir üç, bir de dört ona bakıyormuş.

Eddie, kendinden emin, rahat bir nefes alarak büyük yeşil salatayı önüne çekmiş. Tuvalet kâğıdını çeker gibi destesinden iki yüzlük daha çıkarıp ortaya koymuş. "Bin kâğıt," demiş.

Polonyalı yarısını almış, öbür iki silik tip de gerisini bölüşmüş. Eddie zar atmış, altı beş. "Ortada kalsın," demiş yumuşak bir sesle.

Sadece Polonyalı kalmış. Zarı alıp kendi koyduğu zarlar olduğundan emin olmak için dikkatlice bakınış. Sonra, iki gözüyle de somurtarak, ortayı arttırmış. Para yığınının yüksekliği yirmi beş santimi buluyormuş şimdi, gevşek bir saman yığını gibi dağılıyormuş paralar.

Eddie zarları atarken kendi kendine bir şarkı mırıldanmış, yedi taş gibi düşmüş yere. Polonyalı burnundan soluyormuş artık. Eddie, "Ortada kalsın, hepsi ya da bir kısmı, kimse var mı?" diye sormuş. Gemideki herkes nefesini tutmuş, sadece motorlar hareket ediyormuş. Ağızlar heyecandan bir karış açıkmış. Battaniyenin etrafında donmuş kalabalık. Neler olup bittiğine dair tek tük kelimeler duyuluyormuş arada bir sadece.

Polonyalı, Eddie'ye kaş çatarak önündeki parayı ortaya itmiş. Bütün hafta boyu zar atıp yorularak kazandığı paranın hepsi battaniyenin üstündeymiş şimdi. Eddie inanılmazmış. Çok rahat davranıyormuş. Zarları titretip sallamamış, onlarla konuşup yalvarmamış. Sadece çocuksu bir inançla atıvermiş öyle. Uzunca bir süre battaniyeden kendisine bakan hep yeke bakmış anlamaz gözlerle. Sonra yüzündeki ifade dehşete dönmüş. "Olamaz," demiş, "bir terslik var! Ben pazarları kazanırım! Pazarları hep kazanırım ben!"

Bir çavuş ayaklarını tedirgince yere sürtmüş. "Bayım," demiş. "Bayım, maalesef bugün Pazar değil. Tarih değiştirme çizgisini geçtik. Pazar gününü atladık."

Çok da büyütmeye gerek yok, nihayetinde Mulligan'ın yalanlarından biri bu.

AFRİKA

AFRİKA UÇAĞI

KUZEY AFRİKA'DA BİR GARNİZON (LONDRA KANALIYLA), 26 Ağustos 1943. Sabah saat dokuzda Afrika'ya kabul edildiğiniz haberi geliyor. Ulaştırma subayının ofisine gidiyorsunuz. "Bu gece yola çıkabilir misiniz?" diye soruyor. "Bavulunuzu üçten önce teslim etmelisiniz. Yedi otuzda şu adreste olacaksınız. Geç kalmayın."

Öğlen oldu. Kıta değiştirmek için gerekli bin şeyi yapıyorsunuz. Çantanızı hazırladıktan sonra yanınıza alamayacağınız eşyalarınızı, kalın giysilerinizi, yazılarınızı ve kitaplarınızı bir depoya kaldırıyorsunuz. Randevularınızı iptal ediyorsunuz.

Yedi buçukta verilen adrese gidiyorsunuz. Sürecin kalanı kontrolünüzün dışında ve sorunsuzca ilerliyor. Sekize çeyrek kala askeri araca biniyor ve istasyona götürülüyorsunuz. Bekleyen bir askeri tren var. Gideceği yer bilinmediğinden hayalet tren deniyor bunlara. Her türden asker biniyor trene: Uçaklarına gidecek savaş pilotları, savaş meydanlarında geçen aylardan sonra eve dönen albaylar, mektup dolu çanta ve kolileriyle kuryeler. Pilotlar yanlarında tabanca ve bıçak taşıyor, yanlarındaki devasa çantalarda uçuş ekipmanları var. Çölde görev yapan yanık tenli subaylar bunlar; o kadar yorgunlar ki biraz hasta görünüyor hepsi.

Henüz hiç aksiyona girmemiş, hatta İngiltere'ye geldiklerinden beri uçağa bile binmemiş bir bombardıman ekibi bir süredir İngiliz biraları üzerine çalışıyor olmalı ki şimdiden şarkı söyleme

safhasına geçmiş. Düdük çalıyor ve herkes trene doluşuyor. Yataklı bir tren bu.

Toplanacak yer yok. Doğruca yatağınıza gidiyorsunuz. Şarkı söyleyen güruh koridordaki pencerelerden sarkıp trenin hareket etmesiyle birlikte perondaki kızlara bağırmaya başlıyor. Sonra "Home on the Range"i söylemeye koyuluyorlar, ama trenin gürültüsü şarkılarını bastırıyor. İngiliz birası onları yeterince coşturacak kadar sert değil. Karartılmış tren gecenin içinden kükrüyor. Pencereler kapalı ve boyalı, dışarı ışık sızmıyor. Şarkı balon gibi sönüyor ve askerler kompartımanlarına çekiliyor.

Sabahın dört buçuğunda kabin memuru kapınızı çalıyor ve yatağınızın üstündeki minik rafa bir fincan çay bırakıp gidiyor. Çayı çabucak içip saat beşte trenden inmeye hazır olmak üzere tıraş oluyorsunuz. İndiğinizde hava soğuk ve yağmurlu. Nerede olduğunuzu bilmiyorsunuz. Bu bilgi size hiç verilmedi. Sizi havaalanına götürecek askeri kamyonlar hazır bekliyor. Küçük istasyonun her yanı derin yağmur birikintileriyle kaplı. Kamyonlardan birine binip kısa bir süre sonra büyük bir havaalanına varıyorsunuz. Dünyanın her yerine insan ve yük taşıyan Hava Ulaştırma Komutanlığı'nın alanlarından biri. Alana yayılmış avcı uçakları yağmur yüzünden hayal meyal görünüyor. C-54'ler uçuşa hazır.

Büyük ve rahat bir üs burası. Kulüp odaları, bir barı ve geniş bir restoranı var. Dışarıda hava soğuk, içerideyse şömineleri tepeleme dolduran kömürler ışıl ışıl parlıyor. Kulüp odalarının en büyüğünde toplanan bir sürü asker gitme vaktini bekliyor. Bir haftadır burada olanlar ve daha biraz önce gelenler var. Gramofonda Dinah Shore'dan bir şarkı çalıyor. Askerler koltuklarda uyuyup zamanlarını bekliyorlar.

Kumanda masasındaki görevli, "Bir buçukta bir daha gelip ne zaman gideceğinizi öğrenin," diyor.

En yakın kasaba millerce uzakta. Askerler bir süre etrafta dolandıktan sonra kulüp odalarına dönüp çizgi roman okuyor.

Süpermen falan. Eğlenmeden, ama büyük bir konsantrasyonla okuyor hepsi.

Bir buçukta görevli, "Muhtemelen sekiz saate gidiyorsunuz," diyor. Ortalıkta dolanıp duruyorsunuz. Bir uçak motorunu ısıtıyor. Eve dönecek. Uçaktaki askerler yarın New York'ta olacak. Üsse yeni gelenler bile bu şanslı askerlere gıptayla bakıyor. Uçaktakiler yola çıkmadan önce köşeye sıkıştırılıyorlar, mesajlar veriliyor. "Karımı arayıp beni gördüğünü söyle. Numarası bu." Mektup taşımaları yasak.

Eve dönecekler numaraları yazıyor. Eve dönecekleri için biraz mahcup, çokça da mutlular. Büyük uçağa biniyorlar ve kapı kapanıyor. Dört motorlu bir uçak bu, binmek için epey bir tırmanmak gerekiyor. Girişteki küçük kalabalık uçağın pistte ilerleyişini ve neredeyse havalandığı anda yağmurda kayboluşunu izliyor. Alan bir anda çok ıssızlaştı. Askerler kömür ateşine ve eski dergilere dönüyor. Aylar öncesinin *Esquire*'ları ve *New Yorker*'ları. *Life*'ın Nisan ve Mayıs sayıları.

Görevli, "Afrika'ya gidecek uçak on beş dakika içinde kalkacak," diyor. Uçağın kalabalık olacağını sanıyorsunuz, ama değil. Tek bir bombardıman ekibi, iki de sivil var. Uçak bir C-54-A; yani çanak koltukları var ve kargo uçağının yarısından biraz daha büyük. Ekip çantalarını ve paraşütlerini toplayıp silah, bıçak ve bez ekipmanlarını kayışlarından bağlıyor. Alabildiğine kayıtsızlar. Afrika onlara bir şey ifade etmiyor.

Adlarımız okunurken yağmurun altında titreşiyoruz bir süre. Sonra basamakları çıkıp kapıdan içeri giriyoruz teker teker. Uçağın camları karartılmamış. Etrafı görmenizde bir sakınca yok. Büyük kapı çarparak kapanıyor ve dışarıda motorlar çalışmaya başlıyor.

* * *

CEZAYİR

CEZAYİR (LONDRA KANALIYLA), 28 Ağustos 1943. Cezayir artık iyice fantastik bir yer. Zaten tuhaf karışımlara mesken olan şehir Britanyalı ve Amerikalı askerlerin akınıyla kâbus gibi bir hal aldı. Ciplerle makam araçları develerin ve at arabalarının arasında ite kaka yol açmaya çalışıyor. Denizden rüzgâr esmediği, sıcaklığın iyice arttığı zamanlarda gün ışığı beyaz şehrin üzerinde kör edici bir beyazlığa bürünüyor.

Taze toplanmış üzümlerle tepeleme dolu açık vagonlar, askeri konvoylar, at sırtındaki Araplar, Kanadalılar, Amerikalılar ve uzun kırmızı şapkalarıyla yerli Özgür Fransa birlikleri yollarda birbirini izliyor. Tüm renklerden ve renk kombinasyonlarından üniformalar görmek mümkün. Fransa'nın sömürge birliklerinin çoğuna Amerikan üniformaları dağıtılmış çünkü kendi üniformaları yok. Amerikan hakileri içindeki bir askere yaklaşırken içinden bir Arap ya da Senegalli çıkıp çıkmayacağını bilemiyorsunuz.

Sokaklarda konuşulan diller de büyüleyici. Bir konuşmanın tamamının tek bir dilde sürdüğü nadiren görülüyor. Birliklerimiz dilsel zorlukların onlara mani olmasına izin vermiyor. Dolayısıyla ağır Georgia aksanlı bir askeri Fransız bir lejyonerle ya da cübbeli bir Arap'la sohbet ederken görebiliyorsunuz. Georgia taşrasının dilini konuşuyor, araya bir iki bozuk Fransızca kelime serpiştiriyor ama asıl iletişimi elleri kuruyor. Konuşmasının detaylarını oyunculuğuyla veriyor.

Arkadaşları onu izleyip dinliyor ve Arapça, Fransızca ve pantomimle cevap veriyorlar. Ne hikmetse herkes birbirini anlıyor.

Konuşulan dil, iyi bir oyunculuğa eşlik eden ses tonundan ibaret. Sonuç olarak gün geçtikçe daha da şekillenen melez bir işaret sistemi çıkıyor ortaya. İçki işareti şimdiden standartlaştı. Arkadaşlık, öfke ve sevgi işaretleri de öyle.

Para büyük bir sorun. Frank iki sent ediyor ve beşlik, onluk, yirmilik, yüzlük ve binlik banknotlar halinde geliyor. Kullanılan kâğıt kolayca kırışıp yırtılan türden bir kurutma kâğıdı. Cepte taşındığında terden nemlenip yapış yapış bir hal alıyor, cebinizden çıkardığınızda da elinizde dağılıveriyor. Bazı mağazalar yırtık paraları kabul etmiyor ve bu durum askerleri iyice sıkıntıya sokuyor çünkü sahip oldukları banknotların çoğu sadece yırtık değil, üstündeki sayıların okunmasını zorlaştıracak kadar kırışmış ve kullanılmış. Para destesini elinizde tutarken avucunuz sıcak ve çürümüş marulla doluymuş gibi hissediyorsunuz. Bir de burada "işgal parası" dedikleri Amerikan banknotları var; evdekilerden tek farkı ön yüzlerine basılan altın mühür. Bu banknotlar Cezayir parasına kıyasla daha serin ve sağlam bir his veriyor.

Burada yeni bir turist alışverişi başlamış. Askerler Coney Island'dalarmış gibi sepetler, kilimler, yelpazeler ve resimli kumaşlar alıyorlar. Saksağanlar gibi her şeyi toplamayı görev bilen kimi erlerin ganimetleri öyle fazla ki eve asla dönemeyecek gibiler. Rengârenk sepetlerle kilimlerin yanı sıra savaş döküntüleri, bıçaklar, tabancalar, kovan parçaları, miğferler topluyorlar. Alışveriş yaparken akıllarında biri oluyor hep. Büyükannem Cezayir işi bu şala bayılacak, şu İtalyan süngüsü Charley Amcamın şöminesinin üstünde, geçen savaştan sonra eve getirdiği Fransız süngüsünün yanında harika durur. Derken emir gelecek ve yanlarına sadece hafif savaş gereçlerini alarak yola çıkmaları istenecek. Küçük koleksiyonlar hiçbir zaman yerine getirilmeyecek talimatlar eşliğinde geride bırakılacak. Amerikalılar müthiş koleksiyoncular gerçekten. Bir sonraki durakta aynı işe aynı hevesle sil baştan girişecekler.

Öğleden sonra beşte otel terasları doluyor. İnsanların bir içki içme ve birbirine bakma saati bu. Sert içki yok. Standart içecekler

soğutulmuş şarap, limonata ve portakal şarabı. Bir de fıstıktan yapılan bira var, tadı basbayağı fıstığa benziyor. Şarap iyi, hafif ve serinletici; burbon viskilere alışık damakları biraz sarssa da, kabul edilebilir.

Askerler bu teraslara küçük masalarda oturup kadınlarla tanışmaya geliyor. Buradaki Fransız kadınlar kendilerine iyi bakmışlar. Ayakkabılarının tabanları kalın ve tahtadan olmakla birlikte gayet cazip ve ellerindeki birkaç parça giysi temiz ve iyi korunmuş. Saç boyamak ya da rengini açmak için çok az malzeme olduğundan, yeni bir moda başlamışa benziyor. Bir tutam saçın rengi açılıp açılmamış kısmın üzerine taranıyor. Tuhaf bir etki yaratıyor bu, ama çekici olmadığı söylenemez.

Saat beş civarı kara tenli küçük çocuklar ellerinde gazete tomarlarıyla sokakları işgal ediyor. "*Stars and Stripes. Stars and Stripes,*" diye avazı çıktığı kadar bağırıyor hepsi Arap aksanıyla. Ordu gazetesinin yeni sayısı çıkmış. Askerlerimizin çoğunun yegâne bilgi kaynağı bu çocukların sattıkları. Aslına bakarsanız buraya çok az haber geliyor. New York ve Londra'dakiler, aksiyonun çok yakınındaki bu üstekilerden çok daha fazla bilgi edinebiliyor. Ama şu da bir gerçek ki savaşın ne kadar içine girerseniz büyük resme olan ilginiz o kadar azalıyor.

Cezayir'deki askerler savaşın gidişatıyla Amerika'daki kamplarda talim yapan askerlerden daha az ilgileniyor. Burada yemekhanede çıkan yemeklerin iyi olup olmaması, bir çavuşa duyduğunuz garez ya da şarap fiyatları savaş halindeki dünyadan çok daha önemli.

Burası çılgın, parlak ve rüyamsı bir yer. Amerikan askerleri bu şehri bir renk cümbüşü ve çok dilli bir curcuna gibi hatırlayacaklar. Sıcak insanı sersemletiyor, bu yüzden izlenimler birbirine karışıp belirsizleşiyor. Hatlar bulanıklaşıyor. Askerler savaştan sonra Cezayir deneyimlerini anlatmaya çalışırken ilginç anılar çıkacak ortaya ve anlattıklarında birazcık doğaçlamaya kaçarlarsa bu çok da yadırganmayacak.

* * *

SAAT HIRSIZI

KUZEY AFRİKA'DA BİR GARNİZON (LONDRA KANALIYLA), 31 Ağustos 1943. Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. İnzibat çavuşu ve teğmeni ciple Oran'dan çıkmış, Sidi Belle Yolu'nda ilerliyorlardı. Çavuş tabancasının kabzasını bir bombardıman uçağının burnundaki pleksiglastan oymuş ve o zamandan beri çakısıyla kabzaya işlemeler yapmaya başlamıştı. Bol yıldızlı yumuşak bir Afrika gecesiydi. Teğmen epey genç, çavuşuna bel bağlayacak kadar da makul biriydi. Cip Arnavut kaldırımının üzerinde hoplayıp zıplıyordu. "İstihkâmcılara gidip kahveyle sandviç alalım," dedi teğmen. "Bir sonraki köşeden dön."

O anda yola bir silah taşıma aracı çıktı, saatte yüz kilometreye yakın bir hızla gidiyordu. Cipin yanından fişek gibi geçip köşeyi iki tekerinin üzerinde döndü. "Bu da ne," dedi çavuş, "peşinden gideyim mi?"

"Yakala," dedi teğmen.

Çavuş cipi döndürüp gazı körükledi. Köşeyi döndüğünde öndeki aracın arka lambalarını görebiliyordu. Arayı hemen kapadı. Sürücü silah taşıma aracını bir tarlanın kenarına çekti. Cip kayarak durdu, çavuş hemen aşağı atladı, teğmen de peşinden.

Aracın içinde üç adam oturuyordu, üçü de ön koltukta. Zilzurna sarhoşlardı. Çavuş fenerini arka koltuğa tuttu. Yerde iki boş şarap şişesi vardı. "Dışarı çıkın," dedi çavuş. Çıktıklarında arka ceplerini ve dizlerinin altını yoklayarak üstlerini aradı. Üçünün de üstü başı darmadağındı.

"Kim kullanıyordu bu aracı?" diye sordu teğmen.

"Tanımıyorum," dedi küçük şişko asker. "Daha önce hiç görmemiştim. Sizin geldiğinizi görünce arabadan atlayıp koşmaya başladı. Bundan önce hiç görmemiştim. Biz yolda yürüyorduk o da gelin sizi bırakayım dedi." Küçük şişko asker kelimeleri alelacele sıralıyordu.

"Yeter," dedi çavuş, "arkadaşlarına ne diyeceklerini öğretiyorsun. Malzemeyi nereye attınız?"

"Hangi malzemeyi Çavuşum? Neden bahsettiğinizi bilmiyorum."

"Bal gibi biliyorsun," dedi çavuş. Sonra, "Etrafa bir göz atayım mı efendim?" diye sordu teğmene.

"At," dedi teğmen. Çavuş tarlanın kenarına gidip fenerini anızlara tuttu. Geri gelip "Bir şey görünmüyor," dedi ve askerlere o aracı nereden bulduklarını sordu.

"Söyledim ya, o asker bizi yoldan aldı, sonra sizin geldiğinizi görünce kaçıp gitti."

"Adı neydi?"

"Bilmiyorum. Biz ona Willie diyorduk. Adının Willie olduğunu söyledi. Adamı tanımıyoruz ki, daha önce hiç görmedik. Adım Willie dedi bize."

"Cipe binin," dedi çavuş. "Teğmenim, anahtar bende. Aracı alması için birini göndeririz. Haydi beyler, bizimle geliyorsunuz."

"Ama biz yanlış bir şey yapmadık Çavuşum. Bizi neden götürüyorsunuz? Willie denen adam bize-"

"Kapa çeneni ve bin şuna," dedi çavuş.

Üç asker cipin arkasına rahatsızca sığıştı. Çavuş direksiyona geçti. Teğmen tabancasını kılıfından çıkarıp yüzü arkadaki üçlüye dönük şekilde ön koltuğa oturdu. Yalnızca küçük şişko asker konuşmaya hevesliydi. Cip Oran'ın karanlık sokaklarında sarsıla sarsıla ilerleyip askeri inzibat karakolunun önündeki kaldırıma çıkıp durdu. Karartılmış sokaklardan sonra içerinin parlak ışık-

ları göz alıyordu. İçeride büyük ve yüksek bir masa, masanın arkasında bir çavuşla üsteğmen vardı. Önlerine dizilen üçlüyü süzmeye koyuldular.

"Künyelerinizi çıkarıp buraya koyun," dedi çavuş. Künyelere bakıp deftere not almaya başladı. "Ceplerinizdeki her şeyi şu kutuya bırakın." Bir puro kutusunu masanın kenarına itti.

"Ama bunlar benim," diye itiraz etti küçük adam.

"Makbuz alacaksın. Eşyalarınızı koyup kollarınızı sıvayın."

Küçük şişko adamın yanındaki iki adam sessiz ve tetikteydi. "Aracı kim kullanıyordu?" diye sordu çavuş.

"Willie diye bir adam. Koşup kaçtı sonra."

Çavuş diğer iki adama döndü. "Aracı kim kullanıyordu?"

İkisi de konuşmadan kafalarını yanlarındaki küçük şişko adama doğru salladılar. "Adi herifler," dedi küçük şişko adam yavaşça. "Pislik herifler."

"Kollarını sıva," dedi çavuş. Sonra, "Tanrım, dört kol saati mi? Bunlar asker saati. Devletin malı. Nerden buldun bunları?"

"Birinden borç karşılığı aldım. Borcunu ödeyince geri vereceğim."

"Cüzdanını şuraya koy."

Küçük şişman adam kırmızı maroken cüzdanını çıkarıp tereddütle masaya koydu. "Bunun için de makbuz istiyorum. Ben biriktirdim bu parayı."

Çavuş cüzdanı salladı. "Yüce Tanrım," diyerek içindeki banknot yığınını saymaya başlayıp deftere not aldı. "On bin Cezayir frankı ve üç bin Amerikan doları," dedi. "Sen ordudan mal aşırıyorsun, değil mi ahbap?"

"Bütün birikimim bu," dedi küçük şişman adam ağlamaklı bir sesle. "Makbuz istiyorum, bu benim param."

Masanın arkasındaki üsteğmen canlanıverdi. "Hepsini ayrı hücrelere kapat," dedi. "Onlarla konuşacağım. Çavuş, sen araca bir ekip gönder. Her yeri iyice arasınlar. Bir sürü saat olmalı etrafında, Elginler, asker saatleri. Şu boyutta bir kutu olmalı. Eğer

hepsi oradaysa bin kadar saat olacak. Araplar saat başına kırk papel ödüyor. Haydi bakalım, kodese tık şunları da."

"Willie diye bir adam," diye sızlandı şişko adam. "Willie diye bir adam bizi yoldan almıştı." İki arkadaşına baktı, yumuşak yüzü zehir saçıyordu şimdi. "Ah, sizi pislik herifler," dedi.

* * *

FİRAR

KUZEY AFRİKA'DA BİR GARNİZON (LONDRA KANALIYLA), 1 Eylül 1943. Sligo'yla ufaklık kırk sekiz saatlik izinlerini uyuşuk uyuşuk geçirdiler. Cezayir'de barlar saat sekizde kapanıyor, ama onlar bar kapanmadan önce zilzurna sarhoş olmayı başardılar, sonra da yanlarına birer şişe şarap alıp kumsala uzandılar. Sıcak bir geceydi; ikili ikinci şişeyi de bitirdikten sonra soyunup sakin denize girdi. Yalnızca kafaları suyun üstünde kalacak şekilde sığlığa çömelmişlerdi. "Güzel değil mi, ufaklık?" dedi Sligo. "Bazı insanlar şu yaşadığımız şeyi yaşamak için dünya kadar para ödüyor. Bizse beleşe takılıyoruz."

"Amerika'da Onuncu Cadde'de olmayı tercih ederdim," dedi ufaklık. "Buradan başka her yerde olmayı tercih ederdim, neresi olursa olsun. Anacığımı görmek isterdim. Beysbol Kupası'nı izlemek isterdim."

"Ağzına bir yumruk yemek de ister miydin?"

"Greeks'e gidip altı yumurtalı çikolatalı malt içmek isterdim." Küçük dalgalar ağzına girmesin diye biraz doğruldu. "Burası ıssız. Coney'i özledim."

"Fazla kalabalık orası," dedi Sligo.

"Burası da fazla ıssız," dedi ufaklık.

"Kupa'yı ben de izlemek isterdim," dedi Sligo. "İnsan en çok böyle zamanlarda kaçmak istiyor."

"Kaçtın diyelim, burada nereye gidebilirsin ki? Gidecek hiçbir yer yok."

"Eve," dedi Sligo. "Maçlara. 1940 kupasındaki gibi tribünün ilk sıralarına."

"Eve gidemezsin," dedi çocuk. "Buradan Amerika'ya gitmenin yolu yok."

Şarap Sligo'yu ısıtıyor, su iyi geliyordu. "Bahsine girerim ki giderim."

"Ne kadara?"

"Yirmi kâğıdına."

"Gidemezsin."

"Bahse var mısın?"

"Tabii ki varım. Ne zaman ödeyeceksin?"

"Ben değil sen ödeyeceksin. Hadi kumsala çıkıp biraz kestirelim."

İskelelerde gemiler diziliydi. Çıkarma araçları, tanklar ve birlikler getirmişlerdi buraya; şimdi duruyor, Kuzey Afrika'daki savaş meydanlarından toplanan ve daha çok tank ve çıkarma aracı yapmak için maden eritme ocağına gönderilecek kırık ve bozuk teçhizatları içine alıyordu. Sligo'yla ufaklık konserve kutusu yığınının üstüne tünemiş gemileri izliyordu. Tepe tarafından yanlarında New York'a gönderilecek yüz kadar İtalyan mahkûmla birlikte bir birlik geliyordu. Bazı mahkûmların üstü başı dökülüyordu, bazılarıysa Amerika'nın haki üniformaları içindeydi çünkü önceki kıyafetleri yanlış yerlerde fazla lime lime olmuştu. Aralarında Amerika'ya postalandığı için mutsuz görünen tek bir kişi yoktu. Borda iskelelerinden birine doğru yürüyüp gemiye binme emrini beklemeye başladılar.

"Şunlara bak," dedi ufaklık, "onlar eve gidiyorlar, bizse burada kalmak zorundayız. Sen neyin peşindesin Sligo? Neden pantolonuna yağ bulaştırıp duruyorsun?"

"Yirmi dolar," dedi Sligo, "sonra seni bulup tahsilatımı yapacağım." Ayağa kalktı, kepini çıkarıp ufaklığa uzattı. "Al bu da sana hediyem olsun," dedi.

"Ne yapacaksın Sligo?"

"Sakın beni takip etme, fazla alıksın bu iş için. Yirmi dolar borcun var, unutma. Onuncu Cadde'de görüşürüz ufaklık."

Ufaklık Sligo'nun gidişini izledi, hiçbir şey anlamamıştı. Arkadaşı pis pantolonu ve yırtık gömleğiyle mahkûmlara adım adım yanaştı, sonra kimseye çaktırmadan aralarına karışıp çıplak kafasıyla ufaklığa baktı.

Nöbetçiler aldıkları emir üzerine mahkûmları borda iskelesine gütmeye koyuldu. Sligo ağlamaklı bir sesle bağırıyordu. "Benim burada olmamam gerek, beni bu gemiye bindiremezsiniz!"

"Kapa çeneni, makarnacı," diye homurdandı nöbetçilerden biri. "Brooklyn'de on altı yıl yaşamış olsan bile umurumda değil. Yürü." Sligo'yu borda iskelesine itti.

Ufaklık olup bitenleri konserve kutularının üzerinden hayranlıkla izliyordu. Sligo'nun küpeşteye geldiğini gördü; hâlâ itiraz ediyor, iskeleye dönmek için savaşıyordu. "Ben Amerikano'yum, tamam mı, Amerikano askeriyim ben!" diye bas bas bağırıyordu.

Ufaklık Sligo'nun verdiği mücadeleyi, sonra da zafer anını izledi. Sligo'nun nöbetçiye yumruk attığını, nöbetçinin copunu Sligo'nun kafasına indirdiğini gördü. Arkadaşı yere yığılmış, sonra da geminin iç kısmına taşınmıştı. "Vay piç," diye mırıldandı ufaklık. "Ne akıllı herifmiş. Üstelik ceza da almayacak. Tanıkları var. Akıllı piç. Vay canına, işte bu yirmi dolara değerdi."

Ufaklık kutuların üzerinde uzunca bir süre oturdu. Gemi alarga edene, römorkörler gemiyi denizaltı ağlarından uzaklaştırana dek yerinden kımıldamadı. Geminin gruba katılmasını, muhriplerin harekete geçip konvoyu koruma altına almasını izledi. Sonra kasabaya yürüdü kederle. Bir şişe daha Cezayir şarabı alıp kırk sekiz saatlik izninin son demlerinde uyumak için kumsala döndü.

* * *

İMZALI BANKNOT TEHLİKESİ

AFRİKA'DA BİR YER (LONDRA KANALIYLA), 2 Eylül 1943. Banknot imzalama modası, şimdiye dek savaşla birlikte ortaya çıkan tehlikelerin en tuhaflarından biri. Söz konusu moda, okyanusu uçakla geçen insan sayısının az olduğu günlerde bir tür şaka gibi başladı. Mürettebatın bir dolarlık bir banknota imzalarını atması ve böylelikle okyanus üzerinde ilk kez uçan kişinin imzalı banknotçular kulübüne üye olması zamanla gelenek haline geldi. İmzalı parayı her zaman yanınızda taşımanız gerekiyordu. İmzalı paranızın yanınızda olup olmadığı sorulduğunda yanınızda değilse o sırada orada olan herkese bir dolar ödemek zorundaydınız. Hem eğlenceli bir gelenek, hem yaygın bir şaka, hem de biraları birine yıkmanın yoluydu bu.

Ama sonra savaş başladı, binlerce uçak yapıldı, binlerce asker okyanusu uçakla geçti ve her biri kulübe üye oldu. Şimdi okyanusu uçarak geçen yüz binlerce gerçek üye ve bunu yapmadığı halde imzalı banknot taşıyan diğer yüz binler var. Yeni usul üyeler banknotlarını ilk uçuşlarını birlikte yaptıkları ekiplere imzalatmakla yetinmiyor, her önlerine gelene imzalatıyorlar. Barda birlikte içtiğiniz adamlara da imzalatıyorsunuz parayı. Generallerden, oyunculardan, senatörlerden de imza istiyorsunuz.

Artan imzalarla birlikte tek bir banknot yetmemeye başladı tabii. Bu yüzden bir banknot daha alıp ilk banknotunuza yapıştırıyorsunuz. Ama mesele bununla da kalmıyor. Diğer ülkelerin de banknotlarını topluyorsunuz. Amerikan dolarına İngiliz sterlini, ona da elli franklık Cezayir parasını yapıştırıyor, sonra da

yüz lireti iliştiriyorsunuz mesela. Gittiğiniz her yerde oranın parası ekleniyor paranıza, öyle ki artık iki üç metre uzunluğunda, kıvrılıp katlanarak dev bir tomar halinde cebe tıkıştırılan para şeritleri var. Bunlar binlerce imzayla dolu ve ayrıca toplayınca ciddi bir meblağ ediyor. Hatta ilk başta kullanılan bir dolarlık banknotlar artık çok rağbet görmüyor. Yeni imzalı banknotların çoğu yirmi dolarlık, hatta bazıları yüz dolarlıkları tercih ediyor.

Bir de şu yeni imza defterleri var. İşin esprisi kayboldu sayılır. Barlarda, havaalanlarında, kulüplerde yapılması gereken ilk şey imza alıp vermek. Ciddi ve zeki beyefendiler mizahtan tamamen muaf tavırlarla birbirlerinin paralarını imzalıyorlar. Eğer grup kalabalıksa herkesin herkesin parasını imzalaması bir saat alabiliyor. Bu sırada çorbalar soğuyor.

Paranın üzerinde onur verici, önemli imzalara ayrılan özel yerler var. Morgenthau'nun adının altındaki küçük boşluk bunlardan biri. Portrenin yanındaki geniş boşluk da bir diğeri. Sonradan etrafa göstermek isteyeceğiniz bir imzayı temiz bir yere attırıyorsunuz, sıradan insanların imzalarıysa göze çarpmayacak şekilde yeşil kısmın herhangi bir yerine atılıyor. Zıvanadan çıkmış, fazla ciddiye alınan, delice bir şey bu. Kellifelli adamlar banknotlarda imza kapışıyorlar. Bazen banknot ya da banknot şeridini koymak için jelatinden bir kılıf kullanılıyor; çünkü bu hazineler öyle çok elden geçiyor ki korunmasalar hemen paramparça olabilirler.

Bu tuhaf âdet uğruna harcanan çaba ve zaman çok fazla. Birliklerimizi gezen şov dünyası insanları abartısız binlerce banknot imzalıyor. Kulübe üye olmak için okyanusun üstünden uçmak gerekmiyor artık. Yeni usule göre bir üye başkalarına el verebiliyor. Kulüp piramit şeklinde büyüyor. Şu anda muhtemelen on milyon kadar üye vardır ve her gün yeni yeni binlerce insan banknotlara imza atmaya başlıyordur. Kaç banknotun imza defteri olarak kullanılmak üzere tedavülden çıktığını bilmek ilginç olurdu doğrusu. Böyle milyon dolarlar olmalı.

Yüksek meblağlı banknot kullanmanın arkasında şöyle bir mantık var. Yirmi ya da yüz dolarlık banknot kullanan kişi üzerindeki imzaların hatırına bu parayı kolay kolay harcamayacağını, ama öte yandan ihtiyacı olursa ona güvenebileceğini düşünüyor. Dolayısıyla bu banknotlar kara gün parası, hatta bir servet olabilir. Kimse imzalı banknotunu içki içmek için bar tezgâhına ya da barbut oynamak için kumar masasına bırakmaz, ama gerçekten sıkıştığında bu paraya güvenebilir.

Savaştan çok tuhaf pratikler doğuyor, ama son zamanlarda bundan daha tuhafı olduğunu hiç sanmıyorum.

* * *

TANK MEZARLIĞI

KUZEY AFRİKA'DA BİR GARNİZON (LONDRA KANALIYLA), 5 Eylül 1943. Kuzey Afrika'daki şehirlerden birinin dışında kullanılmış tankların bırakıldığı büyük bir mezarlık var. Sakinleri yalnızca tanklar değil. Devasa bir yer burası. Zarar görmüş tanklar, kamyonlar ve toplar getirilip elden geçiriliyor. Taretleri yıkılmış, paletleri kırılmış, motorları dağılmış M4 Sherman'lar var. Top mermilerinin açtığı çukurlara düşmüş kamyonlar var. Hasar görmüş yüzlerce motosiklet ve kırılmış, yanmış top parçaları, çölde aylardır süren amansız savaşın bıraktığı enkazlar var.

Büyük mezarlığın bir ucu tamir ve yenileme alanı. Buradaki enkaz yığının arasında ordu müfettişleri dolaşıyor. Her bir parçayı gözden geçirip etiketliyorlar. Tareti 88 mın'lik Alman toplarıyla delinmiş bu tank, yanında duran ve paletlerinden vurulmuş tankın taretiyle yeniden savaşa çıkacak belki. Tankların pek çoğu yeniden çalışacak, tamir edilemeyecek durumda olanlar da çalışabilecek durumda olanların eksiklerini tamamlayacak. Amerikan şehirlerindeki, arabanızın yürümesi için gerekli vitesi ya da direksiyonu ucuza alabileceğiniz ikinci el araba parklarına benziyor burası.

Hasarlı kamyonların motorları çıkarılıp tamir hattına konuyor. Bütün bir onarım süreci dönüyor. Silindir gömlekleri rektifiye edilip yeni segmanlar takılıyor, araçlar test edildikten sonra boya odasına gönderilip yeşil spreyle yeniden boyanıyor. Muhafazalar, dişliler, debriyaj plakaları buharla temizleniyor, denetimden geçiyor ve yedek parça olarak kullanılmaya hazır bir

şekilde kutulanıyor. Alanın bir ucu onarılmış lastik tepeleriyle dolu. Burada yüzlerce asker çalışıyor, harap haldeki malzemeleri yeniden işe koşuyor.

Dört dönümlük bir alanda 20 ve 37 mm'lik hasarlı tanksavar topları var. Bazıları öyle uzun süre kullanılmış ki namluları yanmış. Bazılarının yalnızca kuyruğu yamulmuş ya da bir lastiği patlamış. Bunlar ayrılıp tamire hazırlanıyor. Namlular yenileniyor ve eskileri hurda yığınına gidiyor. Kullanılabilir her şey kullanıldıktan sonra geride yalnızca hurda metal olarak kullanılabilecek dev bir eğri büğrü çelik yığını kalıyor. Orduya ikmal maddeleri getiren gemiler geri dönerken hurdaları ambarlarına doldurup yeni malzemeler için yeni çelik yapmak üzere yanlarında götürüyor.

Birkaç ay öncesine kadar küçük bir kasabanın tamircisinde çalışan bir Amerikalıyı şimdi General Grant tanklarının motorlarını tamir ederken görmek ilginç. Üstelik adam azıcık bile değişmedi. Hâlâ motorlarla arası iyi olan, hevesli bir adam sadece. Üstü başı da öncekinden çok farklı değil; şu anda giydiği kot iş elbisesi yıllardır giydiği tulumlara çok benziyor. Bunların dışında bir de Fransızlarla Araplar var. Kullanabilecekleri makinelerin bakımını yapmayı bizimkilerden öğreniyorlar. Çabuk öğreniyorlar ama arada çok az konuşma geçiyor, çünkü Amerikalı askerlerin çoğu onlara yardım eden adamların dilini bilmiyor. Eğitim işaret diliyle sürüyor ve görünüşe bakılırsa gayet de iyi gidiyor.

Savaş alanlarından hasarlı ekipmanlar geliyor akın akın. Modern savaş, kullandığı araçlara karşı acımasız. Bu savaşta öncekinden daha az insan öldü, ama çok daha fazla araç zarar gördü; insanların arasında değil, silahların arasında bir savaş bu neredeyse.

Araçlarda küçük, üzücü kalıntılar, yaşananların kanıtları var. Ateş altında kalmış şu tankın taretinin çelik kısmında kan lekesi hâlâ duruyor. Bu tankın içindeyse yanık bir giysi parçası, kavrulup kıvrılmış bir ayakkabı teki. Tankların içi askerlerin izleriyle

dolu; kurşunkalemle duvarlara yazılmış notlar, bir telefon numarası, çelik zırhlı levhanın üzerine çizilmiş bir portre. Görünüşe göre ordudaki her aracın bir adı var, genellikle kız isimleri bunlar, ama *Avcı* gibi cesur isimler de yok değil. *Avcı* feci vurulmuş. Bir de paleti olduğu gibi harap olmuş bir tank var, taretinin üst kısmı da ağır bir mermi yüzünden yıkılmış ama kenarında adı hâlâ okunuyor: *Şanslı Kız.* Bu enkaz mezarlığında yatan araçların hepsinin muazzam hikâyeleri var, ama hikâyelerin çoğu araçların sürücüleri ve içindeki ekiplerle birlikte yok oldu.

Topların namlularına küçük notlar asılmış. Birinde, "Geri teperken yana kayıyor. Beni biraz korkuttu," yazıyor. Bir diğerinde, "Bununla en kolay hedef bile vurulmaz artık." Kısa bir süre sonra bu toplar onarılmış ve boyanmış bir halde, yeni kamuflajlarıyla savaşa sürülecek yine.

Çekiç sesleri, kaynak makinelerinin vızıltıları, buhar borularının ıslıkları duyuluyor. Askerler kızgın Afrika güneşinin altında belden üstleri çıplak çalışıyorlar, tenleri kapkara olmuş. Küçük vinçler heyecanla dolaşıyor etrafta, parçalar taşıyor, motorları yığıyor, ümitsiz vakaları kullanılabilir kısımlarını almak için paramparça ediyorlar.

* * *

İTALYA

PROVA

AKDENİZ HAREKÂT ALANLARINDA BİR YER, 29 Eylül 1943. Amerikan birlikleri İtalya'nın kumsallarında ihtiyaç duyacakları eğitimi Kuzey Afrika kumsallarında aldı. Önce karada çalıştılar. Hava sıcak, etraf toz topraktı. Sahilin iç kısmı askerlerin kullanabileceği talim aletleriyle doluydu. Karada duran, toz toprak içindeki askerlerin içinde çömeldiği ahşap mavnalar vardı, işaret verildiğinde rampa aşağı iniyor ve askerler mavnadan hızla inip siper alıyorlardı. Kıyıya çabucak varmak, makineli tüfeklerin size ulaşamayacağı bir tepeciğin ardına saklanmak karaya çıkarken çok önemli meselelerdir.

Askerler tekrar tekrar talim yaptılar ve ıslanmak yerine yalnızca toz bulutları kaldırdılar; Afrika'nın hafif ve kızılımsı toz toprağıydı bu, rengi Georgia'nın kırmızı toprağına yakın.

Askerler mavnadan atlamayı, karaya çıkmayı, siper alıp tekrar ileri koşmayı, bunları yaparken onları izleyen subaylara mümkün olduğunca az görünmeyi öğrendiklerinde, düşman kentlere nasıl gireceklerini öğrenmek üzere sete gönderildiler.

Setler ahşap cepheleri, açık pencereli, uzunlu kısalı binaları ve binaların arasındaki dar sokaklarıyla Hollywood'un eski ve sessiz günlerindeki stüdyolara benziyordu. Burada askerler nasıl bir köşeye çökeceklerini, duvarları siper alıp hedefe nasıl yaklaşacaklarını, talimlerde kullanılan el bombalarıyla binalara kurulu makineli tüfekleri nasıl havaya uçuracaklarını öğrendiler. Provalarını izlemek ilginçti, bir tiyatro oyununa hazırlanıyorlardı sanki. Hazırlıklar haftalarca sürdü.

Yöntemlere alıştıkları, neredeyse içgüdüsel bir şekilde hareket etmeye başladıkları zaman nihayet Salerno'dakilerden çok da farklı olmayan uzun, beyaz Akdeniz kumsallarına götürüldüler. Burada deniz inanılmaz derecede mavi, kumsallar beyazdı. Su çok tuzluydu; insanı mantar gibi rahatça taşıyordu. Askerler kumsalda gerçek mavnalarla talim yaptılar. Ekipler denize açılıp geri döndüler, hızla kıyıya yanaşıp demir rampalar gürültüyle yere inince kıyıya koşup yere serildiler ve sahilde asmaların başladığı çizgiye kadar, çünkü İtalya'da da asmalar olacaktı, solucan gibi kıvrıla kıvrıla süründüler.

Bir süre talim yaptıktan sonra, gerçek mermili makineli tüfekler başlarının üstüne ateş açtı, hem de çok üstüne değil, biraz üstüne, çünkü askerlerin yere yakın durmaları gerektiğini gerçekten anlamaları lazımdı.

Şimdi daha büyük gruplar halinde denizden çıkıp asmaların arasına dalıyor, bağlarda sürünüp karanın içlerine sokuluyorlardı. İnsan tek bir bağın bu kadar çok askeri saklayabilmesine hayret ediyor, etrafınıza bakınca o kadar adamdan hiçbirini göremiyorsunuz.

Siyah Cezayir üzümleri olgundu, erler sürünürken üzümleri toplayıp yiyordu ve sonuç olarak dizanteri vakaları almış başını gidiyordu. Ama toz toprak içindeki susuz bir adamın üzüm yemesini, hele ki adam asmaların altına yatmış ve üzümler tepesinden sarkıyorken, engelleyemezdiniz.

Askerler durmadan o küçük mıntıkayı alıyor, sonra tepeleri ele geçiriyorlardı. Bunu gündüzleri yapıyorlardı ama vakit geldiğinde günün ilk ve karanlık saatlerinde yapmak zorunda kalacaklardı. Her gün talimlerin bitişiyle kumsala dönüyor, kıyafetlerini çıkarıp denizde eğleniyorlardı. Su sıcak ve keyifliydi. Tuz gözlerini yakıyordu. Her geçen gün biraz daha esmerleşiyorlardı, Araplarınkinden çok az daha açıktı şimdi tenleri.

Geceleri yorgun oluyorlardı, zaten Afrika'da karanlık çöktükten sonra yapacak pek bir şey yoktu. Arapları sevmemişlerdi. Yeryüzündeki en pis insanlardı Araplar, kokuyorlardı. Kırsalı

dört bin yıllık çiş kokuyordu. Kuzey Afrika'nın tipik kokusuydu bu. Askerlerin şehirlere gitmelerine izin yoktu çünkü hem bir sürü hastalık kol geziyordu, hem de saftirik bir erin ters düşüp de başını belaya sokabileceği çok fazla dini kural ve önyargı vardı. Ayrıca şehirden alınabilecek çok bir şey yoktu, olanlar da fazla tuzluya geliyordu. Birliklerin gelişiyle birlikte fiyatlar uçup gitmişti.

Askerler ufak çadırlarda uyuyup üstlerine cibinlik çekiyor, sonra, kaşınmaya ve küfretmeye mecalleri kalmayınca, kafalarını yastığa vurup anında uyuyakalıyorlardı. Zihinleri de, bedenleri de makineye dönüşmüştü. Savaştan bahsetmiyorlardı hiç. Yalnızca evlerinden, evlerindeki beyaz çarşaflı tertemiz yataklarından, buzlu sudan, dondurmadan ve çiş kokmayan yerlerden bahsediyorlardı. Çoğunun aklı Ortabatı kışlarının dev kar yığınlarına, keskin rüzgârlarına gidiyordu. Oysa şimdi üstlerine kızıl tozlar esiyor, tenlerinde kabuklanıyor, bir süre sonra yıkasalar bile geçmiyordu. Savaş küçülmüş, daralmış, kendi küçük ekiplerinden, kendi işlerinden ibaret kalmıştı. Orada olmaktan memnun olduklarını söyleseler yalan olurdu. Değillerdi. Başka yerde olmak istiyorlardı.

* * *

AKDENİZ HAREKÂT ALANLARINDA BİR YER, 1 Ekim 1943. İşgal tatbikatı haftalarca sürdü, vakit yaklaştıkça da hız kazandı. Çıkarma harekâtları ve karaya sokulmalar, gizlice yaklaşmalar ve hücumlar. Hepsi, beklenen gün şimdiye yaklaştıkça adım adım daha seri bir hal aldı.

Sahilin gerisindeki yollar bir oraya bir buraya giden araçlarla, anayollar İtalya'nın işgali için çeşit çeşit malzeme taşıyan dizi dizi kamyonlarla doluydu. Modern savaş için gerekli binlerce şey var ve ikmal malzemelerinin karmaşıklığı modern orduları daha da hantallaştırıyor. Planlar bir kez yapıldı mı kolay kolay değişemiyor, çünkü muharebe birliklerinin her bir hareketine safların gerisindeki, yemeklerin ve mühimmatın taşınması, belli bir vakitte belli bir yerde olması gereken kamyonların ayarlanması gibi yüzlerce hareket eşlik ediyor. Bu iri ve hantal hayvan kusursuz bir uyum içinde çalışmazsa hiç hareket edemeyebilir. Modern savaş araba montaj hatlarına çok benziyor. Eğer makinedeki tek bir cıvata bile yanlış yerdeyse yahut yoksa, bütün hattın durdurulması ve hatanın düzeltilmesi beklenmeli. Doğaçlama pek mümkün değil.

Kuzey Afrika'da durmaksızın tatbikat yapılmasının sebebi de her cıvatanın doğru yerde olduğundan emin olmaktı. Askerler alışmak için kumanyaya talim ettiler. Mataralar hep dolu olmak zorundaydı ama suyun tadı berbattı, ağzınızı ıslatmaktan başka bir haz vermiyordu.

Askerler kumsaldaki son eğitimlerinden geçerken savaş gereçleri toplanıyordu. Adı anılmaması gereken dev limanlarda her tür taşıt ve çıkarma gemisi birikiyordu. Bunlar iskelelere sokuluyor, burunlarındaki kapılarını açıyor, sayısız tankı ve yüklü kamyonları içine alıyor, sonra birazcık uzaklaşıp demir atıyor ve bütün orduda çok az kişinin bildiği büyük günü ve saati bekliyordu.

Şileplerde vinçler tıka basa dolu kamyonları çekip iki buçuk tonluk "ördek"leri yükleniyorlardı. Amerika'nın bu savaştaki asıl gizli silahı bu ördekler belki de. Kumsalda hantal hantal yol alıp suya girince bota dönüşüyor ve tekrar karaya gelince sudan çıkıp tozlu yollarda giden paletli araçlar oluyor bunlar.

Limanlar büyük günü bekleyen gemilerle, her çeşidinden tank çıkarma gemisi ve asker çıkarma gemisiyle doluydu. Kumsala çıkıp yüklerini boşaltıp yenilerini almak için geri dönen mavnalar. İskelelerde Arap işçiler yüz binlerce kasa konserve tayını mavnalara taşıyor, mavnalar denize açılıp gemileri askerlerin erzaklarıyla dolduruyordu. Filolar limanı tıkayana kadar biriktikçe birikti.

Artık düşman neler olup bittiğini biliyordu. Bu engellenemezdi. Harekât öyle büyüktü ki öğrenmelerinin önüne geçilemezdi. Toplanan filoları bombalamak için limanın üzerine uçaklar gönderdiler ama koruyucu Beaufighter'lar ve P-38'ler tarafından uzaklaştırılıp yok edildiler. Hasar vermeyi başaramadılar, düşman göklerin kontrolünü kaybetti, filolar huzur içinde yüklenebilirdi.

Ama gece olunca şanslarını bir kez daha denediler. Uçaksavarlar hareketlendi, gemiler ve sahil bataryaları istilacı uçaklara karşı ateşten bir duvar ördü. Bu yüzden uçaklardan bazıları bombalarını boş kırsala bıraktı, bazılarının bombası kendi içinde patladı, bazıları ise denize çakıldı. Kontrolü yine kaybetmişlerdi.

Büyük gün yaklaşıyor, subaylar karargâhlarda konferans üstüne konferans yapıyor ve bütün teşkilata giderek büyüyen bir gerginlik hâkim oluyordu. Kurmay subaylar toplantılara girip çıkıyor, sonra koştura koştura gidip toplantıda konuşulanları kendi ekiplerine anlatıyorlardı. Zamanın yaklaştığı bu tempodan belliydi, derken bütün hazırlıklar tamamlandı ve işgal kuvvetlerinin üzerine tuhaf bir sakinlik çöktü.

Derken bir yerden bir emir geldi ve gemiler yola koyuldu. Gece sıra sıra askerler kamyonlara bindi. Kamyonlar gemilere yanaştı ve askerler, karıncalar gibi, gemilere doluşup çantaları-

nın üzerine tünedi. Gemiler hareket vaktini beklemek üzere buluşma yerlerine seyretti.

Boruların çalındığı, sancakların salındığı, askerlerin alkışladığı bir başlangıç değildi bu. Radyolar şifreli emirlerle cızırdadı, telsiz odalarından köprü üstlerine mesajlar yollandı. Emirler makine dairelerine iletildi ve dev konvoylar denize açıldı.

Asker gemilerinin güvertelerinde, çıkarma gemilerinin düz ve demir zeminlerinde, askerler çantalarından olma yamru yumru tepelerin üstüne oturup bekledi. Tankçılar demir canavarlarının yakınında bekleşti. Gemiler düzene girip açıldılar ve muhripler filoyu yarıp gemilerin yan, ön ve arkalarındaki yerlerini aldılar. Dört bir yanda, gözlerden uzakta, savaş gemileri okyanusu tarayıp denizaltıları arıyordu. Dinleme cihazları çelikten bir düşmanın yakınlara sokulduğu anlamına gelecek sinyallere kulak kesiliyordu pür dikkat.

Konvoyun üzerinde, pike bombardıman uçaklarını uzak tutmaya yarayan ve gün ışığında parlayan gümüşi balonlar asılıydı. Sonra güneş battı. Balonlar güneşi yarım saat daha tuttular denizin yüzeyinde. Telsizler susturulmuştu; karanlık çöküyor ve dev konvoy İtalya'ya yaklaşıyordu sessizce. Deniz çarşaf gibiydi, en hassas mideler bulanıyordu sadece.

Dışarı ışık sızmıyordu ama soluk ay karanlık gemileri hafif hafif aydınlatıyor ve aheste dümen suları ayın okyanusta çizdiği patikayı bozuyordu.

Muharebe birlikleri çantalarının üzerine oturmuş bekliyordu. Her şey bunun içindi. Evlerini bunun için terk etmişlerdi. Bu an için çalışmış, bu an için talim yapmış, huylarını, kıyafetlerini, alışkanlıklarını bunca vakit hep bunun için değiştirmişlerdi. Büyük günün, büyük saatin ne zaman geleceğini ise hâlâ bir iki kişi biliyordu sadece.

* * *

İŞGAL

AKDENİZ HAREKÂT ALANLARINDA BİR YER, 3 Ekim 1943. Askerler piyade çıkarma araçlarının demir zeminine oturmuş konuşuyor, bu büyük olayın büyüklüğünü örtmek için şakalar yapıp gülüşüyorlar. Durumu hafifletmeye, normal, sıradan, alışık oldukları bir şeye dönüştürmeye çalışıyorlar. Etrafındakilere takılıyor, birbirlerini korkaklıkla suçluyor, son günlerde yaşadıkları şeyleri tekrarlıyorlar, ama yavaş yavaş sessizlik giriyor içlerine, sessiz sedasız oturuyorlar, deneyimin büyüklüğü ele geçiriyor hepsini.

Bunlar yeşil birlikler. İyi eğitilmiş, sertleşmişler. Gerçek birer asker olmak için tek bir eksikleri var, o da düşman ateşi. Düşman ateşi olmadan gerçek askerler olmayacaklar. Bu korkunç şey meydana geldiğinde, düşman ateş açtığında, askerlerin ne yapacaklarını kendileri de dahil kimse bilmiyor. Oradaki hiç kimse bunu kaldırıp kaldıramayacağını, kaçıp kaçmayacağını, kendini kaybedip kaybetmeyeceğini, iyi bir asker olup olmayacağını bilmiyor. Bilmenin hiçbir yolu yok ve muhtemelen her şeyden çok bu rahatsız ediyor onları.

Yeşil birliklerle askerler arasındaki fark bu. Yarın bu saatte bu adamlar, en azından hayatta kalanları, şimdikinden farklı olacaklar. Bu gece bilemeyecekleri şeyi yarın biliyor olacaklar. Ateş karşısında ne yaptıklarını görmüş olacaklar. Aslında büyük bir tehlike yok. İyi askerler olacaklar. Bunun saldırıdan bir önceki gece olduğunu bilmiyorlar. Bunu bilmenin yolu yok.

Demir güverteye vuran ay ışığında birbirlerinin yüzüne bakıyorlar tuhaf tuhaf. İyi tanıdıkları, birlikte askerlik yaptıkları arkadaşları garip geliyor şimdi; hepsi birbirinden kopmuş birer ada sanki ve etraflarındaki yüzlerde ölüleri arıyorlar. Kim sağ çıkacak yarın geceye? Ben çıkacağım mesela. Savaşta kimse ölmez bir kere. Mümkün değil. Eğer biri ölecek olsaydı savaş falan yapılmazdı tabii ki. Ama ay ışığındaki bu son gecede, her biri diğerlerine tuhaf gözlerle bakıyor, orada ölümü görüyor. En berbatı bu an. Saldırıdan önceki gece yeşil birliklerin yanında olmak. İçlerinden hiçbiri bir daha aynı olmayacak.

Her asker olacakları canlandırıyor hayalinde, ama asla düşündüğü gibi olmayacak. Asker saldırıyı düşündüğü zaman yalnız, diğer herkesten kopuk. Ay ışığında tek başına ve etrafındaki kalabalık yabancılardan ibaret o an. Ama böyle olmayacak. Ateş ve hareket ve mücadele onu etrafında oturan bu adamların bir parçası kılacak, onlar da onun parçası olacak; ama bunu şimdi, şu anda bilmiyor. Kötü bir zaman bu, tekrarlanmayacak.

Bu adamların hiçbiri ölemez. Bu düpedüz imkânsız ve her birinin ölebilecek olması bir çelişki yaratmıyor. Her biri, bir bakıma zaten ölü. Neredeyse hepsi, öldükleri takdirde postalanmak üzere yazdıkları mektuplar bıraktılar geride. Mektupların bazılarının imlası bozuk, bazılarının imlayla yakından uzaktan alakası yok, bazıları cilalı, çalımlarla dolu, bazıları yavan ve ketum. Ama hepsi aynı şeyi söylüyor temelde. "Keşke sana bunu söyleseydim. Hiç söylemedim, söyleyemedim. Anlamadığım, tuhaf bir şey bağladı hep dilimi, ve ancak şimdi, artık çok geçken söyleyebileceğim," diyor hepsi. "Aslında daha önce de çok düşündüm bunu, ama bir şey beni durdurdu. Yazacaklarım omuzlarına yük olmaz umarım, sadece bunun hep böyle olduğunu, ama sana anlatamadığımı bilmeni istiyorum." Mektupların her birindeki mesaj bu. Uzun zamandır biriken suskunluklar son mektuplarda çözülüyor. Sevdikleri kadınlara, annelere, kardeşlere, babalara ve bir şeye ait olma açlığı öyle büyük olmalı ki, kimi zaman nispeten yabancılara yazılan mektuplarda dile geliyor.

Dev gemiler gece boyu ilerliyor, motorlardan çıt çıkmıyor. Emirler yumuşak seslerle veriliyor, konuşmalar alçak perdeden. İleride bir yerlerde düşman onları bekliyor ve o da sessiz. Geldiğimizi biliyor mu, ya da ne zaman, kaç kişi geleceğimizi? Makineli tüfekleri hazır, sahilde havan topları, tepelerde topçularıyla bekliyor mu? Aklından ne geçiyor şimdi? Korkuyor mu, yoksa kendinden emin mi?

Subaylar saldırı saatini biliyor artık. Ay alçalıyor. Saat üç buçukta saldırılacak, ay battığı, sahil karanlığa gömüldüğü zaman. Konvoy aya dönük yanaşacak kıyıya. Düşman batan aya karşı duran konvoyu dürbünlerle görür belki ama gittiğimiz yönde sadece puslu, incimsi bir grilik var. Ay okyanusa yaklaşıyor ve dört bir yanımızdaki gemiler karanlığa karışıyor, nerede olduklarını yalnızca minik seyir ışıkları belli edebilir.

Güvertede oturan askerler siyahlığa ve sessizliğe karışıp kayboluyorlar, orada olduğundan emin olmak için usul usul ıslık çalmaya başlıyor içlerinden biri.

* * *

AKDENİZ HAREKÂT ALANLARINDA BİR YER, 4 Ekim 1943. Salerno'da iyi bir kumsal, 2 numaralı Kırmızı Kumsal'da çok iyi bir çıkarma alanı vardı. Yüklü ördekler karaya yanaşıyor, sudan çıkıp kamyon sıralarına katılıyordu; denizde büyük duba iskelelere dayanmış çıkarma araçları bekliyordu. Kumsal boyunca buldozerler kamyonların inebilmesi için kumdan rampalar yığıyordu. Kumsalın hemen gerisine kara mayınların temizlenmediğini gösteren beyaz şeritler gerilmişti.

Sele Nehri'nin güneyindeki Kızıl Kumsal'da kumların üstü minik çalılarla kaplıydı. Kum torbalarıyla desteklenen bir çukurda bir asker yanında deri kaplı çelik bir telefonla oturuyordu. Gömleği yoktu, sırtı güneşten kararmıştı. Miğferi çukurun dibinde, tüfeği içi kum dolmasın diye küçük bir çalının üstündeydi. Güneşten korunmak için bir direğin üstüne yarım çadır dikip kamuflaj için de üstüne çalı çırpı serpmişti. Yanında bir su kabı, bir de suyu içmek için boş tayın tenekesi vardı.

"Tabii ki içebilirsin," dedi asker. "Dur ben koyayım." Su kabını teneke kaba eğdi. "Ne yazık ki tadı berbat."

Bir yudum aldım. "Değil mi?" diye sordu.

"Berbat gerçekten," dedim.

Tepelerin üstünde 88 mm'likler patlıyor, patlamalar kumları etrafa saçıyordu. Askerin yüzü terin tozun üstünden aktığı yerlerde çizgi çizgi, saçlarıyla kaşları güneşten açıla açıla neredeyse beyazdı. Ama üstünde bir şenlik vardı. Telefonu çaldı, açtı ve, "Henüz gelmedi efendim, evet efendim, söyleyeceğim," diyerek kapadı.

"Karaya ne zaman çıktın?" diye sordu. Sonra cevabımı beklemeden devam etti. "Ben dün şafaktan önce geldim. İlk sırada değildim ama hemen ikincisindeydim." Bundan çok memnun görünüyordu. "Cehennem gibiydi," dedi. "Tam bir cehennemdi." Bu

cehennem onu tatmin etmişe benziyordu ve bu doğruydu. Büyük soru onun için cevaplanmıştı. Ateş altında kalmıştı. Artık ateş altında kaldığında nasıl bir tepki vereceğini biliyordu, bir daha asla aynı belirsizliği yaşamayacaktı. "Şuranın çok yakınına çıktım," dedi bir mil kadar ötedeki iki güzel Yunan tapınağını göstererek. "Sonra sahil muhaberesi için buraya gönderildim. Sen ne zaman çıktım demiştin karaya?" Yine cevabımı beklemedi.

"Zifiri karanlıktı," dedi, "tam şurada bekliyorduk." Denizde işgal filosunun beklediği yeri gösterdi. "Sahile kimseye fark ettirmeden sızacağımızı düşünmek delilikmiş. Bizi bekliyorlardı. Nereden çıkacağımızı biliyorlardı. Kumulların üstüne makineli tüfekleri, tepelerin üstüne 88'likleri kurmuşlardı.

"Hepimiz bir piyade çıkarma aracının içine doluşmuş bekliyorduk, derken kıyamet koptu. Gökyüzü cehenneme döndü, işaret fişekleri göğü aydınlatıyor, izli mermiler çapraz çizgiler çiziyordu. Dehşet bir gürültü kapladı ortalığı. İlk saldırı dalgasının kıyıya yaklaştığını gördük, derken içlerinden biri mayına çarpıp havaya uçtu, ışıkta havaya uçuşan parçaları görebiliyordun. Sonra öndeki botların karaya yaklaşmasını, askerlerin koşuşturmasını izledim. Herhalde bir sürü beyaz şerit koymak gerekiyordu oraya, askerlerin bazıları suda paytak paytak ilerledikten sonra olduğu yere yığılıyor, bazısı kıyıya vuruyordu.

"İnsanlar ölüyormuş gibi gelmiyordu o sırada, film gibiydi hepsi. Epey de kalabalıktık. Derken sinemada olmadığım, bunun bir film olmadığı kafama dank etti. O herifler gerçekten paramparça olup ölüyordu. Korkmaya başladım, ama en büyük isteğim harekete geçmekti artık. Orada tıkılmak hiç hoşuma gitmiyordu, ne kaçabiliyordun, ne de yere yatabiliyordun.

"Ateş arada bir kesiliyordu. Hava zifiri karanlık olacakken tepelerdeki 88'likler mesaj verir gibi parlayıp sönmeye başlıyordu yeniden. Her yanımızda toplar patlıyordu, bir sürü 88'lik vardı, her yere ateş ediyorlardı. Korkudan kafayı yemek üzereydim ki hareket emri aldık. Yemin ederim sahile kadarki o bir mil hayatımın en uzun yolculuğu oldu. Oraya asla varamayacağımızı san-

dım. Kumsala bir varsam kaçarım herhalde düşünüyordum. O çıkarma aracının içinde fazla sıkış tıkıştık. Açılmak istiyordum. Mayına çarpan bot biz yanından geçerken hâlâ yanıyordu. Sonra kumsala vardık nihayet, rampalar indi. Belime kadar suya girdim.

"Sahile çıktığım anda daha iyi hissettim kendimi. Herkes bana ateş ediyormuş gibi gelmedi o an, çalı çizgisine varıp kendimi yere attım, diğerleri de aynını yaptı, o zaman biraz aptal gibi hissettik kendimizi. Ayağa kalkıp devam ettik. Birbirimize bir şey demeden yol alıyorduk öyle. Gün ağarıyordu; toplardan çıkan ışıklar o kadar parlak görünmüyordu artık. Kendimi biraz sarhoş gibi hissediyordum. Yer ayaklarımın altında sallanıp duruyordu, çok sersemlemiştim. Top ateşi yüzünden olmalı. Kulaklarım hâlâ kendine gelmedi. Galiba fazla ileri gittik, sonra beni buraya geri gönderdiler işte." Güldü. "Eğer durdurup geri göndermeselerdi soluğu Roma'da alacaktım herhalde. Şuradaki tepeye kadar gitmiş olmalıyım."

Kruvazörler tepeye ateş açtı ve 88'likler karşılık verdi. Tepenin yakınından 50 kalibre makineli tüfeklerin sesleri geldi. Asker kendini gayet iyi hissediyordu. Neler yapabileceğini biliyordu artık. "Sen ne zaman çıktım demiştin karaya?" diye sordu.

* * *

AKDENİZ HAREKÂT ALANI, 6 Ekim 1943. Savaşı hiçbir zaman doğru dürüst göremiyor insan. Tarih kitaplarında uzun sıralarla ilerleyen birlikleri gösteren resimler ya fazla idealize edilmiş, ya da zamanla birlikte savaşlar da çok değişmiş. Sabah gazetelerinde çıkan dünkü muharebenin haberi de muhabirin gözünden yazılmadı, raporlardan derlendi.

Muhabirin gördükleri toz topraktan, nahoş patlamalardan, bodur çalılıklardan ve yatma çukurlarından ibaretti. Eğer birazcık aklı varsa karnının üstüne yattı muhabir, kumun üstündeki küçük sopaların arasında ağır ağır ilerleyen karıncaları izledi. Burnu karıncalara o kadar yakındı ki hayvancıklar burnun önünden geçerken yollarını uzatmak zorunda kaldılar.

Sonra düşman yönünde ilerleyen bir birlik gördü. Art arda dizilmiş, uygun adımda top ateşine doğru yürüyen askerler değil, makineli tüfeklerin takırtısı, top ateşlerinin gürültüsü eşliğinde bir siperden ötekine yengeç gibi seğirten küçük gruplardı gördüğü.

Belki muhabir de onlarla birlikte seğirtti yengeç gibi, sonra onlarla birlikte yere attı kendini. Yazacağı haber savaş planları ve taktikleriyle, alınan ve kaybedilen bölgelerle, saldırı ve karşı saldırılarla dolu olacak. Gördükleri olsa olsa şunlardır oysa:

Patlayan bir top mermisiyle etrafa saçılan toz toprak, midesi parçalanıp dışarı sarkmış bir halde sokağın ortasında yatan küçük bir İtalyan kız, can çekişmekte olan birinin başına çöküp ağlayan bir Amerikan askeri görmüştür muhtemelen. Yan yatmış, posası çıkmış onlarca ölü katır görmüştür. Enkaza dönmüş evler, evlerin alçı duvarlarında açılan deliklerden çıkan yırtık döşekler görmüştür. Kaçamayan mültecilerin kırmızı el arabalarını ve istop etmiş araçlarını görmüştür.

Sedyeciler saflardan dönüyordur, yükleri çok sarsılmasın diye yavaş yavaş yürüyorlardır, bezlerden kan damlıyordur, sedyeler-

de dost ve düşman yan yana, sonuçta hepsi yaralıdır. Bir de yürüyerek dönen yaralılar, kolları parçalanmış, kafaları sargılı, acı içinde arkalara dönmeye çalışan, yürüyen yaralılar vardır.

Muhabir havadaki keskin kordit kokusunu, sıcak kanın buğusunu almıştır gün sert geçtiyse. Tozun yakıcı kokusu, dün ve önceki gün öldürülen insan ve hayvanların kokusu gelmiştir burnuna. Sonra bütün bir bina havaya uçmuş ve duvarlarından topraksı, ekşi bir koku yayılmıştır. Kendi terinin ve koca bir ordunun terinin kokusunu almıştır. Boğazı kuruduğunda matarasındaki ılık, tadı dezenfektandan farksız suyu içmiştir.

Muhabir size ilerlemeleri ve geri çekilmeleri yazarken, üstünden üç gündür çıkarmadığı yün kıyafetleri yüzünden derisi tahriş olmuş, ayakkabılarını günlerdir çıkarmadığından pis ayakları pişip şişmiştir. Dün geceden kalma sivrisinek ve bugün olma tatarcık ısırıkları kaşınmıştır. Belki tatarcık hummasına tutulmuştur, bu yüzden başı zonkluyor, gözlerinin kenarında kırmızılıklar görüyordur. Sıcaktan başı ağrıyor, tozdan gözleri yanıyordur. Karaya çıkarken burktuğu dizi de kaskatı kesilmiş acıyordur belki, ama yaralı değil, o yüzden tedavi edilmeyecektir.

"Beşinci ordu iki kilometre daha ilerledi," yazacak muhabir, kamyon sıraları yolu toza boğar ve şoförleri direksiyonların başında kamburlarını çıkarırken. Sağda defin mangaları kumlu toprakta mezarlar açıyor olacak. Cesetler kumlu toprağa atılmadan önce yerde alt alta üst üste yatacak, ikili asker künyelerinden biri alınacak, böylece o numaralı askerin ölü olduğunu, orduyla bir ilişiği kalmadığını bilecek herkes.

Taktikleri ve stratejileri yazarken, generallerin adlarını verir ve övgüler yağdırırken gördüğü şeyler de var. Cebinden balmumuyla kapatılmış bir paket çıkarıyor mesela. Bu onun akşam yemeği. İçinde tadı köpek bisküvisine benzeyen iki küçük kek, teneke peynir, bir kutu vitaminli şeker, mataradaki suyun tadının berbatlığını azaltmak için biraz limon tozu ve dört daldan ibaret küçük sigara paketi var.

Akşam yemeği bu ve bu yemek onu saatlerce ayakta tutacak, midesini çalıştırıp kalbini attıracak. Eğer saflar muhabir yemeğini yerken ilerleyip onu geride bıraktıysa, üstü başı pislik içindeki böcek gibi çocuklar yanına yanaşacak, ayaklarına kapanacak, etrafına sineklerin üşüştüğü burunlarını çeke çeke, sert keklerden, vitaminli şekerlerden almak için ağlaşacak. Şeker için bağıracaklar: "*Karamela, karamela, karamela, teşkür ederim, bay bay.*" Muhabir içlerinden birine şeker verdiğinde, yerden daha çok üstü başı pislik içindeki böcek gibi çocuk fışkıracak ve onlar da cırtlak sesleriyle "*karamela, karamela*" diye bağıracak. Muhabir raporları alacak ve sürekli gıcırdayan, içi dışı toz toprak olmuş daktilosunda sabah postanızı yazacak: "General Clark önderliğindeki Beşinci Ordu dün ağır top ateşine karşı iki kilometre yol aldı."

* * *

AKDENİZ HAREKÂT ALANINDA BİR YER, 8 Ekim 1943. Salerno kıyılarının ele geçirilmesi kolay olmadı. Almanlar bizi bekliyordu. Kumsalı kuşatan tepelerde 88'likleri, kumsalda makineli tüfekleri vardı. Suda mayınlar yüzüyordu ve düşman orada oturmuş bizi bekliyordu. Başka yol yoktu. Düşman püskürtülmeliydi. Bir süreliğine, püskürtülme ihtimali yüksek olan taraf bizmişiz gibiydi. Ama gitgide, gemilerin ateşi, yeşil birliklerin azimli direnişi ve denizdeki yedek kuvvetlerin desteğiyle resim değişti. Şimdi işgal filomuz kıyıdan güvenli bir uzaklıkta duruyor, kumsal bizim için güvenli artık.

Bütün olay boyunca deniz sakindi. Fırtına işleri çok daha zorlaştırırdı, ama deniz bize iyi davrandı. Şimdi de çarşaf gibi. Boş tayın kutuları sahilde miller boyunca salınıp güneşin altında parıldıyor. Su mazota bulanmış, dört bir yanda enkaz parçaları yüzüyor, dev filonun artıkları, kasalar, teneke kutular, şişeler ve insanın etrafa saçabildiği her çeşit çer çöp.

Sahile yakın kruvazör ve savaş gemileri ateşe devam ediyor, ama şimdi topları daha yükseğe, dağların ötesindeki, denizden görünmeyen hedeflere doğrulmuş.

Komuta gemisi işgal filosunun en ortasında korunuyor. Yüzen bir telsiz istasyonu gibi. Bütün emirler buradan çıkıp bütün haberler buraya geliyor. İçindekiler feci şekilde yorgun. Normalde böyle olmazdı. Ama komuta gemisi durmaksızın bombalandı. Mürettebatı yirmi dört saat boyunca yarım saatte bir alarma geçiriliyor. Boru çalıyor, kumanda düdüğü hoparlörden öttürülüyor ve sonra da silah başı işareti veren çatlak ses duyuluyor. Miğferlerini ve can yeleklerini çıkarmış yorgun argın kurmaylar güvertedeki görev yerlerine yollanıyorlar. Bu esnada tepelerinde uçaksavarlar uğulduyor, bombalar iniyor, patlayan su göğe saçılıyor.

Alman uçaklarının çoğu hava korumasını geçemedi, ama geçenler oldu ve neredeyse hepsi komuta gemisinin peşindeydi. Önüne arkasına bombalar yağdırdılar. Bir iki kez kıl payı kurtuldu gemi, plakalarının fırlamamış olması mucize.

Dört gün böyle geçti. Dört gündür kimse gözünü bile kırpmadı. Bu da yetmezmiş gibi Jerryler telsizden birbirleriyle konuşurlarken mesajlarını şifrelemeye tenezzül etmiyorlar. Bu gemiyi arıyor ve hedef alıyorlar. Komuta gemisinin işini bitirirlerse harekâtı yöneten beyinleri de halledeceklerini biliyorlar.

Gemide ölesiye yorgun albay ve generaller var, kıyıya çıkıp karargâh kurma emrini bekliyorlar. Karada kendilerini çok daha emniyette hissedecekler. Gemide durup bütün bir filonun hedefi olmak hoş bir his değil. Ama gemi vurulmadı. Etrafındaki başka gemiler havaya uçsa da komuta gemisine bir şey olmadı. Gemidekiler şanslarının daha fazla yaver gitmeyeceği, sıranın kendilerine geldiği hissiyatındalar.

Bunlar olurken çöpler küçük akıntılar halinde denize yayılıyor. Tayın tenekeleri binlerce mil boyunca karaya vuracak. Çöp, İtalya'nın kıyılarını saracak.

Almanların elinde yeni bir bomba olduğu söylentisi kumanda gemisindeki hayatı daha da hareketlendiriyor. Bomba bırakıldıktan sonra uçaktan kontrol ediliyormuş. Telsizle yönlendiriliyor ve hedefi ıskalayacak gibi görünürse döndürülebiliyormuş. En azından söylentiler bu yönde. Pek tabii ki bu bombalar diğerleri gibi hareket etmiyormuş. Daha yavaş iniyor, yaklaşırken gündüz vakti bile fosforlu gibi parıldıyormuş.

Hava saldırısı anlamına gelen kırmızı sinyal verildiğinde muhripler daireler şeklinde hareket edip duman çıkarıyor. Bir de sadece duman çıkarmaya yarayan küçük botlar var, büyük gemilerin arasında hızla dolaşıp kükürt kokan beyaz ve boğucu duman şeritleri bırakıyor ardında. Filoyu yapay bir sisle örtene dek zikzaklar çiziyor. Öksürük sesleri insanı sağır ediyor neredeyse. En azından uçaksavarlar işe koyulana kadar. O zaman dumanların arasından bombaların patlamalarını duyuyorsun.

Sesleri başka hiçbir şeye benzemiyor. Patlamalar sudan gelip gemiye çarpıyor. Ayaklarında hissediyorsun.

Sonu gelmeyen çıkarma gemileri sıra sıra kıyıya gidiyor, ön saflarda çalılıkların arasında yatan askerlere kasalarca erzak ve tonlarca fişek ve mermi taşıyor. Kıyamet kadarı da kıyıya dizilmiş, iç kısımlara taşınmayı bekliyor.

Muharebe hattı ilerledi. Kumsal ele geçirildi, işgal devam edecek. Beyaz hastane gemileri yüklerini almak üzere sahile yaklaşıyor.

* * *

PALERMO

AKDENİZ HAREKÂT ALANINDA BİR YER, 11 Ekim 1943. Sicilya kıyılarında deniz pürüzsüz, köpüksüz, uzun dalgalarla kıyıya uzanıyordu; gün aydınlık, deniz de dünyadaki başka hiçbir maviye benzemeyen Akdeniz mavisiydi. Torpidobot suyu öğüte öğüte ilerliyor, ardında büyük, köpüklü bir iz bırakıyor, pruvasından denizi üstüne alıyordu. Torpidobotlar dünyanın en çok ıslanan botlarıydı. Kauçuk giysileri içindeki mürettebat üstlerine püskürüp duran sudan korunmak için güvertede bir köşeye üşüşüyor, makinalı tüfekçiler köprü üstünün iki yanındaki mevkilerinde, taretlerde oturuyor, su yüzlerinde parlıyordu. Elli kalibrelik mermilerin kutuları deniz suyuyla temas etmekten yeşile dönmüştü.

Sağ tarafta denizde bir ceset yüzüyor, uzun dalgalarla bir inip bir kalkıyordu. Şişmişti, kahverengi can yeleği onu suyun üstünde tutuyordu.

Kaptan mayosunu giymişti ve ayakları çıplaktı. İkinci kaptanın üstünde kauçuk mont vardı, pantolonunun paçalarını sıyırmıştı ve o da çıplak ayaktı. İkisi de suda yüzen cesede bakıyordu.

"Gidip bir baksak mı?" diye sordu ikinci kaptan.

"Bir yardımımız dokunmaz artık," dedi kaptan. "Üstelik programa uymak zorundayız."

"Dünyadaki en yalnız şey bu bence," dedi ikinci kaptan. "Denizde yüzen bir ceset. Bu kadar yalnız görünen başka bir şey bilmiyorum."

Kaptan torpido tüpünü bıraktı ve dönüp taretin arkasındaki küpeşteye tutundu. "Sen gelmeden önce ödümü koparan bir şey oldu," dedi. Hikâyeyi anlatmaya koyuldu.

"Palermo düştükten sonra, Yedinci Ordu şehre girmeden önce bir gece ve yarım gün beklendi. Ben beş botla birlikte devriyedeydim. Fenerimiz vardı ve zaten yakındaydık, etrafa bakınalım dedik. Palermo'yu biliyorsun işte. Şehrin hemen yanı başında o muazzam dağ, dağın üstüne yansıyan deli ışıklar ve eteklerine dökülmüş şehir. Odysseus oradan yeni gitmiş gibi. O dağda, yani Sicilya'nın bütün kuzey kıyısında Vergilius'u hissedebiliyorsun. Buram buram klasik kokuyor oralar.

"Her neyse, şehirle karşı karşıya geldiğimizde vakit öğleden sonrayı geçmişti, dalgakıran boyunca yanaşıp gizlice karaya vardık. Üstümüze ateş açılırsa koşmaya hazırdık ama öyle bir şey olmadı. Limana girdik, darmadağın olmuştu. Her yer batmış gemilerle, yamulmuş vinçlerle doluydu. İtalyan muhriplerinden biri de yan yatmış duruyordu öyle.

"Hava kuvvetleri bu kıyıda sağlam iş çıkarmış. Binalar, doklar, makineler, botlar, hepsi patlayıp hurdaya dönmüş. Tam bir hurda cenneti! Suyun üstü havaya uçan gemiler yüzünden mazot kaplıydı ve pis suyun üzerinde ölü bir kadın yüzükoyun salınıyor, saçları da etrafına yayılmış arkasından süzülüyordu. Bizim geminin dümen suyu limana dağılırken kadının cesedi bir yükselip bir alçalıyordu.

"Önce neden o kadar tedirgin olduğumu anlayamadım," dedi kaptan, "sonra bir anda dank etti. Sahilde in cin top oynuyordu. Normal şartlar altında bir şehir ele geçirildiğinde etrafta dolanan birileri olur. Ama yoktu. Kıyıya çıkmak istedim. O zamanki ikinci kaptanımla enkaz halindeki iki balıkçı teknesinin arasında durup hafif makineli tüfeklerimizi çıkardık, sonra botu bağlayıp kıyıya atladık.

"Hayal etmesi zor biraz. Palermo epey büyük bir şehir. Bizim bombardıman uçakları liman ve kıyı şeridi hariç pek bir yere do-

kunmamış. Bir iki yerde yıkılmış binalar var tabii, ama az. Söylüyorum sana, o şehirde kimsecikler yoktu. Şehir halkı tepelere çekilmiş, bizim birlikler de daha gelmemişti. Tek bir allahın kulu yoktu sokaklarda.

"Sokağa giriyorsun, kocaman kocaman evlerin kapıları açık ve kimse yok. Bir kedi gördüm, bembeyaz bir kedi, ama ondan başka canlı yoktu etrafta.

"Hani Sicilyalıların rengârenk at arabaları olur ya, yolun ortasında onlardan vardı, yere devrilmişlerdi, yanlarında da onları çeken eşekler, eşekler de devrilmiş, ölüydü hepsi.

"İkinci kaptanla birlikte şehirde dolandık. Arada bir evlerden birine dalıp içlerinin nasıl olduğunu görmek istiyordum ama yapamadım bir türlü. Ortalık çok sessizdi, yaprak kımıldamıyordu, kapılar da ardına kadar açık. Niyeyse kendimi içlerine girmeye ikna edemedim.

"Epey bir yürüdük, karanlık çökmeye başlarken sandığımızdan fazla yol almışız. Feneri de unutmuşuz. Havanın karardığını görünce ikimiz de sebepsiz yere paniğe kapıldık. Kıyıya dönmek üzere yola koyulduk, adımlarımız giderek hızlandı, en sonunda koşmaya başladık.

"O şehirde karanlık bastıktan sonra bizi orada istemeyen bir şey vardı. Açık kapılar hemen simsiyah kesilmişti ve dışarı kara gölgeler düşüyordu. Dar sokaklarda koşarken şöyle düşünüyordum, burada kimse yok ama birini görürsem çok korkacağım. Orada hava feci hızlı kararıyor. Sokaklar zifiri karanlıktı ama evlerin üstünde ışık görünüyordu.

"Derken enikonu koşmaya başladık, rıhtıma varıp enkazları tırmandığımızda soluk soluğaydık. İkinci kaptan, 'İnsan orada kaybolup bütün gece yolunu bulamayabilir,' demekle yetindi sonra. Ama ikimizin de ödünün koptuğunu biliyordu. Ben de biliyordum."

Torpidobotun baş kısmından patlayan dalgayla yüzü ıslandı.

"Sinirlerim alt üst oldu," dedi kaptan. "Çok uzun zamandır o kadar korkmamıştım. Sürekli bunu düşünmeye başladım, birkaç kez rüyama da girdi. Düşününce, kadının cesedini görmemizden itibaren baştan sona kâbus gibiydi zaten o akşam. Yalnız olmak, paniğe kapılmak nasıl bir şeydi deyince hemen o zamana gidiyor aklım."

* * *

HEDİYELİK EŞYALAR

AKDENİZ HAREKÂT ALANINDA BİR YER, 12 Ekim 1943. Almanların dünyaya hakim olmak, İngilizlerin İngiltere'yi savunmak, Amerikalılarınsa hediyelik eşya toplamak için savaştığı söyleniyor. Erlerimizin nihai amacı bu değil tabii, ama yine de bunun da payı olduğu kesin. Amerikan birliklerinden iki tümenin Büyük Piramit'i çente çente yirmi dört saat içinde başka bir yere taşıyabileceği tahmin ediliyor. Bu satırların yazarı, askerlerin işgal ettikleri yerlerden aldıkları hatıralarla çadırlarını tepeleme doldurduklarını kendi gözleriyle gördü. Cezayir, Palermo, Messina ve muhtemelen şimdi de Salerno'daki insanlar evlerinin loş arka odalarında harıl harıl çalışıp renkli kumaşlarla selüloitleri askerlere satılabilecek ıvır zıvırlara dönüştürüyorlar.

Palermo sokaklarında bir asker alçıdan yapılmış yirmi beş kiloluk bir melek heykelini güç bela taşırken görüldü. Melek mavi ve pembeye boyanmıştı ve kaidesinde altın rengi harflerle "Palermo'na Haşgeldiniz" yazıyordu. Askerin meleği eve nasıl götürmeyi düşündüğünü kimse bilmiyor. Birliklerimizin toplayıp durduğu hediyeler bir şekilde Amerika'daki evlerine ulaşabilse bile o evlerde yaşayacak yer kalmayacak. Afrika üslerinden birindeki bir postane de yakın zamanda bir askerin karısına göndermek istediği duygu yüklü bir hediyeyi alıkoydu. Değerli bir hediyeydi bu, asker onu bin franka almıştı. Bir litrelik brendi kavanozunun içinde turşusu kurulmuş insan parmakları vardı.

Salerno'daki Roma öncesi Yunan tapınaklarının Amerikan askerleri tarafından sadece iki haftada uğradığı zararın, bu ta-

pınakların üç bin yıldır gördüğü hasardan fazla olduğu söyleniyor. Tapınaklar asırlar boyunca işgalcilerin yıkıcı öfkesine maruz kaldı; fakat görünüşe göre işlerini bitirecek olan şey, tek amacı evdeki ninelerine tapınaktan küçük birer çentik yollamak isteyen birliklerimizin hayranlık içinde çıktıkları hediye avı olacak.

Gerçek hediye avcılığının kuralları vardır. Bu kurallar kocaman bir piyanoyu parça parça bin mil boyunca taşıyan avcı filosu için geçerli değil. Ezilmiş bir kontrbas bulup uçak araç gereçleriyle tamir eden bombardıman grubu dans orkestrası için de geçerli değildi. Onlar bu şeyleri kullanmak istiyorlardı. Oysa hediye avcılığı, layıkıyla yapıldığında, herhangi bir amaç için kullanılması imkân dahilinde olmayan, eve hiçbir zaman sağ salim varamayacak kadar büyük ya da kolay kırılan şeylerin peşindedir.

Bu savaşın en büyük hediye avcısı, adının saklı kalması gereken, ama bizim genelde Bugs dediğimiz er olmalı.

Sicilya'daki Gela muharebesi durulduğunda, Bugs yıkıntıların arasında dolaşırken karşısına onu şaşkına çeviren bir ayna çıkmıştı. Ayna bombardımandan ve top ateşinden mucizevi bir şekilde sağ salim çıkmıştı ve bu durum Bugs'da hayret uyandırıyordu. Aynanın boyu bir doksan, eni yüz yirmi santim kadardı. Ahşap çerçevesi oymalıydı ve üzerinde güreşe tutuşmuş, edep yerleri mavi bir kurdeleyle örtülen yüzlerce Cupido vardı. Çerçevesiyle birlikte aşağı yukarı otuz beş kilo çekiyor olmalıydı. Ama öyle güzeldi, güzelliği Bugs'ın içine öyle bir dokunmuştu ki onu bırakıp hiçbir yere gidemezdi.

Sicilya'daki savaş en çok Bugs'ı zorlamıştır herhalde. Aynayı bütün yol boyunca sırtında taşımıştı. Top ateşi ağırlaştığında yüzüstü çevirip üstünü toz toprakla kaplıyordu. Ordu ilerlediğinde aynayı bırakıyor, gece olunca geri dönüp aynasını alıyor ve bu yüzden birliğindeki diğer askerlerden iki kat fazla yürümüş oluyordu.

En sonunda bir askı ayarladı. Artık yürüyen bir ilan panosuna benziyordu. Yavaş yavaş vaktinin büyük kısmını Yedinci

Ordu'daki en büyük hediyeliğin bakımına, taşınmasına ve korunmasına ayırır oldu. Nihayet Palermo'ya vardığında müthiş bir zafer kazanmış gibiydi, ayna hiç zarar görmemiş, çerçeve ise taşındığı yerden azıcık ezilmişti.

Bugs burada ilk kez bir evde konaklayacaktı; demir parmaklı balkonları, dar merdivenleri olan şu yüksek evlerden biriydi bu. Bugs aynayı o dar merdivenlerin köşelerinden döndürebilmek için boşuna uğraştı, nihayetinde bir ip bulup bir ucunu balkona, diğer ucunu da sokağa inip aynaya bağladı. Sonra içeri girip aynayı odasının bulunduğu ikinci kata kadar çekti. Orada uzun uzun düşünüp aynasını nereye asacağına karar verdi. Duvara çivi çakıp aynayı astı ve eserini hayranlıkla izlemek için geri adım attı. Attığı anda çivi yerinden çıktı ve Bugs'ın o güzelim aynası kırılıp tuzla buz oldu.

Bugs büyük bir hüzünle yerdeki karışıklığa baktı, ama sonra o güvenilir hediye avcılığı felsefesi üstün çıktı. "Aman canım," dedi Bugs, "zaten bizim eve pek de yakışmazdı bu ayna."

* * *

KARŞILAMA

AKDENİZ HAREKÂT ALANINDA BİR YER, 14 Ekim 1943. İtalyanlar Amerikan ve Britanya birliklerini ülkenin farklı yerlerinde farklı yöntemlerle karşılıyor, ama her zaman şiddete varan bir coşku sergiliyorlar. Karşılama yöntemlerinden biri, en azından alışana kadar, askerlere kendilerini biraz gergin hissettiriyor. Büyük kalabalıklar yolun iki kenarına diziliyor ve birlikler önlerinden geçerken bir gösteri izliyormuş gibi alkışlıyorlar. Bu da birliklerin kazık gibi yürümesine, poz verir gibi gülümsemesine sebep oluyor; yarı asker, yarı oyuncularmış gibi.

El çırpmak İtalyanların yaptığı en ölçülü şey aslında. Askerleri utandıran şey, İtalyan erkeklerinin üstlerine koşa koşa sarılıp askerlerin kemiklerini ezmesi ve gözlerinden süzülen yaşlarla yanaklarına ıslak öpücükler yapıştırması. Askerler onları itmek istemiyor, ama erkekler tarafından şapır şupur öpülmeye de alışık değiller. Tek yapabildikleri kıpkırmızı kesilmek ve mümkün olduğunca çabuk kaçmaya çalışmak.

Halkın ülkelerinin fethedilmesi üzerine yaşadığı coşkuyu göstermesinin üçüncü bir yolu da birliklerin üstüne mevsim meyveleri ve sebzeleri atmak. Sicilya'da o sıralar üzümler olmuştu, bu yüzden çok sayıda asker, yüzüne dünyanın en iyi dilekleriyle fırlatılan kocaman kocaman üzüm salkımları yedi.

Üzümlerin suyu gömleklerinden içeri akıyor, bir iki sokak yürümeden askerlerin üstü başı üzüm içinde kalıyordu. Üstelik bu meyvenin sinekleri çekmek gibi bir özelliği vardı ama başa

gelen çekilirdi. Böyle bir coşkuyu üzüm attırmadan dindirmek mümkün değildi.

En gülünç ve tehlikeli işgallerden biri Ischia Adası'nda yaşandı. Askerlerin üzerine atacak bitki arayışı içindeki halk, mevsimin en dikkat çekici ve gösterişli çiçeğinin pembe nergis zambağı olduğuna karar vermişti. Bu kendi halindeyken bile çok hoş bir çiçek değil, ama coşkulu İtalyanların ellerinde neredeyse ölümcül bir silaha dönüşebiliyor.

Makul boyutta bir nergis zambağı demeti, çiçeğin kalın sapı yüzünden iki kiloya yakın çekiyor. Ischia sokaklarındaki kısa gezide bazı birlikler çiçekler tarafından neredeyse ölümüne dövüldü, bu sırada bir deniz subayı bu korkunç çiçeklerden oluşan ve iyi nişan alınmış bir buket yüzünden arabadan düştü. Arkadaşları onu Purple Heart gazilik madalyası için aday gösterdiler ve muharebede gösterdiği üstün cesaret hakkında bir rapor hazırladılar. Raporda şunlar yazıyordu: "Önyüzbaşı Falanca Filanca ölümcül bir nergis zambağı bombardımanı altında ve bu yeni ve gizli silahla ağır şekilde yaralanmasına rağmen sokaklarda yol almak için korkusuzca savaştı." Bir asker nergis zambağıyla silahlanmış bir düşman tarafından kolayca öldürülebilirdi.

İtalyanlar çok büyük baskılar altında kalmış olmalılar. Savaşın kendileri için gerçekten ve tamamen bittiğini anlayınca duyguları alt üst oluyor. Küme küme durup, durdukları yerde öylece, kadın erkek çoluk çocuk hep birlikte ağlıyorlar. Birlikler için bir şey yapmak için yanıp tutuşuyorlar ama ellerinde çok bir malzeme yok. Bir tek şaraplar, çiçekler ve buna benzer küçük küçük hediyeler. Kiliseye koşturup dua ediyor, sonra, bir şey kaçırma korkusuyla, askerleri biraz daha izleyebilmek için yine koşa koşa geliyorlar. İtalya'daki İtalyan askerleri silahlarını teslim etmeleri yönündeki emri hemen yerine getiriyor. Tüfeklerini sokaklara öyle çabuk yığıyorlar ki o lanet şeylerden sonsuza dek kurtulma fikrinin onları ne kadar rahatlattığını görebiliyorsunuz.

Faşist hükümet hakkında söylenenler ne kadar doğru olursa olsun, İtalya'nın sıradan insanlarının hiçbir zaman düşmanımız

olmadığını hemen anlıyorsunuz. Bütün şehir numara yapıyor olamaz, böyle hissetmiyor olsalardı böyle davranamazlardı. Ama neredeyse her toplulukta şişman ve şık biri var, bu bazen bir albay, bazen de bir mülki amir oluyor. Kınının içinde altın uçlu gümüş bir kama taşıyor ki bu da Mussolini'yle birlikte Roma'da yürüyenlerden biri olduğunu anlamına geliyor. Yıllardır açlık çeken bir ülkede bu adam semiz ve iyi giyimli. Faşizm buraya geldiğinden beri insanların üzerinden geçinmiş ve kendine gayet iyi bakmış. Bir topluluk teslim olduğunda yönetimde yardım teklifini ilk o sunar. Yolsuzluk yapmaya devam edebilmek, iktidarını kaybetmemek için her türlü yardıma hazırdır.

Bu adamların yardım etmelerine de, makamlarında kalmalarına da izin verilmeyeceği ümit ediliyor. Öyle ki kasaba halkı ve çiftçilerden oluşan heyetler kumandanlarımızı ziyarete gelip yerli Faşistlerin uzaklaştırılmasını, hapse atılmasını istiyorlar.

Biliyorlar ki eğer yeniden güç edinirlerse, olanların acısını halktan çıkaracaklar. Bu yüzden onlardan nefret ediyor, kurtulmak istiyorlar. Halka biz gelmeden önce Faşist olup olmadıklarını sorduğunuzda çoğu "Tabii ki Faşisttik, partiye üye olmazsak işe almıyorlardı, işsiz kalırsak ailelerimiz açlıktan ölürdü," diyor. Gerçekten öyle mi olurdu bilemiyorum, ama onların buna sahiden inandıklarına şüphem yok.

Birlikler İtalya'nın kuzeyine doğru ilerlerken mahsuller değişecek. Bazı askerler sevgi ve hayranlık göstergesi olarak kullanılabilecekleri düşüncesiyle lahana yetişen bölgelerden ve patates hasadından korkmaya başladı bile.

* * *

HANIMEFENDİNİN HAZIRLANMASI

AKDENİZ HAREKÂT ALANINDA BİR YER, 15 Ekim 1943. Napoli yakınlarında anakaraya çok yakın küçük bir ada, adanın üzerinde de çok büyük, hatta İtalya'nın en büyük torpido tesislerinden biri var. İtalya teslim olduğunda Almanlar adayı alıp baştan sona mayın kaplamış ve adanın düşman tarafından ele geçirilmesi durumunda torpido tesisini patlatabilmek için denizin altından anakaraya giden ateşleme kabloları döşemişler. Sonra geride ağır şekilde silahlanmış bir iki nöbetçi ve ayrıca küçük adanın her yanına döşenen patlayıcılara rehin kabilinden İtalyan bir amiralle karısını bırakmışlar.

Bir gün İngiliz ve Amerikalılardan oluşan küçük bir donanma birliğine ilginç bir emir geldi. Birkaç Britanyalı komando bir torpidobota binecek, gizli gizli adaya çıkacak, anakaraya giden kabloları kesecek, Alman nöbetçileri öldürecek ve İtalyan amiralle karısını kurtaracaktı.

Söz konusu torpidobot öğleden sonra bir iskelenin yanında komandoları bekliyordu. Meşhur komandolar işi hiç aceleye getirmemişlerdi. Hatta bu müthiş kahramanlar iskeleye vardığında hava kararmak üzereydi. Beş kişiydiler ama kendilerine sorarsanız koca bir orduya bedellerdi. Ayrıca epey de tuhaf tiplerdi.

Ufak tefeklerdi ve yorgun görünüyorlardı; başka bir yerde olsalar garson yahut tren istasyonunda memur olduklarını sanabilirdiniz. Sırtları hafif kambur, dizleri yamru yumruydu ve ayaklarını sürüye sürüye yürüyorlardı. Kalın kauçuk tabanlı kocaman ayakkabıları ayaklarına fazla büyük görünüyordu. Üstlerinde

rengi kaçmış şortlar, önü açık gömlekler ve ellerinde silah namına nuh nebiden kalma birer toplu tabancayla uzun, kötücül bıçaklar vardı. Liderleri bıkkın ve huysuz bir fareye benziyordu ve şu dünyada en çok istediği şey eve dönüp bir sigorta şirketinde iyi, güvenli bir iş bulmak ve emekli maaşını garantiye almak gibiydi.

Bu beş canavar paytak paytak yürüyerek bota binip birer fincan çay ve tadı balığı anımsatan keklerden almak üzere alt güverteye indiler. Küçük subay salonunda önlerindeki çayın yasını tutar gibi oturup yamru yumru dizlerindeki sivrisinek ısırıklarını kaşıdılar.

Karanlık bastırdığında torpidobot rıhtımdan kopup adaya doğru süzüldü. Ay çok parlaktı ve bunu hesaba katmak gerekiyordu. Belirsiz ışıkta harekâtın başarıya ulaşmasının daha kolay olacağı düşünülmüştü. Motorlar ses çıkarmamak üzere tasarlanmıştı ve küçük, güçlü bot dalgasız, ay ışıklı denizin üzerinde sessizce ilerliyordu.

Güvertede akıncıları kıyıya çıkaracak lastik bot şişirilmiş, hazır bekliyordu. Mürettebat sessizce yerlerinde oturuyordu. Gece yarısından hemen önce bot suya indirildi, adanın siyah hatları uzak değildi şimdi. Komandolar kamara iskelesinden sendeleye sendeleye çıkıp güvertede dikildiler. Torpidobotu kaptanı, "Planları biliyorsunuz," dedi. "Kabloları kesin, fırsatını bulursanız nöbetçileri öldürün, amiralle karısını getirin. Sizce bu ne kadar vaktinizi alır?"

Komandoların lideri parmağını dudağına vurarak soruyu kafasında evirip çevirdi. "Bir saate döneriz," dedi en sonunda.

"Bir saat mi? Niye ki? O kadar oyalanacaksanız bu işi başaramazsınız zaten."

"Ha, nöbetçileri haklayıp kabloları kesmek vakit almaz," diye açıkladı komando.

"E ne alır o zaman?"

"Amiralin karısı toplanmak için süre isteyecektir," dedi komando. "Geleceğimizi bilmiyor. Eşyaları hazır değildir." Sonra bota atlayıp sessizce küreklere asıldılar.

Torpidobot bir saat boyunca ay ışığında bekledi. Denizcilerin gözü karanlık adadaydı ama görebildikleri kadarıyla hiçbir şey olmadı. Ateş edilmedi, ışıklar yanmadı. Puslu ay ışığında her şey cansız ve sakindi.

Bir saatin dolmasına on dakika kala kaptan her otuz saniyede bir saatine bakmaya başladı. Kendi kendine homurdanıyor, devriye botlarından ve gemisini saçma sapan bir sebeple tehlikeye atamayacağından bahsediyordu. Adanın kıyısında bir hareket olsa en azından bir çatışma olduğunu bilirdi ama o da yoktu.

Sonra, sürenin dolmasına beş dakika kala, suda büyük bir şekil belirdi ve risk almayan nişancılar makineli tüfeklerini doğrultup kendini tanıtmasını beklediler. Şekil yaklaştı, lastik bottu bu. Lastik bot torpidobotu yan kısmından hafifçe dürttü ve önce minyon, narin bir kadının, ardında da sıcak bir gece olmasına rağmen üstüne şık bir palto geçirmiş tıknaz bir amiralin bordaya çıkmasına yardım edildi. Bu ikisi hemen aşağı inerken komandoların lideri, "Bert, sen benimle geliyorsun, adaya döneceğiz," dedi. Diğer üç adam hücumbota tırmandı. Lastik bot tekrar denize açılıp adaya doğru yol almaya başladı.

Hücumbotta kalan üç komando güvertede süklüm püklüm duruyordu. Hücumbotun kaptanı sabırsızlanmıştı. "Görevi başarıyla tamamladınız mı?" diye sordu.

"Evet efendim. Bu arada yedi değil sekiz nöbetçi vardı."

"Öldürmediniz mi?"

"Hayır efendim."

Kaptanın gözleri adamın kemerindeki uzun ince bıçağa gitti ve komando tedirgin bir şekilde, neredeyse özür diler gibi, bıçağın çelik kabzasını kavradı.

"Onlar niye geri döndüler?"

"Hanımefendinin sandığını almak için efendim. Bota sığdıramadık, bize yer kalmıyordu. Sandığı alacaklar. Bayağı büyük bir şey. Hani şu eski moda, üstü hörgüçlü olanlardan."

Kaptan ellerini kalçalarına dayayıp karşısındaki ufak tefek adamı süzdü.

"Efendim," diye başladı komando söze.

"Biliyorum ne diyeceğini. Keşke bira olsaydı ama yok."

Borda iskelesine seslendi usulca. "Joel, su ısıt. Birazdan beş çay isteyeceğiz."

* * *

CAPRİ

AKDENİZ HAREKÂT ALANLARINDA BİR YER, 18 Ekim 1943. Capri Adası'nın alınmasının ertesi günü, amirallerle generaller adanın kayalık uçurumlarıyla tehlikeli şarap mahzenlerindeki savunmaların incelenmesinin gerekli olabileceğine kanaat getirmeden önce, limandaki muhriplerden bir grup denizci adanın ağaçlarla çevrili o güzelim patikalarından birinde geziniyordu. Bir yandan da hem adanın savunmasını, hem de kendi savunmalarını yokluyorlardı ki daha yolun başında kendilerininkinin yetersizliğiyle yüzleştiler. Tepe dikti ve patikanın aşağısında ve yukarısında bahçeler vardı.

Dolaşırken yolun aşağısındaki bir üzüm çardağının altından incecik, cırtlak bir ses duydular.

Denizciler alçak duvarın üzerinden bakınca yaşlı, siyahlar giyinmiş, asmaların altından zar zor geçip merdivenleri yavru bir köpek gibi tırmanan minicik bir kadın gördüler.

"Umarım rahatsız etmiyorumdur," dedi kadıncağız soluk soluğa. "İngilizce konuşulduğunu duymak pek hoşuma gitti. Ben İngiliz'im de."

Bu muazzam gerçeği sindirmeleri için bir an sustu. Nezih bir ihtiyara yakışacak şekilde siyahlar içindeydi. İtalya'ya en ufak bir taviz vermemişti. Kıyafeti ona Finchley'de saygınlık kazandırabilir, skandallardan uzak kalmasını sağlayabilirdi.

Yaşlı kadının bilge, küçük ve komik gözleri zevkle dans ediyordu. "Burada İtalyanca konuşuyorlar," dedi ışıl ışıl parlayarak. Burada olduğu süre boyunca elinden geldiğince İtalyanca

konuşmadığı belliydi. "Sonra Almanlar geldi, İngilizceyi hemen hemen hiç duymaz oldum. O yüzden konuşmanızı dinlemek pek hoşuma gitti. Amerikalıları severim." Bu tavrı yüzünden kendisine yöneltilebilecek her türlü eleştiriyi göğüslemeye hazır gibiydi. "İngilizceyi hiç duymuyorum ki. Almanlar geldi. Ama bunu söylemiştim zaten, değil mi? Neyse, savaş başladı, bir yere gidemiyorum o zamandan beri. Üç yıl oldu, değil mi? Biliyor musunuz, en son çay içişimin üzerinden bir yıl geçti, hatta bir yıldan da fazla! İnanabiliyor musunuz?"

Muhabere subayı, "Gemide çay var," dedi. "Öğleden sonra size bir paket getirebilirim."

Minik kadın çocuk gibi bir ayağından ötekine dans etti. "Yok canım," dedi heyecanla. "Aman Tanrım, ne eğlenceli!"

Muhabere subayı, "Başka bir ihtiyacınız var mı? Varsa belki onu da getirebilirim?" dedi.

Yaşlı küçük gözler bir süre karşısındakini ölçüp biçti. "Şey yapamazsınız değil mi?" diye başlayıp sustu. "Küçük bir kalıp tereyağı getiremezsiniz, değil mi?"

"Elbette getirebilirim," diye cevap verdi muhabere subayı.

Kadın, "Yok canım," diye bağırıp seksek oynayan bir çocuk gibi hoplamaya başladı. Bir parmağını kaldırdı. "Eğer bana küçük bir kalıp tereyağı getirirseniz kurabiye pişiririm, gerçek kurabiye. Sonra da parti yaparız. Eğlenmez miyiz? Bence çok eğleniriz?"

Heyecanla dans etti. "Düşünsenize!"

"Öğleden sonra getiririm," dedi muhabereci.

"Burada kalıverdim ben, sonra Almanlar geldi. Bana pek zararları dokunmadı ama buradaydılar işte," dedi ciddi bir sesle. "Ailemin hepsi Avustralya'da. İngiltere'de kimsem kalmadı artık." İhtiyar gözleri bir anda üzgünleşti. "Nasıl olduklarını bile bilmiyorum. Üç yıldır sadece iki mektup aldım. Mektupların gitmesi neredeyse bir yıl alıyor."

"Mektup yazarsanız tereyağıyla çayı getirdiğimde mektubunuzu alır ve ilk limanda postalarım," dedi muhabereci.

Kadın subaya dik dik baktı. "Peki ya ne kadar sürecek mektubumun Avustralya'ya gitmesi?" diye sordu.

"Bilmem ki. Herhalde bir iki hafta kadar."

Kadın "Yok canım," diye bağırıp yeniden dans etmeye başladı, adımları çıtı pıtı ve zarif, kolları yanlarından biraz ayrık, bilekleri aşağı doğru kırık. Küçük bir kuşun cırtlak sesiyle güldü ve solgun yaşlı gözleri ıslandı. "Yok canım," diye bağırdı, "Bakın şu işe, bu çaydan bile daha eğlenceli!"

* * *

DENİZ SAVAŞI

AKDENİZ HAREKÂT ALANINDA BİR YER, 19 Ekim 1943. Özel Görev Birliği X'in planları nerdeyse hazırdı. Subaylar Kuzey Afrika şehirlerinden birindeki bir restoranda kahve içiyordu. Müsademeli, manyetik ve bir de gemilerin motoruna tepki veren titreşimli mayınlar konusunda uzman, uzun boylu, asabi binbaşı masanın üstüne eğildi.

"Deniz savaşları oda müziğine benziyor bence," dedi. "Otuz kalibrelik makineli tüfekler keman, elli kalibrelikler viyola, altı inçlik toplar da mükemmel çellolardır."

Biraz üzgün görünüyordu. "On altı inçlik topla beste yapamadım hiç. Hiç kontrbasım olmadı." Sandalyesinde arkaya yaslandı. "Beste, yani oda müziğinin taktikleri, iyi düşünülmüş, titizlikle planlanmış bir deniz muharebesiyle hemen hemen aynı şeydir. Muhripler çıkınca tema belirmeye başlar, saldırı anında müzik doruk noktasına ulaşır." Sandalyesine iyice yaslanıp ucunu duvara değdirdi ve topuklarını sandalyenin basamağına geçirdi.

Teğmenlerden biri güldü. "Hep böyle konuşur. Mayınları bu kadar iyi bilmese herifin deli olduğunu düşünürdük kesin."

"Sen savaşa girmedin, sıkı bir deniz muharebesi görmedin, üstelik oda müziği hakkında da bir şey bilmiyorsun," diye cevap verdi binbaşı. "Benimle gelirseniz bu gece size bir şey göstereceğim."

Cip karartılmış yollarda ilerliyordu. Şehrin sokakları askeri kamyonlarla ve ağır ekipmanlarla doluydu, İtalya'ya gidecek gemilerin yüklendiği limana doğru yol alıyorlardı. Trafiğin ter-

si yönünde giden cip tepeyi tırmandı, bayırı geçti, tepenin öteki sırtındaki vadiye geldi. Önceden üzüm bağlarını ve küçük kır evlerini ağırlayan vadi şimdi yan yana sıralanmış, üst üste yığılmış, İtalya'ya gidecek gemilere yüklenmeyi bekleyen mermiler, kamyonlar ve tanklarla dolu büyük bir depoya dönüşmüştü. Ay ışığı savaşa hazırlanan metal yığınını aydınlatıyordu.

"Nereye götürüyorsun bizi?" diye sordu teğmen.

"Göreceksin. Sabırlı ol."

Cip çok uzaklara kadar devam eden ve sonunda ay ışığının incimsi belirsizliğine karışan bembeyaz bir duvarın önünde durdu. Duvarda sivri uçlu demir parmaklıklarıyla yüksek bir giriş vardı. Binbaşı girişe yaklaştı, orada asılı ipi çekti ve küçük bir zil yumuşacık bir sesle çaldı. Kısa bir süre sonra kapıda beyaz cübbe içinde bir adam belirdi, siyah sakalları uzamış, uzun boylu biri.

"Buyurun?" dedi usulca.

"Girebilir miyiz?" diye sordu binbaşı. "Akşam duasına katılmamız mümkün mü?"

"Evet, tabii," dedi keşiş. Kapıyı bir yanından çekti, menteşeler biraz ağlaştı.

Duvarın ardındaki bahçe ay ışığında çok güzel görünüyordu. Ortalıkta savaşa dair hiçbir şey yoktu. Dünya çiçeklerden, akan suyun şırıltısından ve ışıklı göğe karşı duran balaban kilisenin koyu hatlarından ibaretti sanki.

Teğmen "İngilizceniz çok iyi," dedi.

"Öyle olmalı," dedi keşiş. "Massachusetts'te doğdum."

"Amerikalısınız demek?"

"Her yerden insan var burada. Almanlar, Fransızlar, Ruslar. Hatta bir Çinli bile var."

Patikayı yavaşça tırmanıp şırıltısıyla sıcak geceye serinlik katan küçük çeşmenin yanına vardılar. "Dua başladı," dedi papaz. "Sessiz olun lütfen."

Yol çiçeğe durmuş çalıların arasında devam edip önce bir kapının önündeki iki basamağa, sonra karanlık bir geçide, en sonunda da insana hem tanıdık hem de yabancı gelen bir yerin

girişine açıldı. Kilise tırabzanların ardında, aşağıdaydı ama pek bir şey görülmüyordu çünkü içeride yalnızca tek bir mum yanıyor, o da yalnızca kilisenin boyutları ve yüksekliği hakkında bir fikir vermeye yetiyordu. Bir köşe, bir kemer ve altın bir uç seçiliyor, gerisi hayal gücüyle tamamlanıyordu. Sıra sıra dizilmiş beyaz cübbeli papazlar zar zor göze çarpıyordu. Derken yumuşacık sesleri yükseldi; o kadim müziğe, Mozart'ın kendi yazdığı bütün bestelere karşılık buna benzer tek bir beste yapmış olmayı tercih edeceğini söyleyerek yücelttiği, bedenden arınmış, ruhani müziğe can verdiler. İlahi yükseldikçe yükseldi, üstlerindeki kavisli çatının loşluğuna benzedi. O büyük, muğlak mekân sesle birlikte kabarıp titreşti ve sonra ölüverdi, tek bir ses teslim aldı bayrağı, derken diğerleri tekrar katıldı ve mumun alevi fitilin etrafında oynaştı.

Uzaktan kamyonların, yarı paletlilerin sesi, tankların homurtusu geldi belli belirsiz, müzik yüksek bir perdeye çıkıp durdu. Beyazlar içindeki siluetler sıra sıra dışarı çıktı ve bir el mum ışığına uzanıp alevi parmaklarının arasında söndürdü.

Cip şehre geri dönüyordu. Silah yüklü bir araçla asker yüklü bir kamyonun arasında kaldığından yavaş gidiyor, önündeki kamyonun kasasında ayakta duran uykulu askerler de kamyon engebeli sokaklardan geçerken bir sağa bir sola sallanıyordu.

Teğmen çok sessizdi. Kafasına takılan bir şey vardı. "Bir dünyadan ötekine çok hızlı geçtik," dedi. "Alışmaya vaktimiz olmadı. Böyle şeylere alışmak için vakit lazım oysa."

"Bir dünyadan ötekine geçmedik ki," dedi binbaşı. "Deniz savaşları da oda müziği gibi düzenlenir. Geçiş falan yoktu. Aynı şeyin iki farklı yüzünü gördün sadece. Deneyimleri birbirinden ayrı tutamazsın. Tıpkı bir kuartetteki yaylılar gibi bağlıdırlar birbirine. Bir iki güne harekâta katıldığımızda görürsün belki. Daha önce hiç harekâta katılmadın, değil mi?"

* * *

ENDİŞELİ BARMEN

AKDENİZ HAREKÂT ALANINDA BİR YER, 20 Ekim 1943. Küçük Amerikan kuvvetimiz Capri Adası'nı hiçbir dirençle karşılaşmadan ve hiçbir çaba göstermeden aldığında, Barmen Luigi'yle önünde sonunda tanışacağımız belliydi. Luigi, kendisinin de rahatlıkla kabul ettiği üzere, Amerikalı turistlerin adaya Blue Grotto mağarasında ve pembe şarapta yıkanmaya geldiği daha hoş günlerde bıraktığı bahşişlerin anısına dayanan Amerikalı sevgisini savaş boyunca sıcak tutmuştu. Küçük kuvvetimizin denizcileriyle subayları Luigi'nin barının savunmalarını gözden geçirmeye gidip de etkileyici bulduklarında Luigi samimi davranmakla birlikte üzgündü. İngilizceyi bizim bildiğimiz gibi konuşuyor, muz çekçekçilerinden, pizzacılardan, spagetti restoranlarından ve laternalardan bahsediyordu. O konuştukça evde gibi hissediyorduk kendimizi.

Luigi hem neşeli, hem de üzgündü. Neşesinin konuşmanın ortasında azalmak, sonra da hepten yok olmak gibi bir alışkanlığı vardı. Bir ikindi vakti, her birimiz Luigi'nin isteği üzerine büyük annesinin kuzeninin torunu olan ve Indiana Gary'de yaşayan Giuseppe Marinari adlı bir adamı hatırlamaya çalıştıktan sonra, Luigi'nin üzüntüsünü masaya yatırdık. O zaman içindeki sıkıntı paldır küldür dökülüverdi.

Görünüşe göre Luigi'nin bir kızı ve kızının içinde büyüyen bir de torunu vardı. Ama kızı ve yükü denizin öteki tarafında, Castellammare'deydi. İşin daha da kötüsü Almanlar Castellammare'ye

doğru ilerliyordu ve orada onları püskürtmeye ya da durdurmaya yetecek kadar kuvvetimiz yoktu. Sonuç olarak Luigi'nin kızı bebeğini büyük ihtimalle bir mermi çukurunda, işaret fişeklerinin ve paraşütlü aydınlatma cephanesinin ışığında doğuracak, patlayan bombalar da doğumu hızlandıracaktı. Luigi endişeli ve üzgündü çünkü başka kızı ya da torunu yoktu. Sebebine yalnızca Tanrı'nın vakıf olduğu bir talihsizlik ya da sakatlık sonucu, Luigi'nin Castellammare'deki kızından başka yavrusu olmamıştı. Luigi içini dökerken bir yandan da bardaklarımıza savaş başladığından beri barın arka kısmındaki bahçede gömülü duran İskoç viskisinden koyuyordu.

Küçük grup gemiye dönerken Luigi'nin içlerine ektiği kederden sıyrılamadı. "Sizin ailenizin başına aynı şey gelse ne yapardınız?" dedi Teğmen Blank. "Baksanıza, Castellammare dediği yer buradan görünüyor."

Grup amiral gemisinin subay salonundaki komodoru ziyarete gidip Luigi'nin hikâyesini anlattı. Komodor kahve fincanının üzerinden ciddi ciddi baktı onlara. Serinkanlı mavi gözleri neşeyle parladı. "Ne yapmamı istiyorsunuz?" diye sordu. "Castellammare'ye saldırayım mı?"

"Hayır efendim," diye cevap verdi Teğmen Blank. "Ama elimizde altı İtalyan motorbotu var. Botlardan birini alıp oraya gidip kızı getirsek olmaz mı? En fazla bir saat sürer."

"Ya botu kaybeder, kendinizi de öldürtürseniz?"

"Öldürtmeyiz efendim. Hemen gidip kızı alıp döneriz. Gerçekten birkaç dakikada halledebiliriz bu işi."

Komodor, "Buna izin veremem," dedi. "Söz konusu bile olamaz. Düpedüz saçmalık bu. Askeriz biz, ebe değil. Üstelik yapmanız gereken işler var. Öyle öteye beriye koşturamazsınız."

"Peki efendim," dedi Teğmen Blank.

"Emirleriniz şunlar," dedi komodor. "İtalyan botlarından birini alıp anakaranın sahilinde, özellikle de Castellammare çevresindeki bölgede devriye atacaksınız. Alman gemisi görürseniz bize haber verecek ve gerekirse çarpışmaya gireceksiniz. Bu

emirleri yerine getirmek için karanın epey içlerine kadar ilerlemeniz gerekebilir. Anlıyor musunuz?"

"Evet efendim," dedi Teğmen Blank. "Ama keşke hamile kızı da alabilseydik."

"Duygusallığa harcayacak vaktimiz yok," dedi komodor bıyık altından gülerken.

Her şey çabucak olup bitti. Rıhtıma yanaşıp kasabaya girmeleri ve Luigi'nin kızını sormaları yetti. On dakika sonra kız yanında bir tomar kıyafetle rıhtımdaydı ve, tahminlerimize göre, doğum Luigi'nin sandığından daha yakındı. Sonra botun Isotta-Fraschini marka motoru hırlamaya başladı ve beyaz köpükler etrafa yayıldı. Bot suyun üzerinde gitmekten ziyade suyu bıçak gibi keserek Capri'ye doğru yol almaya başladı.

Gerisi çok saçmaydı. Luigi kıyıda bekliyordu. Adam, kızı ve yaklaşık bin Capri Adalı hüngür hüngür ağladı, öpüşme sesleri kulakları tırmaladı ve ne yapacağını bilemeyen denizciler aksi bir tavır takındı. Kafile fünikülerle tepeyi tırmanırken muzaffer bir hava esiyordu ve Luigi'nin barında parti gibi bir şey oldu. Çocuk, cinsiyeti ne olursa olsun, Teğmen Blank'ın ilk adını alacak ve Luigi'nin bütün akrabaları önümüzdeki yüzlerce yıl boyunca dualarında hepimizi anacaktı.

Vaatler bunlardı ama mesele burada kapanmadı. Ertesi gün gruptan beş kişi saçını kestirmek için tepeyi aştı. Berberde oturmuş 1937 yılının *The London Pictorial* nüshalarını okuyup berber koltuklarının boşalmasını beklerlerken Luigi kapıda göründü. Elinde küçük bir tepsi, tepside bir şişe viski ve hepimiz için birer şişe soda vardı. Günün ilerleyen saatlerinde alışverişe çıktık ve ne zaman durup bir şeye baksak Luigi küçük tepsisiyle yanımızda bitiverdi. Güzel bir gündü.

* * *

ASKER YAPAN KAMERA

AKDENİZ HAREKÂT ALANINDA BİR YER, 21 Ekim 1943. Bana kalırsa hiçbir silah insanların ruhuna sinema kamerası kadar sinsice saldırmıyor. Bezgin, yaralı ya da dünyaya karşı kayıtsız adamlar Eyemo kameralara kurbağaların sıcak kayaya verdiği tepkiyi veriyorlar. En iyi spor yazarlarımızdan biri, bir maçın çok gollü geçmesini sağlamanın en iyi yolunun kale direklerinin arasına bir kamera koymak olduğunu söylemişti zamanında. Kamera insanların içini açıp herkesin içindeki o tuhaf, çocukça egoyu ortaya çıkaran gizli bir silah.

Yakın zamanda Afrika, Sicilya ve İtalya'da ordu için çekilecek teknik bir film üzerinde çalışıyorduk (biz derken yazı işlerinden değil, bir kameramanla kendimden bahsediyorum) ve o sırada, Long Island'daki bahçe partileriyle tenis maçlarında etkili olan aynı gücün savaş hattındakileri de etkilediğini keşfettik. Her yerde etkiliydi bu silah. Yorgun argın birlikler kamerayı görünce daha dik durup daha kararlı yürüyor, bazıları görüntüde daha çok kalmaya çalışıyor, bazıları daha sert, daha asker gibi bakıyordu. Bütün omuzlar dikleşiyor, adımlar hızlanıyordu. Herkesin içindeki o üstü incecik örtülü aktör ortaya çıkıyordu. Kuzey Afrika limanlarından birindeki bir dokta, orduya bağlı bir dizi liman işçisi kamerayı gördüğü anda erzak kolilerini orduda bir örneği daha görülmemiş bir hız ve tempoyla elden ele geçirmeye başlamıştı. Kamera kaldırıldığı anda daha makul, çalışmaktan çok kaytarmaya benzeyen tempolarına geri döndüler tabii, ama

bir iki metre filmlik kaydımız boyunca kolileri fişek hızıyla taşıyıp kamera menzilinin dışında bir dağ oluşturmuşlardı.

Kameranın etki alanı Amerikalılarla sınırlı değildi kesinlikle. Film gereği her türden iş ve her türden insanı çekiyorduk. Bir gün kamerayı bir grup Arabın yük boşalttığı bir mavnaya kurduk ve bu esnada hayatımda gördüğüm en iyi uyurgezerlik örneklerini gördüm. Araplar kutulara karşılarında hiç hazzetmedikleri biri varmış gibi bakıyor, hiç istemeyerek taşıyıp ellerinden büyük bir rahatlamayla bırakıyorlardı. Fakat duydukları tiksinti onları hızlandırmıyordu. Kamera ortaya çıktığında da hızlarında bir değişiklik gözlemlemedik. Ama film döner dönmez hepsi görkemli bir şekilde dik durup kameraya profil vererek Mekke yönüne haşin bakışlar atmaya başladılar. Anlaşma gereği onları iş başında değil, doğal ve rahat hallerinde, sadece Arap gibi görünürken çekmemiz gerekiyordu ama başaramadık. Ya bu insanlar Valentino'nun Arap rolü oynadığı Hollywood filmlerini çok fazla izlemişlerdi ya da Valentino bu filmleri çekmeden önce kameranın Araplar üzerindeki etkisini çok iyi incelemişti. Sürekli kameraya yan dönüp haşin gözlerle sahne arkasında bir yere bakıyor ve çok asil bir tavır takınıyorlardı. Oysa biz gevşemelerini istiyorduk, çünkü dünyadaki diğer insanlar ne kadar az sayıda asil an yaşıyorsa Araplar da o kadar az yaşıyor olmalıydı. Ne var ki bu halleriyle asalet yarışında onlara yalnızca Buşmanlar rakip olabilirdi. Üstelik adamları kandırmak da imkânsızdı. Kameranın ne zaman açık ne zaman kapalı olduğunu hemen anlıyorlardı. Birbirlerinin sahnelerini çalma konusunda da Hollywood figüranları kadar beceriklilerdi. O Arapları alabildiğine asil hatırlamaktan başka çaremiz yok artık. Biz de asil Arap mitine katkıda bulunmuş olduk böylece. Çekimi durdurduğumuz anda normal Araplar oluyorlardı olmasına ama bunu bir türlü kaydedemedik.

Kamera etkisini her yerde gösteriyor. Amerikan futbolu maçlarında oyun kurucunun koşarken, ama rakibine değil, tripod

üstündeki kameraya doğru koşarken yüzünde beliren yırtıcılığı başka hiçbir yerde göremezsiniz. Bunların hepsi kendini beğenmişlikten kaynaklanıyor olabilir, ama elimizde çok daha anlamlı bir örnek de var. Bir gün Sicilya'dan gelen bir hastane gemisinin boşaltılmasını çekmek için kamerayı kurduk. Geminin yan kapıları açıldı ve tahta platform uzatıldı. İskeleye ambulanslar dizilmişti. Sedyeciler muntazam bir sıra halinde gemiden indi. Yaralı askerler sedyelerde yaralarının gerektirdiği pozisyonlarda oturmuş, yatmış, der top olmuş ya da iyice gerinmiş haldeydiler. Bazılarının acıdan içi bulanıyor, yüzleri griye çalıyordu, bazılarıysa hafif yaralıydı ve bu yüzden gözleri daha berrak bakıyordu. Ama içlerinden hiçbiri kameraya tepki vermeden geçmedi. Hepsi ya gülümsedi, ya hafifçe başını salladı. Bazıları kamerayı vakur bir edayla selamladı. Kaskatı kesilmiş hatlar yumuşadı, gözler aydınlandı ve eğer kolun hareket edecek hali varsa, el sallandı. Bana sorarsanız onlarınki kendini beğenmişlik ya da hava atma isteği değildi. Bence bu askerlerin aklından şu geçmişti o anda: "Bizimkilerden biri bu filmi izleyebilir. Çok canım acıyormuş gibi görünmeyeyim de endişelenmesinler." O yorgun tebessümler müthiş birer incelik ve cesaret örneğiydiler.

* * *

BİR CİN HİKÂYESİ

1 Kasım Pazartesi, 1943. Eğer tanıklar olmasaydı bu hikâye yazılamazdı; üstelik tanıklar da kimliği meçhul, belirsiz adamlar değil, Quentin Reynolds, H.R. Knickerbocker, Clark Lee, Salerno'da yaralanan John Lardner ve burada ortaya dökülecek gerçeklerden şüphe duyan olursa yaygara koparabilecek birileri daha.

Hikâye bir Britanya konsolosunun Cezayir'deki Alletti Otel'de Quentin Reynolds'la tanışmasıyla başladı. Konsolos ufak tefek, kimseye bir zararı olmayan, kibar, Britanyalılar ile Amerikalıların müttefik olduklarını düşünmekten ve dostça jestler yapmaktan hoşlanan bir adamdı. Bütün iyi niyetiyle Reynolds'a nerede kaldığını sorduğunda Reynolds da bütün iyi niyetiyle henüz bir yere yerleştirilmediğini söyledi.

Konsolos "Odamda fazladan bir yatak var," dedi. "İsterseniz orada kalabilirsiniz."

Her şey böyle başladı ve olanlar kimsenin suçu değildi. Konsolosun limana bakan balkonundan hava saldırılarının izlenebildiği hoş bir odası vardı. Durumdan Reynolds sorumlu tutulamazdı; konsolosun misafirperver teklifini kendi adına kabul etmişti, odaya onunla birlikte taşınan diğer dokuz savaş muhabirinin değil. Üstelik dokuz sadece odada sürekli kalanların sayısıydı. Odanın nüfusu zaman zaman on sekize kadar çıkabiliyordu. Muhabirler yerde, balkonda, banyoda, hatta bazıları Cezayir Alletti Otel'in 140 numaralı odasının kapısının önünde, koridorda uyuyordu.

Konsolosun yatağının konsolosa kalması gerektiği fikri genel bir kabul görmüştü ama bunun için yatağından ayrılmaması gerekiyordu. Tuvalete bile kalksa döndüğünde yatağında ya Knickerbocker'ı, ya Lee'yi, ya Belden'ı ya da üçünü birden buluyordu. Konsolosu birazcık rahatsız eden bir şey daha vardı. Muhabirler geceleri pek uyumuyordu. Konuşuyor, tartışıyor, şarkı söylüyor, zavallı konsolosun dinlenmesine izin vermiyorlardı. Oda sürekli hareket halindeydi. Konsolos gündüz vakti çalışmak zorundaydı, geceleri de çok az uyuyabiliyordu. Haftanın sonuna doğru öğleden sonraları biraz kestirmek için sürüne sürüne odasına dönmeye başladı. Gerçi o zaman da yatağı boş olmuyor, biri her zaman ondan önce davranıyordu. Ama saat üç civarı en azından sessizlik oluyor, böylece konsolos yere kıvrılıp biraz dinlenebiliyordu.

Buraya kadar anlatılanlar işin inanılmaz kısmı değil. Tanıkları zorunlu kılan kısım bundan sonra başlıyor. Gerekli gereksiz her şeyin saatlerce tartışıldığı bir gece odadakilerden biri, belki Clark Lee, belki de aksiliğiyle meşhur Jack Belden, artık Cezayir şarabından gına geldiğini söyledi. Biraz İskoç viskimiz olsaydı hoş olmaz mıydı? Bu noktadan sonra şunlar oldu, inandırıcılık kaygısıyla tek bir detayını değiştirecek de değiliz.

Biri bir şeyi, belki bir yüzüğü, lambayı ya da canından bezen Britanyalı konsolosu ovmuş olmalıydı. Ovulan her ne ise, odanın ortasında önce mavi bir duman, sonra da sivri kulaklı, şen göbekli küçük bir adam belirdi. Üstünde yeşil deriden bir takım vardı; şapkasıyla ayakkabılarının ucu sivriydi ve onlar da yeşildi.

"Galway Azizleri aşkına!" dedi Reynolds. "Benim gördüğümü siz de görüyor musunuz?"

"Evet," diye cevap verdi Clark Lee.

"Peki inanıyor musun gördüğüne?"

"Hayır," dedi Lee, ne de olsa kendisi gerçekçi biriydi ve Corregidor'da bulunmuştu.

Jack Belden'sa uzun yıllar boyunca Çin'de yaşamıştı ve bu tip şeylerden anlardı. "Sen de kimsin?" diye sordu sert bir sesle.

"Ben küçük Charley Lytle'ım," dedi cin.

"Böyle birdenbire ortaya çıkıp bizden ne istiyorsun?" diye bağırdı Belden.

Britanyalı konsolos homurdanarak arkasını döndü ve örtüyü kafasının üstüne çekti. Knickerbocker'ın ilk aklına gelen şeyse cini öldürmek ve içini doldurup çalışma odasındaki yelken balığının yanına asmak oldu. Hatta Charley Lytle elini kaldırdığında o cine yanaşmaya başlamıştı bile.

"Savaş çıktığında orduya yazılmak istedim," dedi Charley Lytle. "Ama siyasi sebeplerden ötürü reddedildim. Aslında siyasi bir kişilik değilim," diye açıkladı, "ama ordu eğer siyasi bir duruşum olsaydı onlara göre yanlış bir yerde duracağımdan emindi. Coolidge'den beri tek bir Cumhuriyetçi leprikon görülmedi ne de olsa. Ben de Sürgündeki Cinler Taburu'nun kurulmasını beklerken reddedildim. O zaman da savaştaki insanları, yani askerleri, muhabirleri falan mutlu etmeye karar verdim."

Reynolds'ın gözleri tehditkâr bir havayla kısıldı. Reynolds orduya çok sadıktır. "Bizim mutlu olmadığımızı mı ima ediyorsun?" diye sordu dişlerini gıcırdatarak. "Arkadaşlarımın mutsuz olduğunu mu ima ediyorsun sen ha?"

"Ben mutlu değilim," dedi Britanyalı konsolos, ama kimse ona kulak asmadı.

Küçük Charley Lytle "İskoç viskisinden bahsettiğinizi duydum," dedi. "Tesadüfe bakın ki bende var."

"Ne kadar?" diye sordu gerçekçi bir kişilik olan Clark Lee.

"Ne kadar isterseniz."

"Kaç para diyorum," üsteledi Lee.

"Anlamıyorsunuz," dedi küçük Charley. "İşin içinde para yok. Bu da benim katkım. Sanırım siz buna Savaş Çabası diyorsunuz."

"Onu öldüreceğim," diye bağırdı Knickerbocker. "Kimse benim savaşımla dalga geçip bundan paçayı kurtaramaz."

"Bir kasa alabilir miyiz?" diye sordu Reynolds.

Tabii ki, dedi küçük Charley.

Üç kasa?

"Elbette."

Lee araya girdi. Küçük Charley'yi daha fazla zorlama, dedi. Pes etmesin."

"Ne zaman getirebilirsin?" diye sordu Reynolds.

Küçük Charley Lytle dramatik ve biraz da edepsiz bir hareket yaptı. Etrafı duman kapladı ve Charley ortadan kayboldu. Bunu üç küçük patlama izledi ve Cezayir Aletti Otel'in 140 numaralı odasının zemininde, dili damağına yapışmış muhabirlerin şüpheci gözlerinin önünde üç kasa Haig viski şişesi belirdi.

Reynolds felç geçiren bir adam gibi ağır ağır soluyordu. "Mucize," diye fısıldadı. "Ortaçağdan ya da Mary Roberts Rinehart kitaplarından fırlamış gibi."

Aksi Jack Belden Çin'de uzun zaman yaşamıştı. Temeldeki karamsarlığının üstüne bir de şu hayatta görülebilecek her şeyi görmüş olması eklenince, etkilemesi iyice zor biri olup çıkmıştı. Şimdi de kemerli pencereden bunaltıcı sokaklara ve sıcaktan kavrulan limana bakıyordu. "Fena bir numara değil," dedi. "Ama soğuk hava numarası. Ben ona gerçek bir test yapacağım." Arkadaşlarının öfkeli homurtularını duymazdan geldi. "Eğer bu sözüm ona cin böyle sıcak bir günde mesela bir şişe Kanada birası çıkarsa-" Lafı, sıcak ve sinek dolu tavandan yağmaya başlayan karla kesildi. Gözlerimiz tembel beyaz kar tanelerinin yere, ince boyunlu bira şişelerin üzerine yağmasını izledi. Kar taneleri fırıl fırıl dönüp havaya *Kanada'nın İkramı* yazdı.

Bence Jack Belden çok ileri gidiyordu. Tembel tembel sordu, "Tamam da bira soğuk mu bakalım?"

Reynolds şişenin boynuna dokundu. "(Bu iki kelime sansür ekibi tarafından silindi)'dan bile daha soğuk," dedi.

O gece bir hava saldırısı oldu ve saldırıyı izlemek Britanyalı konsolosun bile hoşuna gitti. Anlattıklarıma inanmayanlar hikâyede adı geçenlere sorabilirler, aksi Jack Belden bile söylediklerimi doğrulayacaktır.

* * *

TILSIMLAR

3 Kasım 1943. Pek çok asker yanında küçük bir eşya, bir mihenk taşı, uğurlu bir nesne veya bir sembol taşıyor ve bunlar, askerin şansı savaşta yaver gittikçe, giderek büyüyen bir önem kazanıyorlar. Savaşta şanslı olmak demek, yaralanmamak demek. En çok kullanılan muskalar nerdeyse bütün hediyelik eşya dükkânlarında satılan tavşan ayakları. Aziz Christopher madalyonlarını da hem Katolikler, hem de Katolik olmayanlar taşıyor ve bunlar çoğunlukla dini semboller gibi değil, uğur getiren nesneler gibi görülüyor.

Amerika'da hediyelik eşya üreten bir şirket kalbin üzerindeki gömlek cebinde taşınan çelik ciltli Kutsal Kitaplar üretti. Faydacılığı ürkütücü boyutlara vardıran bu ürünün yaratıcıları ne metale ne de Kutsal Kitap'a tastamam güvenmeyip ikisinin karışımının işe yarayacağını ummuş olmalı. Bunların çoğu asker ailelerine satıldı, ama ben hiçbir askerin bunlardan medet umduğunu görmedim. Gömlek cebi sigaralar içindir ve yanlarında Kutsal Kitap taşıyan askerler, ki çoğu taşıyor, onları pantolonlarının cebine tıkıyor ve muska gibi görmüyorlar.

Tılsımlar çeşit çeşit. Aralarında pürüzsüz taşlar, tuhaf şekilli metaller, jelatine sarılmış küçük fotoğraflar da var. Pek çok asker, eşlerinin ya da ebeveynlerinin fotoğraflarının kendilerini tehlikelerden koruduğuna inanıyor. Bir asker Colt 45'inin kabzasını çıkarıp enkaz halindeki bir uçaktan aldığı pleksiglasla yeni bir kabza yapmış. Sonra pleksiglasın altına çocuklarının fotoğ-

raflarını yerleştirmiş ve bundan böyle tabancasının kabzasından çocukları bakar olmuş.

Bazen de bir bozuk paranın, yüzüğün ya da iğnenin şans getirdiği düşünülüyor. Bunlar genellikle askerlerin geride bıraktıkları sevdiklerini hatırlatan eşyalar, hediyeler ya da eski, duygusal bir deneyimin sembolleri oluyor. Bir asker rahmetli eşinin çocukken taktığı madalyonu, bir diğeriyse annesinin bir zamanlar onu nezleden korusun diye dizdiği kehribar boncukları takıyor. Boncuklar askeri artık nezleden değil, tehlikeden koruyor.

İlginçtir ki savaş sürdükçe bu eşyalar daha da kıymet kazanmakla kalmıyor, aynı zamanda daha mahrem bir şey halini alıyorlar. Ayrıca pek çok asker muskasını harekete geçirmek için küçük ritüeller uyduruyor. İzli mermiler askerin başının etrafında uçuşurken asker elindeki pürüzsüz taşı ovalamakla meşgul olabiliyor mesela. Bir çavuş ateş edeceği zaman üstünde Kızılderili kafası resmi olan bozuk parasını sol avucuyla tüfeğin kundağı arasına sıkıştırabiliyor; böyle yaparsa hedefi ıskalamayacağından emin. Bu tip tılsımların kullanımı tahmin edilenden çok daha yaygın.

Savaşta vakit ilerler, tehlikeler artar ve askerler tehlikelerden kıl payı kurtulurken muskalar hem artan bir önem, hem de bir tür kişilik kazanıyor. Konuşulabilecek, güvenilebilecek bir şey haline geliyorlar. Bu tip uğurlu eşyaların biri de iki üç santim uzunluğundaki tahta bir domuzcuk. Sahibi bu küçük domuzu uzun bir süre boyunca ve epey zorlu durumlarda sınadıktan sonra onun olağanüstü şeyler başarabildiğine inanmaya başladı. Bu yüzden bombardıman esnasında domuzu elinde tutup "Domuzcuk, bu bizi öldürmeyecek" ya da top ateşi altındayken "Domuz, bu beni vurursa seni de vurur, biliyorsun, değil mi?" gibi şeyler söylüyor.

Ama domuzcuğun sahibini tehlikeden uzak tutmanın yanı sıra etrafı sisle kaplayabildiği, açık denizleri çarşafa döndürebildiği, haftalardır bifteklerin uğramadığı bir restoranda biftek peydahlayabildiği de biliniyor. Dahası, söylentilere göre, domuz

önceki sahibinin elindeyken birini idam edilmekten kurtarmış, türlü hastalıklara derman bulmuş ve en az bir kez mühim bir servet kazanılmasına sebep olmuş. Dolayısıyla domuzun şimdiki sahibi ne pahasına olursa olsun domuzundan vazgeçmeyi düşünmüyor.

Bir askerle muskası arasındaki bağ yalnızca çok güçlü değil, aynı zamanda çok özel de. Bu mahremiyet kısmen dalga geçilme korkusundan kaynaklansa da, aslında askerler muskanın güçlerinden ulu orta konuşmanın bu güçleri zayıflatacağından korkuyor içten içe. Ayrıca sihre çok sık başvurmamak gerektiğini sezinliyorlar. Muskanın gücü sınırsız değil sonuçta, bir gün tükenebilir; bu yüzden tutumlu bir şekilde harcamak, yalnızca ihtiyaç büyük olduğunda kullanmak iyi bir fikir.

Hediyelik eşyacılar dünyayı saran bu sihir tutkusundan faydalanıyor. Binlerce şans yüzüğü, bozuk para ve heykelcik yapıyorlar, ama bunların hiçbiri manevi değeri olan ıvır zıvırlar kadar tutmuyor.

Sebebi her neyse, savaş zamanı bu tılsımlara büyük bir güven duyulduğu gerçek. Üstelik uygulama hiçbir şekilde batıl inançları olan ya da eğitimsiz insanlarla sınırlı değil. Anlaşılan o ki, büyük tehlikelerin ve duygusal çalkantıların yaşandığı dönemlerde insan rahatlamak ve güç almak için kendi dışında bir şeye uzanmak, insanüstü bir sembole tutunmak istiyor. Eski bir şemsiye sapından dini bir sembole kadar her şey olabilir bu, ama bir şey olmak zorunda. Savaşın ortasındayken hissettiğiniz en keskin duygu kimi zaman korku değil, yalnızlık ve küçüklük oluyor. Bu tip zamanlarda pürüzsüz bir taş, üzerinde Kızılderili kafası resmi olan bir bozuk para ya da tahta bir domuz sadece kullanışlı değil, gerekli de. Bunu hangi atavizm uyandırıyorsa uyandırsın, bir ihtiyacı karşıladığı kesin. Karanlık bizden, hiçbirimizden uzakta değil.

* * *

SEMPTOMLAR

5 Kasım 1943. Bir önceki savaştan bu savaşa kadar geçen yıllar boyunca, eski askerlerin savaş deneyimleri konusundaki ketumluğu beni hep şaşırtmıştır. Eğer normalde de ketum olsalar duruma farklı bakılabilirdi; ama bazıları gerçekten geveze, hatta böbürlenmeyi seven insanlardı. Savaşa kadar yaşadıkları her şeyi uzun uzun anlatır, sonra sesleri kesiliverirdi. Bu kahramanca bir tavır gibi algılanırdı. Savaşta gördükleri ya da yaptıkları şeylerin çok korkunç olduğu, kendilerini ya da dinleyicilerini bu korkunç anılarla tedirgin etmek istemedikleri düşünülürdü. Oysa çoğu aynı inceliği başka konularda göstermiyordu.

Yakın zamanda makul sayılabilecek bir açıklama geldi aklıma. Cevap basit aslında. Anlatmıyorlardı, çünkü hatırlamıyorlardı. Savaş ne kadar kötü geçtiyse anıları da o kadar azdı. Çarpışmalarda duygular bütün vücudu hırpalar. İç salgı bezleri, vücut kendinden beklenen büyük görev karşısında yılmasın diye sıvılarını sisteme boşaltır. Korku ve gaddarlık aynı sıvının ürünüdür. Yorgunluk toksinleri sistemi zehirler. Kurt gibi yenen yemeklerin akabinde gelen açlık, adrenalinin ve yorgunluğun halihazırda bozduğu metabolizmanın düzenini daha da bozar. Bu şekilde dengesi bozulan vücut ve zihin gerçekten de hasta ve hummalıdır. Üstelik insanın içinden kaynaklanan ve vücudun olağan sınırlarını aşan baskılara geçici bir süreliğine dayanabilmesi için ortaya çıkan bu rahatsızlıklara bir de patlamaların gerilimi eklenir.

Bombardıman altında kaldığın süre uzadıkça sinir uçlarının haşatı çıkıyor. Patlamaların gürültüsü kulak zarına işkence eder-

ken gözler durmak bilmeyen sarsıntı yüzünden sızlamaya başlıyor.

Birkaç gün aralıksız ateş altında kaldıktan sonra böyle hissediyorsun. Derin daha kalın ve hissiz geliyor. Ağzında tuzlu bir tat, yediklerini hazmedemeyen midende sert, acı verici bir düğüm oluyor. Gözlerin detayları seçemiyor ve nesnelerin keskin hatları bulanıyor. Her şey biraz gerçekdışı görünüyor. Yürüdüğünde ayakların yere tam değmiyor sanki, tüm bedenine bir süzülme hissi yayılıyor. Zaman algın bile değişiyor. Normal bir hızla yürüyen adamların bir noktaya varışı sonsuza dek sürüyormuş gibi geliyor. Sen hareket ettiğinde de çok yavaş yürüyormuşsun gibi, oysa büyük ihtimalle her zamankinden hızlısın.

Patlamalar göz yuvarlarını öyle bir hırpalıyor ki yer gök titriyor. Kulakların önce acıyor, sonra uyuşuyor. Derken bütün duyuların uyuşuyor. İstisnalar da oluyor tabii. Bazı askerler kendilerini bu şekilde koruyamayıp dağılıyorlar, savaş stres tepkisi vakaları dediklerimiz muhtemelen bunlar.

Bu uyuşukluğun içinde insanın bütün öncelikleri değişiyor. Kendini koruma içgüdüsü bile köreliyor, bu yüzden kişi kahramanlık denen ama aslında tepki yapısının tümüyle alt üst olmasından kaynaklanan şeyler yapabiliyor. Dünya gerçekliğini kaybediyor. Normalde komik bulmayacağın şeylere gülüp hiçbir önemi olmayan şeyler yüzünden çileden çıkıyorsun. Böyle zamanlarda nazik bir adam bir zalime, ürkek bir adamsa cesaret timsaline dönüşebiliyor ve nerdeyse bütün askerler strese karşı olağan kapasitelerinin ötesinde bir direnç gösteriyorlar.

Sonra uyku geliyor hiçbir uyarı vermeden ve bir uyuşturucu gibi. Bütün vücudun yavaş yavaş pamuklara sarmalanıyor sanki. Sinir gövdeleri uyuşuyor ve hırpalanan beyin korteksinden tuhaf, rüyamsı düşünceler çıkıyor. Pek çok insan böyle zamanlarda hayaller görüyor. Gözler bir buluta kilitleniyor ve yorgun beyin buluttan yüzler, melekler, şeytanlar çıkarıyor. Tuhaf anılar, çoktan unutulmuş, beynin ardiyelerine tıkıştırılmış sahneler, kelimeler, kişiler serbest kalıyor. Bu anılar kişinin hayatında bü-

yük bir önem taşımasa da, gerçekliğe yüz çeviren bilince şaşırtıcı bir berraklıkla dönüyorlar. Bu anılar halüsinasyonlara yakın deneyimleniyor.

Sonra bitiyor. Etrafı duyamıyorsun, kulaklarında bir hışırtı. Hayatta en çok istediğin şey uyumak ve uyuduğunda rüyalar peşini bırakmıyor, zihnin tedirgin, kalabalık. Vücudunun seni korumak için verdiği anestezinin etkisi geçmeye başlıyor ve anestezide çoğunlukla olduğu gibi, bu durum biraz acı veriyor.

Uyanıp da olanları düşündüğünde bunlar da rüyalara benzemeye başlıyor. O zaman korkman ve kendini hasta hissetmen normal. Olanları hatırlamaya çalışıyor ama başaramıyorsun. Belleğindeki hatlar belli belirsiz. Ertesi gün biraz daha uzaklaşıyor anı, sonra biraz daha. Derken hatırladığın çok az şey kalıyor geride. Söylediklerine göre kadınlar doğum yapmanın nasıl bir şey olduğunu hatırlamaya çalıştığında da böyle oluyor. Yüksek ateş de zihinde aynı muğlaklığı bırakıyor. Belki dayanılmaz deneyimlerin hepsi böyledir. Sistem bir siper sunuyor, sonra anıyı uzaklaştırıyor ve böylece kadın bir çocuk daha doğurabilirken erkek de yeniden savaşa gidebiliyor.

Hepsi çok çabuk kayboluyor. Sıcağı sıcağına not almazsanız, o zaman ne hissettiğinizi, neyin nasıl göründüğünü bir daha asla hatırlayamıyorsunuz. Savaşta uzun süre kalmış insanlar normal değildir. Ve savaştan sonra ketum görünüyorlarsa, sebebi belki de olanları hatırlayamamalarıdır.

KONTRPLAK DONANMA

15 Kasım 1943. Emirler basitti. Donanma özel görev birliği Roma'nın kuzeyinde kalan bütün Alman gemilerini yok edecek yahut uzaklaştıracaktı. Alman konvoyları çeşitli limanlardan denize açılıyor, muhtemelen ağır ekipmanları İtalya'dan Fransa'nın güneyine taşıyorlardı. Özel görev birliğine bu trafiği engellemesi emredilmişti.

Bu birliğin hangi birimlerden oluştuğunu söylememize izin verilmiyor ama en azından aralarında Britanya hücumbotlarının ve Amerikan devriye botlarının da olduğu torpido botları kullandıklarını söyleyebiliriz. Britanyalılarınkiler Amerikalılarınkiler kadar hızlı olmamakla birlikte, daha ağır silahlılardı.

Taarruzdan önceki öğleden sonra botları hazırlamakla geçti. Topçular topları parçalarına ayırıp yağlayarak biriken tuzları temizlediler. Küçük botlardaki silahlar sürekli bakım istiyor. Fişek kovanları bile durmaksızın üstlerine sıçrayan tuzlu sudan yeşile dönüyor. Amerikan devriye botları hep ıslak. Hangi hızda giderseniz gidin, deniz ne kadar sakin olursa olsun yeşil sular pruvayı aşıyor. Askerler kauçuk kıyafetler giyip kauçuk başlıklar takıyor, buna rağmen kuru kalmayı başaramıyorlar.

Öğleden sonra torpidolar kontrolden geçirilip yakıt depoları sonuna kadar dolduruldu. Deniz çok mavi ve çok sakindi. İtalya'nın işgalinin ilk birkaç haftası boyunca da çarşaf gibiydi, oysa özellikle bu bölgede çok vahşi olabildiğini biliyoruz.

Britanyalı subay ve erlerin sakalları kocaman çalılara dönmüş, sıvazlanıp durdukları için öne kıvrılmıştı. Hırçın bir hava

veriyor bu insanın yüzüne. Amerikalıların da bazıları sakallı, ama bu gelenek onların arasında yayılmadı.

Küçük adanın limanından İtalya sahili görünüyordu, üzüm asmaları ve limon ağaçları için teraslanan dik tepeler ve ardında çıplak sırtlarıyla yükselen dağlar. Arkada Vezüv tütüyordu, üstünde tüy gibi dumanı.

Rıhtımda, teslim olan İtalyan jandarmaları, mürettebatının kendisine taktığı ismiyle "Kontrplak Donanma"ya bakıyorlardı.

Güneş batarken iş bitmiş, torpido botların küçük mutfağında akşam yemeği faslı başlamıştı. Birlik karanlıkta açılacaktı denize. Yola sabahın ikisinde çıkacak, ay batar batmaz olay yerinde ve saldırıya hazır olacaktı. Harekete geçmeye hazırlanan ölümcül bir sürüydü bu. Toplamda, torpido kovanlarında bütün bir donanmayı batıracak gücü taşıyordu. Bu küçük gemiler hedefe çok yaklaşabiliyor ve gerektiğinde çil yavrusu gibi dağılıp kaçabiliyorlar. Öyle çabuk dönüp öyle bir hızla yol alıyorlar ki yakalanmaları imkânsız, vurulmalarıysa çok zor.

Alacakaranlık çöker çökmez motorlar birer birer kükremeye başlayıp sonra her zamanki ritimlerini tutturdular. Bu motorlar çok az gürültü çıkaracak şekilde susturulabiliyor, ama normalde sesleri uçaklarınkinden farksız.

Gece olduğunda botlar palamar yerlerinden çıktı ve dalgakırandan kurtuldukları anda üçer üçer dizilip seyahat hızında sabitlendi. Ay ışığında geride bıraktıkları beyaz köpükler parlıyor ve her bot önündeki botun köpüklerini çiğneyip geçiyordu. Motorların sesi derindendi. Güvertelerde askerler kauçuk pantolon ve montlarını giymiş, başlarına siperli kauçuk kapüşonlarını geçirmişlerdi. Taretlerdekiler makineli tüfeklerinin başında oturmuş bekliyordu.

412'de kaptanla ikinci kaptan küçük köprü üstünde duruyordu. Devriye botu burnunu ölü dalgalara gömüyor ve hafif rüzgâr sıçrayan suları pruvadan bota taşıyordu. Askerlerin yüzünden tuzlu sular damlıyordu. İkinci kaptan ara ara küçük harita odasına giden üç basamağı iniyor, başlıklı lambanın altında parlayan

haritayı inceliyordu. (Sansür ekibince silinen bir cümle.) İkinci kaptan rotayı kontrol edip köprü üstüne tırmandı. Derken pupadan biri seslendi: "Dokuz yönünde uçak var!"

Taretlerdeki ve topların arkasındaki erler silahlarını sola çevirip namluları kaldırdı, tüfekçiler mehtaplı geceye tedirginlikle baktı. Uçaklar aydan gelmedikleri müddetçe -ki hiç böyle olmazdı- geldiklerini görmek çok zordu. Ama bot motorlarının gürültüsünün arasından uçağın motorlarının uğultusu duyulabiliyordu. "Bizim uçaklardan biri mi acaba?" diye sordu ikinci kaptan.

"Bizimkilere yaklaşmama emri verildi. Almanlar olmalı," dedi kaptan. Sonra karanlık şekil gökyüzünde iskele tarafında yeniden belirdi. Çok yüksekten uçmuyordu. Topçularla tüfekçiler harekete geçip silahlarının ağızlarıyla uçağı takip etti. Hedef ateş edemeyecekleri kadar uzaktaydı. Kaptan megafonu alıp seslendi, "Gelecekse yandan gelecek. Dikkatli olun." Uçağın uğultusu kesilmişti.

"Belki de bizi görmedi," dedi ikinci kaptan.

"Dümen suyuna rağmen mi? Kesin görmüştür. Ama belki bizimkilerden biridir."

Uçağın motorunu durdurmuş olmalıydı. Birden tepede belirdi, attığı bomba düşüp uçak geçtikten hemen sonra patladı. Patlamanın gürültüsüyle makineli tüfeklerinki aynı anda duyuldu. Patlamanın etkisiyle botun yan tarafına dalgadan bir duvar yıkıldı, bot denizin altından çıkmış gibiydi şimdi.

İzli mermiler birbiri ardına gözden kaybolan uçağa uzandı ve hortumu oynattığınızda akan suyun kavislenmesi gibi kavislendiler. Silahlar susmuştu. Kaptan bağırıyordu, "Tetikte olun. Geri gelebilir. Aynı taraftan gözleyin." Nişancılar itaatkâr bir edayla silahlarını döndürdüler.

Pilot uçağın motorunu durdurmamıştı bu kez. Belki irtifa kazanmaya ihtiyacı vardı. Geldiğini duyabiliyordunuz. Nişancılar uçak botun hizasına gelmeden ateşe başladı, izli mermi sıraları hedefi takip etti ancak her sıra uçağın azıcık gerisinde kaldı. Sonra bir sıra ileri atıldı. Küçük mavi bir ışık uçağı aydınlattı.

Uçak bir an için havada sabit duruyormuş gibi göründükten sonra döne döne ama yavaş yavaş düşmeye başladı ve düşerken üstündeki mavi ışık büyüdükçe büyüdü. Diğer silahlar da peşindeydi. Yaklaşık beş yüz yarda ötede denize çakıldığı anda dev bir aleve dönüştü ve bir saniye sonra boğuk bir gürültüyle patladı. Deniz alevleri yutarken uçak gözden kayboldu.

"Pilot kafayı yemişti herhalde," dedi kaptan. "Böyle gelinir mi? Kim indirdi onu?" Kimse cevap vermedi. Sol tarete seslendi. "Sen mi hakladın onu Ernest?"

"Evet efendim," dedi Ernest. "Galiba bendim."

"İyi atıştı," dedi kaptan.

* * *

19 Kasım 1943. Torpidobot 412 güneye doğru süzüldü. Ay gökyüzünde asılı kalmış, batmaktan hepten vazgeçmiş gibi görünüyordu. Oysa zihinlerdeki zamanın yavaşlamasından ibaretti durum. Susturucular motorların üzerindeydi hâlâ, ama bot biraz hızlanmıştı, tam yol giden devriye botlarının telaşlı kükreyişi değil, dümen suyunun kavisli V'sini çıkaran ve botun kıçının biraz altında suyu fokurdatan sabit bir ritim duyuluyordu. Kaptan, "Gözlerinizi dört açın," dedi. "Kendi birliklerimizle çarpışmayalım." Küçük harita odasına dönüp haritalarını inceledi. Sonra kafasını çıkarıp ikinci kaptanla konuştu. "Yakınlarda bir liman var," dedi. "Oraya gidelim. Bir konvoy yakalayabiliriz." Kelimelerinin üzerinde uzaktan gelen motor uğultuları yankılandı.

İkinci kaptan daha iyi duyabilmek için motorları durdurunca 412'nin hızı düştü. "Sanırım bunlar bizimkiler," dedi.

Kaptan başını yana eğdi. "Ters bir şey var," dedi. "Sesi doğru gelmiyor." Başını, dinleme pozisyonuna geçmiş köpekler gibi diğer tarafa eğdi. "E-botların sesini duydun mu hiç?" diye sordu.

"Duymadım. Sen de bal gibi biliyorsun duymadığımı."

"Ben de duymadım," dedi kaptan, "ama bunların sesi bana devriye botlarının ya da hücumbotların sesi gibi gelmedi." Küpeşteden aşağı baktı. İşaretçi tanıtma sinyali göndermek için pırıldağını hazırlamıştı. Kaptan çabucak, "Motoru durdurun," dedi. Sütsü ışığın içinden E-botlar belirdi. Puslu siluetleri gecenin içinden büyüyor gibiydi, yüksek pruvalarından ne oldukları belliydi. 412 suda rahatça sürüklendi.

Kaptan işaretçiye, "Tanrı aşkına, sakın sinyal verme," dedi boğuk bir sesle. Bir an sessiz kaldı, her yanı E-botlar sarmıştı. "Bakın, hızla kaçmak zorunda kalabiliriz. Ama ne zaman bilemiyorum." (Sansür ekibince silinen on satır.)

E-botlar yanlarından yavaşça geçtiler. 412'nin ay ışığında tedirginlikle yattığını görmüş olmalıydılar. Belki de bir düşman gemisinin onların silahlarına bu kadar yakınken hareketsiz durabileceğine ihtimal vermemişlerdi. Mürettebatın nefesi duyuluyordu neredeyse. E-botlar olaysız geçip gidecekken içlerinden biri, tesadüfen, ışıklarını yaktı. (Sansür ekibince silinen bir satır.) Topçular namlularını aşağı indirdi. 412'nin motorları kükredi ve bot suda sıçradı. Kendi dalgasının üstünde dikilip kopup gitti. (Sansür ekibince silinen bir satır.) Ay ışığının son demlerinde suda bıraktığı iz, ardında kremsiydi. Bir martı gibi yalayıp geçiyordu suyu. Ama E-botlar ateş açmadı. Kendi hallerinde yollarına devam ettiler.

Beş dakikalık kaçıştan sonra ikinci kaptan gazı kesti, 412 yeniden suya yerleşip düzeldi ve motorların sesi azaldı. "Yüce Tanrıın," dedi kaptan. Islık çaldı. "Bu sefer epey ucuz atlattık." (Sansür ekibince silinen üç cümle.) "Durup biraz soluklanalım. Çok ucuz atlattık."

Ay nihayet denize yanaşmıştı. Bir iki dakika içinde karanlık olacaktı, enfes bir şekilde karanlık, güvenli ve karanlık. Askerler sessiz botun içinde sinirli sinirli dolanıyorlardı.

Sonra aya karşı karanlık bir şekil belirdi ve onu bir öteki takip etti. "Aman Yarabbi," dedi kaptan, "bir konvoy bu. E-botlar onları koruyormuş." Büyük bir gemi aya karşı süzülüyordu.

"Onları haklamak zorundayız," dedi kaptan heyecanla.

"Onlar bizi haklayacak," dedi ikinci kaptan.

"Sen öyle san." (Sansür ekibince silinen üç satır.)

Emirlerini fısıldayarak verdi. Torpidocular yerlerini aldılar. 412 sessizce dönüp konvoya doğru yol almaya başladı. Her boyuttan gemi var gibiydi, 412 batan aya karşı onları görebiliyor, onlar 412'yi göremiyordu. "Şu büyük olan," dedi kaptan. "En azından beş bin ton olmalı." Emirlerini bildirip dümene kendi geçti. Sonra botu döndürüp usulca seslendi, "Ateş!" Patlamalı bir sesin ardından deniz havaya saçıldı ve torpido uzaklaştı. Kaptan dönüp bir kez daha ateş açtı. Dudakları sayı sayıyormuş gibi kımıldanıyordu.

Sonra, hiç uyarısız, deniz ve gök ışık kusup bin parçaya ayrıldı ve 412 yerinden hopladı. "Kaçın," diye bağırdı kaptan, "Kaçın!" 412 yine kıçının üzerine sıçrayıp pruvasını havaya dikti.

Patlamanın başlamasıyla bitmesi bir olmuştu. Ateş büyümedi. Alevler hemen dindi, su üzerine kapandı.

"Cephane," diye bağırdı kaptan. "Ya da yüksek oktanlı benzin."

Ama filonun geri kalanı sessiz değildi. İzli mermiler, roketler ve hatta uçaksavar roketleri yola çıkmıştı. Çapraz ateş denize ulaştı ve denizi arayıp taradı. (Sansür ekibince silinen bir satır.) Bir süre sonra kaptan ikinci kaptanın koluna dokundu ve ikinci kaptan botu bir kez daha indirdi. Uzakta, ay denize batarken, E-botlar 412'yi ya da denizaltını ya da gemilerini vuran her ne ise onu bulmak için okyanusu birbirine katıyordu. Ama 412 uzaklaşmıştı. (Sansür ekibince silinen bir satır.) Ayın batmasıyla zifiri karanlığa gömüldü sular. Okyanus, kara, bot, hepsi gözlerden silindi.

"Hadi defolup gidelim buradan," dedi kaptan. "Geri dönüyoruz."

* * *

MUHRİP

24 Kasım 1943. Muhripler tatlı gemilerdir, hatta gemilerin en güzelidir. Savaş gemileri çelik şehirlere ya da yıkım üreten dev fabrikalara benzer. Uçak gemileri suda yüzen havaalanlarıdır. Kruvazörler bile büyük makine parçalarından ibarettir, ama muhrip tam bir gemidir. Güzel ve net çizgileriyle, sürati ve sertliğiyle, o kahraman edasıyla kelimenin tam anlamıyla bir gemi.

Bir muhrip kaptanın bütün mürettebatı şahsen tanımasına, her birini adıyla, çocuklarıyla, içinde bulunduğu sıkıntılarla, bulaşabileceği belalarla bilmesine imkân tanıyacak kadar küçüktür. Muhripte güzel bir rahatlık, askerler arasında güzel ilişkiler vardır. Eğer kaptan da iyiyse gerçekten içinde görev yapmaya değer bir ortamdasınız demektir.

Savaş gemileri ölümcül darbeyi indirmek için geride durur ve böyle ölümcül darbeler bir savaşta bazen sadece bir kez lazım olur. Kruvazörler de sonradan gelirler, ama muhripler her daim iş başındadır. Muhtemelen bir filodaki en hareketli gemilerdir bunlar. Büyük bir çatışma söz konusu olduğunda keşif görevi onlara aittir ve ilk teması onlar kurar. Konvoyları korur ve her çarpışmaya koşarlar. Nerede karmaşa olsa, orada soluğu ilk muhripler alır. Muhripler savaş gemileri gibi lord, kruvazörler gibi de piskopos havalarına girmezler. Her şeyden önce gemidirler ve çalışanları da denizcidir. Sert havalarda onlar da sert olurlar, dürüstçe ve ölesiye sert.

Muhriplerde görev yapanlar savaş zamanı asla sıkılmazlar, çünkü muhripler denizcilerin gemileridir. Bu gemiler bir çırpıda

demir alabilir. Kıçın altındaki su Niagara gibi çağlar. Saatte otuz beş deniz mili hızla denizi çırpa çırpa, üstüne yağdıra yağdıra gider, döner, savaşır, kaçar, su altı bombaları atar, topa tutar ve mahmuzlar. Gözden çıkarılabilir ve tehlikelidir. İşte bütün bunlar yüzünden, muhribin mürettebatı gemisini tutkuyla sahiplenir. Her biri sadece kendi mevkiini değil, geminin her bir santimetresini bilir. Muhrip *X* de böyle bir gemi. Savaş başladığından beri binlerce mil yol yapmış. Bombalanmış, pruvasının altından torpidolar geçmiş, konvoyları korumuş ve savaşmış. Kaptanı siyah saçlı, genç bir adam, ikinci kaptanıysa sarışın bir üniversite öğrencisine benziyor. Gemi tertemiz. Motorlar cilalanıp boyanmış, pırıl pırıl parlıyor.

X epey yeni bir gemi, savaşa on beş ay önce girmiş. Kazablanka, Gela ve Salerno'da bombardımanlar yapıp adalar almış. Normalde subaylarının daha büyük gemilere geçmek istemesi gerekirdi, çünkü büyük gemilerde üstlerine geçirebilecekleri daha çok rütbe var, ama muhriplerdekinden hiçbiri başka bir gemide olmak istemiyor.

Muhrip *X* kişisel bir gemi ve bir kişiliği var. Sakince işliyor. Kimse asla sesini yükseltmiyor. Kaptan yumuşak bir sesle konuşuyor, diğer herkes de öyle. Emirler subay salonunda tuz isterken kullanılan tonla veriliyor. Kusursuz bir disiplin var, ama bu neredeyse karşılıklı yürüyor, tepeden dayatılmıyor. Kaptan, "Bu gece şu kadar adam karaya çıkabilirsiniz," diyor. "Ama gemiye sarhoş dönen ilk kişi diğerlerinin iznini iptal ettirir." Çok basit. Bütün geminin iznini tehlikeye atabilecek biri varsa da mürettebat onu hizaya sokacak. Bu yüzden herkes kendinde ve zamanında dönüyor gemiye. *X*'te geminin hapishanesini boylamış çok az kişi var.

X savaş alanındayken asla gevşemiyor. Denizciler üstünü değiştirmeden uyuyor. "Herkes görev yerine" anlamına gelen kulak tırmalayıcı alarm uykuyu kırıp geçebilecek şekilde tasarlanmış. Madeni bir katırın anırması gibi geliyor kulağa ve anında tepki veriyor insan. Koridorlarda ayaklar koşturuyor, merdiven-

lerde gıcırtılar duyuluyor ve bir iki saniyeye kalmadan *X* yerlerini almış mürettebatı, bekleyen silahları, göğe dönen uçaksavarları ve göğe de ateş edebilen beş inçlik toplarıyla savaşmaya hazır.

Çömelmiş ve miğferli askerlerin yerlerini alması bir dakikadan az sürüyor. Telaş yapılmıyor, keşmekeş olmuyor. Bunu yüzlerce kez yaptılar. Sonra köprü üstündeki telefondan usulca gelen bir kelime *X*'i alev soluyan bir ejderhaya dönüştürüyor. *X* çok kısa bir zamanda tonlarca çelik fırlatabiliyor.

En tuhaf şeylerden biri, otomatik kontrole alınan büyük topları izlemek. Bunlar köprü üstünden nişan alınıp ateşleniyor. Ağır ve ölü metalden olma taretlerle toplar birdenbire canlanıyor. Taretler hızla dönüyor ama asıl canlı gibi görünenler toplar. Bir böceğin antenleri gibi titriyor, hedefi dinliyor, kokluyorlar adeta. Sonra birdenbire duruveriyorlar, o anda ateş püskürüyor ve mermiler havada süzülüyor. İzli mermilerin izleri sonsuza kadar sürüyor sanki. Mermiler hedefe varmadan toplar yeniden titreşip sabitleniyor. Saldırmaya hazırlanan çıngıraklı yılanlar gibiler ve sahiden canlı gibi görünüyorlar. Korkunç bir manzara bu.

HIRPANİ MÜRETTEBAT

1 Aralık 1943. Tiren Denizi'ndeki İtalyan adalarından birinde yer alan Alman radar istasyonunu ele geçirme planları yapılırken görev kırk Amerikalı paraşütçüye verildi, kırk er, üç de subay. Buradaki deniz üssüne Afrika'da bir yerden gelmişlerdi. Nereden olduğunu söylemediler. Gecenin bir yarısı geldiler ve sabahına barakalara yerleştirildiler. Üstü başı dökülen, sert bir ekipti. Üniformaları savaş afişlerinde görülen yeni ve güzel üniformalara benzemiyordu. Bir sürü cebi olan ceketleri ve kaba saba kanvas pantolonları öyle sık yıkanmış, kızgın güneşin altında öyle çok kurutulmuştu ki renkleri beyaza dönmüş, kenarları da lime lime olmuştu.

Subayların, iki teğmen ve bir yüzbaşıydı bunlar, kıyafetlerinin durumu da erlerinkinden farklı değildi ve aylardır üstlerinde rütbe yoktu. Yüzbaşı, yüzbaşı olduğu belli olsun diye omuzlarına ikişer bant yapıştırmış, teğmenlerden biri de omuzlarına sarı bez parçaları dikmişti. Çölde on ay kalmışlardı ve orada omuzlarına takacak küçük güzel apoletler alabilecekleri hiçbir yer yoktu. ABD'deki eğitimleri bittiğinden beri bir kez bile uçaktan atlamış değillerdi, ama katı beden eğitimleri çölde de aynen devam etmişti.

Lüks, bu adamlar için de söz konusu değildi. Bazen sigaraları bitiyor, hiç kalmıyordu. Haftalar boyunca kumanyaya talim ettikleri olmuştu ve yatakta, hatta bırakın yatağı, şiltede uyumanın nasıl bir şey olduğunu unutmuşlardı. Hepsi bir şekilde biraz birbirine benziyordu. Kim bilir, belki de bütün paraşütçüler böyleydi. Gözleri birbirinden uzak ve çoğunlukla gri ya da maviydi. Saçları kısacık kesilmiş, neredeyse sıfıra vurulmuştu ve saçların bıraktığı

boşluktan olacak, hepsi kepçe kulaklı görünüyordu. Çöl güneşinden kararan tenleri gözleriyle dişlerinin rengini daha da açıyordu, güneşin altında aylarca kavrulan dudakları da sert ve lime limeydi.

En tuhaf yanları sessizlikleri ve utangaçlığa varan terbiyeleriydi. Öyle usulca konuşuyorlardı ki onları zar zor duyabiliyordunuz. Fazlasıyla naziklerdi. Subaylar emirleri neredeyse fısıldarcasına veriyordu ve alışıldık askeri disiplinin katılığından eser yoktu. Sanki hepsi aynı şekilde düşünüyordu da bu yüzden çok az emir vermek yetiyordu. Bir şey yapmaları, mesela ikmal maddelerini taşımaları ya da yüklemeleri gerektiğinde bir makine gibi çalışıyorlardı; kimse acele ediyormuş gibi görünmüyor, ama hiçbir hareket boşa gitmiyor ve iş inanılmaz bir hızla bitiriliyordu. Selam vererek bile vakit kaybetmiyorlardı. Erler subayları sadece onlarla konuşacakları ya da kendileriyle konuşulacağı zaman selamlıyordu.

Tahmin edebileceğiniz gibi paraşütçülerin çok az teçhizatı vardı. Biraz tüfek, biraz hafif makineli tüfek ve subayların yeni karabinaları. Bunlara ek olarak herkes bir bıçak ve dört el bombası taşıyordu. El bombaları zamanında sarıya boyanmıştı ama bunun üzerinden o kadar uzun zaman geçmişti ki boyaları hepten çıkmak üzereydi. Tüfekleri de öyle uzun süredir ve öyle sık cilalanıp temizleniyordu ki siyah kaplamaları yer yer aşınmış, parlak metal aralardan ışıldar olmuştu. Omuzlarındaki küçük Amerikan bayrakları yıkanmaktan ve güneşte kalmaktan solmuştu. Fazladan tek bir eşyaları yoktu, bir tek üstlerine giydikleri ve yanlarında taşıyabildikleri kadarı. Niyeyse hepsi işinin ehli, üstüne düşen her şeyi en iyi şekilde yapabilecek gibi görünüyordu.

Sabah olunca subaylar harekât talimatlarını almak üzere toplantıya geldiler. Çekingen tavırlarla sıraya girip uzun, kaba saba masanın etrafına yerleştiler. Denizciler haritaları dağıttı ve harekât duvara dayalı büyük bir karatahtanın üstünde detaylıca açıklandı.

Hedef Ventotene Adası'ydı. Bu adada Napoli'nin kuzeyinde ve güneyinde kalan kısmını tarayan bir radar istasyonu vardı. İstasyon Almanlara aitti ama oradaki Almanların sayısının çok az

olduğu düşünülüyordu. İki ya da üç yüz kadar da İtalyan jandarma vardı fakat onların savaşıp savaşmayacakları bilinmiyordu. Bir de serbest bırakmaları gereken siyasi mahkûmlar vardı. Ayrıca bu paraşütçüler birlikler karaya çıkarılıncaya kadar adayı ellerinde tutmalıydılar.

Üç subay ayrık gözlerle karatahtayı izliyor, ara ara da sessizce birbirlerine bakıyorlardı. Konuşma bittiğinde albay, "Her şey anlaşıldı mı?" diye sordu. "Sorusu olan var mı?"

Paraşütçülerin başındaki yüzbaşı üstünde adanın haritası olan tahtayı inceleyip usulca sordu, "Topçuları var mı?"

"Evet, kıyıda topları var, ama onları kullanırlarsa biz de gemi toplarımızı ateşleyeceğiz."

"Peki öyleyse. Şey, umarım İtalyanlar yanlış bir şey yapmazlar. Yani umarım bize ateş etmezler." Sesi çok çekingendi.

Deniz subaylarından biri şaka yollu sordu, "Adamlarınız savaşmak istemiyor mu?"

"Ondan değil," dedi yüzbaşı. "Biz uzun zamandır çöldeydik. Adamlarım tetiğe sarılmaya fazla hevesli. Eğer biri onlara ateş ederse fazla sert bir tepki verebilirler."

Toplantı sona erdi ve denizciler paraşütçüleri yemekhanedeki öğle yemeğine davet etti.

"Müsaade ederseniz," dedi yüzbaşı, "biz askerlerimizin yanına dönelim. Harekât planını bilmek istiyorlardır. Haritayı alıp olacakları onlara da açıklayayım." Bir an için özür dilercesine sustuktan sonra ekledi, "Yani sonuçta bilmek isteyeceklerdir." Üç subay masadan kalkıp dışarı çıktı. Paraşütçüler barakadaydı. Hırpani yüzbaşı ve teğmenleri beyaz gün ışığından gözleri kamaşarak sokağı geçti, barakaya girip kapıyı kapadılar. Orada uzunca bir süre kalıp harekâtı kırk ere açıkladılar.

* * *

VENTOTENE

3 Aralık 1943. Gemiler alacakaranlıkta buluşup düzenlerini aldılar ve ay batarken Ventotene Adası'nda olmak üzere ayarladıkları hızla yola koyuldular. Görevleri adayı ve adadaki Alman radarını ele geçirmekti. Ay çok büyüktü ve adadakilerin üstlerine nasıl bir birliğin geldiğini bilmeleri istenmiyordu, bu yüzden karanlık çökene dek saldırıya geçilmeyecekti. Görev gücü seyahat düzenine geçti ve sakin denizde usulca hareket etti.

Muhriplerden birinde saldırıyı yapacak paraşütçüler güvertede oturmuş ayı izliyordu. Biraz tedirgin görünüyorlardı. Gökten düşmek üzere eğitilmişlerdi ama ilk harekâtları denizli gemili bir iş çıkmıştı. Kendilerini bu işe çok uygun hissetmiyor olmalıydılar.

İtalya sahili boyunca hava kuvvetleri hücumdaydı. Birlik sağ tarafta paraşütle inen alev toplarını, patlayan bombaları ve izli mermileri görebiliyordu. Ama sahildekiler kuzeye doğru ilerleyen bu küçük birlikle uğraşamayacak kadar meşguldü.

Zamanlama kusursuzdu. Ay batmadan önce iyice kızıla dönmüş, batarken adanın yüksek kamburu ayın yüzüne karşı kendini göstermişti. Battığı anda karanlık öyle koyuydu ki dibinizde duran adamı göremiyordunuz. Üç yıldır karartılan adada hiç ışık yoktu. Birlik mevzi aldığında hoparlörü olan küçük bir bot kumsala yöneldi. Kıyıya beş yüz yarda kala hoparlörü berbat bir sesle karanlık kasabaya seslendi.

"İtalyanlar," dedi ses, "teslim olmalısınız. Tam kuvvetle geldik. Alman müttefikleriniz sizi yüzüstü bıraktı. Teslim olmak

için on beş dakikanız var. Teslim olmayı kabul ettiğinizi göstermek için on beş dakika içinde üç beyaz fişek gönderin. On beş dakikanın sonunda ateş açacağız. Bu duyuru bir kez tekrarlanacak." Sonra gece sessizdi.

Muhribin köprü üstünde subaylar ada yönünde karanlığı izliyordu. Geminin küpeştelerinde erler karanlığa bakıyordu. İkinci kaptan durmadan kolundaki saati kontrol ediyordu ve gece öyle karanlıktı ki fosforlu kadran iki metreden okunabiliyordu. Top kumandası atış verilerini hazırlamıştı. Bütün silahlar adaya doğrulmuş, dakikalar yavaş akıyordu. Kimse kasabaya ateş açmak, güçlü patlayıcıları harekete geçirip karanlık adayı imha etmek istemiyordu. Ama dakikalar sündükçe sündü; on, on bir, on iki dakika geçmişti. Yeşil ve parlak yelkovan ilerledi. Kaptan telefona bir kelime söyledi, bir hışırtı oldu ve plan odasının kapısı bir anlığına açılıp sonra kapandı.

Yelkovan on dördüncü dakikaya doğru emeklerken üç beyaz işaret fişeği yükseldi adadan. Yukarı doğru akıp tembel bir kavis çizerek geri düştüler. Sonra, bunlar tatmin etmeyebilirmiş gibi, üç tane daha yükseldi. Kaptan rahat bir nefes aldı ve telefona bir şey daha söyledi. O zaman bütün gemi rahatladı.

Subay salonunda özel görev gücünün komodoru masanın başına oturdu. Üstünde haki üniforması vardı, gömleğinin yakası açık ve kolları sıvanmıştı. Miğferi başındaydı, hafif makineli tüfeği masada önünde duruyordu. "Gidip adayı teslim alacağım," dedi ve onunla gidecek beş erin adını saydı. "Paraşütçüler onları çıkarma botlarına indirdiğiniz anda gelecek," dedi ikinci kaptana. "Filikayı indirin."

Güverte çok karanlıktı, el yordamıyla ilerlemek gerekiyordu. Her harekâtta olduğu gibi mataforalar dışarı sarkıyordu ve şimdi tayfalardan biri filikayı indiriyordu. Askerlerin binebilmesi için filikayı güverte seviyesinde tuttular. İçinde bir dümenci ve makinist hazır bekliyordu. Beş subay makineli tabancalarıyla küpeşteden tırmanıp yerlerini aldı. Her birinin tüfeğinde bir şarjör mermi vardı ve her biri içinde diğer bir şarjörün olduğu bir çanta

taşıyordu. Filika alçaldı ve suya değdiği anda makinist motoru çalıştırdı. Filika alarga edip kıyıya döndü. Yaptıkları büyük ölçüde tahmine dayalıydı çünkü kıyı görünmüyordu. Komodor "Fikirlerini değiştirmeden önce gidip silahlarını almalıyız. Eğer zaman verirsek ne yapacakları belli olmaz," dedi. Adamlarına dönüp devam etti, "Hiçbir şekilde risk almayın. Eğer bir kişi bile en ufak bir direniş belirtisi gösterirse ateş açın."

Filika karanlık kıyıya süzüldü, motorları sessizdi.

* * *

6 Aralık 1943. Bazen bir harekâtta şans öğesi öyle büyük bir rol oynuyor ki sonrasında insanın içini dehşet hissi kaplayıveriyor. Ventotene bir filikadaki beş adam tarafından işgal edilirken de böyle oldu. Filikadakiler adada Alman radar ekibi olduğunu biliyor, ama bu ekibin seksen yedi kişiden oluştuğunu, hepsinin silahlı olduğunu, dahası bu silahların makineli tüfek olduğunu, ayrıca kendilerine altı hafta yetecek kadar cephane ve erzakları olduğunu bilmiyorlardı. Filikadaki adamların tek bildiği, İtalyanların teslim olduklarını bildiren üç beyaz işaret fişeği attıklarıydı.

Ventotene'nin ana limanı amfiteatra benzeyen bir falezle biten dar bir koy. Yarım daire şeklindeki falezin üzerine kurulan kasaba epey yüksekte kalıyor. Bu koyun solunda bir iskele ve karayla ilişiği olmayan, dalgaları iskelede kırılmaktan alıkoyan küçük bir dalgakıran ve iskelenin solunda da limana benzeyen ama liman olmayan diğer bir koy var.

Filika içindeki beş adamla birlikte karanlık adaya yaklaşmış ve kıyıyla arasında az bir mesafe kalıp da kumandan fenerini hızlıca açıp kapattığında derin bir koy görünmüştü. Kumandan doğal olarak buranın bir liman olduğunu düşündü ve filika oraya kolayca yanaştı. Sonra fener tekrar yandı ve sağa sola

döndüğünde oranın bir liman olmadığı, yanlış koya yanaştıkları anlaşıldı.

Filika dönüp yeniden yola çıktı ve kısa bir süre sonra, denizden çıkmış bir kum setine benzeyen bir yere geldiler. Fener yine açılıp kapandı ve bu kez de dalgakıranda olduklarını gördüler. Filika yeniden yola koyuldu, bu şekilde, hafiften kaybolarak yaklaşık on dakikayı boşa harcamışlardı. Üçüncü denemelerinde başarılı oldular ve küçük tekne limanın girişini bulup burnunu içeri soktu. Filikanın ancak ön kısmı girmişti ki dalgakıranın ardında bir patlama oldu ve koşan ayak sesleri duyuldu. Sonra falezin tepesinde bir diğer patlama oldu. Derken tepede giderek gerileyen patlamalar birbirini izlemeye başladı.

İlerlemekten başka çareleri yoktu. Filika iskeleye daldı ve beş asker dışarı fırladı. Dalgakıranın arkasında Almanlara ait bir E-bot, yanında da bir Alman askeri vardı. Hücumbotu batırmak için üstüne el bombası atmıştı. Amerikalı subaylardan biri ona doğru koşunca Luger tabancasını çıkarıp denize fırlattı ve sonra iki elini başının üstüne koydu. Güçlü fenerin delici ışığı askerin etrafında dönüp duruyordu. Alman'ı almaya giden subay onu filikaya çıkarıp makinistin gözetimine bıraktı.

Derken bir İtalyan sürüsü "Teslim, teslim!" diye bağırarak tepeden inmeye başladı. İnerlerken tüfeklerini rasgele yere atıyorlardı. Komodor rıhtımdaki bir noktayı işaret edip "Tüfeklerinizi oraya bırakın," dedi. "Elinizde ne varsa hepsi oraya."

Rıhtım ışıklarla taranıyordu. Beş Amerikalı silahları hazır bir şekilde yan yana dururken İtalyan jandarmalar silahlarını getirip üst üste yığıyorlardı. İtalyanlar hem şaşkın, hem memnun, hem de korkmuş görünüyordu. Amerikalıları görebilmek için iyice yaklaşmak istiyor, ama Amerikalıların makineli tüfeklerinin çirkin namluları onları engelliyordu. Amerikalılar da çok rahat değildi; her ne kadar teslim olmuş görünseler de iki yüz elli kişinin karşısında duran beş kişiden biri olmak insana güven vermiyordu.

İki yüz elli İtalyan'ın hepsi birden konuşuyor, kimse dinlemiyor, dinlemek de istemiyordu. Sonra uzun boyu, gri saçları ve

pembe pijamalarıyla dikkat çekici bir adam safları yarıp öne çıktı. Çenesi düşmüş bağırıp çağıran jandarmaların arasında azametle yürürken "Ben İngilizce biliyorum," dedi. Bir anda sesler kesildi ve yüzler fenerin ışığıyla aydınlandı. "Üç yıldır burada siyasi mahkûmum." Pembe pijamaları içinde komik görünmemeyi başarıyordu bir şekilde, duruşu kıyafetlerini göz ardı ettirecek kadar vakurdu.

Komodor sordu, "Bu patlamalar ne?"

"Almanlar," dedi yaşlı adam. "Seksen yedi kişiler. Limana girdiğinizde makinelilerle ateş açmaya hazırlardı, ama siz önce limanın ardındaki koya, sonra da dalgakırana geçip asker çıkardığınızda kuşatıldıklarını anlayıp geri çekildiler. Çekilirken de dinamitleri patlatmaya başladılar."

"Asker çıkardığımızda mı?" dedi komodor, sonra toparlandı. "Ha, evet. Tabii. Asker çıkardığımızda." Subaylardan biri komodora bakıp sırıttı.

"Şu paraşütçüler gelse artık," dedi subay.

"Evet, hiç fena olmaz," diye cevap verdi komodor. Sonra pijamalı adama döndü yeniden.

"Almanlar nereye gidiyordur şimdi?"

"Radar istasyonlarını imha etmeye. Tepede de siperleri var. Bence siperleri korumaya çalışırlar sonra." O anda dev bir patlama oldu ve tepe yanmaya başladı. Ateş küçük rıhtımı ve koyun girişini aydınlatacak kadar büyüktü. "Radar istasyonu olmalı bu," dedi ihtiyar. "Oraya önce sizin çıkardığınız birliklerin varmamış olmaması çok yazık."

"Ya," dedi komodor. "Çok yazık oldu."

Tepeden biraz daha İtalyan inip silahını bıraktı. Silahlarından kurtuldukları için epey mutlu görünüyorlardı. Anlaşılan hiçbir zaman çok sevmemişlerdi onları.

Rıhtımda beş Amerikalı sıkıntıyla bekliyordu. Tüfeklerinin emniyet mandalları açıktı. Huzursuz gözleri İtalyanların üzerindeydi. Tepenin üstlerinde yanan binalardan gelen ışık rıhtımdaki evlerin ardına derin gölgeler düşürüyordu.

Komodor, "Paraşütçülerin gelmesi lazım artık," dedi yavaşça. "Eğer Jerryler adada sadece beş kişi olduğumuzu anlarlarsa hiç şansımız kalmaz."

Derken motor sesleri duyuldu ve komodor rahatlayıp gülümsedi. Kırk üç paraşütçü kıyıya geliyordu. "Dümenci, paraşütçülere ışık tut," diye seslendi. "Nereye geleceklerini görsünler."

* * *

8 Aralık 1943. Muhriple gelen beş adam Ventotene Adası'nın iskelesinde huzursuzca dolanıp duruyordu. Adayı basbayağı şans eseri, muhtemelen tılsımları sayesinde ele geçirmişlerdi. Paraşütçüler bir türlü gelmemişti, açıkta bekleyen muhripten de ses seda yoktu. Her bir dakika bir saat sürüyordu sanki. Falezdeki karanlık kasaba, hayali keskin nişancılarla dolmuştu ve Almanlar çekildikleri tepedeki tesisleri havaya uçurmaya devam ediyordu. Almanlar adada kaç Amerikalı olduğunu bilmiyordu ve adada beş Amerikalı vardı. Amerikalılar adada kaç Alman olduğunu bilmiyordu ve adada seksen yedi Alman vardı. Bu karşılıklı bilmeme durumu Amerikalıların lehineydi çünkü eğer Almanlar bilselerdi... Belki de bunu düşünmemek daha iyi.

Yalnız olduğunuzda ve karanlıkta üzerinize ne zaman ateş açılacağını bilmediğinizde içinizden gelen ilk şey ortalıkta huzursuzca dolanıp durmak ve arkanızdaki her türlü ışıktan köşe bucak kaçmak oluyor. Dolanıp durmak yapabileceğiniz en yanlış şey muhtemelen. Günümüzde yaşayan herkesten daha çok sayıda savaşı daha yakından görmüş biri olan Bob Capa'ya (ki nasıl hâlâ hayatta olduğunu kimse anlayamıyor) göre, yapmanız gereken şey yerinizden kımıldamamak. Eğer karanlıkta ve tamamıyla hareketsiz bir şekilde durursanız orada olduğunuzu kimse bilmez. Fakat hareket ederseniz yerinizi belli edersiniz. Ateş altındayken yapılacak en iyi şeyin de ateşin nereden açıl-

dığını anlayana kadar yerinizde oturmanız olduğunu söylüyor. Bunu yapmak zor olmalı tabii, ama sonuçta doğru da olmalı çünkü Bob Capa hâlâ yaşıyor. Yine de içinizdeki ses size durmadan dolanmanızı, neredeyseniz oradan kalkmanızı söylüyor. Ama en kötüsü arkanızda bir ışık olması. Sırtınız alev alev yanıyor sanki, karanlıktaki nişancılar için ne kadar güzel bir hedef olduğunuzu hayal edebiliyorsunuz, çok güzel bir hedefsiniz, bir siz, bir de önünüzdeki o büyük siyah gölge.

Dünyada öznel zaman kadar elastik bir şey yoktur herhalde. O kırk üç paraşütçünün kıyıya gelirken bunun ne kadar sürdüğünü düşündüklerini bilmenin yolu yok. Yarım saat de olabilir, üç saat de. Muhtemelen kırk beş dakika civarıydı, ama iskeledeki beş adama üç gün gibi gelmişti. Karanlık, kötücül ada ve karanlık sular insana huzur vermiyordu. Bitmek tükenmek bilmeyen bir süre sonra gizli saklı bir motor homurtusu duyuldu. Karanlıkta küçük bir ışık oynaşmaya başladı. Bot yön soruyordu. Subaylardan biri, ışık adadan görünmesin diye yüzükoyun yatıp fenerini taş parapetten sarkıtarak cevap verdi. Ara ara ışıkla bota yola gösteriyordu.

Bot zifiri karanlıktan apansız çıktı, sessizce kayıp iskeleye hafifçe tosladı. Bu botun adını verirsem deniz kuvvetleri hemen silecektir, ama zaten asıl önemli nokta adı değil, içinde kırk üç paraşütçü olduğuydu. Paraşütçüler bordadan aşağı akıyor gibi görünüyordu, alabildiğine sessizlerdi. Yüzbaşı hemen işe koyuldu. Kıyıya çıkalı bir dakika olmadan nöbetçileri yollamış, nöbetçiler limana yönelik olası saldırıları engellemek için tepeye doğru yola koyulmuşlardı. Bazıları yanlarında tüfek ve el bombalarıyla kasabaya sızıp binaların çatılarını tutmuş, ötekiler denizden gelebilecek tehlikeleri kollamak için kumsallara inmişlerdi. Bu esnada borda iskelesi kıyıya dayanmıştı ve ikmal maddeleri karanlıkta aşağı indiriliyordu.

O sırada bir uçak uğultusu duyuldu. Paraşütçülerin başındaki yüzbaşı kısa bir emir verdi ve adamlar siper aldı. Uçak vızıldayarak geçti, o kıyıdan uzaklaşırken muhrip de harekete geçti.

Eski 4 Temmuzlardaki havai fişekler gibi alevlendi. İzli mermileri çeşmeden akar gibi çıkıyordu muhripten. Sonra yine karanlığa gömüldü, uçak gitmişti.

Boşaltma işlemi bittiğinde iskeleye bırakılan ikmal maddeleri küçük bir tepe olmuştu. Kasalarca kumanya, kutu kutu cephane, makineli tüfekler ve paraşütçülerin hafif uyku tulumları vardı. Yanlarında lüks adına hiçbir şey getirmemişlerdi. Hiç getirmezlerdi. Yemek ve cephaneden başka pek bir şeye ihtiyaçları yoktu. Gerçi Ventotene'ye gelirken yanlarında yakıt taşımak için de kullanılan kulplu kaplarda su getirmişlerdi. Ventotene'de su yoktu çünkü. Normalde anakaradan su mavnaları geliyordu. Adadaki tek su kaynağı yağmurlu aylarda sarnıçlarda toplanan suydu.

Yükler boşaltıldıktan sonra üç paraşütçü subayla deniz subayları kordondaki küçük taş binada toplandı. Dışarı ışık sızmaması için elektrikli fener yere kondu, kapılarla pencereler örtüldü. Işık aşağıdan geliyordu, yüzler gergin, çeneler kasılmıştı. Haritalar ortaya dökülmüştü yeniden.

"Adamlarımı karanlığın ortasında bizden daha kalabalık bir birliğin içine salamam," dedi paraşütçü yüzbaşı. "Jerryler şimdiye çoktan siperlerine girmiştir. Sabah oluncaya kadar harekete geçmeyeceğim. Onların yarısı kadar adamımız var, üstelik topumuz da yok."

"Belki de," dedi subaylardan biri, "belki de bu işi konuşarak halledebiliriz. İtalyanlardan birkaçını içeri alıp ne yapabileceğimize bakalım. Almanlar kaç kişi olduğumuzu ya da kaç gemimiz olduğunu bilmiyor. Bunu bir düşünsek? Bu işi konuşarak halletmemiz gerçekten mümkün olabilir."

"Nasıl?" diye sordu yüzbaşı.

"Sabaha beyaz bir bayrakla tepeye çıkmama izin verir misiniz?"

"Seni hemen vururlar."

"İzin verin bir deneyeyim."

"Ama-"

"Bir sürü zahmetten kurtulursunuz efendim."

"Subaylarımızdan birini kaybetmeyi göze alamayız."

"Kaybetmeyeceksiniz. İzin verin yeter." Kaptan subayı uzun uzun süzdükten sonra seyrekçe gülümseyip başını eğdi belli belirsiz.

* * *

10 Aralık 1943. Teğmen yavaş adımlarla Alman mevzilerine doğru tepeyi tırmanmaya başladı. Başının üzerinde beyaz bayrak taşıyordu ve beyaz bayrak aslında beyaz bir banyo havlusuydu. Yürürken ne kadar aptal bir adam olduğunu düşünüyordu. Göz göre göre kendini ateşe atmıştı resmen. Önceki gece tepeye çıkıp Almanları teslim olmaya ikna edebileceğini savunurken böyle olacağını düşünmemişti hiç. Ne kadar yalnız ve savunmasız olacağını kestirememişti.

Seksen yedi Jerry'ye karşılık kırk paraşütçü vardı sadece, ama Jerryler bunu bilmiyordu. Teğmen cesaretinin şeker gibi eriyip gittiğini bilmelerini de istemiyordu. Adımları çok ses çıkarıyordu sanki. Sabahın erken saatleriydi, daha güneş bile doğmamıştı. Almanların beyaz bayrağı gördüklerini umuyordu. Belki de bu ışıkta görünmüyordu. Tepeyi tırmanırken elinden geldiğince dalgalandırıyordu bayrağı.

Arkasında sürüne sürüne ilerleyen, siper alan, işler ters giderse saldırıya geçip düşmanı gafil avlamayı uman kırk paraşütçü olduğunu, yüzbaşının dürbününün Alman mevzilerinden ayrılmadığını biliyordu.

"Eğer ateş ederlerse kendini yere at ve kımıldama," demişti yüzbaşı. "Seni koruyup kurtaramaya çalışacağız."

Teğmen eğer vurulur da ölmeze silah sesini vurulduktan sonra duyacağını biliyordu, ama eğer başından vurulursa hiçbir şey duyma ya da hissetme fırsatı olmayacaktı. Eğer ölecekse bu şekilde ölmeyi tercih ederdi. Ayakları fazla ağır, fazla hantal geliyordu. Yere bakınca patikada küçük taşlar gördü, keşke dizlerinin üzerine çöküp taşları yakından inceleyebilseydi. Geri dönmek için müthiş

bir istek duyuyordu. Göğsü mermiyi karşılamaya hazırlanıyormuş gibi gıdıklanıyor, boğazı üniversitedeyken sunum yapması gerektiği zamanki gibi düğümleniyordu.

Adım adım hedefe yaklaşıyordu ama Jerrylerden eser yoktu. Teğmen arkasına dönüp görünürde paraşütçülerden biri olup olmadığına bakmak istiyor, ama Almanların dürbünleriyle kendisini izlediklerini biliyordu. Üstelik öyle yakınındalardı ki yüzündeki ifadeyi bile seçiyor olmalıydılar.

Nihayetinde her şey hızlı ve doğal bir şekilde gelişti. Bir taş yığınının yanından geçerken boğuk bir ses bağırarak bir emir verdi. Karşısında üç Alman vardı, üçü de genç görünüyordu ve üçünün de tüfeği teğmenin karnına doğrultulmuştu. Uzun uzun birbirlerini süzdüler. Teğmen kendi gözlerinin de onlarınki kadar açılıp açılmadığını merak etti. Almanlar duraksadı, derken yukarılardan kısık bir ses geldi. Kalkıp teğmenin yanına gitmeden önce tepeye hızlıca göz attılar. Sonra teğmeni de alıp birlikte yürümeye başladılar. Durum teğmene biraz saçma geliyordu, civardaki bir odunluğa saldırmak için patikayı tırmanan küçük çocuklar gibilerdi. Bir sopaya geçirdiği banyo havlusu da saçma görünüyordu gözüne. Neyse, diye düşündü, bunlar beni vurursa bizimkiler de en azından bu üçünü haklar. Tüfek gezlerinin üzerinden küçük kafileyi izleyen miğferli Amerikalıları gözünde canlandırabiliyordu.

Önlerinde küçük ve beyaz bir taş bina vardı ama bu Jerryler binada durmayacak kadar akıllıydı. Yapının arkasında bir siper başlıyor ve mermi çukurlarına benzeyen bir çukura varıyordu. Üç subay çukura girip teğmeni karşılarına aldılar. Soluk mavi üniformalar giymiş, üstünde gümüş kartallarla gamalar olan güzel kepler takmışlardı. Alman Hava Kuvvetleri'nden elektronik mühendisleriydi bunlar. Konuşmadan teğmene bakıyor, teğmense düğümlenen boğazı yüzünden söze başlayamıyordu. Aklında sadece yeşil örtülü kumar masaları vardı; Almanların elinde üç tane ikili, teğmenin elinde iki tane üçlü vardı. Teğmen onların elinde başka bir şey olmadığını biliyor, ama onlar teğmenin ka-

palı kartını bilmiyorlardı. Teğmen bunu asla öğrenmeyeceklerini umuyordu çünkü onun da elindeki üçlüden başka bir şeyi yoktu.

Alman üsteğmen, teğmeni iyice süzerken ağzını açmıyordu.

"İngilizce biliyor musunuz?" diye sordu teğmen.

"Evet."

Teğmen derin bir nefes alıp ezberlediği cümleleri sıralamaya başladı. "Albayımız saygılarını yolladı efendim. Sizden teslim olmanızı istemem emredildi. Teslim olmadığınız takdirde yirmi dakika sonra kruvazörler harekete geçip ateş açacak." Üsteğmenin gözlerinin gayri ihtiyari denize döndüğünü fark etti. Planladığı gibi, resmiyeti elden bırakıp "Ama öylesi çok anlamsız olur," dedi. "Hepinizi öldürürüz. Kıyıda altı yüz askerimiz var ve kruvazörler de ateş açmaya can atıyor. Bunun kime ne faydası var? Siz de bizden birilerini öldürebilirsiniz tabii, ama neticede hepiniz ölürsünüz. En iyisi silahlarınızı bırakıp bizimle gelmeniz değil mi?" Üsteğmen gözlerini teğmene dikti. İşte bu kapalı-kartta-ne-var bakışıydı. Bakışlar dengelendi: Blöfü görüyor musun, çıkıyor musun? Sessizlik yüzyıllar sürdü. En sonunda "Nasıl bir muamele göreceğiz?" diye sordu üsteğmen.

"La Hey sözleşmesi gereğince savaş esiri olacaksınız." Teğmen renk vermemek için elinden geleni yapıyordu. Yeniden uzun bir sessizlik oldu. Alman derin bir nefes aldı, aldığı nefes burnunda ıslık çaldı.

"Bizden büyük bir kuvvete teslim olmak onursuzluk değildir," dedi en sonunda.

* * *

13 Aralık 1943. Teğmen beyaz bayrak niyetine banyo havlusuyla Almanların yanına gittiğinde, paraşütçülerin başındaki yüzbaşı iki bina arasındaki yarıktan onu izlemişti. Aşağıya gizlenmiş askerler teğmenin durdurulduğunu, sonra da Almanlarla birlikte

beyaz binanın arkasına geçtiğini görmüşlerdi. Nefeslerini tutmuş, Almanları teslim olmaları için kandırma planlarının suya düştüğü anlamına gelecek tüfek sesini beklemişlerdi. Zaman yine yavaş akıyordu. Halbuki görüşme taş çatlasa on beş dakika sürmüştü. Sonra teğmen üç Alman subayın eşliğinde yeniden göründü.

Gözcüler teğmenin patikada boş bir alana yürüdüğünü, orada durup yeri işaret ettiğini gördü. Sonra subaylardan ikisi yeniden beyaz binanın arkasına çekildi, tekrar ortaya çıktıklarında peşlerinde Alman askerleri vardı. Düzensiz bir şekilde patikadan inip tüfeklerini, makinelilerini, hatta tabancalarını işaret edilen yere yığdılar. Taşların arkasında yatan yüzbaşı askerleri izleyip saydı. Olması gerektiği gibi seksen yedisi de oradaydı. Yanındaki teğmene döndü. "Vay canına, bu işi becerdi sahiden!"

Sonra küçük bir geçit töreni oluştu. Almanlar patikadan inerken Amerikalı paraşütçüler saklandıkları yerlerden bir bir çıkıyor, yaklaşık otuz askerden oluşan şeref kıtası etraflarını kuşatıyordu. Hep birlikte patikayı bitirip Ventotene rıhtımından hayli yüksekte kalan küçük beyaz kasabaya girdiler.

Ventotene Adası yüzlerce yıldır hapishane olarak kullanıldığından esirleri koyacak yer bulmakta sıkıntı çekmediler. Belediye binası diyebileceğimiz yerin en üst katı dört ya da beş büyük koğuşuyla ferah bir cezaeviydi. Ekip merdivenleri tırmanıp üçüncü kata çıktı ve Almanlar üç gruba ayrıldıktan sonra üç koğuşa dağıtıldı. Dördüncü koğuş subaylara ayrılmıştı. Koğuş kapılarına makineli tüfekli gardiyanlar dikildi, zafer kazanılmıştı.

Beyaz bayrağı taşıyan teğmen belediye binasının önündeki merdivenlere oturmuş tir tir titriyordu.

Yüzbaşı yanına oturdu. "Zor oldu mu?" diye sordu.

"Hayır. Çok kolay oldu. Hâlâ inanamıyorum." Bir sigara yaktı, elleri titrerken kibriti söndürecekti az kalsın.

"Müthiş bir iş çıkardın," dedi yüzbaşı. "Ama ne yapacağız şimdi bu adamları?"

"Gemiler bu gece dönmüyor mu?"

"Öyle umuyorum, ama ya dönmezlerse? Bu çocuklardan kurtulmadıkça kimsenin gözünü kırpmasına izin veremeyiz."

Yanlarına paraşütçülerden biri geldi. "Bu Jerry subayları ortalığı birbirine katıyor efendim," dedi. "Komutanla görüşmek istiyorlarmış."

Yüzbaşı ayağa kalktı. Teğmene, "Benimle gelsen iyi olur," dedi. "Onlara kaç askerimiz olduğunu söyledin?"

"Altı yüz," dedi teğmen, "Açıkta bekleyen kaç kruvazör olduğunu söylediğimi hatırlamıyorum ama."

Yüzbaşı güldü. "Bir seferinde bir subayın on beş eri bir evin etrafında döndürüp durduğunu duymuştum. İçerdekiler evi bir ordunun sardığını sanmışlar. Biz de aynı şeyi kırk kişiyle yapsak mı?"

Alman subayların kaldığı koğuşun kapısında yüzbaşı tabancasını çıkarıp gardiyanlardan birine verdi.

"Kapıyı açık bırak ve gözünü bizden ayırma. Eğer şüpheli bir hareket yaparlarsa vur onları!"

"Evet efendim," dedi gardiyan ve ağır kapının kilidini açtı.

Alman subaylar demir parmaklıklı pencereden dışarı, küçük kasabanın boş sokaklarına bakıyorlardı. Binanın önündeki iki nöbetçiyi görmüşlerdi ama etrafta onlardan başka kimse yoktu. Alman üsteğmen içeri giren yüzbaşıya döndü. "Albayı görmek istiyorum," dedi.

Yüzbaşı yutkundu. "Eee, albay mı? Kendisi şu anda meşgul."

Alman üsteğmen gözlerini yüzbaşının gözlerine dikip uzun uzun baktı. En sonunda, "Komutan sizsiniz, değil mi?" dedi.

"Evet, benim," dedi yüzbaşı.

"Kaç adamınız var?"

"Soruları yanıtlamıyoruz," dedi yüzbaşı diklenerek.

Alman'ın yüzü sert ve hüsran doluydu. "Altı yüz askeriniz olduğunu hiç sanmıyorum," dedi. "Otuz askerden belki biraz fazlası var bence."

Yüzbaşı ağırbaşlı bir edayla başını salladı. "Binaya mayın döşedik. En ufak bir sorun bile çıkarırsanız hepinizi havaya uçuru-

ruz." Koğuştan çıkmak üzere arkasına döndü. "Yakında gemiye bindirileceksiniz" dedi omzunun üzerinden.

Merdivenlerden inerken "Binaya mayın döşedik mi gerçekten?" diye sordu teğmen.

Yüzbaşı sırıttı. "Altı yüz adamımız var mı?" diye cevap verdi. "Tanrım, umarım muhrip bu gece gelip bunları alır. Onlar gelinceye kadar hiçbirimize uyku yok."

Dünya edebiyatına damga vuran eserlerinde keskin gözlem gücü her satırda hissedilen John Steinbeck, İkinci Dünya Savaşı tüm şiddetiyle sürerken *New York Herald Tribune* muhabiri olarak çeşitli cephelerde savaşı izleme ve izlenimlerini yazma fırsatı bulur.

Atlantik ötesinden bombardıman altındaki Londra'ya, Manş'ın ve Akdeniz'in sularından Cezayir, Sicilya ve Güney İtalya'ya uzanan bu yolculukta ilgisini çekenler haritalar, omzu kalabalık komutanlar, stratejiler veya taktikler değildir. İster asker, ister sivil olsun sıradan insanların öyküsüdür kaleme aldıkları.

Bir Savaş Vardı'da Steinbeck, bu yaklaşımıyla yazdıklarında evrensel olanı yakalamayı başarıyor ve savaştan onlarca yıl sonra bile keyifle okunuyor.

ISBN: 978-975-570-722-8

18 TL

selyayincilik selyayin selyayincilik

www.selyayincilik.com